

972/5

ספר דברים

ויקרא גם כן

משנה תורה

רדוא

ספר חמישי

מחמשה חומשי תורה

מונה על פי המסרת

עם

תרגום לשון הגר

ובאור מספיק להבנת המקרא והתרגום

מאת

חיים בר"ש הכהן ז"ל

המכונה

הינריך דייטש זצ"ל

מורה ומנהל בבית חנוך המורים ומורה לשון עבר וארמית בבית חנוך הרבנים

בודאפעשט

שנת וחגות בהם זומם ולילה לס"ק

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 922/v

DEUTERONOMIUM. דברים.

ספר דברים

יִקְרָא נֶסֶן

משנה תורה

ודוא

ספר חמישי

מחמשה חומשי תורה

מוגה על פי המסרת

עם

תרגום לשון הגר

ובאור מספיק להבנת המקרא והתרגום

מאת

היום בר"ש הכהן ז"ל

המכונה

היינריך דויטש זצ"ל

מורה ומנהל בבית חנוך המורים ומורה לשון עבר וארמית בבית חנוך הרבנים

בודאפעשט

שנת ודוגות בהם יומם ולילה לסיק

DEUTERONOMIUM

VAGYIS

MÓZES ÖTÖDIK KÖNYVE

MASSZORETIKUS SZÖVEGGEL

MAGYARRA FORDITOTTA

ES

NYELVTANI S TÁRGYI MAGYARÁZATOKKAL ELLÁTTA

DEUTSCH HENRIK

AZ ORSZ. IZR. TANITÓKEPEZDE IGAZGATÓJA ÉS AZ ORSZ. RABBIKÉPZŐ-INTÉZET
RENDKIVÜLI TANÁRA.

MINDEN JOG FENTARTVA

BUDAPEST, 1890.

A SZERZŐ TULAJDONA

Rövidítések magyarázata.

<i>acc.</i> = accusativus	<i>M.</i> = Mózes
<i>adj.</i> = adjectivum	<i>nif.</i> = nifál (נִפְּלָה)
<i>Bir.</i> = Birák	<i>nom. reg.</i> = nomen regens (נִסְמָךְ)
<i>constr. praegn.</i> = constructio praegnans	<i>nom. absol.</i> = nominativus absolutus
<i>conv.</i> = conversivum	<i>nön. v. nn.</i> = nőnemű
<i>egyessz.</i> = egyesszám	<i>obj. v. object.</i> = objectivus
<i>é. m. m. h.</i> = és még más helyen	<i>part.</i> = participium
<i>é. m. s. h.</i> = és még sok helyen	<i>pass.</i> = passivum
<i>é. p.</i> = és pedig	<i>p.</i> = például
<i>Ezek.</i> = Ezekiel	<i>Példb.</i> = Példabeszédek
<i>felj.</i> = feljebb	<i>perf.</i> = perfectum
<i>finit.</i> = finitum	<i>pi.</i> = piél (פִּיֵּל)
<i>fön. v. fn.</i> = főnév	<i>rag.</i> = ragozott
<i>fut.</i> = futurum	<i>Sám.</i> = Sámuel
<i>gen.</i> = genitivus	<i>stb.</i> = s a többi
<i>gen. part.</i> = genitivus partitivus	<i>st. constr.</i> = status constructus (יחס הסמיכות)
<i>hif.</i> = hifil (הִפְעִיל)	<i>sz.</i> = személy
<i>hn.</i> = hímnemű	<i>sz. szöveg</i> = szent szöveg
<i>hithp.</i> = hithpaél (הִתְפַּעֵל)	<i>tösz. v. tsz.</i> = többesszám
<i>imp.</i> = imperativus	<i>t. i.</i> = tudniillik
<i>inf.</i> = infinitivus	<i>u. m.</i> = ugymint
<i>Jer.</i> = Jeremiás	<i>verb.</i> = verbum
<i>Jes.</i> = Jesájás	<i>v.</i> = vers
<i>Jos.</i> = Jósua	<i>V. ö.</i> = Vesd össze
<i>Kir.</i> = Királyok	<i>voc.</i> = vocativus
<i>köv.</i> = következő	<i>Zsolt.</i> = Zsoltár
<i>L. v. l.</i> = lásd	
<i>mn.</i> = melléknév	

A munka be van fejezve, de a munkás örök álmát aluszsza. Csak messziről látta az ígért föld-jét; mikor művének ezen utolsó kötetét sajtó alá bocsátotta, 1889. deczember 18-án (א' דהנוכה תר"ן) élet-hossziglan oly serény szemei bezáródtak mindörökre. De munkája azért nem árvúlt el teljesen; mint hű atya gondoskodott róla utolsó lehelleteig. A fordítás, meg a magyarázat, a melyeken még halálos ágyán csiszolt, egy pár nem magyarázott verset kivéve, épúgy mint a bevezetés kizárólag az ő műve; csak a 31. fejezet 11. versétől a 30. verséig, valamint a 33. fejezet 8. versétől egészen a fejezet végeig, rokona *Schön József* úr, a megdicsőült külön meghagyásából, nyomaiban és szellemében hozzá-fűzte a magyarázatot, mely különben mint idegen elem csillagokkal van jelölve.

Önzetlen, személytelen volt a szerzőnek működése; személytelen úgyszólván maradt ezen műve is. Az egyetlenegy, a mi személyes lehetett volna munkájában, az előszó, a hol röviden vázolni akarta ezen szent feladata történetét meg céljait és egy-néhány szóval megköszönni barátjai támogatását, kimondatlanul szakadt. Legyenek tehát óhaja teljesítése végett nevezve kollegái, a rabbiképző tanárai: *Bein Károly*, *Schill Salamon* és *Kaufmann Dávid*, kiknek nevezetesen köszönetet akart itt mondani. Fel legyen említve továbbá unokatestvére is, a boldo-

gült veszprémi főrabbi *Hochmuth Ábrahám*, kinek nézetét a IV. k. 36. fejezet első és második versének fordításában követte.*

Reménye, vigasza, szemefénye volt ezen munka; most — síremléke lett. Fonjuk tehát az elismerés, a bámulat babérjába a hála, a kegyelet borostyánját. Fogadjuk, a mi annyi szeretettel megodaadással valamennyünknek lett szentelve, méltóan; szeressük, ápoljuk, terjeszszük, mint a leghűbb tanítónak hagyományát, a megdicsőült hálás emlékére, a szentírás áldásos felvirágzására, a hazai fiatalságunk a hitben és minden jóban való megszilárdítására.

* *Komórner Dániel*, a könyvnyomda faktorának, a ki a mű héber szövege iránt nagy érdeklődést és figyelmet tanusított, a megdicsőült nevében elismerésünket fejezzük ki.

ültette a biblia-irodalom szent talajára, mely szerint ezentúl a zsidók assurith, azaz: héber quadrát-írással éljenek, a tórâh-tekercsek leírásánál.

A szent szöveg átírása (számáritánból héber quadrát-írássra) semmiféle hangváltozást és annál kevésbbé olvasási nehézséget okozhatott. Az új írás jegyei, megfelelven az előbbieknél hang- és számra nézve, hangváltozást nem okozhattak. Magánhangzokkal sem az egyik, sem a másik írásban nem találkozunk. Magánhangzókat még nem írtak, hanem csak élő szóval hangoztatták. A hol a mássalhangzók olvasása a magánhangzók teljes hiánya folytán kétségessé vált, vagy kétértelműséget szült: ott a magánhangzókat אהוי használata által pótolták. A transcriptio tehát az eredeti szöveg biztos voltát legkevésbbé sem rendíté meg.

A hangsúly (ניניה) szintén csak élő szóval tartott előadásban talált kifejezést, nem pedig jegy által az írásban is.

A héber szent szövegben gyakran egyes szókkal találkozunk, melyeknek *hagyományos* olvasása (קרי) eltér a csupa mássalhangzók által jelzett olvasásmód-(כתוב)-tól. Péld. (Mózes III. 23, 13). E szónak ונסכה *hagyományos* olvasása: וְנִסְכָּה, mássalhangzói szerint pedig: וְנִסְכָּה. Látjuk tehát a szó kétértelműségét, mely az úgynevezett קרי és כתוב által támad. A hagyomány mindig nagy jelentőséget tulajdonít az ilyen szó mindkét értelmének, Mózesről származottnak állítván azt.

Az olvasandó, de nem írandó, az írandó, de nem olvasandó szók szintén a Színai hegyéről, Mózesről eredőknek tekintetnek. *A tórâh tehát, daczára alaki változásának, szent szövege szóról-szóra való olvasásában, hangsúlyozásában, épen és hitelesen tartatott fenn Izrael számára, úgy a mint azt Mózes tanította a Színai pusztában.*

(Phoeniciai, Móábh, Edôm és Ammôn népeinek) írását érti, mely azonos az úgynevezett *számáritán írással*.

Ez főképen a talmud (Jer. Meg. I. 10) azon megjegyzéséből tűnik ki, melyet az írásra nézve tesz, melylyel a tíz íge a két törvénytáblára volt írva:

Az Y betű megmaradása — úgymond — a törvénytáblákon csodadolog volt.

Ebből következik, hogy az írás a két törvénytáblán a *szamaritán írás* volt, mert ebben az y a görög Δ alakjával bír. Ezt pedig belevésni lehet ugyan, nem pedig átvésni, azaz: áttörni, a mily módon bölcseink azt — kiindulva a szentírás azon kifejezéséből, hogy a törvénytáblák mind a két oldalán (M. II. 32, 15. משני עבריהם) a tíz íge írását képzeltek — mivel ez esetben a darab, melyet a Δ körülvesz, kiesnék.

Ellenben a héber y átvésve is, szépen megállhat minden esuda nélkül. A számáritánusok (= kuthéusok) Nablusz (שכם) városában manap is ezen írásjegyekkel élnek az ő pentateuchusuknak leírásánál.

Az assurith írást illetőleg a talmud véleménye oda irányúl, hogy alatta a mai nap használatban levő úgynevezett héber quadrát-írás értetik, és hogy azért neveztetik assurith-írásnak (כתב אשורית), mivel felhozták magukkal Assyriából כתב אשורית שיעלה עמהם מאשור (סנהדרין כ"ב ע"א).

Ez ugyan még nem jellemzi eléggé a szóban levő írást; mert akármely keleti írás is, melyet a zsidók az assyriai fogásban elsajátítottak és elvittek visszatértükkor magukkal Palaestinába, érthető alatta. De bölcseink fenninezett egyszerű szavaiból kitűnik, hogy a héber quadrát-írásra czéloznak. Ha hozzá még azt is tekintetbe vesszük, hogy a talmud a számáritán írással szemben, melyet *tört** (רע"ז)-nek mond, amazt assurithnak nevezi: akkor kétséget nem szenved, hogy alatta az épvonású héber quadrát-írást értik.

Ezrá, a zsidók második függetlenségi államiságának alapítója, vallás-erköleszi életének felébresztője és a biblia-irodalom hatalmas megindítója — Ezrá a többi közt azt az újítást is át-

* Fractur.

8. A helynevekre nézve, melyek idővel megváltoztak, a szentírás oly módot követ, hogy az újabb keletű neveket a régmúlt események leírásában eleve használja. Így pl. a keleti királyoknak Szodoma és Gomora elleni harczában, Ábrahám idejében (I. M. I. 14, 7) azt olvassuk, hogy elfoglalták az Amálékíták egész földjét. Már pedig Ábrahám idejében Amalék utódairól alig lehet szó. Ennek egyedüli oka az, hogy Mózes, ki előtt az Amalékíták földje eléggé ismeretes, e szerint nevezte meg a földet az ó-kor leírásában is.

9. A terminus ad quem.

היה „a mai napig (M. I. 26, 33, és még sok más helyen) nem az olvasás, hanem inkább az író idejére vonatkozik. E szerint e szavak: הוא מצבת קברת רחל עד היום „*ez Ráchel sírjának emlékköve a mai napig*“ (M. I. 35, 20). Ez csak Mózes idejére vonatkozhatik.

A bibliaolvasónak, ki a szent szöveg tartalmát a héber szövegből meríti, kell, hogy a szent szöveg ezen és hasonló jellemző sajátságaival már eleve is megismerkedjék, hogy annak magasztos szavait félre ne értse, szellemét felfoghassa és el ne tévessze.

A talmud szerint az írás, melylyel a tiz íge a két törvény táblára volt írva, különbözött attól, melyet Ezra (458 körül a. k. i. e.) használt, és mely az úgynevezett tóráh-tekerceken még mai napon is használtatik.

Erre nézve a talmud így nyilatkozik: *

Izraelnek eleinte a tóráh héber írásban és a szent nyelven adatott. Újra adatott nekik Ezra idejében assurith írásban és aram nyelven. Az izraeliták az assurith-írást és a szent nyelvet választották, és átengedték a Hedjótoknak az íbhri írást és az aram nyelvet. Miféle az íbhri-írás? kérdé Rabh-Chisdáh. „Libonááh-írás“ így hangzik a felelet. Kétségkívül Rabh-Chisdáh libamááh-írás alatt a Libánon körül lakó népek

* בתחילה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה ונתנה להם ימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בדרו להם לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות? אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה (סנהדרין כ"א. ב.).

„Az isteni törvény az embernek közönseges nyelvén szól.“ Az ilyen kifejezések nem felelnek meg ugyan Isten lényé magasztos és szent voltának, de annál inkább alkalmasak arra, hogy bennünket, gyarló szellemű embereket, Istennek különben megfoghatatlan szent voltára tanítsanak.

2. Nem ritka eset a szentírásban, hogy oly kifejezésekre akadunk, melyek inkább a képzelődés, mint az ész szüleményei, melyeket azért nem is a szó voltaképeni, hanem átvitt, még pedig túlhajtott módon (hyperbolice) vett értelmében használnak, pl. torony, melynek csúcsa az égig ér (M. 1. 11, 4.) értsd: igen magas torony. Égig megerősített, értsd: nagyon erős városok (M. 1. 28) és még sok ilyféle kifejezések, melyeket bölcseink túlhajtott kifejezéseknek (לשון הבאי) neveznek.

3. Mózes, mint az isteni törvény írója, számtalanszor, úgyszintén maga az Isten, mint a törvény szerzője többször harmadik személyben szerepelnek ott, a hol a szöveg össze-
fejtése szerint az első személy volna helyén.

4. A mondatrész ismétlődése — akár alany, akár állítvány — alkalmaztatik, valahányszor az illető mondatrész egy, vagy több közbeszúrt mondat következtében, a második mondatrészről igen távolra esnék: pl. (M. IV. 14, 12—15).

5. A parancsolat részleteit, melynek azonnal való teljesítését előadja: a szent szöveg ki nem teszi, és pedig a szebb hangzás kedvéért, pl. (M. I. 4, 8., M. I. 42, 25).

6. A szentírás gyakran igen rövid és praegnans kifejezésekkel él, olyannyira, hogy valódi értelmük iránt kétség támadhat, hogy mily értelemben veendőik. De aggódni a helyes értelem fölött mégsem kell, mert a mint a szent szöveg az egyik helyen szűken mér, azt más helyen bőven pótolja. Bölcseseinknek szavai szerint: דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר (ירושלמי ר"ה ט"ז).

7. Chronológiai rendet nem mindenütt találunk a szentírás történelmi adataiban, mert az anyagot inkább benső viszonyok, mintsem külső egymásután fűzi össze. Bölcseseink ezt így fejezik ki: (I. V. 12. מדרש קהלות) אין מוקדם ומאוחר בתורה (מדרש קהלות) „hiányzik az egymásután a tórâban.“

nyítani. És Ádám méltán Ádámnak neveztetik, mert föld-(אדמה)-ból való. Eva-(Chávvh)-nak neveztetik, mert minden élő-(Chájáh, Chávvh)-nek anyja (M. I. 3, 20). Azért neveztetik az asszony (אשה)-nak, mert férfi-(איש)-től vétetett (Móz. I. 2, 23). Ne Ábrám, hanem Ábrahám legyen az ő neve, azaz atyja (אב) a néptömeg-(דמוין גויים)-nek (M. I. 17, 5). Izsák-(Jiczhak)-nak pedig azért neveztessek, mert ki hallani fogja, nevetni fog (יצחק). (M. I. 21, 6). Ezek valóban klasszikus bizonyítékai annak, hogy a szentírás eredeti szövege héber volt.

A héber nyelv méltán szent nyelvnek nevezhető; mert nemcsak egyike a legrégebbi nyelveknek, hanem kétségkívül azon nyelv, melyen Isten szava a világot teremtette, az eget és földet és mindent, a mi az égen és földön van, létrehozta.

Az isteni törvény szelleme a héber szóban rejlik. Azt ugyan lehet más nyelvre is fordítani és tartalmát más nyelven is érthetővé tenni; de a fogalom ezután nem bír azon szent ihlettel, melyet az eredeti szó lehel. Miként a balsamnak felleges illata elvész, ha egyik edényből a másikba öntetik, ép úgy a más nyelvre fordított istenileg kinyilatkoztatott íge is, ha az eredetitől más nyelvre fordítatik. Szükséges tehát, hogy, ha az isteni íge egész varázserejével és szent voltával megismerkedni akarunk, hogy azt helyesen és teljesen megértsük.

De nemcsak a héber nyelvismerettel, hanem a szent szöveg írásmódjával is meg kell ismerkednünk, hogy a szentírás mélyebb szellemét helyesen és biztosan felfoghassuk: *Írásmódja*

1. A szent szöveg gyakran oly kifejezésekkel él, kiváltképen ott, hol Istennek lényege, működése és gondviselése felől tanít bennünket, hogy inkább Isten szent lényének félreismerésére, mint biztos és alapos megismerésére vezethetnének, ha a szent szöveg sajtóságos írásmódja előttünk ismeretlen volna. A szent szöveg ugyanis Istennek emberi alakot vagy testrészeket, majd emberi indulatokat vagy szenvedélyeket tulajdonít, hogy ezek által Isten mindenhatóságát, végtelen jóságát és egyéb tökélyeit velünk mintegy szemléltesse. Bölcseink a szentírás ezen modoráról megjegyzék: דברה תורה כלשון בני אדם.

prófétáink vallás-erkölcsi hagyományai ezen ősrégi nyelven vannak írva.

Ősatyánk, Ábrahám, Káldeában születvén és felnevekedvén, káld nyelven (לְשׁוֹן כְּשָׁדִים) beszélt. Midőn azonban Isten parancsolatára szülőföldét elhagyván, Mezopotámiába és innen pedig Kanáán földére ment, anyanyelvét az itt divó héber nyelvvel cserélte fel, melyet családja körében örök időre meg is tartott. Hogy ez tényleg így volt, kiderül többek közt Jákob idejében, ki Mezopotámiában tartózkodván, Lábhán házánál anyanyelvét, a hébert el nem felejté, sőt inkább gyermeki kegyelettel használta olyannyira, hogy a hely nevét, hol Lábhánnal szövetséget kötött, Gál-Éd névvel jelölte meg, míg az arameusi Lábhán azt J'gâr-Szóhadúthának nevezte, mely két kifejezés közt más különbség nincs, mint csakis az, hogy az első (Gál-Éd) héber, az utóbbi pedig aram nyelvű (J'gâr-Szóhadútha).

Lábhán idejében a két testvérn nyelv, a héber és az aram kiejtése oly közel állhatott egymáshoz, hogy azok, kik helyesen használták, könnyen megérthették egymást, habár mindegyik saját nyelvén beszélt.

Jákob utódai, az izraeliták, gyermeki kegyelettel ragaszkodtak anyanyelvükhöz, a héberhez, az egyiptomi rabszolgaság évszázados időtartama alatt, és Mózes, Amrâm fia, daczára annak, hogy Faráó palotájában felnövekedett, valamint hitsorsosai egyéb érdekeihez, úgy nyelvükhöz is, lelkének egész hevével ragaszkodott. Mózes, a neki istenileg kinyilatkoztatott törvényt héberül írta, a mint azt manap bírjuk. És így igazolva találjuk bölseink ezen szavait: תּוֹרַה בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ בְּתַנְהָא („A törvény a szent nyelven adatott“).

De még ennél többet is állíthatunk. Az őskor története, melyre a szentírás tanít, nem a különböző ősnépek maradványai-ból fennmaradt történelmi adatok, hanem Isten közvetlen kinyilatkoztatásának kifolyása, melyet Mózes, Isten parancsára, a tórâhban feljegyzett a világ kezdetéről, teremtéséről, az első emberekről stb. stb.-ről, a mit bölseink így fejeznek ki: הַעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ נִבְרָא (בר' א'). *a világ a szent nyelven teremtett.*

A tórâh héber szövegének eredetiségét, a talmud a szent írásban alkalmazott sok kétértelmű szó által iparkodik bebizo-

Az egyes törvények hirdetésére egyedül azon időrészt esik, mely Mózesnek a Színai hegyéről való lejövetelétől kezdve Kádés-Bárneában való megérkezéseig lefolyt, körülbelül 10 hónap. Hogy mily rendben közölte Isten ezen törvényeket Mózesrel és viszont Mózes az izraelita néppel, az leginkább kiderül a szent szövegből, mely azokat adott alkalommal majd egyenkint, majd húzamosabb összefüggésben adja elő.

„A tórâh“ (תורה מגילה נתנה (גישין ס' ע"א) — úgymond a talmud — „tekeresenként, azaz: kisebb részletekben adatott“. Mikor t. i. Mózes a népet az isteni törvényre tanította, nem tette azt egyszerre, szerves összefüggésben, kezdettől fogva végig, hanem több ízben egyenként, még pedig alkalomadtán. A törvény előadásának ezen módja a szentírás több helyén bebizonyul, p. o. a manna lehullása alkalmával a szombatnak szentültartása (M. II. 16, 4). Az istenkáromló mily halálbüntetésben részesítendő (M. III. 24, 13). A leány öröklési joga fitestvére helyében (M. IV. 36, 5—12) stb. stb. Mind ezeket a törvényeket Isten adott alkalommal közölte Mózesrel, hogy ugyanazon időben tanítsa azokra az izraelitákat. E nézettel szemben a talmud egy, majdnem ellenkező nézetnek ad helyet, mely szerint: „A tórâh befejezve adatott“ (תורה התומה נתנה (גישין ס' ע"א): azaz: jóllehet Isten Mózesnek egyes törvényeket alkalomadtán egyenkint nyilatkoztatott ki, mégis az egész adatott át befejezve Mózesnek. Ez utóbbi nézet azonban csak az isteni kinyilatkoztatásra vonatkoztatható, azt jelentvén, hogy mily módon közölte Isten Mózesrel törvényét; nem pedig Mózes tanítás-módjára, mely szerint ő az izr. népet arra tanította.

A nyelv, melyen a tórâh írva van, a héber nyelv (לשון נְיִבֵּל *Nyelve* עֵבֶר), melyen Ébher utódjai (בְּנֵי עֵבֶר) beszéltek, vagyis Kanáán nyelve (שְׂפַת כְּנַעַן), melyet Kanáán országában, azaz: a Libanon környékén fekvő tartományokban (Phoenicia, Palaestina, Edóm, Moábh, Ammôn tartományaiban) használtak. Zsidó nyelvnek (לשון יהודית) is nevezték későbbben, midőn az ország Judaea néven volt ismeretes. Végre szent nyelvnek (לשון הקודש) cizimezték, mivel az isteni törvény, úgyszintén ósatyáink, valamint

gedményt, melylyel a törvény alkalmazkodik a pusztában levő, nemzedék ama téves nézetéhez, melylyel makacsul ragaszkodott a bálványimádók abbeli szokásaihoz, melyektől az izraelita néped elszoktatni az isteni törvénynek egyik főtörekvése. Ez azonban másképen nem volt foganatosítandó, mint az áldozatokra vonatkozó törvény által, mely azokat megengedi ugyan, de csak sok hely- és időbeli megszorítással.

„*Ha valaki áldozatot kíván bemutatni*“ stb. E feltételező mondattal kezdődik (M. III. k.) az áldozatokról szóló törvény. A szent szöveg nem mondja itt parancsolatképen, hogy valaki áldozatokat köteles bemutatni, hanem csak azt határozza meg, hogy a ki áldozatot bemutatni kíván: hol, mikor, mily módon és ki által kell azt tennie, csakhogy *eddig* szokás szerint be ne mutassa.

„Ha valaki ökröt, kecskét vagy juhót vág le stb. és a gyülekezet sátrának bemenete elé nem vitte stb., vérontásnak tudatik be azon férfiúnak“ stb. (M. III. 17. 3. 4.) „hogy Izrael fiai többé ne áldozzanak a bakoknak a nyílt mezőn“ stb. (Ugyanott 7.) Itt a szentírás világosan kiteszi, hogy az áldozatokra vonatkozó törvények oka és célja egyedül az volt, hogy az izraeliták, kik az áldozatokkal való istentisztelethez szigorúan ragaszkodtak, a bálványimádók ebbeli szokásaitól elszokjanak.

„Mért nem parancsoltam — úgymond Jeremiás próféta — atyáitoknak, a mely napon kihoztam őket Egyiptom földéről, hogy égő- és örömaldozatot hozzanak.“ „*De igenis parancsolta est atyáitoknak az aranyborjú által elkövetett bűn alkalmával.*“

Ez bölcsseink véleménye is, midőn rejtelmesen így nyilatkoznak: „ha Izrael nem vétkezik vala az aranyborjú által, nem adatott volna neki egyéb mint csakis a tórâh öt ötödresze. (אלמלא לא הטאו ישראל לא נתנו להם אלא המשה המשי תורה בלבד.) Jóllehet bölcsseink e helyen a későbbi próféták tanításaira céloznak: szavaik alapgondolata mégis csak abban rejlik, hogy az aranyborjú által elkövetett bűn kútfeje lett sok későbbi törvénynek, melyek különben nem adattak volna Izraelnek. *Csakis ezen magyarázat mellett találjuk helyén e nagy epizódot az aranyborjú története (M. II. 32, 1) és a Szinai pusztájából való útnak indulás (M. IV. 10, 11) között.*

történet azonban nem valami régi történeti töredékeknek lazán összefűzött krónikája, hanem szorosan egymásba fogódzó és terv szerint összeállított történelmi szerkezet, merítve a legtisztább és legmegbízhatóbb történelmi kútfőből: *az isteni kinyilatkoztatásból*. Ha Mózes kénytelen közbeszúrt történetek vagy közbeszótt egyes törvények előadása czéljából történelmének fonalát rövidebb vagy hosszabb időre elejteni: úgy azt alkalmas helyen és időben megint felveszi, olyannyira, hogy a tervszerű eljárás mindenütt szembetűnő.*

„Menj le“ — úgymond Isten Mózesnek a Szinai hegyén való negyvennapos tartózkodása végén — „szállj le hamar a hegyről, mert néped, melyet kivezettél Egyiptomból, vétkezett. Aranyborjút készített magának és leborult előtte stb. stb.“ — Midőn Mózes a nép bűnének tárgyát, az aranyborjút megpillantá, méltán lobbant haragra s a két törvénytáblát, melyet karján a hegyről lehozott, földhöz vágta és darabokra törte. Bölcsseink szerint Isten Mózes ezen eljárást helyeselte, mondván *יִשְׂרָאֵל בָּחַדָּהּ שִׁשְׁבָרֶתָהּ* „Erősödjék a te hatalmad, mivel összetörted.“ Mert mire való is egy magasztos, tisztán erkölcsi vallástörvény, minő a Szinai hegyén isteni legkinyilatkoztatott tíz ige, egy, az állatiasság posványába süllyedt népnek, mely csak az érzéki ingerben találja lelki kedvét, és szemlélheti képekben szíve örömét és boldogságát?! Ekkor vette Mózes Isten parancsolatát, hogy készítse majd annak idejében az izraelita nép számára a hajlékról szóló törvényeket, az Áron és utódai áldozári hivatását illető törvényt, szóval: mind azokat az egyes törvényeket, melyek csak az aranyborjú által elkövetett bűn következtében lettek szükségessé az izraelita nép számára.

A szentírás nem egy helyen biztosít bennünket erről. A sokféle áldozatnak időnkénti bemutatása nem képezi föltétlen erkölcsi követelményét az isteni törvénynek, hanem inkább en-

* Eltekintve a bibliai történelembe szőtt törvények által való félbeszakítástól — péld. Jákob történetének Ézsau és családja származási történetének előadása által — itt csak nagyobb epizódal akarunk bővebben foglalkozni, mely a bibliai történelmet ketté szakítja oly módon, hogy a két fél összefüggése csak ügyyel-bajjal állítható ismét helyre.

Az igazságos mértékről (25, 13—25, 16). Ámálék emlékezetének eltörléséről (25, 17—25, 19). A zsenge gyümölcs bemutatásáról (26, 1—26, 11). A dézsma (tized) beváltásáról (26, 12—26, 15). Az isteni szövetség jelentősége (26, 16—26, 19). Az Ebhál hegyén emelendő oltárról és a törvények köbevézéséről (27, 1—27, 8). Az áldás G'rizim hegyén és az átok Ebhál hegyén (27, 9—27, 26) hirdettessék. Jutalomígéret a törvény hű teljesítéseért (28, 1—28, 14), büntetéssel való fenyegetés a törvény megszegéseért (28, 15—28, 69). Szövetség-újítás átok eskü mellett (29, 1—29, 28, 29). Jövendölés az izraelita nép sorsát illetőleg (30, 1—30, 10). Az isteni törvény egyszerű volta és teljesíthetésének könnyüisége (30, 11—30, 20). Mózes az izraelita népet a Járdênon túli föld elfoglalására és lakóinak elpusztítására bátorítja (31, 1—31, 8). Mózes átadja az isteni törvényt a kohánitáknak, hogy azt minden hetedik évnek sátoros ünnepén, a kijelölendő helyen az egész nép előtt felolvassák (31, 10—31, 13). Isten közli Mózesrel, hogy az izraelita nép a jövőben Ő tőle elpártolni és ezért keservesen bűnhődni fog. Ezt emeli ki különösen utolsó énekében, hogy tanúságul szolgáljon örök időkre (31, 14—31, 30). Az ének (31, 1—32, 43). Mózes a népet az átadott törvény üdvös voltára figyelmezteti (32, 44—32, 47). Isten megparancsolja Mózesnek, hogy N'bôh hegyéről nézze meg az ígéret földét és haljon meg ott (32, 42—32, 48). Mózesnek halála előtt mondott áldása Izraet tizenkét törzsökére (23, 1—23, 29). Mózes felmegy N'bôh hegyére, áttekinti az ígéret földét és meghal legott 120 éves korában (34, 1—34, 8). Jósuê átveszi vezéri tisztségét (34, 9). Mózes prófétai ihletettsége és Isten által való méltatása (34, 10—34, 12).

Szerke-
cate

A mondottak szerint a tórâh két különemű alkatrészből áll: történelemből és törvényből. — A történelmi rész az első emberpár történetén kezdődik, leírja az őskori családok és néptörzsek származását, lakhelyét és foglalkozását, különösen pedig Ábrahâm és utódjainak származását és fejlődését egészen Mózes haláláig, vagyis az ígéret földének elfoglalása idejéig. A bibliai

séről (19, 15—19, 21). A háborúviselésre vonatkozó törvények u. m.: *a*) a katonai kötelezettségről (20, 1—20, 9); *b*) az el-
lenséges város megszállásáról (20, 10—20, 15); *c*) a kanáánita
városokról (20, 16—20, 18); *d*) a megszállt város élőfája meg-
kíméléséről (20, 19—20, 20). A helybeli hatóságnak eljárása,
midőn a városa határában meggyilkolt ember találtatik (21, 1—
21—9). A fogságba ejtett asszonyra vonatkozó törvény (21,
10—21, 14). Az elsőszülöttségi jog megváltozhatatlansága (21,
15—21, 17). Az engedelmetlen fiút illető törvény (21, 18—21,
21). A felakasztottnak hullájára vonatkozó törvény. A megtalált
jóságról (22, 1—22, 3). A terhe alatt lerogyott állatnak fel-
segítéséről (22, 4). — A férfi- és nőszemély ruházatára vonat-
kozó törvény (22, 5). Törvények a madárfészekre (22, 6—22,
7), a ház tetejére (22, 8), a szőlőkert bevetésére (22, 9), a
szántómarhára (22, 10), gyapot és lenből való ruhára (22, 11)
és a négyszögletes ruha zsinóraitra vonatkozólag (22, 12). A
szüzietlenség vádja (22, 13—22, 21). Férjes vagy eljegyzett
asszonyon elkövetett erőszak büntetése (22, 13—22, 19). Háza-
sodás és sógorosodás törvénye (23, 1—23, 9). A tábor tisztán-
tartásáról (23, 10—23, 15). A menekülő rabszolgáról szóló tör-
vény (23, 16). A parázna férfi- és nőszemélyek kitiltása Izrael
kebeléből (23, 18). — A parázna jutalma és az ebnek ára ne
vitessék be Isten házába (23, 19). A kamatról szóló törvény
(23, 22—23, 24). Mi van megengedve a másnak szőlőkertjében
és vetésén (23, 26). A váló levélről (24, 1—24, 4). Az új há-
zas jogairól és kötelességeiről (24, 5). Malomkövet zálogul venni
tilos (24, 6). Az emberlopás büntetése (24, 7). A poklosság
meghatározása a kohaniták által (24, 8., 9). Törvény a zálog-
ról (24, 10—24, 13), a napszámosról (24, 14—24, 15). Szülők
ne bűnhődjenek gyermekeikért és gyermekek ne bűnhődjenek
szülőikért (24, 16). Törvények az idegennek, az árvának és
özvegynek való igazságszolgáltatásról (24, 17—24, 18), a me-
zőn elfelejtett kévére (24, 19), az olajbogyó leszedésére (24, 20)
és a szőlőkert leszüretelésére vonatkozólag (24, 21—24, 22). A
bűnös ember ostromozásáról (25, 1—25, 3). Nyomatás közben
az ökör szája be ne köttessék (25, 4). A sógorházasság (25, 5—
25, 10). A szemérmetlen asszony büntetése (25, 11—25, 12).

gyelmezteti a népet, hogy csak annak okáért foglalja el az ígélet földét, mivel Isten erre nézve ősatyáival szövetséget kötött (9, 1—10, 11); figyelmezteti továbbá az isteni törvény ezéjára, mely abban áll, hogy erkölcsös néppé váljék (10, 12—16), azaz: hogy Istentől féljen, hogy hozzá ragaszkodjék és Ő vele dicsekedjék (10, 17—11, 9). Feltünteti az ígélet földének termékenységét, melyen az izraelita nép sokáig élni fog, ha az isteni törvényt szentül megtartja (11, 10—11, 25). Kötelességévé teszi a népnek, hogy hirdesse az áldást Gerízim hegyén és az átkot Ebhál hegyén (11, 26—11, 32). Szigorúan meghagyja a népnek a bálványképek lerombolását (12, 1—3) és hogy saját áldozatait majdan kijelölendő helyen mutassa be (12, 4—12, 19). Megengedi, hogy az izraelita nép az ígélet földén bárhol kénye-kedve szerint marháját levághassa és húsát elkölthesse (12, 20—12, 28); tiltja nekik, hogy a bálványimádók módja szerint Istent tiszteljék (12, 29—12, 31). Törvények a hamis prófétáról (13, 1—13, 6), a bálványimadásra való csábítóról (13, 7—13, 12), a bálványimadásra csábító városról (13, 13—13, 19). Az izraelita nép szent jellege sértetlen fenntartása (14, 1—14, 2). A tisztátalan és tiszta állatok (14, 3—14, 21). A dézsmáról szóló törvény (14, 22—14, 22). A kölcsönadás és a szegények támogatásáról szóló törvények (15, 11). A héber rabszolgával szemben követendő bánásmódról (15, 12—15, 18). A marha első fajzatát illető törvény (15, 19—15, 23). A három főünnepre: *שבועות סוכה*, *פסח*-ra vonatkozó törvények (16, 1—16, 17). A bírák és tisztviselők alkalmazására vonatkozó törvények (16, 18—16, 20). Eltiltja az oltár mellett berket ültetni, bálványszobrot emelni és állatot, a melyen testi hiba van, áldozatul bemutatni (16, 21—17, 1). A halálbüntetés, a melyben részesítendő, a ki idegen isteneket imád (17, 2—17, 7). A kóhén vagy a bíró ítéletének törvényereje (17, 8—17, 13). A megválasztott király jogai és kötelességei (18, 1—18, 8). Varázslás és mindenféle babonáság szigorúan tiltatik (18, 9—18, 13). Az igazi és hamis prófétáról (18, 14—18, 22). A menedékvárosokról és a szándéknélküli gyilkosságról (19, 1—19, 13). A régi határok sértetlen fenntartásának kötelességéről (19, 14). A tanú törvényességéről és a meghazudtolt tanú bünteté-

Több egyes törvényt ugyanis más szavakkal és magyarázó toldalékokkal közöl; majd új törvényeket, melyeket eddigelé vagy épenséggel nem, vagy csak röviden érintett, ad elő Isten meghagyásából (pl. a kölcsönadást, a háborúviselést, a megválasztandó király jogait illető törvények). Viszont a már előadott törvényekből többet elhallgat (pl. az áldozatokról, a szertartási tisztulásról, a jóbhélévről és a földpihenésről stb. szóló törvényeket). Másrészt szigorúan inti a népet a törvények pontos teljesítésére, bő jutalmat és isteni áldást ígérván a népnek a törvény szentül tartásának esetében, de borzasztó büntetéssel fenyegeti azon esetre, hogyha az isteni törvényről megfeledkeznek. Különösen teszi ezt utolsó énekében (שירת המצויט), melyben magasztos szavakkal és élénk színekkel festi az izraelita nép sorsát és jövőjét. Végül megható áldást mond az izraelita népre, illetve annak 12 törzsére, mely áldása ősatyánk Jákob áldásának nyomában halad. Halálának, sírjának és próféta minőségének rövid leírását Mózes V. könyvének utolsó 8 verse tartalmazza.

A mondottak szerint Mózes V. könyvének tartalma a következő:

1. A nagy intő beszéd, melyben visszapillant a 40. év alatt történetekre a pusztában: a nép elégtelenségére, zúgolódására és ellenszegülésére, a kémek kiküldésére és ennek következményeire. Áttér az egyes törvények ismétlésére, a minők a tíz ige (5, 6—6, 3). Szívére köti a népnek, hogy az Egyistent megismerje, szeresse és mindig szem előtt tartsa (6, 4—9), hogy az ígéret földén, midőn bőviben leszen minden jónak, Istenről meg ne feledkezzék (10—12), hogy az Egyistent imádják (13—15), hogy ne kísértse meg az Istent (16—19), hogy tanítsa e törvényekre gyermekeit is (20—25), hogy ne szövetkezzék Kanáán lakosaival (7, 1—5), hogy legyen szent népe az Istennek, ki őt Egyiptomból megszabadította (6—8). — Isten híven megtartja szövetségét azoknak, kik őt szeretik: jutalmat oszt a jámboroknak, büntetést a gonoszoknak (9—10). Isten bő áldását ígéri a népnek a törvény teljesítése esetében (11—16). Felbátorítja a kanáánita népek és bálványaik kiirtására (17—26). Emlékezzék meg a pusztában tett viszontagságteljes útjára, hogy az ígéret földén el ne bizakodjék (8, 1—20). Fi-

bat szentültartására vonatkozó törvények (15, 1—15, 41). Áron, illetve Lévî nemzetségének tisztsége, és a neki járó illetmények megerősítése (17, 1—18, 32). Többnemű alkalmi törvény (19, 1—19, 22). Mirjâm halála, a perlekedés vizei (20, 1—20, 21). Áron halála (20, 22—20, 29). Az izraeliták kénytelenek Édôm országát megkerülni (21, 1—21, 4) és a nép fellázadása a mérges kígyók miatt (21, 5—21, 20). Szi-chôn és Og legyőzetése, és a népnek Moâbh síkságára való megérkezése (21, 21—22, 1). Moâbh királya elhivatja Bileâmot hogy átkozza meg Izraelt (22, 2—23, 30). Bileâm kénytelen Izraelt megáldani (24, 1—24, 24). Moâbh leányai elcsábítják Izrael fiait (25, 1—25, 9). Pinchâsz buzgólkodása (25, 10—25, 19), negyedik népszámlálás Moâbh síkságán. Az ígélet földének felosztására vonatkozó törvények (26, 1—26, 65). C'láf-châd leányainak öröklési jogigényei (27, 1—27, 11). Jósuê népvézérré avattatik (27, 12—27, 23). Az ünnepnap i áldozatok számszerinti megállapítása (28, 1—30, 1). A fogadalmak törvényszerű érvényessége (30, 2—30, 7). A midjâniták elleni harc (31, 1—31, 54). Rúbhên, Gâd és Menassêh fél nemzetsége örökségüket a Járdên keleti oldalán foglalják el (32, 1—32, 42). Izrael szállóhelyei Ráámszészttól kezdve Moâbh síkságain való megérkezéseig (33, 1—33, 36). Kanáán országának határai (34, 1—34, 29). A leviták negyvennyolcz városának megjelölése és rendeltetése (35, 1—35, 34). A leánygyermeket illető öröklési törvény (36, 1—36, 13). *

Mózes V. könyve (*Deuteronomium*).

Mózes halála előtt a törvényeket, melyeket már egyszer Szinaî pusztájában megismertetett, újból adja elő az izraelita népnek (מִשְׁנֵה תּוֹרָה). De ez nemcsak szóról-szóra való ismétlése az előadott isteni törvényeknek, hanem inkább azoknak magyarázata és bővítése. L. M. V. 1, 2.

* Mózes negyedik könyvének történelmi része 38. esztendőre és 9 hónapra terjeszkedik. Mert a második esztendő második hónapjának első napján veszi kezdetét (l. M. IV. 1, 1.) és a 40. esztendő 11. hónapjának első napjával végződik (l. M. V. 1, 3.).

Mózes III. könyve (*Leviticus*)

A harmadik könyv tartalmát különféle törvények képezik, melyek az áldozatokról (1, 1—7., 27), Áron és utódainak jogairól, kötelességeiről és illetményeikről szólnak (7, 28—38), továbbá Áron és fiainak áldozárokul való avattatása (8, 1—10., 20). A szertartásos tiszta és tisztátalan állatok (9, 1—47). Áronnak mint a főpapnak, a szentségek szentségében való teendőiről (16, 1—34). Az áldozatok mily helyen és módon való bemutatásáról (17, 1—6). A tiltott házasságokról (18, 1—30). A szent erkölcs alaptételei (19, 1—37). A vér megfertőztetésére vonatkozó büntető törvény (20, 1—27). Az áldozároknak hivatása, azoknak szentültartása és illetménye (21, 1—24., 22, 1—33). Az ünnepnapokról (23, 1—44., 24, 1—9). Néhány alkalmi törvény (24, 10—23). Az ígért földet illető törvények (25, 1—55., 26, 1—2). Az intő szózat (26, 3—46). A szentélynek felajánlott tárgyak becsértékéről (27, 1—34).*

Mózes IV. könyve (*Numeri*)

Harmadik népszámlálás (1, 1—3, 14). A leviták megszámlálása és hivatása (3, 15—4, 49). Törvények a tábor tisztántartásáról (5, 1—10), a hűtlenséggel gyanúsított asszonyról (5, 11—31), a násziról (6, 1—6, 21). A törzsfjedelmek ajándékai az oltár felavatása napjain (7, 1—7., 8—9). Az elsőszülöttek kiváltása (8, 5—8, 16). A kohániták áldása (6, 22—8, 4). A második hónapban megüendő pészách-ünnep (9, 1—9, 44). Többnemű alkalmi törvények (10, 11—10, 36). A népnek a Szinái hegyétől való első elindulása (9, 15—10, 10). A nép elégtelensége és bűnhődése (9, 1—9, 34). A nép megérkezése Chácéróthba (9, 35—12, 16). A kémek kiküldetése (13, 1—13, 32). A nép fellázadása és bűnhődése (14, 1—14, 45). Áldozatokra, papi illetményekre és a szom-

* A történelmi események Mózes harmadik könyvében csak egy hónapra terjednek. Mert az izraelitáknak Egyiptomból való kiköltözése utáni 2-ik esztendő 1. havának 1. napján állittatik fel a szent hajlék (I. M. II, 40, 7.) Ugyanazon esztendő 1. hónapjának 1. napján pedig a népszámlálás ment végbe, mely azonban már Mózes IV. könyvének történelmi tartalmát teszi.

(41, 1—57). József testvéreit, kik gabonát vásároltak Egyiptomban, kémeknek tartja (42, 1—38., 43, 1—34). József megismerteti magát testvéreivel (45, 1—28). Jákob családstól Egyiptomba költözik (46, 1—34., 47, 1—31., 48, 1—22). Jákob végrendelete, halála és eltemetése Kanáán földén, a Makkpeláh-féle barlangban. József halála (49, 1—32., 50, 1—26).*

Mózes II. könyve (*Exodus*).

Az izraeliták voltaképi rabszolgasága Egyiptomban kezdődik (1, 1—22). — Mózes születése (2, 1—9), felnevelése (2, 9—14), menekülése Midjánba (2, 15—25) és isteni küldetése (3, 1—22., 4, 1—31). A tíz csapás (5, 1—23., 6, 1—30). — Az izraelitáknak Egyiptomból való kiköltözése (10, 1—29., 11, 1—10., 12, 1—51., 13, 1—16) és átmenetele a vörös tengeren (13, 17—27., 14, 1—31). Az izraelita nép megérkezése a pusztába (15, 1—3., 15, 1—27). — Az égi kenyér (manna) (15, 4—36., 16, 1—7). Az Amalék elleni háború (16, 8—16). — Jethrô Mózes elé megy a pusztába (17, 1—16). Jethrô tanácsa. A tíz ige (19, 1—25., 20, 1—26). A különmemű egyes törvényeknek a nép elé terjesztése (21, 1—37., 22, 1—29., 23, 1—33., 24, 1—18). Isten parancsolatai a szent hajlék készítése tárgyában (25—31, 1). Az aranyborjú (32, 1—35). Új törvénytáblák (33, 1—23., 34, 1—26). A szövetség megújítása (34, 27—35). — A hajlék elkészítése és felállítása (35, 1—40., 38).**

* A felsorolt események 2255 esztendő s korszakra terjednek, u. m. Ádám-tól Nóá születéséig (10 nemzedék): 1056 esztendő. — Nóá születésétől a vízözönig: 600 esztendő. — A vízözöntől Ábrahám születéséig: 292 esztendő. — Ábrahám születésétől Izsák születéséig: 100 esztendő. — Izsák születésétől Jákob születéséig: 60 esztendő. — Jákob összes életévei pedig 147 esztendőt tesznek. $1056+600+292+100+60+147=2255$ esztendő.

** A Mózes II. könyvében foglalt történelmi rész 227 esztendő karol át: u. m. Jákobnak családjával Egyiptomba való megérkezésétől Jákob haláláig: 17 esztendő. Az egyiptomi rabszolgaság időtartalma: 200 esztendő.

A 430 esztendő (M. II. könyve 12. 40) Ábrahámnak hazájából történt kiindulásától kezdve, úgyszintén a 400 esztendő (M. I. 15, 13.) az isteni frigykötés (ברית בין הבתרים)-től kezdve számítandó. $17+210=227$.

nevének hirdetésére (3, 1—5). Unokaöccse tőle elválk, és Szodoma szomszédságában telepedik le (15, 5—18., 14, 1—12). Ábrahâm megszabadítja Lóthot a fogságból (14, 12—15). Ábrahâm hősies magaviselete, embersége, önzetlensége (14, 15—24). Isten szövetsége Ábrahâmmal (15, 1—20). Izmaél születése (16, 1—16). A szövetség jele (17, 1—22). Izsák születése Ábrahâmnak előre hirdettetik (18, 4—19). Ábrahâm a szodomabeliekért könyörög (18, 20—33). Az angyalok Szodoma elpusztítására és Lóth megmentésére sietnek (29, 1—29). Lóth a hegyre menekül. A tőle származó nemzetek (19, 29—38). Ábrahâm Ábimelekh tartományában (20, 1—18). Izsák születése (21, 1—8). Hágâr futása (21, 8—21). Ábrahâm szövetséget köt Ábimélekkal (21, 22—44). — Ábrahâm rászánja magát Isten akaratára Izsákot feláldozni (22, 1—24). Szaráh halála (23, 1—16). Ábrahâm a Mákhpéláh-féle barlangot örökös sírboltnak pénzen veszi meg a chítita Efrontól (23, 17—20). Rebeka, Izsák felesége, Ábrahâm házában (24, 1—67). Ábrahâm utódai, végrendelete és halála (24, 1—11). Izmaél tódai és halála (25, 12—18). Jákob és Ézsau születése (25, 19—34). Izsák G'rár tartományában lakik (26, 1—11). Izsák gazdagsága és pásztorainak viszálykodásai G'rár pásztoraival (26, 12—25). Izsák szövetséget köt Abimélekkal, G'rár királyával (26, 25—35). Izsáknak halála előtt mondott áldása (27, 1—46). Ézsau gyűlöli Jákobot (27, 41—46). Jákob menekül Ézsau haragja elől (28, 9—22). Jákob megismerkedik Ráchellel, hét esztendeig Ráchelért, hét esztendeig pedig Léáhért és hat esztendeig juhaiért szolgál ($\frac{29, 13-35}{30, 1-43}$). Jákob családotól titkon elhagyja Lábhân házát (31, 1—22). Lábhân utána siet s utóléri Gileád hegyén, a hol vele frigyet köt ($\frac{31, 23-34}{32, 1-3}$). Jákob Ézsauval találkozik és kiengesztelődik vele ($\frac{32, 4-33}{33, 1-17}$). Jákob megérkezik Kanáán földére (33, 18—20). Dinâh, Jákob leánya, S'khem házába kerül (34, 1—31). Jákob Béth-Él-ben telepedik le (35, 16—28). Benjámin születése; Jákob családja (35, 16—28). Ézsau utódjai és törzsfőnökei (36, 1—43). József fiatalkora, álmái és rajongásai ($\frac{27, 1-36}{28, 1-30}$). József Egyiptomban mint rabszolga ($\frac{39, 1-23}{40, 1-23}$), mint uralkodó

az emberiség sorsát elintézi, de különösen az izraelita nép sorsát, a szent szövetség szerint, melyet ősatyáival: Ábrahámmal, Izsákkal és Jákóbbal és utóljára utódaikkal a Szinaí hegyén kötött, kinyilatkoztatván nekik szent törvényt.

A tórâh szent tartalmának alakja és szerkezete is annak isteni eredetét és szent voltát tanúsítja! Emberi ész — és volna ez bár a legtökéletesebb — nem bírná ama bő és természetfölötti bölcseséget ép oly egyszerű, mint magasztos módon és oly szűk keretbe összefoglalni, mint a milyen Mózes öt könyve.

Tartalmazza ugyanis: a világteremtést, az emberiség fejlődésének történetét, de különösen az izraelita nép eredetét, származását, fejlődését, kiválasztott néppé való alakulását, hivatását és örök rendeltetését, mely szerint hivatva van a szövetséget, melyet Isten vele kötött és az isteni törvényt híven teljesíteni, minden helyen és időben érvényre juttatni.

E bő tananyag Mózes öt könyvében következő rendben adatik elő:

Mózes I. könyve (*Genesis*).

A világteremtés (1, 1—30). A teremtés befejezése és a hetedik nap megszentelése (2, 1—3). Az Édenkert ültetése (2, 8—14), az első emberpár odahelyezése és onnan való kiűzése ($\frac{2, 15-25.}{3, 1-24.}$), Káin és Ábel története (4, 1—15). Káin utódjai (4, 17—18). Jábâl és Tubâl-Káin foglalkozása (4, 19—26). A tiz nemzedék Ádámtól Nôêig (5, 1—32). Az óriások korszaka (6, 1—4). Az emberi nem elfajulása (6, 5—8). Nôê és családja (6, 9—22., 7, 1—9). Az özönvíz keletkezése és lefolyása (7, 10—24., 8, 1—14). Az emberi nem fejlődése az özönvíz után (8, 15—22., 9, 1—17). Nôê utódjai (9, 18—29). Japhet utódjai (10, 1—5). Châm utódjai (10, 6—20). Sém utódjai (10, 20—30). A nyelvek megzavarodása (11, 1—9). Sém utódjainak életkora (11, 10—23). Terâch családja (11, 23—30). Ábrahâm életkora; atyjával Ūr-Kászdimból Cháránba való menetele (11, 30—32). Innen Kanáán földére (12, 1—9), majd Egyiptomba való költözése (12, 10—20), a honnan visszatérve, Kanáán földén tartózkodik és oltárokat emel Isten

tartozik és a mi egymástól elválasztandó, úgy szakaszokra és versekre, mint egyes szavakra nézve. Ha a talmud megjegyzi: *הם הנוע *המשה פסוקים אין להם הנוע* „öt versnél az összefüggés nincs eldöntve“ úgy abból a szöveg pontos felosztása inkább, mint az ellenkező következik. *Csakis* az említett öt versre jegyzi meg a talmud, hogy a szöveg összefüggése kétféle beosztást enged. Hasonlóképen nyilatkozik a talmud (N'dárim 37. b) a hang- és egyéb írásbeli jegyekre nézve, hogy t. i. mindezek a Színai hegyén vették eredetüket Mózesről, a ki azokra tanította Izrael fiait. Ezzel a talmud korántsem állítja, hogy a most minden rendes bibliakiadásban meglevő hang- és ékjegyeket már Mózes is ismerte és őseinket azokra a pusztában tanította; mert hiszen a talmud sem ismeri azokat, és az egész talmudban nyoma sincs a *ניניה*-nak, hanem csak azt állítja, hogy már Mózes tanította azokra őseinket akkor, mikor élő szóval adta elő a törvényt, a nélkül, hogy azokat bármily jegyekkel megjegyyezte volna, még pedig a szakaszok és versek pontos elválasztása, a mondatok és mondatrészek kellő meghangoztatása és az egyes szavak kellő hangsúlyozása által, a mi nélkül élő szóval tartott előadás nem képzelhető.**

A mint már e szó *תורה* (tan) jelentéséből kitetszik, annak tartalma nem lehet más, mint *oktatás*, még pedig *Isten létéről és lényegéről, működéséről, gondviseléséről és szent akaratáról*, mely szerint a világot teremtette, fenntartja és kormányozza, Tartal-
ma

* Jöma.

** A hangjegyeken és mássalhangzókon kívül való egyéb jegyek (melyek minden biblia-kiadásban, nem pedig az úgynevezett tóráh-tekeresekben [ספר תורה] található) egy több mint két évezreddel későbbi korszak találmányai, melyek most már a biblia-irodalom egyik díszét képezik. A tóráh ok-szerű tanulmányozása az által, hogy az eredeti szöveg csupán összefüggő mássalhangzókból állott, roppantúl sokat és biztos alapot nyert. Mert, miután a leírt szöveg a mássalhangzókon kívül más olvasási jegyeket nem tartalmazott, csak szóbeli előadás útján volt lehetséges azt hibátlanul felfogni és megérteni; senkisé lehetett annyira elbizakodott, hogy ilyenféle szövegből az isteni törvény értelmét megbízható tanító nélkül, a ki annak tartalmát szóbeli hagyomány útján meg nem tanulta, magának elsajátítani merészelt volna. A tóráh hiteles magyarázata tehát ez által a legbiztosabb alapra volt fektetve.

a második könyv főtartalmát. ויקרא (és kiálta, t. i. Isten Mózesnek a gyülekezet sátrából) annyiban jelzi a harmadik könyv főtartalmát, a mennyiben ez Áron és utódait illető törvényeket tartalmaz, melyeket Isten Mózessel a gyülekezet sátrában közölt. Innen e könyv ספר תורה כהנים-nak is nevezetik. במדבר סיני (Színaí pusztájában). E két szó a negyedik könyv főtartalmát jelzi, mivel a népszámlálás, melyet Mózes és Áron Színaí pusztájában végez, e könyv egész előterét foglalja el. Nevezetik e könyv ezért továbbá: חומש הפקודים (a népszámlálásról szóló ötöd-rész)-nek is. Végre אלה הדברים (ezek a beszédek) az ötödik könyv tartalmát jelzi, mivel a könyv Mózes ama beszédeit tartalmazza, melyekkel az isteni törvényt ismétli és az izraelita népet határozóan inti annak pontos teljesítésére. Nevezetik ezért a könyv משנה תורה (a tórâh ismétlése)-nek is.

Már a legrégebb görög fordítók (Septuaginta) a tórâh öt részének ezen címeivel élnek: Genesis (világteremtés) = בראשית; Exodus (kivonulás) = ואלה שמות; Levitikon (Lévi nemzetségét illető törvénykönyv) = תורת כהנים; Arithmoi (számok) = חומש הפקודים, és Deutoronomium (a törvény mása) = משנה תורה. Az egyes könyveknek szakaszokra (פרשיות) és ezeknek versekre (פסוקים) való beosztása szintén Mózesre vezethető vissza. Mert ő élő szóval adta elő az Izraelitáknak az isteni törvényt. Ez pedig nem történhetik a nélkül, hogy az előadó a tananyagának szakaszokra és versekre való beosztását a kisebb-nagyobb pauzák és szünetek által fel ne tüntesse. Ha a tórâhnak illetén való beosztását Mózesnek tulajdonítjuk, ez nem úgy értendő, mintha az *elválasztó- és kötőjelek* ő tőle származnának (mert ezek kétségkívül egy sokkal későbbi korszak irodalmi termékei), hanem úgy, hogy ő (Mózes) élő szóval tartott előadása közben alapját vetette a tórâh ebbeli beosztásának.

Eleinte — úgy mondják bölcseink — a tórâh eredeti szövege egy összefüggő *egész*et képezett, azaz: nem volt se szakaszokra, se versekre, sőt szavakra sem felosztva. Éz azonban csak úgy értendő, hogy a szent szöveg *alakilag* látható jelek által kisebb-nagyobb részekre nem volt felosztva. De tartalmilag igenis pontosan meg volt határozva mindaz, a mi egymáshoz

könyvének utolsó 8 versét is, melyekben Mózes elhalálózásáról és eltemetetéséről van szó, még pedig szintén harmadik személyben. Ez már — így folytatja — eléggé nyomatékos érv annak bizonyítására, hogy Mózes az *egész* öt könyvet nem maga írta. Már a talmud bölcsei is foglalkoznak e kérdéssel: „Vajjon lehetséges-e“ — úgy kérdik — „hogy a tórâh csak egy betűben is hiányos legyen? hiszen írva van: „Vedd a törvénykönyvet és tedd a lábába“ stb. Hanem ez úgy értendő, — így hangzik a felelet — mint e vers: „És mondá Bárukh: az ő szájából elolvassa vala nekem a szavakat és én íram vala tentával“, a miből világosan kiderül, hogy Bárukh csak azt és úgy írta le, a mit és a hogy a próféta neki tollba mondotta, s így következetesen a személyeket is változatlanul jegyezte fel. (Jerem. 36., 18.) A talmud e szavai tehát kettőre tanítanak bennünket: 1. hogy Mózes az utolsó 8 verset is, melyekben haláláról és eltemetetéséről szól, úgy mint a többi ő maga írta Isten meghagyásából; 2. arra, hogy a szentírásnak elbeszélési modorához tartozik (l. alább) a 3. személyt az első személy helyett használni, hogy tehát e körülmény korántsem indíthat bennünket azon hamis feltevésre, mintha Mózes nem írta volna az *egész* tórâht.

Nem lehet szándékom ezen apologétikus módot még tovább is folytatni, hogy az alaptalan kritika egyéb kifogásait is egytől-egyig megezáfoljam. Célom csak az, hogy az utat kijelöljem, melyet a tórâh fordításában és magyarázásában követtem, hogy így mindazok, kik munkám olvasásához fognak, már eleve is tudják, hogy minő irányban haladnak.

A tórâh öt könyvre való beosztása oly régi, mint maga *Beosztása* a szent szöveg. Minden egyes könyvnek első szava vagyis szavai egyszersmind címül szolgálnak annak megnevezésére. בראשית az első, ואלה שמות a második, ויקרא a harmadik, במדבר סני a negyedik, אלה הדברים az ötödik. E kezdő szavakkal minden egyes könyvnek tartalma körülbelül jelezve van. Ugyanis בראשית (kezdet)-nek neveztetik, mivel az első könyv főtartalma a világ kezdete, azaz: *a világ-teremtés*. ואלה שמות, és ezek a nevek. Ez azt jelöli meg, hogy Izrael gyermekeinek sorsa Egyiptomban képezi

volna ki. Mózes V. könyvének bevezető szavaiban a nyelv fejlettebb, erősebb, mint az első 4 könyvben. A mondatszerkezet művészetibb, tökéletesebb, a körmondatok gyakoribbak, kerekdedebbek; a beszéd emelkedettebb, behatóbb; szóval: egy tökéletesen kifejlett, virágzó homiletikai nyelvvel állunk szemben. Ezért — így következtetnek — az V. könyvet nem írhatta ugyanaz, a ki az első négy könyvet írta; hanem írta egy sokkal későbbben, fejlettebb korban és kedvezőbb viszonyok közt élő szerző, a ki magasztos korszellemét művében visszatükrözteti.

A ki a szentírás eredeti szövegéhez ért, csakhamar be fogja látni e kifogás teljes alaptalanságát. Mózes öt könyvének mindegyikében — a hol épen az anyag arra ajánlkozik — kötött és kötetlen nyelven kifejezett mondatokra, szakaszokra és fejezetekre akadunk, melyek úgy alakilag, mint tartalmukra nézve egyenlő színvonalon állanak a Deuteronomium nyelvezetével. Eliézernek, Ábrahám szolgájának előadása Lábhân házában (M. I. 24, 35. — 24, 49.); Jákobnak Lábhân ellen emelt panasza (ugyanott 31, 36. — 31, 42.); Jákob áldása (ugyanott 49, 5. — 49, 26.); a tenger melletti diadalének (M. II. 15, 1—18); az intő szózat (M. III. 26, 14—26, 45). Bileám példabeszédei (M. IV. 23, 24.) stb.

Összehasonlítva ezeket egymással és a Deuteronomium bármely részével: aligha találunk köztük oly fokú nyelvkülönbséget, mely azon feltevésre jogosítana, hogy a szentírás eredeti szövege, két különböző jellemű és szellemű szerzőnek, vagy két különböző korszaknak szüleménye.

A szent szöveg nyelvbeli egységes volta tehát legkevésbé sem kényszeríthet bennünket a szentírás *épségének* megtámadására.

A kritika még egy ellenvetésével akarunk itt szembeszállni, melylyel a szentírás épségét és hiteles voltát szokta megtámadni. Ez t. i. azon gyakran felhozott kifogás, hogy a szent szöveg Mózesről majdnem mindig a harmadik személyben szól. Ha — úgymond — Mózes írta volna az egész tóráht, akkor magáról mindig első személyben szólott volna, mint péld.: M. V. 2, 2., 9., 17., 26., 27. és még sok más helyen. — Emlegetik továbbá M. V.

1. Akadunk — állításuk szerint — a tórâhban oly történelmi adatokra, melyek Mózesről nem eredhettek. Ide számítják példának okáért a következőt: „És ezek a királyok, kik uralkodtak Edôm földén, még mielőtt király uralkodott Izrael fölött“ (M. I. 36, 31.).¹ Ezeket a szavakat — így okoskodik a kritika — Mózes, ki a zsidó királyság állami szerkezetét nem látta, természetesen nem írhatta. Ezeket — így okoskodik továbbá — csak olyan író jegyezhetette meg, ki a királyok korszakában, vagy még későbbben is élt. Ezen okoskodás azonban — bármennyire helyesnek látszik is az első tekintetre — mégis csak álokoskodás, ha tekintetbe vesszük, hogy מלך a héber nyelvben és így az idézett versben is, nem jelent egyebet, mint „tanácsadót“ vagy „hadvezért“. Ez utóbbi értelemben akárhányszor használtatik a מלך szó Jósuê könyvében, a hol sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint: városkapitányt, hadvezért vagy más effélét. Csak későbbben, a kifejlett izraelita állami életben, a királyság korszakában lett a מלך szó a *király* megjelölésére lefoglalva. E szerint a szóban forgó vers ezen szavai: ואלה המלכים וגו' nem fejeznek ki mást, minthogy Edômnak sokkal előbb voltak rendezett államszerkezete, vezérei és tanácsosai, mint Izraelnek, melynek első vezérei Mózes, Jósuê stb. valának. Így tehát az állítólagos nagy anachronismus elesik. Már pedig ily módon megoldhatók, még a tudomány szempontjából is, a szentírás mindazon adatai, melyeket a futólagos olvasó anachronismusoknak, ellenmondásoknak, vagy másképen helyteleneknek állít. A hol pedig ilyen megoldás nem sikerülne, ott a hiba inkább az olvasó gyarló felfogásában, mintsem a szentírás adatainak hiányos voltában keresendő.

2. Azon kifogással is szokott élni a kritika a tórâh épsége ellen, hogy a szent szöveg nyelvezete feltűnően változó. Ez jelesül Mózes V. könyvében tűnik fel. E körülmény szintén okúl szolgál némelyeknek azon feltevésre, mintha a tórâh *egész* terjedelmében, nem *egy* és ugyanazon kéz alól kerülhetett

¹ ואלה המלכים וגו'

(Máléákhí 3, 22.),¹ Dániel pedig hivatkozik Mózes törvényére, mondván: „A mint írva van *Mózes törvényében*“ (Dániel 9, 13.),² Ezrâ a zsidó állam újból való megalapítója „szívét arra adja, hogy megmagyarázza az *Isten törvényét*“ (Ezrâ 7, 10.).³ „És olvasának *a könyvben, az Isten törvényében* magyarázva és értelmezve, és megérték a szent szöveget“ (Neh. 8, 8.).⁴

Hasonlóképen még más próféták és a szent írók, kik Mózesstől kezdve Ezrâ és Nehemiá idejéig, egy évezreden át éltek, adott alkalommal Isten, illetőleg Mózes törvényét emlegetik, majd egyik, majd másik czímen, mely már az öt könyvben előfordúl, tanúsítván ez által Mózes törvényének, a birák és királyok korában, egész terjedelmében való létezését és hiteles voltát.

Avagy azt tegyük-e fel Izrael összes prófétáiról, hogy egytől-egyig hamisan hivatkoztak légyen egy isteni törvényre, melyből különféle törvényeket, intéseket, sőt történelmi adatokat is szóról-szóra idéztek, de melynek létezéséről és hiteles voltáról meg nem győződtek volna? Vagyis azon merész és egészen alaptalan feltevésre vetemedjünk, hogy önzetes czéljok elérhetése végett a népet ámitván, minduntalan egy *isteni törvénykönyvet* emlegettek, melyet ők magok sem ismertek?!

Józan gondolkodású ész ily képtelenséget föl sem tehet! Ilyen pedig alapúl szolgálhat oly nézetnek, mely szerint a tórâh hiteles volta kétségbe vonható. Igaz és alapos erre a talmud azon nézete, mely szerint Mózes írta könyvét (Bábâ-Báthrá 14. b.) *משה כתב ספרו*.

Épsége

Ámde azt még sem vonja kétségbe a komoly kritika sem, hogy Mózes legalább alapját vetette meg a tórâhnak és hogy tőle vette eredetét. Csak az ellen van kifogása a kritikának, hogy az *egész*, úgy a mint kezünk közt forog, egyenesen Mózesstől átszármazott légyen reánk és úgy fenmaradt volna mai napig. Ebbeli kifogásukat a kritikusok következő érvekkel vélik támogathatni:

¹ זכרו תורת משה עבדי.

² כאשר כתוב בתורת משה.

³ כי עזרא הכין לבנו לדרוש את תורת יהודה.

⁴ ויקראו בספר, בתורת אלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא.

‘תורה ה’, úgyszintén „*Mózes törvénykönyvé*“-nek (ספר תורה משה) is mondatik. A különböző nevek és címek azonban egyedül a különböző körülmények kifolyásai, melyek közt az isteni törvény létre jött és nem változtatnak semmit a könyv isteni eredetén.

A tórâh e különböző ezímeivel nemcsak Mózes öt könyvében, hanem a próféták könyveiben (ספרי נביאים), a hagiographákban (כתובים) is gyakran találkozunk. Jósuê, Sámuel, Dávid, Salamon, Ézáias, Ezekiel, Jeremiás, Chaggai, Zakháriás, Ezrá és Nehemia, az imént felsorolt címek alatt nem egy helyen hivatkoznak a tórâhra és idéznek belőle parancsolatokat és tilalmakat, majd intő és figyelmeztető beszédeket, mint olyanokat, a melyeken Izrael örök üdve alapszik. „*Ne távozzék a törvény ezen könyve szádból*“¹ (Jósuê 1, 8.). Jósuê oltárt épít, „*a mint írva van Mózes törvénykönyvében*“ (ugyanott 8, 31)² Amáczzáhú ki nem végeztette atyja gyilkosainak fiait, „*a mint írva van Mózes törvénykönyvében*, melyet parancsolt az Örökkévaló, mondván: „*Ne ölessenek meg atyák fiaikért, s a fiak ne ölessenek meg atyáikért, hanem mindenki a saját bűneért.*“ (Kir. II. 14, 6.)³

Chiskijáhú király elrendelê, hogy a papok és leviták illetményei, úgyszintén a hétköznapi, szombat- és ünnepnapi áldozatok pontosan mutattassanak be, „*a mint írva van az Örökkévaló törvényében*“ (Kron. II. 31, 4.).⁴

Ézáias próféta keményen dorgálja gonosz kortársait, „*mivel — úgymond — megvetették az Örökkévalónak, a seregek Urának törvényét*“ (Ezaiás 5, 24).⁵ Jeremiás próféta szavai szerint: „*azért pusztult el a föld, mivel — úgymond az Örökkévaló — elhagyták törvényemet, melyet adtam élébök*“ stb. (Jer. 9, 12.)⁶ Az utolsó próféta e szavakat intézi a babylóniai fogságból hazatérôkhöz: „*Emlékezzetek Mózesnek, az Én szolgálómnak, törvényére*

¹ לא ימוש ספר התורה הזה מפך.

² ככתוב בספר תורת משה.

³ ככתוב בספר תורת משה אשר צוה יהוה לאמר: לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בהטאו יומת.

⁴ ומנת המלך מן רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות לשבתות ולחדשים ולמערדים ככתוב בתורת יהוה.

⁵ כי מאסו את תורת יהוה צבאות.

⁶ ויאמר יהוה על עוכם את תורת יהוה אשר נתתי לפניכם.

mindazok, kik az ő nyomában a bibliát fordították és magyarázták, mind valamennyien a jelzett arany középutat követték, azon utat, melyen a hagyományos felfogás a szentírás okszerű értelmezésével találkozik és megegyeznek egymással. Nem kétegyeket támasztani, hanem inkább a netalán lábrakapókat eloszlatni, a buzgó bibliamagyarázónak szent feladata! Ez az, a mit én is magamnak jelen munkámban ezéül kitűztem.

*A tórâh
külön-
bözö
cüméi*

A tórâh (תורה) azon szent könyv, mely a Színai hegyén Mózesnek istenileg kinyilatkoztatott törvényt foglalja magában. Neve ezért: „Isten törvénye“ (תורה אלהים v. תורת ה'). E törvény teljesítése végett Isten szövetséget kötött az izraelita néppel, a miért „a szövetség könyvé“-nek (ספר הברית) is neveztetik.

Azonban csak a törvény alapja, a tíz íge (עשרת הדברים) a Színai hegyén, az egész nép hallatára nyilatkoztatott ki, míg az ezen alapuló számos egyes törvény, melyek szintén a tórâh tartalmát képezik, Mózes által, kivel Isten azokat közölte, adatott át az izraelita népnek. „És kijelenté nektek“ — úgymond Mózes halála előtti intőbeszédében — „szövetségét, melyet nektek teljesíteni parancsolt, a tíz ígét; nekem pedig parancsolta az Örökkévaló ugyanazon időben, hogy tanítsalak benneteket törvények- és ítéletekre, hogy azokat teljesítsétek a földön, a hová mentek, hogy azt elfoglaljátok“* (M. V. 4, 13. 14). Ez okból a tórâh Mózes nevérol „Mózes törvényének“ (תורת משה) is neveztetik. Ez azonban nem úgy értendő, mintha Mózes lenne a szent törvény szerzője, hanem úgy, hogy ő volt a közvetítő személy Isten és az izraelita nép között. „Én — úgymond — álló valék Isten között és ti köztetek ugyanazon időben, hogy kijelentsem nektek az Örökkévaló igéjét“** (M. V. 5. 5.).

„A könyv“ (הספר) címét viseli a tórâh. A fônt említettek kapcsolatában: „Isten törvénykönyvé“-nek (ספר תורה אלהים v. ספר)

* ויגיד לכם את־דברותי אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על־שני לוחות אבנים. ואתי צוה יהוה בעת ההוא ללמד אתכם הקים ומשפטים לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה.
** אנכי עמד בין־יהוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את־דבר יהוה.

BEVEZETÉS.

Kettős czélt szándékozom elérni e rövid bevezetéssel a *Irány.* tórâhba:

1. hogy az, ki a tórâh eredeti szövegét alaposan tanulmányozni akarja, mielőtt e komoly tanulmányhoz fogna, mindazon segédeszközökkel, melyek a tórâh héber szövegének és szent tartalmának felfogásához okvetetlen szükségesek, megismerkedjék. Ily segédeszközök p.: a szentírás eredeti szövegének alapos *nyelvbéli ismerete*, a hely- és időviszonyok megismerése, melyek közt a szentírás személyiségei és főtényezői szerepelnek, és több effélék. Mind ezeket a szentírás buzgó olvasójának ismernie kell, hogy azt fennakadás nélkül tanulmányozhassa;

2. hogy az olvasó tisztában legyen az iránt, mily utat követtem fordításom- és magyarázatomban. Mind ezekhez e bevezetés kielégítő felvilágosítást nyújtson.

Megjegyzem mindenek előtt, hogy elejétől végig úgy a *hagyomány* útján, mint a *tudomány* ösvényén maradni törekedtem. Hogy mennyiben voltam szerencsés ez irányban a kitűzött czélt elérni, ezt az elfogúlatlan bibliaolvasó józan ítéletére bízom. Nem bocsátkozom ugyan sehol — sem a magyarázatban, sem pedig a bevezetésben — mélyebb polémiába az annyira divatozó és köztetszésben részesülő bibliakritikával: de másrészt ki nem térek soha és sehol a józan ész kifogásai elől, mely itt-ott méltán szót emel a szentírás szavainak netalán elfogúlt felfogása ellen. Szóval: minden törekvésem oda irányult, hogy a hagyományos magyarázatot a tudomány követelményeivel összhangzásba hozzam. Ezen irány nem új, sőt inkább régóta ismert módszer, mely szerint legtekintélyesebb bibliamagyarázóink is, kik a bibliatudomány termékeny talaját szent buzgalommal művelték, eljártak. Száádjá, Maimûni, Kimchi és mások, valamint a legújabb időben Mendelssohn Mózes és

MÓZES ÖTÖDIK KÖNYVE.

I. FEJEZET.

Mózes másodsor adja elő az isteni törvényt (1—5) Mózes panaszskodik a népnek iránta való magaviseletéről a pusztában (6—12). Főleliti, mi módon könnyített a nehézségeken bírák és másnemű felügyelők kijelölése által (13—18). Szóba hozza a kémek kiküldését, hogy az ígért földének minőségéről meggyőződést szerezzenek (19—25). Isten haragja a nép hitetlensége (26—40) és ellenszégülése miatt (41—46).

- 1 Ezek a szavak, melyeket Mózes szólott egész Izráelhez a Járdênon innen, a pusztában, a síkságon, a nádas ten-

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֵרְבָה מוֹלַד סוּף

(1) אֵלֶּה הַדְּבָרִים, ezek a szavak, értsd: a törvények, melyekre Mózes tanította az izraelitákat, még pedig az e versben megnevezett helyeken, a tizenegy napi járó úton (2. v.), melyen Egyiptomból való kiköltözésük után második év, második hónapjának huszonharmadik napján Chórêbhtól indultak és végre Párán pusztájában megérkeztek (M. IV. 10, 12). Ezeket a törvényeket Mózes a pusztában tett 40 évi vándorlás végén, a 4. hónap első napján (1. alább 3.) újra adta elő, azaz: ismételte (משנה תורה) és bőven fejtegette (באר 5. v.). E fejtegetésben azonban Mózes a törvény azon részére szorítkozik, mely az új nemzedék előtt kevésbbé ismeretes, de fölöttébb fontos vala. Azért ismétli mindenek előtt az alaptörvényt, a tíz ígét; a szombat és a nemzeti ünnepnapok szentül tartására vonatkozó törvényeket stb. stb. Az áldozatokról és a szertartásos tiszta- és tisztátalanságról szóló törvényeket — a mennyiben ezek első sorban a kohanitákat illetik — ez ízben csak érinti (1. alább 12, 6. 11). Másrészt pedig új törvényeket említ fel, melyek az előbbi könyvekben nem fordulnak elő (1. p. M. V. 24, 1—4., 25, 5—10. és még más helyeken), melyeket Isten parancsolatára halála előtt adott elő. Valamennyinek pedig előrebocsátja hatalmas intő beszédét (M. V. 1, 6—4, 49), melyben szeretve elerett népét atyailag inti a törvény szentültartására és pontos teljesítésére. בעבר הירדן, a Járdênon innen, azaz: a Járdên keleti partján (1. M. I. 50, 10), mert Mózes a Járdên folyón át nem kelt. — במדבר annyi mint בְּמִדְבַּר, az ismeretes pusztában, azaz: a nagy arabiai pusztában. V. ö. M. II. 13, 20. — בערבה (= בְּהַעֲרָבָה), a síkságon. Ez alatt a nagy terjedelmű sík föld értetik.

- ger átellenében, Párân és Töfel és Lábhân és Chacérôth, és Di-Záhâbh között. Tizenegy napi járó úton, Chórêbhtól Széir hegyén át vezető úton.
- 3 Kádés-Barnéaig. És lön a negyvenedik évben, a tizenegyedek hónapban, a hónap elsején, hogy Mózes szólott vala Izráel gyermekeihez, mind a szerint, a mint az Örökkévaló neki parancsolta vala számukra. Miután megverte volt Szychónt, Emórí királyát, ki lakik vala Chesbônban, és Ógot, Básân királyát, ki lakik vala Astárôthban, Edreiben. A Járdén innenső partján, Moâbh tartományában, kezdette Mózes meg-

בֵּין-פָּאָרָן וּבֵין-תּוֹפֵל וּלְבָן וְחִצְרוֹת
 וְדִי וְהָב: אֶחָד עָשָׂר יוֹם מֵהָרֹב
 הַרְרֵי-הָרִשְׁעִיר עַד-קָדֵשׁ בְּרִנְעַ:
 וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בַּעֲשֵׁתֵי-
 עֶשֶׂר הַדָּשׁ בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַדָּבָר
 מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר
 צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֱלֹהִים: אַחֲרַי
 הִפְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
 אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֶת עוֹג
 מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בַּעֲשֵׁתֶרֶת
 בְּאֲדָרְעִי: בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ
 מוֹאָב הַזֹּאת מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-

mely a Járdén folyó két partján és a Holttenger (ים הַיַּרְדֵּן) körül le a Vörös-tengerig terül el. Annak egyes részei: עַרְבַת מוֹאָב, Moâbh síksága (M. IV. 31, 12), עַרְבַת יִרְחוֹ, Jerichô síksága (Jos. 21, 13.) s még mások. — מוֹל יָם סוּף, annyi mint: מוֹל יָם סוּף, a Nádas-(Vörös-)tenger átellenében. — בֵּן פָּאָרָן וּבֵין תּוֹפֵל וְלְבָן וְחִצְרוֹת וְדִי וְהָב, *Párân és Töfel és Lábhân és Chacérôth és D'i-Zahâbh közt*; ezek részint ismeretes, részint ismeretlen helyek nevei, de annyi bizonyos, hogy a különben ismeretlen helyek is a Chôrêbh hegyétől Széir hegy-ségén át Kádés-Bárnéa felé vezető tizenegy napi járó úton voltak. (2) אֶחָד עָשָׂר יוֹם וְגו', *tizenegy napi járó úton stb.* E vers a legszorosabb összefüggésben van az előbbi verssel, még pedig oly formán, hogy hozzá teszi, mely idő alatt adta Mózes az isteni törvényt elő az izraelita népnek, t. i. azon tizenegy nap alatt, mikor Chôrêbh hegyétől Kádés-Bárnéaig utaztak. V. ö. az előbbi vershez a megjegyzéseket. (3) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה וְגו', *és lön a negyvenedik évben stb.*, hogy Mózes t. i. újra adta elő az isteni törvényt. — אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים, *melyet neki parancsolt számukra.* צִוָּה-nak kettős vonzata van, u. m.: אֶל és אֹת. Az első (accusativus) a személyt *kinek*, a második אֱלֹהִים a személyt a *kinek részére* parancsoltatik. V. ö. M. II. 1, 22. (4) אַחֲרַי הִכְתּוּ וְגו', *miután megverte volt stb.* A Járdén keleti partján fekvő tartományokat még Mózes vezérlete alatt foglalták el az izraeliták. חֶשְׁבּוֹן, *Chesbôn*, az Emôriták fővárosa volt; בְּשָׁן, *Básân* pedig északra fekvő tartomány, mely kövér legelőiről és marháiról nevezetes. (V. ö. M. V. 32, 14). — בַּעֲשֵׁתֶרֶת בְּאֲדָרְעִי, *Astârôthban, Edreiben.* Mindkettő helynév; az első: עֲשֵׁתֶרֶת (= עֲשֵׁתֶרֶת קְרָנִים) (I. M. I 14, 5.) a város neve, melyben Og lakott, a másik: אֲדָרְעִי, a hely, hol Mózes őt megverte. (5) הַזֹּאת הַיַּרְדֵּן perf. hif. יָאֵל-ból. V. ö. M. I. 18, 27, באֵר,

magyarázni e törvényt, követ-
 6 kezőképen: Az Örökkévaló,
 Istenünk szólott hozzánk
 Chóréhben, mondván: Eleget
 laktatok már ezen a hegyen;
 7 forduljatok meg, és induljatok
 és vonuljatok be az Emóri
 hegységébe és annak minden
 szomszéd vidékeire; a sík-
 ságra, a hegyre, az alföldre
 és a déli vidékre, és a tenger
 partjára; a Kanáánik földére és
 a Libánon a nagy folyamig;
 8 az az Eufrates. Lásd, elibétek
 tettem a földet; menjetek be
 és foglaljátok el a földet,
 mely felől az Örökkévaló es-
 küdött volt ősatyáitoknak: Ábrahám-
 nak, Izsáknak és Já-
 kobnak, hogy nekik fogja
 adni, és ivadékaiknak utánok.

הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֵלֵינוּ בְּהָרֵב בְּאֵמֶר
 רַב־לָכֶם שַׁבַּת בְּהַר הַזֶּה: פָּנּוּ
 וּסְעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֵמֹרִי וְאֶל־
 כָּל־שְׁכֵנֵי בְּעֵרְבָה בְּהַר וּבְשִׁפְלָה
 וּבְגִבְעֵי וּבְחֻוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
 וְהַקְּבָזִי עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר
 פָּרָת: רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת־
 הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְתֵּיכֶם לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתַתִּי לָהֶם

perf. piél. A verbum finitum az infinitivus: בָּאָר (V. ö. M. I. 18, 27), vagy
 בָּאָרִי helyett áll. (6) ה' אלהינו דבר אלינו בהרב וגו' E szavakkal veszi kezdé-
 tét Mózes nagy intőbeszéde Izraelhez, mely véget ér על ימים תארך ימים ולמען
 תארך ימים על ולמען תארך ימים אשר ה' אלהיך נתן לך כל הימים הארמה
 (1. alább 4, 42). E beszé-
 dében éles szavakkal ostorozza a pusztabeli nemzedék bűnös magaviseletét, a
 minek következtében negyven évig kelle a pusztában maradnia, hogy végre
 az új nemzedék az ígért földét elfoglalhassa. — רב לכם שבת, annyit jelent,
 mint: זה ימים רבים ישבתם, de így sokkal nyomatékosabb. — שבת inf. kál
 יִשְׁב־ból — בהר הזה, ezen a hegyen, t. i. a Chórebh hegyén, mely e helyen
 a Színai hegyével azonos. — סעו לכם, a ragozott viszonyító: לכם az előtte
 álló cselekvésszó módosulását fejezi ki, mint: שבו לכם M. I. 22. 5. (7) ואל
 כל שכני, szószerint: minden szomszédjaihoz, értsd: minden szomszédos vidé-
 kére, u. m.: בערבה בהר וגו'. — בערבה בהר l. feljebb az első verset. — בהר
 alatt értetik a Libánon hegysége (l. alább). — בשפלה. בשפלה-nak nevezetik Ka-
 náán egész alföldé, mely a Kármel aljától le az ország déli határáig terjed.
 V. ö. Jos. 11, 16. — ובחוף הים, és a tenger partjára, értsd: a Középtenger
 (ים האחרון) partjait. — ארץ הכנעני וגו', a Kanáánita föld stb. Ez egy szó-
 ban összefoglaltatnak az előbb megnevezett egyes részei Kanáán földének,
 melynek északkeleti határa az Eufrates (נהר פרת) vala. (8) אשר נשבע ה' וגו'
 mely felől az Örökkévaló esküdött stb. Minthogy ezek az Isten szavai (l. felj.
 a 6. vers kezdetét) itt azt vártuk volna, hogy legyen: אשר נשבעתי. A Szent-
 írás ezen beszédmódjáról l. M. II. 24, 1. és még más helyen. L. a „Bevez-

- 9 És mondám ti néktek azon időben, a mint következik: nem birlak egy magam viselni titeket. Az Örökkévaló, Istenetek, megsokasított benneteket; és ime, ti vagytok ma, mint az ég csillagai, sokaságra nézve. Az Örökkévaló a ti atyáitok Istene adjon még rátok ezerannyit, mint a mennyien vagytok és áldjon meg benneteket, a mint szőlött felöletek. Hogyan viseljem egyedül magam fáradalmaikat, terheiteket, pereiteket? Jelöljétek ki magatoknak böles, értelmes és ismeretes férfiakat nemzetségteiek szerint, hogy tegyem 14 azokat főnökeitek. Akkor felelétek nekem és mondatok: jó a dolog

וְלֹדְעִים אֲחִירֵיהֶם: וְאָמַר אֲלֵכֶם
 בַּעַת הַהוּא לֹא אֶכְלֵ וְגו' ^ט
 לְבָדִי שָׂאת אֶתְכֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הֲרַבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּמוֹכֵבִי ^י
 הַשָּׁמַיִם לְרַב: שֵׁנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
 אֲבוֹתְכֶם יִסֶּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֵלֶּי ^{יא}
 פְּעָמִים וַיְבַרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
 לָכֶם: אֵיכָה אִשָּׂא לְבָדִי מִרְחָקְכֶם ^{יב}
 וּמִשְׂאֵכֶם וּרְיִבְכֶם: הֲבֵנִי לָכֶם ^{יג}
 אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וְיֹדְעִים
 לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרֹאשֵׁיכֶם:
 וַתַּעֲנֵנו אֹתֵינוּ וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר ^{יד}

tést". (9) בעת ההוא, azon időben, értsd: negyven évvel ezelőtt. — לא אכל וגי' nem bírom stb. V. ö. M. II. 18, 18—26. לשאת annyi mint שאת. (10) ה' אלהי' (= יהוה), az Örökkévaló, a ti atyáitok Istene stb. Ezen vers, valamint a következő is közbeszúrt mondatok, melyekben Mózes óhaját fejezi ki, hogy ő ugyan szívből kívánja, hogy az izraelita nép minél számosabbá és hatalmasabbá váljék: de ő maga, a nép jelen állapotában, nem bírja sokféle ügyeit-bajait elviselni, a mint azt alább (12. és 13. v.) bővebben kifejti. — הנכם ragozott indulatszó: הַנְּהִי (הִנֵּי)-ből; annyit tesz, mint: הִנֵּה אַתֶּם, ime ti. — לרב viszonyított főnév; a ל' annyit jelent, mint: nézve, azért לרב, sokaságra nézve. (11) יסוף, rövidült fut. hif. (יִסֶּף)-ből), mely óhajást fejez ki. V. ö. M. I. 30, 24. — ככם = כְּמוֹכֵם, mint a mennyien vagytok. (12) איכה (= אֵיךְ), hogyan? Használtatik rendesen a panasz kifejezésére; ah! — מרחקכם, fáradságot, melyet ti nekem okoztok. מרחקכם birtokragozott főnév טרה (fáradság)-ből. — משאכם, terheiteket. értsd: a terhet, melyet el kell viselnem miattatok, szükségleteitekről való gondoskodásom. משאכם, birtokragozott főnév מִשָּׂא (töve: נִשָּׂא)-ből. — וריבכם, és pöreiteket, értsd: a pöröket, melyekben el kell döntenem, hogy kinek van igaza, hogy békeségben maradjatok egymással. (13) יהבי לכם szószerint: adjatok magatoknak, értsd: jelöljétek ki magatoknak stb. יהבי (= הֲבִי) imp. kál יְהִיב (adni)-ből. — יודעים, ismereteseket, azaz: kik mint kitünő férfiak ismeretesek. יודעים part. pass. kál יָדַע (ismerni)-ből. — לשבטיכם, ezen szó a fönnebbi יהבי לכם szavakkal függ össze, azért: nemzetségteiek szerint. — ואשימם tárgyragozott fut. kál, kötőváy-val שים

melyet szoltál, hogy cseleked-
 15 jük. És vevém nemzetségei-
 teknek főbjeit, böles és ismer-
 retes férfiakat és rendelém azo-
 kat fejedelmekké fölétek; ezre-
 desekké és századosokká, és
 ötvenedesekké és tizedesekké
 és tisztviselőkké nemzetségei-
 16 tek szerint. És megparancso-
 lám biráitoknak azon időben,
 mondván: hallgassátok meg
 jól, a mi előfordul atyafiaitok
 között és ítéljetez igazság sze-
 rint a férfiú között és az ő atya-
 fia között és a nála levő idegen
 17 között. Ne ismerjetez tekin-
 télyt az ítéletben, úgy a ki-
 esinyt hallgassátok meg, mint
 a nagyot. Ne ijedjetez meg
 semmiféle személytől, mert az
 ítélet Istené; az ügyet pedig,
 a mely nektez fölötte nehéz,
 18 sam meg. És megparancsolám
 tinektek azon időben mind azokat
 19 a dolgokat, a melyeket cselekedjetez.
 És elindulánk Chórebhtől
 és bejárók ama nagy és rémitő
 pusztát, a melyet láttatok az

טו אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: וְאַתָּה אֶת־
 ראשי שבטיכם אנשים חכמים
 וידעים ואתן אותם ראשים
 עליכם שרי אלפים ושרי מאות
 ושרי חמשים ושרי עשרת
 טז וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: וְאַצִּיחָה אֶת־
 שְׁפִטֵיכֶם בַּעַת הַהוּא לְאמֹר שְׁמַע
 בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפִטְתֶם צֶדֶק בֵּין
 יז אִישׁ וּבֵין־אֲחָיו וּבֵין גֵּרֹ: לֹא־
 תִּכְוִרוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט בְּקִמְטָן כַּגְּדֹל
 תִּשְׁמַעוּן לֹא תִגְוִרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ
 כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר
 אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי
 יח וּשְׁמַעְתוּן: וְאַצִּיחָה אֶתְכֶם בַּעַת
 הַהוּא אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
 יט תַּעֲשׂוּן: וְנִסַּע מֵחָרֵב וְנִלְלָךְ אֶת
 כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא

(tenni, rendelni)-ból. (15) וְשׁוֹטְרִים, *tisztviselők*, שֹׁטְרִים voltaképi jelentéséről 1. M. II. 5, 6 (16) שְׁפִטָּה inf. a parancsoló módú ige helyett. V. ö. M. II. 20, 8. — וּשְׁפִטְתֶם צֶדֶק, és ítéljetez igazság szerint. צֶדֶק, tárgyesetben álló főnév igehatározó értelmében, azért: igazság szerint. — גֵּרֹ, szószertint: idegené, értsd: a ki mint idegen nála él. L. a fordítást. (17) לֹא תִכְוִרוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, szószertint: ne ismerjetez meg az arcot az ítéletben, értsd: ne tekintsetek a tekintélyt (V. ö. M. III. 19, 15.). וְנִלְלָךְ, ahoz hasonló kifejezést 1 u. o. — וְנִסַּע מֵחָרֵב וְנִלְלָךְ, úgy a kicsinyt, mint a nagyot stb. A két kál comparatívi használatáról 1 M. I. 44, 18. — לֹא תִגְוִרוּ, ne ijedjetez meg stb. תִּגְוִרוּ fut. kál, גִּיר-*ból*, melynek voltaképi jelentése: összegyűlni, azért átvitt értelemben: megijedni, összeresszeni. — כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא, mert az ítélet az Istené, azaz: az ő dolga, az ő nevében hozatik. — וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם, és az ügy, a mely nektez fölötte nehéz, értsd: nehezebb, semhogy igazság szerint tudnátok eldönteni. (19) וְנִסַּע מֵחָרֵב וְנִלְלָךְ, és elindulánk Chórebhtől stb.

- Emôri hegysége felé vezetô úton, a mint megparancsolta vala az Örökkévaló, Istenünk, minékünk; és eljutánk egészen Kádes Bárneáig. És mon-
 20 dám ti nektek: eljutottatok az Emôri hegységéig, melyet az Örökkévaló, Istenünk, ne-
 21 künk ad. Lásd, az Örökkévaló Istened, eléd adta e földet, menj föl, foglald el azt, a mint az Örökkévaló, őseid Istene, szólott felôled; ne félj
 22 és ne csüggedj. És élém lépétek ti mindnyájan, és mondatok: férfiakat akarunk küldeni magunk elôtt, hogy megkémléljék minékünk a földet, és hozzanak nekünk választ az út felôl, a melyen felmenjünk, és a városok felôl, a melyekbe bemenjünk.
 23 És a dolog nekem tetszék; és vevék közületek tizenkét férfiút, egy-
 24 egy férfiút minden nemzetségbôl. És megfordúlanak és felmenének a hegyre, és eljutának Eskôl völgyéig, és megkémlélék azt.

V. ö. M. IV. 10, 33. — כאשר צוה וגו', *a mint megparancsolta stb.* Ez vonatkozik a fönnebbi ונסע-ra, mert az elindulások és táborozások a pusztában szintén Isten parancsolata szerint történtek. V. ö. M. IV. 9, 20. (21) רש impkál רש (elfoglalni)-ból. — תחת fut. nif. תחת-ból, mely igének tulajdonképi jelentése *összetörni*, átvitt értelemben: megijedni, csüggedni, azért: תחת: *és ne csüggedj.* (22) ויחפרו לנו, *hogy kikémléljenek nekünk; és ne csüggedj.* (23) ויטב בעיני הדבר, *és a dolog nekem tetszék.* Jóllehet a nép az által, hogy kémeket küldött az ígért földének kikémlélése végett, bizalmatlanságot tanúsított Isten és Mózes iránt, Mózes mégis ráállt a nép ezen kívánalmára, hogy ne gondolja, hogy a föld nem érdemli meg a nép sok fáradságát és viszontagságát. (24) וירגלו fut. conv. piél רגל-ból, melynek alapjelentése (származván רגל-ból): *körüljárni*, átvitt értelemben: *kifürkészni, kikémlélni.* (25) ויאמרו

- 25 És vevének kezökbe a föld gyümölcséből és lehozák minékünk; választ is hozának nekünk és mondák: Jó az a föld, a melyet az Örökkévaló, Istenünk, nekünk ad.
- 26 De ti mégsem akartatok fölmenni, és ellenszegületek az Örökkévaló, Istenetek parancsolatának, és zugolódátok sátraitokban, és mondatok: mivel az Örökkévaló minket gyűlöl, kihozott minket Egyiptom földéről, hogy adjon minket az Emóri kezébe, hogy 28eltörüljön minket. Hová menjünk fel mi? atyánkfiai elcsüggesztették szivünket, mondván: nagy nép és magasabb mint mi, nagy városok azok és megerősítve az égig; az Anákim fiait is láttuk ottan.
- 29 És mondám nektek: ne rettegjetek és ne féljetek tőlük.
- 30 Az Örökkévaló, ti Istenetek, ki előttetek jár, ő harczolni fog értetetek, mind a szerint, a mint cselekedett ti veletek
- 31 Egyiptomban, szemeitek előtt, és a pusztában, a melyet

טובה הארץ, és monddk: jó a föld, csak Kálébh és Josué diesérték a földet, a többi kémek pedig gánacsolták. V. ö. M. IV. 13, 30—31. (26) ותמרו fut. conv. hif. מרה-ból, mely ige 'ה פי אה kapcsolatában úgy a kálban, mint a hifilben annyit jelent, mint: ellenszegülni Isten parancsolatának. (27) ותרננו fut. conv. nif. רנן-ból, mely ige tulajdonképen annyit jelent, mint: felzúdulni, átvitt értelemben: zúgolódní. (28) המסו perf. hif. מסס (elolvadni)-ból, mely ige לב kapcsolatában, még pedig p. nif.-ban (לם לב) csüggedni, a hifilben pedig (לם את-לב) csüggeszteni jelent. — ובצורת בשמים, megerősítve az égig; túlnagyító (hyperbolicus) kifejezés, értsd: nagyon magasak és erősek. V. ö. M. I. 11, 4. (29) תערצון fut. kál. ערץ-ból, melynek alapjelentése: rettegni. (31) אשר עשה אתכם ובמדבר e szó szorosán füződik az előbbi versben levő אשר עשה אתכם, a mit veletek tett a pusztában. — נשא targyragozott perf. kál. נשא-ból,

- láltál; a hol az Örökkévaló, אשר ראית אשר נשאך יהוה
 Istened hordozott tégedet, a אלהיך באשר ישא-איש את-
 mint fiát hordozza a férfi, az בננו בגלל-הדרך אשר הלכתם
 egész úton, melyen jártatok, עדי-באכם עדי-המקום הזה ;
 32 mig jutottatok e helyre. És לב ובדבר הזה אינכם מאמינם
 mind e mellett mégsem hisz- לב ביהוה אלהיכם ; ההלך לפניכם
 tek az Örökkévalóban, a ti בדרך לתור לכם מקום להנחתכם
 33 Istenetekben, ki előttetek jár באיש לילה לראותכם בדרך
 az úton, hogy kiszemléljen אשר תלכו-בה ובענין יומם ;
 nektek helyet, hol kitáboroz- לב וישמע יהוה את-קול דבריכם
 zatok; tűzben éjjel, hogy לה ויקצה וישבע לאמר : אם-יראה
 a melyen járjatok, és a fel- איש באנשים האלה הדרך הרע
 34 hőben nappal. És az Örökké- הזה את הארץ הטובה אשר
 való hallá beszédeitek szavát לב נשבעתי לתת לאבותיכם ; וזלתי
 és megharagudék, és meges- כלב ביריבנה הוא יראנה ולא-
 35 küvék, mondván: Ha- ezen אתן את-הארץ אשר דרך-בה
 férfiak közül, e gonosz nemze- ולבנו יען אשר מלא אחרי
 dékből, valaki látja a jó földet, לב יהוה ; גם-בי התאנף יהוה
 mely felől esküdtem, hogy בגללכם לאמר גם-אתה לא-
 36 őseiteknek adjam. Kivéve Ká-
 lebet, J'funne fiát; ő meg
 fogja látni és ő neki fogom
 adni a földet, melyen tapo-
 dott, és fiainak, azért, mivel teljesen követte az Örökkévalót.
 37 Reám is haragudott az Örökkévaló miattatok, mondván: te

annyit jelent, mint : נשא אותך, *hordozott tégedet*, értsd : gondoskodott rólad. (32) ובדבר הזה, szószerint: és ezen dolog mellett, azaz : és mindamellelt. (33) לראותכם, tárgyragozott inf. hif. ל viszonyítóval ראה-ból, annyi mint : לראתכם V. ö. M. II, 13, 21. (34) וישמע ה' את קול דבריכם, és az Örökkévaló hallá beszédeitek szavát, mikor t. i. zugolódttatok ellene. V. ö. M. IV. 14, 11. (35) אם יראה איש וגו', ha valaki látni fogja stb. Föltételező mondat, a melynek főmondata elhallgattatik, mivel átok-esküt tartalmaz. Lásd erről M. II. 32, 32. és még sok helyen. (36) וזלתי (= זולתי), az י — nem birokos rag, hanem csak jobbhangzás végett (mint בלתי szóban) használtatik. — מלא אחרי ה' Ezen elypticus kifejezésről l. M. IV. 14, 24. és még sok helyen. (37) גם-בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם-אתה, Reám is haragudott az Örökkévaló miattatok. — V. ö. M. IV. 20, 12. בגללל ragozott viszonyító : (miatt), mely csak ez

- 38 sem mégy be oda. Józsué, Nun fia, a ki áll te előtted, ő megyen be oda; őt erősítsd meg, mert ő birtokába adja azt Izráelnek. A mi pedig kisdedeiteket illeti, kikről mondottátok, hogy prédává lesznek, és fiaitok, kik nem tudnak e mai napon sem jót, sem rosszat, azok be fognak menni oda, és azoknak adom 40 és ők foglalják azt el. Ti pedig fordultatok meg, és induljatok el a pusztá felé, a nádas tenger felé vezető úton. 41 És felelétek és mondátok nekem: vétkezünk az Örökkévaló ellen! föl akarunk menni és harcolni, mint a szerint, a hogy parancsolta nekünk az Örökkévaló, Istenünk. És kiki közületekátövezé magát hadszereivel 42 és készen valátok fölmenni a hegyre. És mondá az Örökkévaló én nekem: mondd meg nekik: ne menjetek fel és ne harcoljatok, mert nem 43 vagyok köztetek, hogy meg ne veressetek ellenségeitek előtt. És szólék hozzátok, de ti nem hallgatátok, hanem ellenszegülétek az

alakban és birtokos ragokkal összekötve fordul elő. (38) יגהלנה tárgyragozott fut. hif., annyi mint: יגהיל איתָהּ, *birtokba adja azt*, t. i. (a földet: את הארץ). (39) וטפכם, föltétlen nevező eset (nomin. absol.), valamint a következő ובניכם is, mert a mondat alanya alább המה szem. névmás által van kifejezve. (40) פנו לכם, *fordultatok meg*; a ragozott viszonyító: לכם az előtte álló פנו-nak a jelentését némileg módosítja, azért *fordultatok meg*. V. ö. M. I. 22. 5. és még sok helyen. — המדברה, *a pusztá felé*. L. a térképet. (41) ותהינו לעלות ההרה, *és készen valátok felmenni a hegyre*: nem törődvén Isten parancsolatával, mentetek fel a hegynek. ותהינו fut. conv. hifil הין (= הן) -ból. (42) ולא תנבּוּ וגו' *hogy meg ne veressetek stb.* A vāv elején vāv consecutivum, azért: *hogy*. (43) ה' ותמרו את פי ה' — 1. feljebb 26. — ותדו ותעלו, két határozott módú

Örökkévaló parancsolatának, és megátalkodva fölmenének 44 a hegyre. És kijöve az Emôri, ki lakik vala azon a hegyen, elétek, és üzöbe vettek titeket, mint a méhek teszik, és szélylyel kergetének titeket Széirben, egészen Chormáig. 45 És ujra siránkozátok az Örökkévaló előtt; de az Örökkévaló nem hallgatott szavatokra

וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ הַהָרָה; וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּהַר הַהוּא לְקִרְאֲתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים וַיִּקְתּוּ אֶתְכֶם בְּשִׁעִיר מֵהָעֵדִי הָרְמָה; וַתִּשְׁבוּ וַתִּכְבּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא-שָׁמַע יְהוָה בְּקִלְלֵכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם: וַתִּשְׁבוּ בְּכַדֻּשׁ יָמִים רַבִּים כִּימֵים אֲשֶׁר יִשְׁבַתֶּם:

46 és nem figyelt reátok. És lakátok Kádesben sok időig, a napok száma szerint, melyek alatt laktatok.

II. FEJEZET.

A negyven év elteltével Mózes végre fölbátorítja a népet, hogy az egész földjének határai felé induljon, és hogy annak elfoglalását megkezdje (1—3), de eltiltja őt Éssaunak (4—8), Moábhnak (9—16) és Ammónnak ellenséges megtámadásától (17—23). Szíchónnak, Emôri királyának földjét elfoglalják (24—36).

1 És megfordulánk, és elindulánk a puszta felé, a nádas tengerhez vezető uton, a mint az Örökkévaló szólott vala hozzám; és megkerülök a 2 Széir hegyét sok ideig. És mondá az Örökkévaló nékem 3 következőképen: elég sokáig kerültétek meg a hegyet;

ב וַפֶּן וְנָסַע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יָם סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי וְנָסַב אֶת-הַר-שִׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: רַב־לָכֶם סָב אֶת-הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם

(verbum finitum) ige, egy határozott, meg egy határozatlan módú ige (verb. finit. cum infinito) helyett = וַתִּזְדוּ לְעֹלָתָהּ és megátalkodva menének fel a hegyre. V. ö. a fentebbi (41. v.) וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ לְעֹלָתָהּ-thal. וַתִּזְדוּ fut. conv. hif. וַיִּזְדוּ-ból, mely igének alapjelentése: *forrni*, átvitt értelemben, még pedig hifilben: *megátalkodottan cselekedni* (valamit). (44) כַּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים, *a mint a méhek teszik*, melyek töméntelen rajokban üldözik ellenségüket. וַיִּקְתּוּ, ezen ige alakjáról lásd M. IV. 14, 45. (45) וַתִּשְׁבוּ וַתִּכְבּוּ, úgy értendő, mint: *újra visszafordultok*. V. ö. felj. 43. v. (46) כִּימֵים אֲשֶׁר יִשְׁבַתֶּם, *a napok száma szerint, mely alatt laktatok*, értsd: mint a mely idő eléggé ismeretes előttem, és nem szükséges azt itt újra megjelölni.

(1) וְנָסַב אֶת-הַר-שִׁעִיר וְנִי, *és megkerülök Széir hegységét stb.* L. a térképet. וְנָסַב fut. conv. kál וְנָסַב-ból. (3) רַב לָכֶם סָב, annyi mint: *רב לָכֶם לָסַב*,

- forduljatok meg észak felé.
- 4 A népnek pedig parancsold meg következőképen: ti átvultok atyátok fiainak, Ézsau fiainak határán, kik laknak Széirben; azok pedig félni fognak tőletek. Óvakodjatok
- 5 tehát nagyon, ne indítsatok hadat ellenök, mert nem adok ti nektek a földjükből csak egy talpalatnyi földet sem; mert Ézsauinak adtam Széir hegységét örökségül. Eleséget pénzen vásároljatok tőlük és egyetek; vizet is pénzen szerezettek meg tőlük és igyatok. Mert az Örökkévaló Istened megáldott tégedet kezeid minden munkájában; gondoskodott rólad utadon e nagy pusztában. Immár negyven éve, az Örökkévaló Istened veled van, semmiben sem
- 8 szűkölködtél. És eltérénk atyánkfiaitól, Ézsau fiaitól, kik laknak vala Széirben. a síkság utjáról, Éláth- és Eejon-Géber-

צַפְנָה: וְאֶת־הָעָם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם
עַבְדִּים בְּגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי
עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׁעִיר וַיִּירָאוּ
מִכֶּם וּנְשַׁמְרֶתֶם מֵאֵד: אֶל־תִּתְּנֶנּוּ
כֶּסֶף לָאֶ־אֶתֶּן לָכֶם מֵאֶרְצְכֶם
עַד מִדְּרֵךְ בֶּקֶרְנֵי כַּף־שֶׁשֶׁה
לַעֲשׂוֹ נִתְּתִי אֶת־הָר שֵׁעִיר: אֲכַל
תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף וְאֶכְלֶתֶם
וְגַם־מִים תִּכְרוּ מֵאֲתֶם בְּכֶסֶף
וְשִׁיתֶם: כִּי יְהוּה אֱלֹהֶיךָ בְּרִכְךָ
בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ יָדַע לְכַתֵּךְ
אֶת־הַמְּדַבֵּר הַגָּדֹל הַזֶּה וְהוּא
אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוּה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ
לֹא חָסַרְתָּ דָבָר: וְנַעֲבֹר מֵאֶת
אֲחֵינוּ בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׁעִיר
מִדְּרֵךְ הָעֵרְבָה מֵאֵילַת וּמֵעֵצִין

vagy: לְכַבֵּב, elég sokáig kerültétek meg. (5) אֶל־תִּתְּנֶנּוּ במ, ne indítsatok hadat ellenök. fut. hithp. בְּנֵי־בֹל, mely átvitt értelemben, még pedig hithpáelben és ב viszonyító vonzatával annyit jelent, mint: hadat indítani valaki ellen.

— עַד מִדְּרֵךְ כַּף־שֶׁשֶׁה. szószerint: lábtalp nyomdokáig, értsd: lábtalpalatnyi földet. מִדְּרֵךְ függő alakja כַּף־שֶׁשֶׁה-nak, származik דָּרַךְ (tapodni)-ból; עַד pedig határtvető viszonyító: (—ig) oly értelemben használtatik itt, hogy a határvonal is benn foglaltatik (עַד וְעַד בְּכָלֵל), azért: lábtalpalatnyi földet sem.

(6) תִּשְׁבְּרוּ fut. kál, származik שָׁבַר (gabona)-ból (denominativum), használtatik gabonavásárlásról; ép úgy a következő תִּכְרוּ (töve: כָּרָה) használtatik vízvásárlásról, vesd össze M. I. 43, 2. (7) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרִכְךָ וְגו', mert az Örökkévaló, Istened, megáldott tégedet stb.; azért megveheted tőlük pénzen minden szükségletedet. יָדַע לְכַתֵּךְ, szószerint: ismerte menésedet, értsd: utadon gondoskodott rólad. לְכַתֵּךְ birtokragozott főnévi igenév: לָקַח-tól, töve: יָלַךְ. — לֹא לא, semmiben sem szűkölködtél. חָסַרְתָּ דָבָר igének vonzatáról I. M. I. 18, 28. (8) מֵאֵילַת וּמֵעֵצִין גִּבְר, Éláth- és Eejon-Gáber-ből. E két helység a Vörös-

- től. És megfordulánk és átmenénk a Moáb pusztájába 9 vezető uton. És mondá az Örökkévaló nekem: ne szorongasd Moábot és ne indíts hadat ellenök, mert nem adok neked annak földéből örökséget, mert Lót fiainak adtam 10 Ar-t örökségül. Az Émîm laktak abban annak előtte; nagy és számos nép, és szálas, 11 mint az Anákim. Óriásoknak tartatnak ők is, mint az Anákim; és a Moabiták nevezik 12 vala őket Emîmnek. És Széirben a Chorim laktak annak előtte, de Ezsau fiai elűzik vala és elpusztíták őket maguk elől és letelepedének helyükbe, a mint Izráel cselekedett örök- 13 sége földével, melyet az Örökkévaló nekik adott vala. Most keljetek fel és menjetek át a Záred patakon; és átkelénk

tenger jobboldali öblének északi csúcsán fekszik; i. a térképet. (9) תצר fut kál צרר (szorongatni) ból. — ער város- és tartománynév, mely Moábh földéhez tartozott. V. ö. M. IV. 21, 28. (10) 'האימים וגו', az Émîm stb. — אִימִים nek nevezteik egy óriási néptörzs, mely a Járdèn keleti oldalán régenten lakott. אִימִים nek köznévi jelentménye (származik אִימָה [ijedelem]-ból): ijesztők, mivel óriási alakjuktól megijedtek az emberek (11) רפאים וגו', R'fâim stb. — אִימִים szintén egy óriási néptörzsnek tulajdonneve, mely a Járdèn keleti oldalán lakott. V. ö. M. I. 14, 5. רפאים köznévi jelentménye, származik: רפא = רפָה (lankadni)-ból, lankasztók, mivel lankasztólag hatottak azokra, a kik látták. (12) החרים וגו', החרים stb. a Chôrîm stb. החרים egy néptörzsnek a neve, mely földlyukakban (הור, lyuk) (troglodyták) laktak. (13) עתה קומו וגו', most keljetek fel stb. Ezen vers szoros összefüggésben áll a fönnebbi (9-ik) verssel, melyben Mózes azt mondja, hogy meg ne támadják se Móábh, se Széir lakóit, hanem — így folytatja a szent szöveg — keljetek fel stb. A három versben (10—13) a szent szöveg azért említi fel közbevetőleg Móábh és Széir ősrégi lakóit, mivel azt akarja megjegyezni, hogy Lóth és Ezsau utódjai azokat kiűzték és tartományaikat elfoglalták, a miért az izraelitáknak neu volt szabad

- 14 Záred patakon. A napok pedig, melyek alatt mentünk Kadés-Bárneától, míg átkeltünk a Záred patakon, harmincznyolcz esztendő, míg elfogyott az egész nemzedék, a hadférfiak, a táborból, a mint az Örökkévaló megesküdött vala
 15 felőlük. Az Isten keze is volt ellenök, hogy elveszítse őket a táborból, fogytukig. És lőn, midőn a hadférfiak mind elhaltak vala
 16 a nép közül, szóla az Örökkévaló hozzám következőképen :
 17 Te ma átmegy Moábh határa mellett, Ar városán, és közeledni fogsz Ammon fiai felé ; ne szorongasd őket és ne indíts hadat ellenök, mert nem adok neked Ammon fiainak földéből örökséget, mert Lóth fiainak adtam azt örökségül. Óriások földének tartatik vala az is. Óriások laktak abban annak előtte ; az
 20 Ammoniták pedig nevezik vala őket Zámzummimnak. Nagy és számos

azokat kezeikből kivenni. V. ö. M. IV. 20, 21. (14) אנשי המלחמה, a hadférfiak, értsd : a húsz éven felül levő férfiak, kik Egyiptomból kijöttek. (15) ונם כה, értsd : a hús éven felül levő férfiak, kik Egyiptomból kijöttek. (16) ויד-יהוה היתה כעם להם, értsd : sújtotta őket rendkívüli halálesapással. — עם להם tárgyragozott inf. kál ל viszonyítóval ; הם (szétűzni, kiűzni)-ból. — עד תמם, fogytukig. תמם alanyragozott főnévi ige-név : תם-ból. (17) וידבר ה', szóla az Örökkévaló. E vers szoros összefüggésben van az előbbi (16.) verssel, és pedig oly formán, hogy az abban foglalt föltételező mondatnak kiegészítő főmondatát képezi : וידבר ה' — יהי כאשר תמו וגי' és lőn, mikor végképen stb. — szóla az Örökkévaló. (18) את-גבול מואב וגי', Moábh határa mellett, mert Moábh hatarán belül nem voltak. (19) אל תצרם, ne szorongasd őket. תצרם = צר אתם V. ö. felj. 9. v. (20) ארץ רפאים, R'fáim országa. V. ö. 11. v. — זמומים, így nevezték az Ammóniták a R'fáimokat, gonosz voltaktról, mert זמם, melytől a főnév : זמומים származik, annyit jelent, mint : gonosszúl gondolni. (21) עם גדול רב ורם, nagy, számos és szűles. Nagy,

nép az, és szálas mint az Anákim. De az Örökkévaló elpusztította őket azok elől, kik kiűzék őket és letelepedének 22 helyükbe, a mint cselekedett Ezsau fiaival, kik laknak vala Széirben, kik elől kipusztította a Chórit; és elűzék őket, és lakának helyükben e mai na- 23 pig. És az Árimot, kik laknak vala Chaczerimban Azáig; úgy szintén a Káftorimot, kik erednek vala Káftorból, kiirtották és letelepedének helyökbe. 24 Keljetez fel, induljatok el, és menjetez át az Árnón patakján. Lásd, kezedez adtam Szichónt Chesbón királyát, az Emórit és ennek országát. Kezedez meg az elfoglalást, és indits ellene 25 hadat. E mai napon kezedez bocsátani félelmet és rettegést előtted a népekre, az egész ég alatt, kik hallván híredez, remegni és reszketni fog- 26 nak előtted. Elküldék azért követez K'démóth pusztájából

פְּעַנְקִים וַיִּשְׁמְדֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם כִּי וַיִּירָשֶׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: פֶּאֶשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֶשָׂו הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעֲרֵי אֲשֶׁר הַשְׁמִיד אֶת־הַחִרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֶׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם כִּי הָזֶה: וְהָעַיִם הַיִּשְׁבִּים בְּהַצְרִים עַד־עַתָּה פִּתְרִים הַיְצְאִים מִכַּפְתֹּר כִּי הַשְׁמִידִם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: קוֹמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רֹאה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־יְסִיחוֹן מֶלֶךְ־הַשְּׁבֹן הָאֲמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הַחֵל כִּי רָשָׁ וְהַתְּנֵר בּוֹ מִלְחָמָה: הַיּוֹם הָזֶה אֶחָל לָתֵת פְּחָדֶךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמִיעֶךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֵיךָ: וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבָּר כִּי

azaz: híres; számos, azaz: roppantúl nagy számú; szálas, azaz: óriási termetű. (23) השמדם — כפתרים, a káftorim — kiirtották őket, t. i. az Ávvimokat, minélfogva a tartomány Mózes idejében nem az Ávvim kezében, hanem a Káftórimében volt, — kik Egyiptomból származtak — kiknek kezéből az Izraeliták a földet kivehették. V. ö. felj. 12. v. (24) קומו סעו וגי' *keljetez fel, induljatok stb.* E vers a legszorosabb összefüggésben áll a főnebbi 19. verssel, melyben az van mondva, hogy az Ammónitákat meg ne támadják, hanem — így folytatja a szent szöveg — *keljetez fel, induljatok stb.* A nagy (20—23) közbevetett vers jelentőségéről l. felj. 13. vershez a jegyzetet. — החל רש, *kezedez meg az elfoglalást*, értsd: az Emóri földének elfoglalását. וְהָחֵל imp. hif. הֵחֵל-בֹּל; רָשָׁ (= רָש) pedig (= רָש) inf. kál וְרָשָׁ-בֹּל. — *és indíts ellene hadat.* וְהַתְּנֵר imp. hithp., melynek etymologiai jelentését és vonzatát l. felj. 5. v. (25) אֶחָל לָתֵת וְגִ' = אֶחָל לָתֵת, megkezdem adni, azaz: *bocsátani stb.* וְחָלוּ fut. hif. חָלָה-בֹּל. תַּת inf. kál נָתַת-בֹּל. — *חלו* perf. conv. kál חָלוּ (= חָלוּ)-בֹּל, melynek alapjelentése: *forogni*, átvitt értelemben: *rettegni*.

Szichonhoz, Chesbon királyához békés szavakkal
 27 mondván: Engedd átmennem földeden; mindig csak a közúton fogok járni; nem térek le sem jobbra, sem balra.
 28 Eleséget pénzen adj el én nekem, hogy egyem, és vizet pénzen adj nekem, hogy igyam, csak engedj gyalog
 29 átmennem; a mint cselekedtek velem Ezsau fiai, kik laknak vala Széirben, és a Mcabithák, kik laknak vala Arban, mig átkelek a Járdënon a földre, melyet az Örökkévaló, Istenünk nekünk ad.
 30 De Szichôn, Chesbôn királya, nem engedett átmennünk rajta, mert az Örökkévaló, Istened, engedte keménynek lenni az ő lelkét, és macacsesá tette az ő szívet, hogy őt kezébe adja, a mint e mai napon
 31 történik. És mondá az Örökkévaló én nekem: lásd, elkezdtem elédbe adni Szichôn-t és földét; kezd elfoglalni, hogy földjét bir-

קְדֻמוֹת אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ הַשְּׁבוֹן
 כז דְּבַר שְׁלוֹם לֵאמֹר: אֶעֱבְרָה
 כח בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֲלֹךְ לֹא
 כח אֶסּוּר יְמִין וְשִׁמְאוּל: אֲכַל בְּכֶסֶף
 כט תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכְלֵתִי וּמִים בְּכֶסֶף
 כט תִּתְּנֵלִי וְשִׁתִּיתִי רַק אֶעֱבְרָה
 כט בְּרַגְלִי: כַּאֲשֶׁר עָשׂוּלִי בְּנֵי עֵשׂוּ
 ל הַיִּשְׁבִּים בְּשִׁעִיר וְהַמֹּאֲכִים
 ל הַיִּשְׁבִּים בְּעַר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר
 ל אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 ל אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: וְלֹא אָבָה סִיחֹן
 ל מֶלֶךְ הַשְּׁבוֹן הַעֲבִירָנוּ בּוֹ כִּי
 ל הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ
 ל וְאִמִּין אֶת־לִבְכוֹ לְמַעַן תִּתּוּ בְיָדְךָ
 ל לֵאמֹר הוּא: שֵׁשׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 ל רֹאֵה הִחֲלֵתִי תַת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן
 ל וְאֶת־אַרְצוֹ הִחַל רֵשׁ לְרִשֵׁת אֶת־

(26) דְּבַר שְׁלוֹם accus. adverb., azért: *békés szavakkal.* (27) בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ. A főnév megkettőztetése nyomatékoság kedvéért alkalmaztatik itt, azt jelentvén: *mindig a közúton.* (28) תִּשְׁבְּרֵנִי, tárgyragozott fut. hif. (származik שָׁבַר [gabona]-ból). V. ö. felj. 6. v. (29) כַּאֲשֶׁר עָשׂוּלִי בְּנֵי עֵשׂוּ וּגַ' *a mint cselekedtek velem Ézsau fiai stb.,* kik t. i. pénzen adtak az Izráelitáknak kenyeret és vizet és békével hagyták átvonulni. (30) כִּי הִקְשָׁה וּגַ' *mert engedte keménynek lenni stb.* A hif. formájú igének ezen jelentését l. M. II. 13, 15. és még sok helyen, — *נתן* tárgyragozott kál *נתן*-ból, annyit jelent, mint: *נתן* v. *נתן* אתֵּךְ, azért *נתן* *למען נתן*, *hogy őt adja.* (31) הִחֲלֵתִי perf. hif. *חלל*-ból; a jellemző ה (melynek szabályszerű pontozása: ח) itt azért pátákchal van ellátva, mivel torokbetű előtt áll. V. ö. alább 3, 24. — *חלל רש לרשת את־ארצו*, *kezd elfoglalni, hogy földét birtokba ejtsed,* értsd: *kezd meg az elfoglalás művét, hogy azt örök birtokba vehessed.* רש l. felj. 24. — *לרשת*, viszonyított inf. kál, töve: *רש*, melynek alapjelentése: *elfoglalni, átvitt értelemben: örök bir-*

- 32 tokba ejtsed. És kijöve Szichôn elénk, ő és egész népe
 33 háborúra Jáhácza. És az Örökkévaló, Istenünk, adá őt elénk és megverők őt és fiait
 34 és egész népét, és elfoglalók minden városait azon időben, és elpusztítánk minden várost, férfiakat és asszonyokat és gyermekeket; nem hagyunk meg maradékot.
 35 Csak a marhákat ragadtuk el számunkra, és a városok prédáját, a melyeket elfoglaltunk.
 36 Áróértől, mely az Árnon patakjának partján fekszik, és a várostól, mely a völgyben vagyon, egészen Gileádig nem volt vár, mely hatalmasabb lett volna nálunknál; mindezeket adta az Örökkévaló, Istenünk, elénk. Csak Ammôn fiainak földéhez nem közeledtél a Jábök folyó egész partvidékéhez, és a hegy városaihoz és mindazokhoz, melyeket az Örökkévaló, Istenünk meghagyott.

לֹב אֲרָצוֹ: וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאֹתָנוּ הוּא
 ל: וְכָל-עַמּוֹ לְמַלְחָמָה יִהְיֶה: וַיִּתְּנֵהוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנֶּדְ אֹתוֹ
 ל: וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ: וְנִלְכַד
 אֶת-כָּל-עָרָיו בְּעַת הַהוּא וְנַחֲרַם
 אֶת-כָּל-עִיר מֵתָם וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף
 ל: לֹא הִשְׁאֲרָנוּ שְׂרִיד: רַק הַבְּהֵמָה
 בְּזוֹנֵנוּ לָנוּ וַיִּשְׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר
 לוֹ רִכְזָנוּ: מֵעֲרַר אֲשֶׁר עָרֵי-
 שְׁפֵת-נַחַל אֲרָנוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר-
 בְּנַחַל וְעַד-הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה
 קְרִיָה אֲשֶׁר שְׂנֵבָה מִמֶּנּוּ אֶת-
 הַכָּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ:
 ל: רַק אֶל-אֲרָץ בְּנֵי-עַמּוֹן לֹא קִרְבַּת
 כָּל-יַד נַחַל יַבֵּק וְעָרֵי הַהָר וְכָל
 אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

tokba ejteni. (32) יהצה, Jáhácza: a ה a szó végén határvető rag, annyit jelent, mint a ל viszonyító. V. ö. M. I. 28, 10. (33) ונדך rövidült fut. conv. hif. (= נקבה-ב-נקבה). (34) מתם, annyit jelent — a mint az összefüggésből kiderül — mint אנשים, férfiak; csak többesszámban fordul elő, származik מתה (= מותה, kinyújtani)-ből. (36) אשר שנבה ממנו, mely hatalmasabb lett volna nálunknál, értsd: melyet nem bírtunk volna elfoglalni. (37) כל יד נחל יבק, A Jábök folyó egész partvidéke, ez értelmezvénye az előbbi בני-עמון-nak, mely a Jábök folyó mellett elterült. — וכל אשר צוה ה' אלהינו, és mindazokhoz, a melyeket az Örökkévaló Istenünk meghagyott, t. i. elfoglaltunk.

III. FEJEZET.

Ógnak, Básân királyának földjét elfoglalják (1–10). Óg nyossolyájának leírása (11), földjének felosztása a harmadfél törzs közt (12–22) Mózes könydrög Istennek, hogy az ígért földére átmelessen (23–25); azonban Isten csak azt engedi meg, hogy a Pissgáh ormáról megtekinthesse, de nem, hogy a Jordánon átkeljen (26–29).

- 1 És megfordulánk, és felmenénk a Básân felé vezető uton és kijöve Óg, Básân királya élénk, ő és egész népe, há-
- 2 borura, Edreibe. És mondá az Örökkévaló nekem: ne félj tőle, mert kezedbe adtam őt és egész népét, és földét, és cselekedjél vele, a mint cselekedtél Sziéhônna, az Emöri királyával, ki lakik vala Chesbônban. És az Örökkévaló, Istenünk adá kezünkbe Ógot is, Básân királyát, és egész népét, és megverök őt, hogy nem hagyott meg neki menekültöt. És elfoglalók összes városait ugyanezen időben. Nem volt vár, melyet el nem vettünk volna tőlük, hatvan várost, Árgöbh egész vidékét, Óg birodalmát Básânban.
- 5 Mind ezek valának erős városok, magas kőfallyal, ajtókkal és zárossal, a fölötté sok
- 6 nyílt mezővároson kívül. És elpusztitók azokat, a mint

ג וַנִּפְּן וְנָעַל הַרְדֵּי הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא
 עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרֹאתֵנוּ הוּא
 וְכָל־עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי:
 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ
 כִּי בְיָדִי נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
 עַמּוֹ וְאֶת־אֲרָצוֹ וְעָשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר
 עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
 יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבֹן: וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 בְּיָדֵנוּ גַם אֶת־עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
 וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְנִפְּקָהוּ עַד־בְּלַתִּי
 הַשְּׂאִירֵלּוּ שְׂרִידֵי: וְנִלְכַד אֶת־
 כָּל־עָרָיו בְּעֵת הַהוּא לֹא הָיְתָה
 קְרִיָּה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאֲתָם
 שְׂשִׂיּוֹם עִיר כָּל־חֹבֶר אַרְגֹּב
 מִמְּלַכַת עֹג בְּבָשָׁן: כָּל־אֱלֹהֵי
 עָרִים בְּצִלְתֵּי חוּמָה גְּבוּהָ דְלֵתַיִם
 וּבְרִיָּה לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרֹזִי הֲרֵבָה
 מְאֹד: וְנִחְרַם אוֹתָם כְּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ

(1) נִפְּן וְנָעַל, és megfordulánk és felmenénk t. i. éjszak felé. (2) וַיֵּצֵא. Az egyik mint a másik ige rövidült fut. conv. kál, az első וַיִּפְּקָהוּ, a második וַיִּפְּקָהוּ helyett. (3) עַד־בְּלַתִּי שְׂרִידֵי, úgy hogy nem hagyott neki maradékot t. i. a hadakozó nép. (4) חֹבֶר אַרְגֹּב, a mely Óg birodalmához tartozott. (5) חוּמָה גְּבוּהָ דְלֵתַיִם וּבְרִיָּה, úgy értendő, mintha lenne: עם, magas kőfallyal, ajtókkal és zárossal. — שְׂשִׂיּוֹם עִיר הַפְּרֹזִי, a nyílt mezővárosokon kívül. פְּרֹזִי származéknév פְּרֹזִי (= פָּרַע, áttörni)-ből, mezőn lakó ember. (6) הַחֹרֵם inf. hif. a határozott módú ige:

cselekedtünk Szichónnal, Chesbôn királyával, elpusztítván minden várost, férfiakat, asszonyokat és kisdedeket, és minden barmot, és a városok prédáját elragadtuk számunkra. És elvevök ugyanazon időben a földet a két Emôri királyának kezéből, mely a Járdênon innen vala, Arnon patakától a Chermôn hegyéig, a Cidónim nevezik vala a Chermônt Szirjonnak és az Emôriták nevezik vala azt Szenirnek, a síkföld összes városait és az egész Gileádot és az egész Básânt Szálkáiig és Edreéig, Óg birodalmának városait Básánban. Mert egyedül Óg, Básán királya, maradt meg a R'fáim maradékából: ime, az ő ágya, vasból való ágy, ott van Rábhátban Ammôn fiainak fővárosában, kilencz könyök hosszú, és 12 szerint. És vettük birtokunkba e földet ugyanazon időben Áróértől kezdve, mely Árnôn patakán fekszik, és Gileád hegységének a felét. És annak városait adtam R'úbêu és Gád nemzetségei-

לְסִיחֹן מֶלֶךְ הַשִּׁבּוֹן הַחֲרָם כָּל־
 עִיר מֵתָם הַנְּשִׂיִם וְהַטָּמֵא: וְכָל־
 הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעָרִים בְּזוֹנוֹ לָנוּ:
 וְנָקָה בְּעֵת הַהוּא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד
 שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
 הַיַּרְדֵּן מִנְּחַל אַרְנֹן עַד־הַר הַרְמוֹן:
 צִידְנִים וְקִרְאוּ לְהַרְמוֹן שְׂרִין
 וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׁנִיר: כָּל־עֵרֵי
 הַמִּישֵׁר וְכָל־הַגְּלָעָד וְכָל־הַבְּשָׁן
 עַד־סֹלְכָה וְאֶדְרַעֵי עָרֵי מַמְלַכַת
 עֹג עֹג בַּבְּשָׁן: כִּי רִקְעֵֽוֹג מֶלֶךְ
 הַבְּשָׁן נִשְׂאָר מִיַּתֵּר הַרְפָּאִים הַנֶּהָ
 עַרְשׂוֹ עַרְשׂוֹ בְּרֹזֶל הָלָה הוּא
 בְּרַבַת בְּנֵי עֲמוֹן תִּשְׁעֵ אַמּוֹת
 אַרְבַּע וְאַרְבַּע אַמּוֹת רַחְבָּהּ
 בְּאַמַּת־אִישׁ: וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 יָרַשְׁנוּ בְּעֵת הַהוּא מֵעַרְעֹר אֲשֶׁר־
 עַל־נְחַל אַרְנֹן וְחֲצֵי הַר־הַגְּלָעָד
 וְעָרָיו נָתַתִּי לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי:

הֶרְמוֹן helyett. (7) בְּזוֹנוֹ perf. kál בְּזוֹ-ból. (9) צִידְנִים יִקְרְאוּ לְהַרְמוֹן שְׂרִין A Csidóniak nevezik vala a Chermônt Ssirjôn-nak. Minthogy más helyen (I. al. IV. fej.) e hegyet Sziôn-nak, az Emôriták pedig Sz'nir-nak neveztek, e hegység négy különböző néven, u. m.: הרמן, שרין, שניר és שיאן ismeretes. (10) כל עֵרֵי הַמִּישֵׁר וְגו', a síkföld összes városait stb. E vers még a fönnebbi (8. v.) וְנָקָה igeállítványnak a kiegészítője. (11) הָלָה הוּא בְּרַבַת בְּנֵי עֲמוֹן, ime, van (azaz: látható) Rábhátban, mely az ammôníták-é, értsd: Ógnak vasnyoszolyája látható vala, még későbbi időkben az ammôníták székvárosában Rábhátban. A nyoszolya rendkívüli nagysága és erős voltából felismerhető volt Ógnak óriási nagysága és nagy ereje. באמת איש. férfúi könyök szerint, értsd: mérve.

- 13 nek. És Gileád többi részét, és egész Básânt, Óg birodalmát adtam M'nássêh fél nemzetségének; az Árgoth egész vidékét; az az egész Básân nevezetik R'fâim országá-
- 14 nak. Jáír, M'nassêh fia, vette az Árgôbh egész vidékét, a G'súri és Máákhâti határáig; és elnevezé azokat az ő nevé-
röl, a Básânt Chávvoth Jáirnak
- 15 e mai napig. És Mákhîrnek
- 16 adtam Gileádot. És Ruben és Gád nemzetségének adtam Gileádtól kezdve, egészen Arnón patakáig, a patak közepét és a mi avval határos, egészen a Jábok folyóig, mely Ammon
- 17 fainak határát képezi, meg a síkságot, és a Járdênt és a mi avval határos, a Kinêreth-től kezdve, egészen a síkság tengeréig, ez a sós tenger, a Piszgâh
- 18 alján kelet felől. És megparancsolám nektek ugyanazon időben, mondván: az Örökkévaló, Istenetek, adta ti nektek e földet örökségül; fölfegyverezve vonuljatok át atyáitok fiai, Izráel fiai előtt, valamennyi harezférfi közül
- 19 letek. Csak feleségeitek és kisdedeitek és marháitok — mert tudom, hogy sok nyájatok vagyon — maradjanak városaitokban, a melyeket

יג וְיִתֵּר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבְּשָׁן מִמַּלְכַּת
 עוֹג נָתַתִּי לְחֶצִי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה
 כָּל הַבֶּרֶךְ הָאֲרָגָב לְכָל־הַבְּשָׁן
 יד הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רַפְאִים; יֵאֵר
 בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־הַבֶּרֶךְ
 אֲרָגָב עַד־גְּבוּל הַנְּשׁוּרִי וְהַמְעֻכְתִּי
 וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבְּשָׁן
 חֵזַת יֵאֵר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
 טו שְׁבִיעִי וְלִמְכוֹר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד;
 טז וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד
 וְעַד־נַחַל אֲרֹנָן תַּוֹךְ הַנַּחַל וְגְבוּל
 וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן;
 יז וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגְבוּל מִבְּעֵרַת
 וְעַד יַם הָעֲרָבָה יַם הַמֶּלַח תַּחַת
 יח אֲשֶׁר־הִיא הַפְּסָגָה מִזְרַחָהּ; וְאֵצֶן
 אֶתְכֶם בָּעֵת הַהוּא לֹא־אִמַּר יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ
 לְפָנַי אַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־
 טט בְּנֵי־חַיִל; רַק נְשִׂיכֶם וְטַפְּכֶם
 וּמִקְנֵיכֶם יִדְעֵתִי כִי־מִקְנֵה רֶב
 לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי

(13) לכל-הבשן שהוא יקרא ארץ רפאים, azaz egész Básân nevezetik R'fâim tartományának. Básân igen termékeny föld, mely a Járdên keleti oldalán fekszik és kővér kosairól nevezetes. R'fâim tartományáról l. felj. 2, 20. (14) חזת הוא Jáír falvai. V. ö. M. IV. 32, 41. (16) תוך הנחל וגבול, a patak közepét és a határt, értsd: a patak közepét, mely képezi a határt. (19) ידעתי כי מקנה רב לכם, tudom, hogy sok nyájatok van; ez közbeszúrt mondat. A főmondat pe-

- 20 nektek adtam. Mig nyugalmat szerez az Örökkévaló atyátok fiainak, mint ti nektek, és ők is elfoglalták a földet, melyet az Örökkévaló, Istenetek, ad nekik, a Járdénon túl, akkor térhettek vissza, kiki birtokföldére, melyet adtam ti néktek.
- 21 Josuénak pedig meghagytam ugyanazon időben, mondván: szemeid látták mindazokat, a miket az Örökkévaló, Istenetek, cselekedett e két királylyal, akképen fog cselekedni az Örökkévaló mindazokkal a birodalmakkal, a hová át-mégy. Ne féljetez tőlök; mert az Örökkévaló, Istenetek, Ő az, ki harczol érettetek.
- 23 És könyörgék az Örökkévalónak, ugyanazon időben, mondván: Uram Istenem! Te elkezdted mutatni szolgádnak nagyvotodat és erős kezedet; mert van-e Isten az égben és a földön, ki cselekedhet-

ב לָכֵם; מִפְּטוֹר עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה |
 לְאַהֲבֵיכֶם כְּכֶם וַיִּרְשׁוּ נַס־הֵם אֶת־
 הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
 לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וּשְׁבַתָם אִישׁ
 כֹּא לְיִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֵם; וְאֶת־
 יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בְּעֵת הַהוּא לְאֹמֹר
 עֵינֶיךָ הִרְאֵתָאֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְשֵׁנֵי הַמְּלָכִים
 הָאֵלֶּה בְּיַד־עֲשָׂה יְהוָה לְכָל־
 הַמְּמַלְכוֹת אֲשֶׁר אִתָּה עֵבֶר שְׂמֹה;
 כב לֹא תִירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 הוּא הַנִּלְחָם לָכֵם;

וְאֶתְחַנֵּן.

כג וְאֶתְחַנֵּן אֶל־יְהוָה בְּעֵת הַהוּא
 כד לְאֹמֹר: אֲדַנִּי יְהוָה אֶתָּה הַחֲלוּת
 לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גְּדֻלָּתְךָ
 וְאֶת־יְדֶךָ הַחֲזֹקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל
 בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה

dig: 'ובשבתם ישובו וגו', csak feleségeitek lakjanak stb. (20) akkor térhettek vissza stb. A vāv ושבתם elején vonatkozó kötöszó gyanánt áll, azért: akkor. (21) עיניך הראת וגו', szemeid látták stb. Ez közbeszúrt mondat, azt jelentvén, hogy Jósuë, ki saját szemeivel látta mindazt, a mit Isten Szichôn és Óg elleni háborúban az izraelitákért cselekedett, biztos lehet népvézérleti hivatásának eredménye iránt, mivel akképen cselekedni fog, mind a még elfoglalandó birodalmakkal. (23) בעת הריא אל-ה' ואתחנן, és könyörgék az Örökkévalóhoz ugyanazon időben, t. i. mielőtt átruháztam a vezérséget Jósuére. ואתחנן fut. conv. hithp. ואתחנן-ból. (24) החלוית perf. hifil ואתחנן-ból, a פתח ה' alatt azért van, mivel torokhang előtt áll, különben a jellemző ה' -val látatitak el (V. ö. felj. 2, 31), mint השבתך. — אשר מי אל וגו', szószerint: mert van-e Isten, értsd: hogy nincs Isten; mert מי e helyen kérdő névmás gyanánt

- nék cselekedeteidhez és erős-
 25 ségedhez képest? Ó kérélek,
 engedd, hogy átmehessek,
 és lássam a jó földet, mely a
 Járdénon túl vagyon, ama
 szép hegységet, és a Libánont.
 26 De az Örökkévaló felindúla
 ellenem miattatok és nem
 hallgatott reám; és mondá
 nekem az Örökkévaló: elég!
 ne szólj hozzám többé ez
 27 ügyben. Menj fel a Piszgâh
 csúcsára, és emeld fel szeme-
 idet nyugat és éjszak és dél
 és napkelet felé, és nézd meg
 szemeiddel, mert át nem kelsz
 28 ezen a Járdénon. Hanem pa-
 rancsold meg Josuénak, és
 erősítsd meg őt, és bátorítsd
 fel őt, mert ő át fog menni
 e nép előtt, és ő fogja nekik
 29 látsz. És lakánk a völgyben Béth-P'ór átellenében.

כח כמעשיך וכגבורתך: אעברה
 נָא וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהַר הַטּוֹב
 הַזֶּה וְהַלְבֵּנָן: וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי
 לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלַי רַב־לֵךְ אֶל־תּוֹסֵף דְּבַר
 אֵלַי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה: עֲלֵה
 רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יְמִינָה
 וּצְפֵנָה וְתִימְנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה
 בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
 כח הַזֶּה: וְצֹו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִזְקִיחוּ
 וְאַמְצִיחוּ בִּיהוּא יַעֲבֹר לְפָנַי
 הָעַם הַזֶּה וְהוּא יִגְתִּיל אוֹתָם אֶת־
 כט הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: וְנִשַׁב בְּנֵיאֵי
 מוֹלֵ בֵּית פְּעוֹר: פ

áll, mint: כִּי אֲנִיחֶמֶךָ? (Ezájás 51, 19). (25) אעברה-נא, Ó kérélek, engedd, hogy átmehessek. אעברה óhajtó módú ige, különben lenne אעבר. — אעבר הַטּוֹב הַזֶּה, ezen szép hegyet, értsd: a Chermôn, melylyel szemben Mózes állt. (26) לְמַעַנְכֶם, és az Örökkévaló felindúla ellenem miattatok, értsd: ti voltatok oka annak, hogy Isten reám haragudott. V. ö. M. IV. 20, 12. וַיִּתְעַבֵּר fut. conv. hitp. עָבַר (átmenni, túllépni)-ből, azért hitpáélben a túlesapó felindulásról használtatik. — עֲלֵה es ügyben, értsd: az átmenés ügyében. (27) בְּרֹאשׁ הַפְּסָגָה, a Piszgâh csúcsára. V. ö. felj. 17. v. כִּי לֹא תַעֲבֹר, mert át nem kelsz, azért csak a Járdénon innenről, a hol vagy, láthatod azt. (29) וְנִשַׁב בְּנֵיאֵי, és lakánk Gâj-ban. V. ö. M. IV. 21, 20.

IV. FEJEZET.

Inti a népet, hogy a Szináj hegyén kinyilatkoztatott törvényeket pontosan megtartsa, és hogy a szövetségről, melyet Isten es alkalommal Izráellel kötött, meg ne feledkezzék (1—40). Mózes kijelöl három menedékvárost a Jordán keleti partján (41—49).

- 1 És most Izráel! hallgass a törvényekre és az ítéletekre, melyekre én tanítlak benneteket, hogy azokat cselekedjétek, hogy élhessetek és bemelessetek és elfoglaljátok a földet, melyet az Örökkévaló, 2 őseitek Istene nektek ad. Ne adjatok hozzá semmit az ígé-
hez, melyet nektek parancsolok, és ne vegyetek el belőle semmit, hogy teljesíthessétek szorgalmatosan az Örökkévaló, Istenetek, parancsolait, melyeket én nektek parancsolok. Szemeitek látják 3
vala, a mit az Örökkévaló cselekedett Báál-P'or ellen; mert minden férfi, a ki járt Báál P'or után, azt az Örökké-
való, Istened, kiirtotta közüled. Ti pedig, kik ragaszkodtok az Örökkévalóhoz, Istenetekhez, életben vagytok mind-

ד ועתה ישראל שמע אל החקים
ואלה המשפטים אשר אנכי
מלמד אתכם לעשות למען תחיו
ובאתם וירשתם את הארץ אשר
יהוה אלהי אבותיכם נתן לכם;
לא תספו על הדבר אשר אנכי
מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו
לשמר את מצות יהוה אלהיכם
אשר אנכי מצוה אתכם; עיניכם
הראות את אשר עשה יהוה
בבעל פעור כי כל האיש אשר
הלך אחרי בעל פעור השמידו
יהוה אלהיך מקרבך; ואתם
היבקים ביהוה אלהיכם תיים

(1) ועתה ישראל שמע וגו', és most Izráel! hallgass stb. Miután Mózes intő beszédének első részében felsorolta Izráel engedelmetlenségeit, melyekkel Isten parancsolatának ellenszegültek, Isten mindazon esodatetteinek daczára, melyeket Izráélért művelt a pusztában és Sziehön és Óg ellen viselt háborúban; áttér a törvényekre való figyelmeztetésre, jelesül a bálványimádásra vonatkozó törvényekre, mondván: és most, Izráel! hallgass a törvényekre stb. (2) לשמר וגו', hogy teljesítsétek stb.; ez függ a fönnebbi וגו' תסיפו, ne tegyetek hozzá stb. és ne vegyetek el belőle semmit, mert ha többet tennétek, mint a mennyit az isteni törvény kíván tőletek, ép oly kevésbé teljesítitek az isteni törvényt, mint mikor ennél kevesebbet cselekedtek. (3) עיניכם הראות וגו', szemeitek látják stb. E szavakkal megokolja a fönnt említett isteni ígéretet: למען תחיו, hogy életben maradjatok; mert úgymond — hiszen saját szemeitekkel győződhetek meg, hogy mindazok, kik a Báált követték, elveszték, ti pedig, kik Istenetekhez ragaszkodtatok, életben marad-

- 5 nyájan ma nap. Lásd, megta-
nitottalak titeket törvényekre
és ítéletekre, a mint az Örökké-
való; Istenem, nekem paran-
csolta, hogy cselekedjete
akképen a földön, a hová men-
tek azt elfoglalni. Tartsátok
6 meg és teljesítsétek azokat
szorgalmasan, mert ez a ti
bölcességtek és értelmességtek
a népek szemei előtt, melyek,
ha hallani fogják mindezen
törvényeket, mondani fogják:
mégis bölcs és értelmes nép
ez a nagy nemzet! Mert hol
7 van nagy nemzet, melyhez
Isten oly közel vagyon, mint
az Örökkévaló, Istenük, vala-
mikor felkiáltunk hozzá? És
8 hol van nagy nemzet, mely-
nek vannak oly igazságos
törvényei és ítéletei, mint ez
9 a törvény, a melyet én elétek adok manap? Csakhogy
őrizzedjél, és nagyon óvd meg
lelkedet, hogy el ne fe-
lejtse a dolgokat, melyeket szemeid
láttak, és hogy ne

tatok. (5) ראה, lásd, ezen ige itten indulatszó gyanánt használtatik, annyit jelent, mint: הנה, íme; azért maradt egyes számban, daczára annak, hogy többekhez szól. — כאשר צוני וגו', a mint az Örökkévaló, Istenem, nekem parancsolta, értsd: a meghagyás értelmében, tehát nem betű szerint, hanem a hagyomány értelmében. (6) כי היא חכמתכם ובנתכם לעיני העמים, mert ez a ti bölcességtek és értelmességtek a népek szemei előtt, ha t. i. úgy teljesítitek, a mint az Örökkévaló nekem azt parancsolta, azaz hagyomány és magyarázat szerint. (7) אשר-לו אלהים קרבים אליו, a melyhez Isten oly közel vagyon, értsd: mely Istenhez oly közvetlen viszonyban áll, mint kiválasztott népe. קרבים többesszámú melléknév, mivel אלהים többesszámú főnévhez tartozik. (V. ö. M. I. 1. fej. 1. v.) (9) רק השמר לך, csakhogy őrizzedjél stb., értsd: mindenekelőtt arról kell gondoskodnod, hogy azokat el ne felejtse, a miket szemeid láttak: Ha t. i. azt akarod, hogy az isteni törvény üdvös hatása biztosítva legyen: akkor annak isteni eredetét szemeid elől eltévesztened nem sza-

- távozzanak szivedből élted minden napjain, és tudasd azokat gyermekeiddel és gyermekeid gyermekeivel: a napot, a melyen álltál az Örökkévaló, Istened előtt Chórêbh hegyén; midőn az Örökkévaló nekem mondá: gyűjtsd egybe a népet, hogy hallassam velök szavaimat, hogy tanuljanak félni engemet minden időben, melyben élnék a földön, és az ő gyermekeiket tanítsák meg azokra.
- 11 Ezért közel járulátok és megállátok a hegy tövében, a hegy pedig ég vala tűzben az ég közepéig: sötétség, felhő és 12 sűrű homály. És az Örökkévaló szóla hozzátok a tűz közepéből; az igék szavát ti halljátok 13 vala, de alakot nem láttatok vala, csak szót. És kijelenté nektek szövetségét, melyet megtartani parancsolt nektek: a tíz igét, és írá

יִסֹּרוּ מִלְּבַבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בָנֶיךָ:
יּוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב בְּאֵמֹר יְהוָה אֵלֵי
הַקָּהָל־לִי אֲתִּיחֶעַם וְאֲשַׁמְעֵם
אֶת־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִירְאָה
אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים
עַל־הָאָדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן;
וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר
וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם
כִּשְׁךְ עָנָן וְעֶרְפֶּל: וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים
אֲתֶם שֹׁמְעִים וְתִמְוִנָה אֵינְכֶם רֹאִים
זוֹלָתִי קוֹל: וַיִּגַּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֵת
הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לְחֹת

bad. (10) יום אשר עמדת וגו' a napot, a melyen álltál stb. Ez kiegészítő mondata a fönnebbi (9. v.) תשכה פן תשכח-nak, hogy el ne felejtssd a napot stb. — וְאֲשַׁמְעֵם tárgyragozott fut. hífil שמע-ból két accusat. vonz (a személy- és a tárgynevet). — אֲשֶׁר יִלְמְדוּן, hogy tanuljanak, t. i. ők maguk. ילמדו fut. kál; ellenben ילמדו (alább a vers végén) fut. piél: tanítsák. — וּרְאוּ אֹתִי, hogy féljenek engem, azaz: félve tiszteljenek. — לִירְאָה fönévi igenév az ige vonzatával. (11) חשך ענן וערפל. E szavak tartoznak a fönnebbi har-tach-talhoz oly értelemben, hogy a hegy alján vala sötétség, felhő és sűrű homály; ellenben a hegy ég vala tűzben stb. — קול וההר בער באש — közbeszúrt mondat. (12) קול דברים אֵינְכֶם רֹאִים. דברים אֵינְכֶם רֹאִים. Az igék szavát ti halljátok vala, de alakot nem láttatok vala, értsd: csak a szavakat halottátok a tűz közepéből, de nem láttatok azt, ki hozzátok szól vala. — זוֹלָתִי קוֹל, csak hangot, t. i. hallottatok; így tehát זוֹלָתִי קוֹל tartozik a fönnebbi: אֲתֶם שֹׁמְעִים-hoz. Egyéb-iránt וַיִּגַּד לָכֶם בְּרִיתוֹ igével is fűzhető egybe. V. ö. M. II. 20, 18; és זוֹלָתִי származását meg ethymologiai jelentését l. M. V. 1, 36. (13) וַיִּגַּד לָכֶם בְּרִיתוֹ, és kijelenté nektek szövetségét, t. i. a tíz igét (עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרִים), mely a szövetség tárgyát

- 14 azokat két kőtáblára. Nekem pedig parancsolta vala az Örökkévaló ugyanazon időben, hogy tanítsalak titeket törvényekre és ítéletekre, hogy azokat cselekedjétek a földön, a hová mentek, hogy azt elfog-
15 laljátok. Óvakodjatok fölötté lelkeitekért; mert nem láttatok semminő alakot, a mely napon az Örökkévaló szólott hozzátok a Chórébb hegyén
16 a tűz közepéből; hogy meg ne romoljatok és ne csináljatok magatoknak faragott képet, bármely bálványképnek
17 alakját, férfi- vagy nőszemélyalakot, alakját valamely baromnak, mely a földön van; alakját valamely szárnyas madárnak, mely az égen
18 repül; alakját valamely csúszó-mászó állatnak, mely a földön mászik;

י' וְאֵבְנִים: וְאֵתִי צִוָּה יְהוָה בְּעַת
 הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
 וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֶתֶם בְּאֶרֶץ
 אֲשֶׁר אֶתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
 טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי
 לֹא רִאִיתֶם כָּל-תְּמוּנָה בְּיוֹם הַדָּבָר
 י"ו יְהוָה אֵלֵיכֶם בְּהֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:
 טז כִּי-תִשְׁחַתּוּן וְעַשִּׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
 תְּמוּנַת כָּל-סִמָּל תִּבְנֶינָה זָכָר אוֹ
 י"ז נְקֵבָה: תִּבְנֶינָה כָּל-בְּהֵמָה אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ תִּבְנֶינָה כָּל-צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר
 י"ח תָּעוֹף בַּשָּׁמַיִם: תִּבְנֶינָה כָּל-רֶמֶשׂ

képezi, mivel az isteni törvény teljesítésétől függ az isteni szövetség, Isten és Izráel közt. (14) *וְאֵתִי צִוָּה יְהוָה בְּעַת הַהוּא* 'nekem pedig parancsolta vala az Örökkévaló stb.', mikor t. i. veletek a tíz ígét közölte, akkor parancsolta nekem, hogy veletek a többi törvényeket közöljem. — *לַעֲשׂוֹתְכֶם אֶתֶם בְּאֶרֶץ* 'hogy azokat cselekedjétek a földön stb.', mert az isteni törvény sok parancsolatot és tilalmat tartalmaz, melyek csak az ígért földén teljesíthetők. *לַעֲשׂוֹתְכֶם* alanyragozott inf. kál *עִשָׂה*-ból, לֵ, viszonyítóval. (15) *לְנַפְשֵׁיכֶם*, *lelkeitekért*, azaz: hogy lelkeitek el ne veszítsétek. *כִּי לֹא רִאִיתֶם* 'mert nem láttatok stb.'. Ezek a szavak egészen a vers végeig közbeszúrt mondatot képeznek. (16) *כִּי-תִשְׁחַתּוּן* fut. hifil (*שַׁחַת*-ból), mely *דָּרַךְ* vonzatával (*הִשַׁחַת* *דָּרַךְ*) M. I. 6, 12.) annyit jelent, mint megromtotta útját, azaz: erkölcsileg megromlott, azért: *כִּי-תִשְׁחַתּוּן אֶת דְּרֹכְכֶם* = *כִּי-תִשְׁחַתּוּן אֶת דְּרֹכְכֶם*, hogy meg ne romoljatok. — *כָּל-סִמָּל*, *faragott képet, bármely bálványképnek alakját*. *פֶּסֶל* (származik *פָּסַל* [faragni]-ból), *faragott képet* jelöl. *תְּמוּנָה* (töve: *טָמַן* — *מָיַן*) alakot jelöl. *פֶּסֶל* (= *סֵלַם* = *צֵלַם*) bálványképet jelöl. V. ö. Ezekiel 16, 17. (17) *תִּבְנֶינָה כָּל-בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ*. E vers függ a fönnebbi (16. v.) *לְנַפְשֵׁיכֶם*-től, és *csináljatok magatoknak valamely szárazföldi állat alakját*. *תִּבְנֶינָה* nn. főnév *בָּנָה* (építeni)-ből, a *ת* a szó elején főnévképző. (18) *תִּבְנֶינָה כָּל-רֶמֶשׂ*, *valamely hálnak alakját* *דָּגָה* a hal fajtát jelöli, míg *דָּג*

- alakját valamely hálnak, mely a vízben van a föld alatt; 19 hogy föl ne emelkedjél szemeidet az ég felé, a hol látod a napot, a holdat és a csillagokat, az ég minden seregeit, hogy el ne tántorodjál, és le ne borulj előttök és ne szolgáljad azokat, a melyeket az Örökkévaló, Istened, átengedett minden népnek az egész ég alatt. Titeket pedig 20 vett az Örökkévaló és kihozott benneteket a vasolvasztó kemenczéből, Egyiptomból, hogy legyetek nékie az ő saját néje, mind e mai napon.
- 21 Reám pedig megharagudott az Örökkévaló beszédeitek miatt, és megesküvék, hogy át ne keljek a Járdênon, és hogy be ne menjek a jó

בְּאֲדָמָה תִּבְנֶינָה כְּלִי־דָגָה אֲשֶׁר־
 בְּמַיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: וּפְנֵי־תִשָּׂא
 עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיִמָה וּרְאִיתָ אֶת־
 הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים
 כָּל־צְבָא הַשְּׁמַיִם וְנִדְחָתָה
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר־
 חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶתְכֶם לְכֹל־
 הָעַמִּים תַּחַת כְּלֵי־הַשְּׁמַיִם: וְאַתְּכֶם
 לָקַח יְהוָה וַיֹּצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר
 הַבְּרֹזֶל מִמִּצְרַיִם לְהוֹת לֹא לְעַם
 נִחְלָה בְּיוֹם הַזֶּה: וְיְהוָה הִתְאַנְּףָה
 בִּי עַל־דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי
 עֲבֹרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וְלִבְלַתִּי־בֹא אֶל־

bármily egyes halat jelöl. (19) וְנִדְחָתָה perf. conv. nifal נִדְחָה-ból, melynek tulajdonképeni jelentése: kiszorítani (helyéből valakit), átvitt értelemben: tévútra vezetni, azért וְנִדְחָתָה, és eltántorodnál. — אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, תחת כל השמים, melyeket az Örökkévaló, Istened, átengedett minden népnek az egész ég alatt, hogy azok t. i. merítsék istenismeretüket az égi testek tüneményeiből, nem pedig az isteni törvényből, melyet Isten neked kinyilatkoztatott a Színái hegyen. Izráel az ő istenismeretét merítse első sorban a kinyilatkoztatott isteni törvényből, és csak második sorban emelje fel szemeit — a próféta szavai szerint — az ég felé, hogy győződjék meg annak megfoghatatlan magasztos és szent voltáról, a ki azokat teremtette. (20) וְאַתְּכֶם, Titeket pedig vett az Örökkévaló stb., azért a te istenismereted legyen közvetlen folyománya a Színái hegyén kinyilatkoztatott isteni törvénynek. A természet és tüneményei bizonyítsák be azt neked. V. ö. a 19. Zsolt. — מְכוּר הַבְּרֹזֶל, a vasolvasztó-kemenczéből, értsd: Egyiptomból, a hol a rabszolgásgod ideje alatt salakjaidtól, mint az érez az olvasztó-kemenczében, megtisztultál. — בֵּינִי hím. főnév (származik בֵּינִי [= בָּרַר, forog]-ból), használtatik minden gömbölyű eszközről, itt pedig az olvasztó tégely- vagy kemenczéről, mely szintén gömbölyű alakú. — לְעַם נִחְלָה, saját néppé, melyet magának kiválasztott, hogy szövetségét, azaz: szent törvényét híven teljesítse. — כִּי־וַהֲזֵה, mint a mai napon, értsd: mint ezen a napon valóban beteljesedett. (21) וְרָאִיתָ, redm pedig megharagudott az Örökkévaló stb. Evvel megokolja

- földre, melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad örökségül.
- 22 Mert én meghalok ezen a földön; nem megyek által a Járdênon; ti pedig átmentek és elfoglaltjátok e jó földet.
- 23 Vigyázzatok magatokra, hogy el ne felejtsetek az Örökkévaló, Istenedet, frigyét, melyet ti veletek kötött, és ne csináljatok magatoknak faragott képet, vagy akár mineműnek alakját, mely felől az Örökkévaló, Istened, neked
- 24 parancsolatot adott. Mert az Örökkévaló, Istened, emésztő
- 25 tűz, buzgó Isten. Hogy ha nemzesz fiakat és unokákat, és már sokáig laktatok e földön, és elromolnátok és csinálnátok faragott képet, vagy akárminemű dolognak alakját, és cselekednétek, a mi gonosz az Örökkévaló, Istened, szemei előtt, hogy őt megharagítsátok:
- 26 tanubizonyságul hívom ellenetek e mai napon az eget és a földet. hogy elveszvéen elvesztek hamarosan

הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 כב נתן לך נְחֻלָּה: כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת אֵינְנִי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן
 וְאַתֶּם עֹבְרִים וַיִּרְשֶׁתֶם אֶת־הָאָרֶץ
 כג הַטּוֹבָה הַזֹּאת: הַשְּׁמֹרוּ לָכֶם פֶּן
 תִּשְׁכַּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם
 פֶּסֶל תְּמוּנֹת כִּלָּא אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 כד אֱלֹהֶיךָ: כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִישׁ
 כה אֶכְלָה הוּא אֵל קָנָא: פ כִּי
 תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁתֶם
 בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל
 תְּמוּנֹת כִּלָּא וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי
 כו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּהְכַעֲסוּ: הָעִידְתִּי
 בְּכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
 הָאָרֶץ כִּי־אֲבֹד תִּאְבְּדוּן מֵהָר

Mózes intó szavát az izráelitákhoz, hogy Isten szövetségét el ne felejtsek (alább 23. versben), mert — úgymond — Isten megharagudott reám miattatok, és megesküdött, hogy át ne menjek a Járdên folyón, hanem, hogy itt haljak meg; attól félek tehát, hogy távollétemben könnyen elfelejthetnétek a veletek kötött szövetséget. (23) אשר צוה ה' אלהיך, mely felől az Örökkévaló, a te Istened, parancsolatot adott, hogy t. i. azt magadnak ne csináljad. (24) אש הוא emésztő tűz ő, értsd: oly pusztító ellenségeire nézve, mint az emésztő tűz, mely mindent elpusztít. — אל קנא, buzgó Isten. Ez alatt mit kell érteni I. M. II. 20, 5. (25) כי תוליד בנים וגו', hogy ha fiakat nemzesz stb. Ez a késő jövőt írja körül. — ונושנתם perf. conv. nif. יָשַׁן (régiből (denominativum), azért: és már sokáig laktatok. — להכעיסו tárgyragozott inf. hif. ל viszonyítóval, töve כעס, haragudni, a hifilben pedig: megharagítani, azért: hogy őt megharagítsátok. (26) העידתי בכם היום אתהשמים ואתהארץ, tanúbizonyságul hívom fel ellenetek az eget és a földet, mindörökké fennmaradó,

- a földről, a hová mentek a Járdênon át, hogy azt elfoglaljátok; nem fogtok sokáig maradni rajta, hanem bizo-
- 27 nyára el fogtok töröltetni. És az Örökkévaló el fog szórni titeket a népek közé, és csekély számmal maradtok a nemzetek között, a hová az
- 28 Örökkévaló viszen titeket. És ott szolgálni fogtok Isteneknek, emberi kéz művének fából vagy kőből, kik nem látnak, nem hallanak, nem esznek és
- 29 nem szagolnak. Akkor majd onnét keresni fogjátok az Örökkévalót, te Istenedet, és megtalálod őt, hogy ha keresed egész sziveddel és egész
- 30 lelkeddel. Ha majdan megszurultál és utólérték tégedet mindezek a dolgok késő időkben: visszatérsz az Örökkévalóhoz, Istenedhez, és hall-
- 31 gatsz szavára. Mert az Örökkévaló, te Istened, irgalmas Isten, nem enged ellankadni, és el nem fog veszteni tége-

מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
 אֶת-חֵירֶדֶן שְׂמֹרָה לְרִשְׁתָּהּ לֹא-
 תֵאָרְיִן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הַשְּׂמֹד
 כו תִּשְׂמְדוּן: וְהַפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם
 בְּעַמִּים וְנִשְׂאֲרֹתֶם מִתִּי מִסְפָּר
 כז בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג יְהוָה אֶתְכֶם
 כח שְׂמֹרָה: וְעַבְדֹתֶם-שֵׁם אֱלֹהִים
 מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר
 לא לֹא-יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא
 כט יֵאֲבִלוּן וְלֹא יִרְחוּן: וּבִקְשַׁתֶּם
 מִשֵּׁם אֱתֵי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצְאֹת
 לו כִּי תִדְרֹשׁוּן בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-
 לֵב נַפְשֶׁךָ: בְּצַר לָךְ וּמִצְאֹתָ כִּי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
 וְשִׁבַּת עַד-יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְעַת
 לא בְּקִלּוֹ: כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח

jöllehet élet nélkül való tárgyakat, hogy minden helyen és időben tanúságot tegyenek ellenetek, mely szerint el fogtok veszni, ha nem teljesítitek híven az isteni frigyot, melyet veletek kötött. V. ö. alább 30, 19. s. m. m. h. הַעֲרִיתִי perf. hiñil el-öt-ból a jellemző ה pátáchehal (= helyett) el van látva, mivel torokhang előtt áll. (27) מִתִּי מִסְפָּר ה csekély számmal, voltaképen: kevés emberrel, mert מִסְפָּר minden csekély számot jelöl, מִתִּי pedig függő alakja קְתִים (emberek)-nek. (28) וְעַבְדֹתֶם שֵׁם וְגוֹ, és ott szolgálni fogtok stb. Ez is büntetésnek tekinthető, hogy t. i. idegen földön nem szolgálhatnak kellőképen az ő Istenöknek, hanem kényszerítettnek idegen Isteneknek szolgálni. (29) וּבִקְשַׁתֶּם, akkor keresni fogjátok stb., a וְ a szó elején azt jelenti: akkor, t. i. mikor mindazt, a mint imént előre mondtam, tapasztalni fogjátok. (30) בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, szó szerint: a napok végén, értsd: késő időkben. (31) כִּי אֵל רַחוּם הוּא, mert az Örökkévaló, Istened, irgalmas Isten. Ez tartozik a főnnebi וּמִצְאֹתָ (29. v.) igéhez; találni fogod — úgymond — az Istent, mert könyö-

det; és el nem felejtí őseid frigyét, mely felől nekik es-
 32 küdött volt. Mert kérdezős-
 ködjél csak a régi idők után,
 a melyek az előtt voltak, azon
 naptól kezdve, melyen Isten
 teremtette az embert a földön,
 az égnek egyik szélétől az ég
 másik széléig: vajjon történt-e
 valaha ilyen dolog, vagy
 hallatszott-e hozzá hasonló?

33 vajjon hallotta-e egy nép Isten
 szavát szólani a tűz közepé-
 ből, a mint te hallottad, és

34 marada életben? Avagy meg-
 kísérelte-e egy Isten, hogy
 elmenjen, hogy szerezzon ma-
 gának népet egy másik nép
 közül. kísértetekkel, jelekkel,
 és csodatettekkel és harezczal,
 és hatalmas kézzel, és kinyuj-

tott karral és rettenetes nagy cselekedetekkel, a mint az Örökkévaló,
 Istenetek, cselekedett érettetek Egyiptomban a te szemeid előtt?

35 Te néked lett mutatva, hogy megtudjad, hogy az Örökkévaló,

אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לֵב לָהֶם: כִּי שָׁאַל־נָא לַיָּמִים רִאשׁוֹנִים
 אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
 בָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ
 וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קֶצֶה
 הַשָּׁמַיִם הַגְּדוֹל בְּדִבְרֵי הַגְּדוֹל
 לֵב הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמַע כְּמִהוּ: הַשְּׁמַע
 עִם קוֹל אֱלֹהִים מִדְּבַר מִתּוֹךְ־
 הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אֶתְּהָ וַיְחִי:
 לֵב אוֹ | הַנִּסְפָּה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת
 לָו גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי בְּמִסְפַּת בְּאֵתֶת
 וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבִידֵי חֻזְקָה
 וּבְזוֹרֵעַ נְטוּיָהּ וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים
 כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
 לֵב אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: אֶתְּהָ
 הָרֵאת לְדַעַת כִּי־יְהוָה הוּא־הָאֱלֹהִים

rületes ő. — ירפך, tárgyragozott fut. hífil רָפָה (csüggedni, lankadni)-ból, azért :
 כִּי שָׁאַל־נָא לַיָּמִים רִאשׁוֹנִים (32) לא ירפך, nem enged csüggedned, lankadnod. (32) מי שאל-נא לימים ראשונים,
 mert kérdezősködjél csak a régi idők után. שאל-nak a vonzatát l. M. I. 43,
 7., itt pedig a viszonyító ל azt jelenti: mi felől, vagy mi után kérdezős-
 ködjék. — למן היום וגו', úgy értendő, mintha lenne: אשר היו מן היום וגו',
 a napok után, melyek voltak a mai napoktól kezdve stb. — ולמקצה השמים,
 úgy értendő, mintha lenne: ולאשר היה מקצה השמים וגו', meg azok után, mik
 történtek az ég egyik szélétől stb. (33) וַיְחִי, vajjon hallotta-e egy nép Isten
 szavát szólani stb., értsd: valamely népi istenségét,
 melyet istenségnek mondanak és isteni hatalmat tulajdonítanak. De ebből még
 nem következik az állításnak isteni volta. (34) או הנספה אלהים, avagy
 megkísérelte-e egy Isten, értsd: valamely istensége. V. ő. az előbbi verssel.
 הַגְּדוֹל perf. piél גָּדַל-ból kérdő ה-vel. במסות többesszámú nn. főnév ב viszonyító-
 val, egyes számban: מִסָּה (= מְקָה), töve נסה. — ובמוראים גדלים, és nagy fé-
 lelmetességekkel, értsd: rettenetes tettekkel. (35) אתה הראת, Te néked lett mu-

ő az Isten, és nincs más
 36 rajta kívül. Az égből hal-
 latta veled szavát, hogy fe-
 gyelmezzen; és a földön lát-
 tatta veled nagy tűzét, és
 37 ígéit hallottad a tűz közepé-
 szerette atyáidat, kiválasztá
 azoknak ivadékát utánok; és
 kihozott tégedet, az ő színe
 előtt nagy erejével Egyiptom-
 38 ból, hogy kiűzzön nagyobb
 és hatalmasabb nemzeteket,
 mint te vagy, előled, hogy té-
 gedet bevigyen, és néked adja
 földjüket örökségül, a mint e
 39 mai napon történik. Tudd meg
 tehát ma, és vidd vissza szí-
 vedre, hogy az Örökkévaló, ő az
 Isten fenn az égben és alant
 40 a földön; nincsen más. Tartsd

meg azért törvényeit és parancsolatait, melyeket én ma neked paran-
 csolok, hogy jó legyen dolgod és fiaidnak utánad; és hogy sok ideig

לו אין עוד מלבדו: מן השמים
 השמיעך את-קלו ליסרך ועל-
 הארץ הראך את-אשו הגדולה
 ודבריו שמעת מתוך האש:
 לו ותחת כי אהב את אבותי ויבחר
 בזרעו אחריו ויוציאך בפניו בכחו
 לה הגדל ממצרים: להוריש גוים
 גדלים ועצמים ממך מפניך
 להביאך לתת-לך את-ארצם
 לו נחלה כיום הזה: וידעת היום
 והשבת אל-לבבך כי יהוה הוא
 האלהים בשמים ממעל ועל-
 הארץ מתחת אין עוד: ושמרת
 את-חקיו ואת-מצותיו אשר אנכי
 מצוה היום אשר יטב לך ולבנך
 אחרך ולמען תארך ימים על-

*tatva; ה' ה' perf. hofál ה' ה' -ból, mely ige a kálban annyi mint látni, hífl-
 ben: láttatni vagy mutatni, mely esetben két accusativust vonz: a személy-
 és tárgynév accusativusát. Ha ellenben a személynév az alany, mint ez eset-
 ben, akkor az igeálltmány hofálban van. V. ö. M. II. 25, 40. — הוא ה' az
 האלהים, hogy az Örökkévaló az Isten. 'ה e mondatban az alany, האלהים az
 állitmány és הוא a copula, mely az állitmányt az alannyal összeköti. L. a
 fordítást. (36) ליסרך tárgyragozott inf. piél יסר, fenylteni, fegyelmezni, azért:
 ליסרך (= ל'סר אותך), hogy fegyelmezzen. (37) ונוי, és annak oká-
 ért, hogy szerette stb. ויוציאך לפניו, azért kihosottát tégedet a maga színe
 stb., értsd: követ vagy angyal által, ki Isten akaratát végrehajtotta. (38)
 להוריש igéhez a mondat elején megkövetelt, hogy kiűzzön előled; ויעצמים ממך pedig az előtte való
 ועצמים ממך, kik náladnál erősebbek; כיום הזה, mint e mai na-
 pon történik. (39) והשבת אל-לבבך, szószerint: vidd vissza szívedre, értsd:
 kösd újra meg újra a te szívedre. — ה' הוא האלהים. E mondat szerkezetéről
 1. feljebb 35. v. (40) כל הימים, örök időkre; azaz: Isten örökre adja neked*

maradj a földön melyet az Örökkévaló, Istened, te néked
 41 ad örök időkre. Akkor elválaszt vala Mózes három várost a Járdênon innen napkelet
 42 felől, hogy oda fusson minden emberölő, a ki társát megöli akarat nélkül, de ő nem volt ellensége másod és harmadnaptól fogva: fusson ezeknek a városoknak valamelyikébe.
 43 és maradjon életben. Becert a pusztában, a sík földön, mely Rúbên nemzetségé vala. és Rámothot Gileádban, mely Gád nemzetségé vala. és Golánt Básánban, mely
 44 M'nássêh nemzetségé vala. És ez azon törvény, melyet Mózes terjesztett Izráel fiai elé. Ezek a tanubizonyságok és a törvények és az ítéletek, melyeket Mózes szólott Izrael gyermekeihez, mikor kijöttek Egyiptomból. A Járdênon innen a völgyben Bêth-Pôr átellenében, Szichônnek, az Emôri királyának földjén ki lakik vala Chesbonban kit megvert Mózes és Izráel fiai,

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 מֵאֵלֶיךָ כָּל־הַיָּמִים: פ שְׁלִישִׁי אֵין
 יִבְדִּיל מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר
 מִבְּהַר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שֶׁמֶשׁ: לָנֶס שֶׁמָּה
 רֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בְּבִלְיִ-
 דַּעַת וְהוּא לֹא־שֵׁנָא לוֹ מִתַּמַּל
 שְׁלֵשִׁם וְנֹס אֶל־אַחַת מִן־הָעָרִים
 מִבְּהַר הָאֵל וְהוּ: אֶת־בְּצֹר בְּמִדְבָּר
 בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרֹאשֵׁינִי וְאֶת־
 רֵאֵמֶת בְּגִלְעָד לְגִדִי וְאֶת־גּוֹלָן
 מִדְּבַשָּׁן לְמִנְשֵׁי: וְזֹאת הַתּוֹרָה
 אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
 מִה אֱלֹהֵי הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
 אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מִו בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
 בְּנֵי־אֵי מוֹר בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ
 סִיחֹן מֵלֶךְ הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
 בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי

a földet, melyen azonban csak akkor maradsz sokáig, ha a törvények szerint híven élsz. (41) או יבדיל משה שלש ערים וגו'. Mielőtt Mózes az egyes törvények előadására térne át (I. fejebb II. fej.), még egyszer foglalja össze (e verstől kezdve a fejezet végeig), a mit halála előtt a Járdên keleti oldalán az elfoglalandó föld érdekében maga vitt véghez, u. m.: három menedékváros elkülönítését, a törvények újból való előterjesztését és Szichôn és Óg földének közvetlen vezérlete alatt történt elfoglalását. — או יבדיל, akkor elválaszt vala. A futurum használatát אֵין kapcsolatában lásd M. II. XV. fej. I. v. (42) לָנֶס שֶׁמָּה וגו', hogy oda fusson stb. V. ö. M. IV. 35. 6. (43) מִישֵׁר hn. főnév (származik יָשַׁר [egyenes]-ből), azért: אֶרֶץ הַמִּישֵׁר, sík föld. (44) וְזֹאת הַתּוֹרָה, és ez a törvény, t. i. az, a melylyel kezd a következő fejezet első versében. (45) וְזֹאת הַתּוֹרָה וגו', ezek a tanubizonyságok stb., értsd: a törvény, melyet Mózes most előterjesztett, ugyanaz, melyre tanította az Izráelitákat a pusztá-

mikor kijöttek Egyiptomból,
47 és elfoglalák annak a földjét
és Ógnak, Básân királyának
földjét, az Emôri két kirá-
lyának tartományát, mely a
Járdênon innét napkelet felől
48 vagy on, Árdêrtól, mely az
Arnôn patakának partján va-
gyon, egészen Sziôn hegyéig,
49 ez Chermôn; és az egész
síkságot, a Járdên partján
kelet felől, egészen a síkság
tengeréig, a Piszgâh lejtőjének alján.

מִזְרַח
אֶת־אֶרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ אֵי
הַבְּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
מִחַבְּעַר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שֶׁמֶשׁ: מֵעַרְבֹר
אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־
מִטְּהַר שֵׁיאוֹן הוּא הַרְמוֹן: וְכָל־
הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָהּ וְעַד
יַם הָעֲרָבָה תַּחַת אֲשֶׁר־הַפְּסִגָּה:
פ רביעי.

V. FEJEZET.

A Hóreb hegyén kötött isteni szövetség (1—5). A tis íge (6—18). A nép fél és fölkéri Mózeset, hogy egymaga vegye át számára az isteni törvényt (19—30).

- 1 És Mózes kiálta egész Izráel-
nek, és mondá nekik: Halljad
Izráel a törvényeket és ítélete-
ket, melyeket én ma szólok fü-
leitekbe. Tanuljátok meg azo-
kat, és teljesítétek azokat
2 szorgalmasan. Az Örökké-
való, Istenünk, kötött velünk
3 frigyet Chórêbhen. Nemesak
atyáinkkal kötötte volt az
Örökkévaló ezt a frigyet,

ה' וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
אֲנִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתֶּם
אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ פָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחָרֵב:
לֹא אֶת־אֲבוֹתֵינוּ פָּרַת יְהוָה אֶת־
הַבְּרִית הַזֹּאת בֵּי אֲבוֹתֵנוּ אֲנַחְנוּ
hanem velünk, mindnyájunkkal,

ban. (46) הר הירדן וגי' בעבר הירדן וגי' a Járdênon innen stb. V. ö. felj. 1. fej. 1. v. (48) לא לא לא nemcsak úgy értendő, mintha lenne: לא את אבותינו בלבד וגי' את אבותינו וגי' כי אתנו אנהנו אלה פה היום. 13. vers. 9. v. (49) אשר, e szó etymologiai jelentéséről lásd M. IV. 21, 15.

(1) ויקרא משה אל כל-ישראל, és Mózes kiálta egész Izráelnek, értsd: hirdeté neki a törvényt אל קרא, jelentéséről l. M. III. I. fej. 1. v. (3) לא לא לא nemcsak úgy értendő, mintha lenne: לא את אבותינו בלבד וגי' את אבותינו וגי' כי אתנו אנהנו אלה פה היום. 13. vers. 9. v. (49) אשר, e szó etymologiai jelentéséről lásd M. IV. 21, 15.

- kik ezekkel itt manap életben
 4 vagyunk. Színről színre szólott
 veletek az Örökkévaló a he-
 5 gyen, a tűz közepéből. Én
 állok vala az Örökkévaló közt
 és köztetek ugyanazon időben,
 hogy kijelentsem nektek az
 Örökkévaló igéjét, — mert
 féltetek a tűztől, és nem men-
 tetek föl a hegyre, — mond-
 6 ván: Én vagyok az Örökké-
 való, Istened, ki tégedet ki-
 hoztalak Egyiptom földéről, a
 7 szolgák házából. Ne legyenek
 neked idegen isteneid arezom
 8 előtt. Ne csinálj magadnak faragott képet, vagy akármi-
 nemű alakot, arról, a mi fönn az égben, és alant a földön,

אֱלֹהִים כִּי הַיּוֹם כִּלְנֹנוּ חַיִּים: פָּנִים |
 בְּפָנִים דָּבַר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהַר
 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: אֲנִי עִמָּד בֵּין יְהוָה
 וּבֵינֵיכֶם בְּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם
 אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי
 הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בְּהַר לֵאמֹר:
 ס אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּרֵית
 עֲבָדִים: לֹא־יְהִיֶה לְךָ אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים עַל־פְּנֵי לֹא־תַעֲשֶׂה־
 לְךָ פֶסֶל | בְּלִי־תְמוּנָה אֲשֶׁר
 בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ

a nyomatékoság kedvéért, találnak itt helyet, a miért mind a két névmás nevező esetben áll. V. ö. M. I. 44, 17. és még sok helyen. (4) פָּנִים בְּפָנִים וּגַר, *színről színre stb.*, értsd: közvetlenül, mert az első két igét közvetlenül Istentől hallotta az izraelita nép. V. ö. M. II. 20, 1. (5) אֲנִי עִמָּד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם, *én állok vala az Örökkévaló közt és köztetek*, értsd: általam tudtátok meg, az Isten nyilatkozatait, melyeket nem hallottatok, mivel féltetek Istentől. — לאמר, e szó tartozik a fönnebbi ה' דבר-hoz. L. a fordítást. (6) אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ וּגַר, A tíz ige magyarázatát l. M. II. 20, 2–17. Itt csak azok magyarázatára szorítunk, melyekben a szent szöveg az első tíz igétől többé-kevésbé eltér. Az eltérések pedig általában háromfélék, u. m.: 1. szóváltozás, azaz: valamely név vagy ige helyett más rokonjelentésű név vagy ige használtatik, p. זָכַר (az első tíz igében) helyett: שָׁמַר (az utolsó tíz igében); hasonlóképen לֹא תַחַמְדוּ (az első tíz igében) helyett תַּחַמְדוּ (az utolsó tíz igében). 2. Szószaporítás, azaz: egy vagy több szóval, mely az első tíz ige szövegében nem fordul elő, itt bővebben magyarázza az illető igét, mint p.: כֹּאשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ, a harmadik, vagy לִמְעַן יָנוּחַ, *hogy nyugodjék stb.* — 3. Szókihagyás, azaz: egy vagy több szó, mely az első tíz igében előfordul, az utolsó tíz igében észélzatosan elhallgattatik, p. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, mert hat nap alatt alkotta az Örökkévaló az eget és a földet a harmadik igében (l. M. II.), az utolsó tíz igében hiányzik. Mindezeknek a szóváltozásoknak, szószaporításoknak és szókihagyásoknak magyarázó észéljuk van, mert nemesak ismételni, hanem magyarázni az isteni törvényt (l. felj. I. fej. 5. v.) volt Mó-

- és a vízben a föld alatt va-
 9 gyon. Ne borulj le előttök
 és ne szolgáljad azokat; mert
 én vagyok az Örökkévaló, Istened, buzgó Isten, megbüntetem az atyák bűnét a gyermekeken harmadik és negyedik ízig, azokban, kik engem
 10 gyűlölnék, és irgalmat gyakorolok ezredik ízig azokkal, kik engem szeretnek és parancsolataimat teljesítik. Ne ejtsd
 11 ki az Örökkévaló, Istened, nevét hiába; mert nem hagyja az Örökkévaló büntetlen azt,
 12 ki nevét hiába ejti ki. Tartsd meg a szombat napját, hogy azt megszentelj; a mint megparancsolta neked az Örökké-
 13 való, te Istened. Hat nap dolgozzál és végezd minden
 14 munkádat; és a hetedik napon szombat az Örökkévaló, Istened, tiszteletére. Ne végezz semminemű munkát; se te,

מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בְּמַיִם | מִתַּחַת
 קִרְיָאֵן: לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם
 וְלֹא-תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֵל קָנָא פֶקֶד עֲוֹן אֲבוֹת עַל-בְּנֵים
 וְעַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רְבָעִים לְשָׁנָאֵי:
 וְעֵשֶׂה הַסֹּד לְאֲפֹסִים רָאֵהְבִי
 וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָו: ׀ לֹא תִשָּׂא
 אֶת-שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׂוֹא כִּי
 לֹא יִנְקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא
 יב אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא: ׀ שְׁמֹר אֶת-
 יום הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה |
 יג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים
 תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלַאכְתֶּיךָ:
 יד וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת | לַיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלַאכָה

zes főcélja. Lásd a következő jegyzeteket. (12) שמור וגו'. Az első tíz igében e helyen זכור ígét olvasunk. Jelentésére nézve e két ige oly módon különbözik egymástól, hogy az elsőt שמור, vigyázni, óvatosan cselekedni valamit (különösen עשה ige infinitivusát vonzza), a második: זכור, emlékezni (valamire), gondolni (valamit) jelöl. Már pedig a szombat szentül tartásának kettős célja van, az isteni törvény szerint. 1-ször: hogy amaz örök igazságot szem előtt tartsuk, mely szerint Isten teremtette a világot, a mint ezt a szöveg az első tíz igében világosan kifejezi e szavakban: 'כי ששת ימים עשה ה' mert hat nap alatt teremtette az Örökkévaló az eget és a földet stb.; 2-szor: hogy e napot az által tüntessük ki, hogy minden hétköznapi munkától tartózkodjunk, a szabad időt lelkünk építésére és Istenhez való emelésére, szellemünk felvilágosítására, egy szóval erkölcsi tökélyesedésére fölhasználjuk. Az első czél elméleti, a második gyakorlati. Az első tíz igében a szent szöveg az elméleti czélt hangsúlyozza, azért: כי ששת ימים עשה ה'. Az utolsó tíz igében pedig a gyakorlati czélt inkább emeli ki, azért teszi magyarázólag hozzá למען ינוח עבדך וגו' hogy nyugodjék szolgád stb., továbbá: על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת את יום השבת, azaz: hogy neked az Örökkévaló, a te Istened, hogy tartsad a szombat napját, azaz: hogy

se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálód, se ökröd, se szamarad, se bármely baromod, se az idegen közötted, ki kapudon belül van, hogy nyugodjék a te szolgád és 15 szolgálód, mint magad. És emlékezzél meg, hogy szolga voltál Egyiptom földén, a honnan az Örökkévaló Istened téged kihoza hatalmas kézzel és kinyujtott karral. Azért parancsolta neked az Örökkévaló, Istened, hogy megtartsad 16 a szombat napját. Tiszteld atyádat és anyádat, a mint neked parancsolta az Örökkévaló, Istened, hogy hosszúk legyenek napjaid, és jó legyen dolgod a földön, melyet az Örökkévaló, Istened, ad te 17 néked. Ne ölj, és ne paráználkodjál, és ne lopj és ne 18 tanuskodjál felebarátod ellen, mint hamis tanú. És ne ki-

אֶתְּךָ וּבְנֵךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
 וְשׂוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ וְגֵרְךָ
 אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ
 וְאִמְתְּךָ כַּמֹּד: וּזְכַרְתָּ כִּי-עַבְד
 חַיִּיתָ | בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּצֵאֲךָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה
 וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל-פִּן צַוֵּךְ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת:
 ׀ כַּכֵּד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ
 כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן |
 יֵאָרִיכוּ יְמֶיךָ וְלְמַעַן יֵיטֵב לְךָ עַל
 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 לָךְ: ׀ לֹא תִרְצַח: ׀ וְלֹא
 תִּנְאַף: ׀ וְלֹא תִגְנֹב: ׀ וְלֹא-
 תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שְׂוֹא: ׀ וְלֹא

gyakorlatilag szentül tartsad. (16) כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך (16) *Tiszteld atyádat és anyádat stb., a mint neked parancsolta az Örökkévaló, Istened.* E toldalék: a mint parancsolta stb., azért szükséges, mivel a gyermeknek szülei iránti tisztelete oly természetes dolog, hogy minden egyéb törvény hiányában is követi el, már az ösztönszerű háladatosság következtében. Ámde, mint olyan, a szülők iránti tisztelet majd nagyobb, majd kisebb, vagy éppen semminővé lesz a szülői gond és fáradozás mértéke szerint, melylyel gyermekeik iránt viseltettek. Az isteni törvény pedig azt kívánja, hogy a gyermeknek szülei iránti tisztelete egyenlő nagyságú legyen, akár többet, akár kevesebbet fáradoztak volna a szülék gyermekeik érdekében. — למען יאריכון ומיך על האדמה וגו' *hogy hosszúk legyenek napjaid stb., a földön stb.,* mert a rendezett családi viszonyok szilárd alapját képezik az állami és társadalmi életnek. (17) עד שוא. Az első tíz igében van: עד שקר. Noha שוא és שקר gyakran rokonjelentésű nevek és mindkettő hamisságot jelöl, mégis שקר inkább arról, a mi az igazsággal ellentétes, שוא pedig arról, a mi általában hiábavaló, használatik. E szerint עד שוא nemesak hamis, hanem minden hiábavaló tanút jelöl. (18) תתאוה. Az első tíz igében תתאוה helyett van: תחמד.

vánd felebarátod feleségét, és ne kívánozzál felebarátod háza, szántóföldje, szolgálója, szolgálója, ökre, szamara és mindaz után, a mi felebarátodé. Ezen igéket szólotta az Örökkévaló egész gyülekezetekhez a hegyen, a tűz, felhő és sűrű homály közepéből, hatalmas szóval, de nem többet; és írta azokat két kőtáblára, és adá azokat én nekem. És lőn, mikor hallottatok vala a szózatot a sötétségből, és a hegység vala tűzben, elém lépétek, nemzet-ségeitek főnökei és vénei, és mondatok: ime, az Örökkévaló, Istenünk, láttatta velünk dicsőségét és nagy voltát, és az ő szavát hallottuk a tűz közepéből. E mai napon láttuk, hogy Isten szólhat az emberrel és ez életben marad.

22 És most miért haljunk meg?

mert végre meg fog emésztetni bennünket e nagy tűz. Ha még tovább is halljuk az Örökkévaló, Istenünk, szavát, akkor meghalunk.

Noha התאוה és המד igék rokonjelentésűek és mindkettő *kivánni* (valamit) jelöl; mégis המד a kívánság megvalósítására való törekvéstről, míg התאוה (V. ö. M. IV. 11, 4.) a benső vágyódásról használtatik. E szerint התאוה még a szívbeli vágyódást is, mindazok után, a mi felebarátunké, szigorúan tiltja (19) ולא יסף, és nem többet. יסף perf. kál יסף (hozzátenni valamit valamihöz)-ből, (pauzában: יסף), azért: ולא יסף, és nem többet. (21) את כבודו ואת דגלו, dicsőségét és nagy voltát, azaz: égi diestényét. — ראינו, láttuk, értsd: tapasztaltuk, meggyőződöttünk. — והי, vonatkozik az előtte levő האדם-ra, azért: és es életben marad. L. a fordítást. (22) כי תאכלנו וגו', mert végre meg fog emésztetni bennünket stb., értsd: sokáig nem birtuk ezen égi diestényt szem-

תִּהְיֶה אִשְׁתְּ רֵעֶךָ ׀ וְלֹא תִתְאָוֶה בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ שׂוֹרוֹ וְחִמּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יֵט לְרֵעֶךָ: ׀ חֲמִישִׁי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־כָּל־קְהָלְכֶם בְּהַר מֹתוֹךְ הָאֵשׁ הַעֲנֵן וְהָעַרְפֶּל קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יִסֵּף וַיִּכְתַּבְם עַל־שְׁנֵי לְחֵת אֲבָנִים וַיִּתֵּנָם אֵלַי: ׀ וַיְהִי כִשְׁמַעְכֶּם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהַחֹר פַּעַר בְּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: ׀ וַתֹּאמְרוּ הֵן הִרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ וְאֶת־גְּדֻלוֹ וְאֶת־קִלּוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רֹאִינוּ כִּי־דִבֶּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם כִּי וַחֲי: ׀ וְעַתָּה לַמּוֹת כִּי תֵאָכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אֲסִיִּסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמִתְּנוּ:

- 23 Mert hol van halandó ember, כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל־
 אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹדֵי־הָאֵשׁ
 כִּדְּכַמְנוּ וַיְחִי: קָרַב אֶתְּהָ וּשְׁמַע אֶת־
 כִּלְ־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֶת־
 תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת־כִּלְ־אֲשֶׁר יְדַבֵּר
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וּשְׁמַעֵנוּ
 כִּה וְעֲשִׂינוּ: וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל־
 דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרֹכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל־
 דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי
 כִּי הֵיטִיבוּ כָל־אֲשֶׁר דִּבְּרוּ: מִי־יִתֵּן
 וְהָיָה לְבַבְכֶם זֶה לָהֶם לִירְאָה
 אֶתִּי וְלִשְׁמֹר אֶת־כִּלְ־מִצְוֹתַי כָּל־
 הַיָּמִים לְמַעַן יֵיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
- 24 Lépj közelebb te, és halljad mindazokat, miket szól az Örökkévaló, Istenünk, és te megmondod minekünk mindazt, a mit az Örökkévaló, Istenünk hozzád szól, és mi hallgatni és cselekedni fogjuk.
- 25 És az Örökkévaló hallá beszédeitek szavát, a mikor szóltatok vala én hozzám. És mondá az Örökkévaló én nekem: hallottam e nép beszédeinek szavát, a mint szóltak vala hozzád; helyes mindaz,
- 26 a mit szóltak. Bárcsak ezen szívök megmaradna nekik, hogy féljenek engemet, és megtartsák minden parancsolataimat minden időben, hogy jó legyen dolguk ő nekik és gyermekeiknek mind-

lélni. (23) *כי מי כל־בשר אשר שמע וגו'* mert hol van halandó ember, ki hallotta stb? *בשר* e helyen ellentétes értelemben használtatik *רוח*-chal, azért: halandó. V. ö. M. IV. 16, 22. — *אלהים חיים*, élő Isten. *חיים* e helyen tsz. melléknév gyanánt áll, tartozik az előtte való *אלהים* szóhoz, mely formailag szinte többesszámú főnév. V. ö. M. I. 1, 1. — *ויחי* fut. conv. kál *היה*-ból; rendszeren így hangzik: *וַיְחִי*; pauzában: *וַיְחִי*. (24) *קרַב אתה וגו'*, lépj közelebb te stb. Mózes t. i., ki az isteni jelenet közvetlen közelségében állt (V. ö. M. II. 20, 21), hallgatta Isten igéjét, és mondja aztán az izraelita népnek. — *אֶתְּהָ* nyilván *אֶתְּהָ* helyett áll. V. ö. M. IV. 11, 15. (25) *היטיבו כל־אשר דברו*, annyi mint: *היטיבו לדבר וגו'*, helyesen beszélték stb.; a határozó igealakban van kifejezve, mert hangsúlyozott mondatrész (V. ö. M. I. 27, 20. és más sok helyen); *היטיבו* perf. bif. *יָטַב* (jól v. helyesen tenni valamit)-ból. V. ö. M. I. 32, 13. (26) *מי יתן והיה לבבם זה להם*, szószerint: ki adná, hogy e szívük maradjon nekik! értsd: *bárcsak ezen érzületük náluk mindig megmaradna!* mert *מִי־יִתֵּן* körülírása az óhajtaást kifejező *בárcsak*-nak; *לְבָבְכֶם* ragozott főnév: *לֵב* (= *לב*)-ból, melynek alapjelentése: *szív*, átvitt értelemben: *érsület*. — *לִירְאָה* e helyen inf. gyanánt áll, mely

- 27 örökké! Menj, mondd nekik: כו לְעֵלְמָם: לֵךְ וְאָמַר לְהֵם שׁוּבוּ
 térjetek vissza sátraitokba. כז לָכֶם לְאֱלֹהֵיכֶם: וְאֵתָה פֹה עֹמֵד
- 28 Te pedig maradj itt nálam, עֹמֵד׃ וְהִדְבַּרְתָּ אֵת כָּל-
 hogy közöljem veled mind- הַמִּצְוֹה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
 azon parancsolatokat és tör- תִּלְמָדְם וַעֲשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲנֹכִי
 vényeket és ítéleteket, a me- כט נָתַן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ: וְשִׁמְרַתֶּם
 lyekre őket tanítsad, hogy לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 azokat cselekedjék a földön, אתְכֶם לֹא תִסְרוּ יְמִין וְשִׁמְאַל׃
 melyet én adok nekik, hogy ל הַבְּלִיָּהוּדָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
 azt bírják. Cselekedjétek azért אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם תִּלְכוּ לְמַעַן תִּחְיוּ
 szorgalmasan, a mint az וְטוֹב לָכֶם וְהִאֲרַכְתֶּם יָמִים בְּאֶרֶץ
 Örökkévaló, Istenetek, paran- אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ׃
 csolta nektek; ne térjetek el
 30 se jobbra, se balra. Azon az אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ׃
 egész uton, melyet az Örök-
 kévaló, Istenetek, nektek pa-
 rancsolt, járjatok, hogy éljeteK és jó leszen dolgotok, és hosszú
 ideig maradtok a földön, melyet elfoglalni fogtok.

VI. FEJEZET.

Inti a népet, hogy az Istent megismerje, szeresse és szent akaratát teljesítse (1—8), hogy jóléteben meg ne feledkezék Istenről és emlékezék meg arról, hogy rabszolga volt Egyiptomban, a honnan Isten kiszabadította (9—15), hogy Istent meg ne kísértse (16—19) és hogy gyermekeit is arra tanítsa, hogy Isten törvényét mindig híven megtartsa (20—35).

- 1 Ez pedig a parancsolat, a א וְאֵתְהַמִּצְוֹה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
 törvények és az ítéletek, me- אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד
 lyeket az Örökkévaló, Istene- אתְכֶם לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
 tek, parancsolt, hogy azokra
 tanítsalak titeket, hogy azokat cselekedjétek a földön, a hová

accusativust vonz. (27) שׁוּבוּ לָכֶם, térjetek vissza; a ל viszonyítónak jelentését és hasonló jelentésű igék kapcsolatában I. M. I. 12. 1. és még sok helyen. (28) וְאֵתָה פֹה עֹמֵד עֹמֵד, te pedig maradj itt nálam, hogy veled közöljem a többit, mire aztán a népet tanítsad; עֹמֵד imp. kál עֹמֵד-ból, melynek alapjelentése: állni, átvitt értelemben: maradni, várni. V. ö. M. IV. 9, 8.

(1) וְאֵתְהַמִּצְוֹה וְהַחֻקִּים, es pedig a parancsolat stb. A következő versek és fejezetek ellentétet képeznek az előbbiekhöz, a melyekben Mózes intó szavát emeli, hogy a nép híven ragaszkodjék Istenéhez és teljesítse szent akaratát, a következőkben pedig magukat a törvényeket adja elő, melyek majdan telje-

- átmentek, hogy azt elfoglal-
 2 játok. Hogy félve tiszteljed
 az Örökkévalót, Istenedet,
 hogy megtartsad minden tör-
 vényeit és parancsolatait, me-
 lyeket én neked parancsolok,
 te, meg fiad és fiad fia, élted
 minden napjain, és hogy
 3 hosszú ideig élj. Engedelmes-
 kedjél azért, Izráel! és telje-
 sítsd szorgalmasan azokat,
 hogy jó legyen dolgod, és
 hogy mindinkább sokasodjat-
 4 tok, a mint az Örökkévaló,
 őseid Istene, neked ígérte a tej-
 jel és mézzel folyó országban.
 5 Halljad, Izráel! az Örökkévaló
 a mi Istenünk, az Örökkévaló
 6 Egy. És szeressed az Örökkévalót, Istenedet, egész sziveddel és egész
 lelkeddel és minden erőddel. És legyenek ezen igék, melyeket én ma

ב עֲבָרִים נִשְׁמָרָה לְרִשְׁתָּהּ: לְמַעַן
 תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר
 אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
 אָנֹכִי מִצְוֶיךָ אֹתָהּ וּבְנֶיךָ וּבְנֵי
 בְנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יֵאָרְכֶן
 ג יָמֶיךָ: וְשִׁמְעֵת יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרֵת
 לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטַּב לָךְ וּלְאִשְׁרָךְ
 תִּרְבֶּינָּה מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 אֲלֵינוּ אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת
 ד חֶלֶב וּדְבַשׁ: פ שִׁשִּׁי נִשְׁמַע
 יִשְׂרָאֵל יְהוָה יֵאֱלֹהֵינוּ יְהוָה א
 אֶחָד: וְאַהֲבַת אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 ה בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־
 ו מַאֲדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

sítendőek lesznek az országban, melyet Isten nekik ad. (2) למען תירא את ה' אלהיך, hogy félve tiszteljed az Örökkévalót, te Istenedet. 'ה ירא את ה' nemesak Istent félni, hanem tisztelni és p. félve tisztelni jelent. A törvények pontos teljesítése t. i. arra fognak vezetni, hogy őt helyesen, azaz: félve tiszteljed. (3) ושמעת ישראל, engedelmeskedjél azért, Izrael; שמע hallgatni, hanem engedelmeskedni is jelent; a ו pedig ושמעת szó elején okadó kötöszó értelmében használtatik. ושמרת לעשות, és teljesítsd szorgalmasan. Az adverbialis fogalom a héberben verbum finitum által fejeztetik ki, ha a mondat fősúlyát bírja. V. ö. felj. 25. v. — בארץ וגו' וזבת חלב ודבש, úgy értendő, mintha lenne: בארץ וגו', a tejjel és mézzel folyó országban. (4) ה' אלהינו. E két szó teljes mondatot képez, melynek alanya יהוה, állitmányja pedig אלהינו, azért: az Örökkévaló a mi Istenünk, értsd: a mi Istenünk, az a ki öröktől fogva létezett és mindörökké létezni fog. ה' אהר. E két szó ismét külön mondatot képez, melynek alanya יהוה, állitmányja pedig אהר, azért: az Örökkévaló egy, értsd: kinek lényében semmi-nemű többség nem képzelhető. E vers tehát Izrael szent vallását Isten létéről és lényegéről tartalmazza (5) ואהבת את ה' אלהיך, és szeressed az Örökkévalót, Istenedet; megismervén az Ő egységét és egyéb tökéletes voltát, híven ragaszkodni fogsz hozzá és szereted Őt mindenek fölött. — בכל־לבבך ובכל־נפשך ובכל־מאריך, egész sziveddel, egész lelkeddel, és minden erőddel, azaz: aláveted örömet az Ő szent akaratának szíved meg lelked minden mozzanatát, valamint voltod minden tehetőségét. מאריך, birtokragozott főnév, származik ארך-ból; a מ a szó elején főnév-

- neked parancsolok, a te szíveden; és vésd be azokat gyermekeidnek, és beszélj azokról, mikor ülsz a te házádban, és mikor jársz az úton, és mikor lefekszel és mikor fölkelsz.
- 8 És kösd azokat jelül kezedre, és legyenek homlokdíszül szemeid között, és írd azokat házad ajtófeleire és kapuidra.
- 10 És léssen, ha az Örökkévaló, Istened, beviszen tégedet a földre, mely felől esküdött őseidnek: Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, hogy adjon neked nagy és szép városokat, a melyeket nem építettél, és házakat, tele mindennemű jóval, melyeket be nem töltöttél, és ásott kutakat, melyeket nem ástál, szőlőkerteket és olajfákat, melyeket nem ültettél, és eszel és jól lakol: vigyázz magadra, hogy el ne felejtse az Örökkévalót, ki téged kihozott Egyiptom földéről, a szolgálak házából. Az Örökkévalót, Istenedet, félve tisztel-

אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם עַל-לִבְבְּךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם בְּשֹׁבְתֶךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלִכְתּוֹתֶיךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבֶךָ וּבְקוּמֶךָ: וְקִשְׂרָתָם לְאוֹת עַל-יָדֶיךָ וְהָיוּ לְטַטְפַּת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכַתַּבְתָּם עַל-מְזוּזֹת בֵּיתֶךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: ׀ וְהָיָה כִּי-יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לְךָ עָרִים גְּדוֹלוֹת וּמְגִדוֹת אֲשֶׁר לֹא-בְנִיתָ: וּבָתִּים מְלֵאִים כְּלֵי-טוֹב אֲשֶׁר לֹא-מְלַאתָ וּבָרֵת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא-הִצַּבְתָּ כְּרַמִּים וּזְיֹתִים אֲשֶׁר לֹא-נִטַּעְתָּ וְאֶכְלֵת וְשִׁבַּעְתָּ: הַשְּׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד

képző. (7) ושננתם tárgyragozott perf. conv. piél שֶׁן-ból, mely ige a kálban és piélben annyit jelent, mint: *élesíteni, hegyesíteni*, átvitt értelemben: *bevérsni*, azért: ושננתם לבניך, *vésd be azokat gyermekeidnek*, értsd: add azokat gyermekeid elméjébe. (8) וקשרתם לאות על ירך, *és kösd azokat jelül kezedre*, hogy t. i. soha el ne hagyjanak. — ויהיו לטטפת בן עיניך, *és legyenek homlokdíszül szemeid közt*, hogy t. i. azokat szemeid előtt soha el ne téveszd. טטפת ethymologiai és tárgyi jelentését l. M. II. 13, 16. (9) מזוזות. E szó etymologiai és tárgyi jelentését l. M. II. 12, 22. (10) וברת הצובים a hn. melléknévből: *הצובים* kitűnik világosan, hogy *בית* daczára többesszámú nn. ragjának, himn. főnév. (12) השמר לך וגו' *vigyázz magadra stb.*, e szavakkal kezdődik a föltételező mondatnak, mely *כי יביאך* (10. v.) veszi kezdetét, az utórésze. (13) ורא את ה' *az Örökkévalót, Istenedet, félve tiszteljed*. ה' *jelentését l. felj. 2 v. — ואתו תעבד*, *és Ő neki szolgálj*, értsd: vesd alá ma-

jed, és Ő neki szolgálj, és
 14 az Ő nevére esküdjél. Ne
 menjetek idegen istenek után
 a népek istenei közül, melyek
 15 körültek vannak, mert az
 Örökkévaló, Istened, közepet-
 ted buzgó Isten; nehogy fel-
 lobbanjon ellened az Örökké-
 való, Istened, haragja és elve-
 szítsen tégedet a föld színé-
 16 ről; ne kísértsetek meg az
 Örökkévalót, Isteneteket, a
 mint megkísértétek Másszâh-
 17 ban. Őrizve őriztétek az
 Örökkévaló, Istenetek, paran-
 csolatait, és tanubizonyságait
 és törvényeit, a melyeket ne-
 18 ked parancsolt. És cselekedjed,
 a mi igaz és helyes az Örökkévaló
 szemei előtt, hogy jó legyen dolgod,
 és hogy bemehess és elfoglal-
 jad a jó földet, mely felől az Örökkévaló
 esküdött őseidnek,

ד ובשמו תשבע: לא תלכוֹן אֲחֵרֵי
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
 אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: כִּי אֵל קִנָּא
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פִּן־יִחַרְרֵה
 אֶפְרִיחֵהוּ אֱלֹהֶיךָ בְּדֹ וְהִשְׁמִידֶךָ
 מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס לֹא תִנְפּוּ
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם
 בְּמִסְפָּה: שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
 מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדַתּוֹ וְהִקְוִו
 אֲשֶׁר צִוָּךְ: וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב
 בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטֵב לְךָ
 וּבָאֵת וּרְשַׁת אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּיךָ:

gadat mindenben és mindenha szent akaratának. — ובשמו תשבע, és az Ő nevére esküdjél, azaz: ha állításaid igazságos voltát mások előtt bizonyítanod kell, akkor bizonyítsd be azt ő általa, ki létében és lényében föltétlen igaz, kivel semminemű hazugság vagy hamisság nem fér össze, mivel ez által mások előtt is nyilvánvalóvá teszed, mennyire szereted és tiszteled Őt, mint a legszentebb és a legtekéletesebb lényt. (14) אשר סביבותיכם, melyek körültek vannak. Ezeket azért emeli ki a szent szöveg a többi bálványok közül, mivel azokat leghamarább ismerhették meg. Különben minden egyéb bálványimádás is el van tiltva. (15) אל קנא, buzgólkodó Isten. Erről lásd Mózes II. 20, 5. (16) לא תנסו וגו', ne kísértsetek meg stb., értsd: ne állítsátok Őt próbára, valjon segíthet-e csodaszzerű módon a szükség idejében, a mint azt tettétek Másszâh-ban, a perlekedő vizek alkalmával. V. ö. M. IV. 20, 13. (17) ועדתו, és tanubizonyságait. Ezek alatt olynemű törvények értetnek, melyek tanubizonyságot tesznek az Ő szent léte és lényegéről, p. a szombat- és ünnepnapok szentül tartására vonatkozó törvények. (18) ועשית הישר והטוב בעיני ה', és tedd, a mi igaz és helyes az Örökkévaló szemei előtt. Ez alatt értetnek felebarátunk iránti azon kötelességek, melyek az első könyvekben (M. II. 23, 4—5., III. 19, 11—13. s. m. m. h.) egyenként ki vannak téve, valamint azokat is, melyek kifolyólag azokból következnek, de melyeket a szent szöveg e he-

- 19 hogy kiüzze előled összes ellen-
ségeidet, a mint az Örökké-
20 való szólott. Ha fiad meg-
kérdez holnap, mondván: mi-
csodák a tanubizonyásokok, és
a törvények és ítéletek, me-
lyeket az Örökkévaló, Iste-
nünk, nektek parancsolt?
21 Mondjad fiadnak: szolgálai
voltunk Fáraónak Egyiptom-
ban, és az Örökkévaló kihoza
minket Egyiptomból hatalmas
22 kézzel; és ada az Örökkévaló
nagy és veszedelmes jeleket
és tüneményeket Egyiptom-
ban Fáraón és egész házán
23 szemeink előtt. Minket pedig
kihozott onnét, hogy bevigyen,
hogy adja nekünk a földet,
mely felől esküdött őseinknek.
24 És megparancsolá nekünk az
Örökkévaló, hogy teljesítsük
mindezeket a törvényeket,
hogy féljük az Örökkévalót,
Istenünket, hogy jó legyen
dolgunk minden időben, hogy

- 25 életben tartson meg minket mint e mai napon. Sőt igazi üdvünk
leszen, hogy ha szorgalmasan teljesítsük mindezen parancsolatot
az Örökkévaló, Istenünk, színe előtt, a mint nekünk megparancsolta.

יט להרף את־כָּל־אֵיבֶיךָ מִפְּנֵיךָ
כ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ׀ פִּירִישׂאֲלֶיךָ
בְּנֶדְ מַחֵר לֵאמֹר מַה הָעֵדוּת
וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
כא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה
בְּמִצְרַיִם וַיִּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם
כב בְּיַד חֲזָקָה: וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת
וּמִפְתִּיּוֹת גְּדֹלִים וְרַעִים בְּמִצְרַיִם
בְּפָרְעָה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשֶׁם לְמַעַן הִבִּיא
אֵתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
כד נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְאֵנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֲקִים הָאֵלֶּה
לְיַרְאֵה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב
לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֵּתָנוּ כִּהְיוֹם
כה הַזֶּה: וַצִּדְקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי
נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לְפָנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר
צִוָּנוּ: ׀ שְׁבִיעִי

lyen az idézett szavakban összefoglal. (19) להרף. Ez ige függ az előbbi vers végén levő נִשְׁבַּע igétől, azért: *hogy kiüzse.* (22) וְאֵתְּנֶנּוּ *nagy és veszedelmes jeleket, tüneményeket Egyiptomban,* értsd: nagy és veszedelmes csapásokat bocsátott az egyiptomiakra מִצְוֵת etymologiai meg tárgyi jelentését lásd M. II. 7. 3. (25) וַצִּדְקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ *igazi üdvünk legyen,* értsd: az isteni törvény pontos teljesítése nemcsak javunkra és a földi jólét eszközlésére, hanem örök üdvünkre és boldogságunkra válik.

VII. FEJEZET.

Megtiltja a népnek, hogy Kanáán öslakóival, a kiket Isten kezébe ad, szövetséget kössön vagy összeházasodjék (1—6). Isten kiválasztotta Izrael népet az Ésatyák iránt való szeretetéből (7—11). Isten igéri áldását a népnek, ha szent törvényeihez híven ragaszkodik (12—15). Biztosítja a népet, hogy Kanáán lakói fölött gyözedelmeskedni fog, ha azok rút szokásaitól, nevezetesen a bálványimáddástól szigorúan tartózkodik (16—26).

- 1 Mikor az Örökkévaló, Istened, beviszen tégedet a földre, a hová mégy, hogy azt elfoglaljad, és sok népet vet ki előled, a Chittít, a Girgásít, és az Emôrit, és a Kánáánit, és a P'rizít és a Chivvít, és a J'búszít: hét nemzetet, melyek számosabbak és hatalmasabbak, mint te. És az Örökkévaló, Istened, azokat kezedbe adja, úgy, hogy megvered őket: pusztítva pusztítsd ki őket; ne köss velök frigyet, és ne kegyelmezz nekik, és meg ne sógorosodjál velök, leányodat ne add az ő fiának, és az ő leányát ne vedd el fiadnak. Mert elfordítaná fiadat tőlem, hogy ne kövessen engemet, és hogy szolgáljanak idegen isteneknek; és fellobbanna az Örökkévaló haragja ellenetek, és elpusztítana té-

א וְכִי יָבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-
הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אָתָּה בֹא-שָׂמָה
לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפְּנֶיךָ
הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה
גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוּמִים מִמֶּךָ: וְנָתַתָּם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִבִּיתָם
הַחַרֵּם תַּחְרִים אֹתָם לֹא-תִכְרַת
לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחַנֵּם: וְלֹא
תִתְחַתֵּן בָּם בְּתוֹךְ לְאֶתְחַתֵּן לְבָנֶיךָ
ד וּבְתוֹךְ לְאֶתְחַתֵּן לְבָנֶיךָ: כִּי-יִסֹר
אֶת־בְּנֶיךָ מֵאַחֲרַי וְעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וְחָרָה אַפִּי יְהוָה בְּכֶם

(1) ונשל גוים רבים מפניך, és sok népet vet ki, értsd: kiűzi őket előled. V. ö. felj. 2. fej. 19. v. — שבעה גוים, hét nemzet, t. i. Chittí, Girgásí, Emôri, Kanááni, Prúzzí, Chivví és Jelbúszí, melyek Kanáán országának főlakói voltak, és שבעה alatt ismereteseek. Ezeken kívül még más nemzetek számitattak Kanáán lakói közé (V. ö. M. I. 10, 15—19), de melyek csakély számmal lévén, gyakran elhallgattatnak. Hasonlóképen elhallgattatik itt-ott kisebb volta miatt az egyik vagy a másik kanáánita nemzet a nagyobb nemzetek közül. V. ö. M. i. l. u. o. és m. s. h. (2) תִּחַנֵּם tárgyr. fut. kál תִּחַנֵּן-ból, annyí mint: תִּחַן אִתְּכֶם. (3) לֹא תִתְחַתֵּן בָּם, és össze ne sógorosodjál velük, azaz: leányodat ne add nőül fiának, és leányát ne vedd el fiadnak, a mint azt maga a szent szöveg fejtegeti. (4) כִּי יִסֹר אֶת בְּנֶיךָ מֵאַחֲרַי, mert elfordítand fiadat, hogy ne kövessen engemet. fut. hif. יסור-ból, יסור pedig úgy értendő,

és azoknak, kik parancsolatait megtartják, ezer nemzedékig, 10 és megfizet az őt gyűlölőnek szeme előtt, hogy őt elve-szítse; nem halasztja el gyűlölőjének, szeme előtt fizet 11 neki. És tartsd meg a paran-csolatot és a törvényeket és az ítéleteket, melyeket én ma neked parancsolok, hogy azo-kat teljesítsed.

12 És leszen azért, mivel en-gedelmeskedtek ezen ítéle-teknek és azokat őrizni és meg-cselekedni fogjátok: hogy az Örökkévaló, Istened is, neked megtartja a szövetséget és a kegyelmet, mely felől esküdtött 13 őseidnek; és szeretni fog té-gedet, és megáldani és meg-sokasítani tégedet, és megáldja méhed gyümölcsét és földed terményét, gabonádat és édes borodat és olajodat, marháid fajzását és juhaidnak nyájait a földön, 14 mely felől esküdtött őseidnek, hogy azt neked adja. Áldott leszesz minden népek közül; nem lesz közötted magtalan férfi és mag-

מִצְוֹתָיו לְאַלֶּף דּוֹר׃ וּמִשְׁלָם
 לְשִׁנְאָיו אֶל־פְּנֵי לְהֶאֱבִידוּ לֹא
 יֵאָחֵז לְשִׁנְאָו אֶל־פְּנֵי יִשְׁלָם־לוֹ׃
 וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים
 וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
 הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם׃ פ
 עֲקֵב.

וְהָיָה ׀ עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן אֶת
 הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֹהִים וְשָׁמַרְתֶּם
 וְעִשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה
 אֶלְהֵיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־
 הַחֻסֵּד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם׃
 וְאַהֲבֶיךָ וּבִרְכֶיךָ וְהִרְבֶּיךָ וּבְרִיךְ פְּרִי־
 בִטְנֶיךָ וּפְרִי־אֲדָמְתֶךָ דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ
 וְיִצְהָרְךָ שְׂנֵר־אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֵּרֶת
 צֹאנֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאַבְרָהָם לְתֵת לְךָ׃ בְּרִיךְ תִּהְיֶה
 מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְּךָ עֲקָר

20, 6. (10) אל פניו: szeme előtt, azaz: tüstént, nemsokára. — לא יאהז, nem halasztja el, t. i. a büntetést. (12) והיה עקב תשמעון וגו', és leszen azért, mivel engedelmeskedtek stb. עקב voltaképen főnév, származik עֲקֵב-ből, és jelöl véget, átvitt értelemben: eredményt, jutalmat. V. ö. M. I. 26, 5., a hol אשר-rel konstruáltatik. (13) שֵׁנֵר אֶלְפִיךָ, marháid fajzását. שֵׁנֵר st. constr. שֵׁנֵר (V. ö. M. II. 13, 12.)-nek, származik שָׁנַר (vetni)-ből; אֶלְפִיךָ pedig birtokragozott többesszámú főnév אֶלְפִים (szarvasmarhák)-ból. וְעִשְׂתֵּרֶת צֹאנֶיךָ, és juhod nyájait. עִשְׂתֵּרֶת st. constr. עִשְׂתֵּרֶת-ből, melynek egyesszáma עֶשְׂרִית (Ástárta) syriai bálványistennőt jelöl. (V. ö. feljebb 7, 5. אֲשִׁירָהּ.) Átvitt értelemben a többesz. עִשְׂתֵּרֶת a juhok nyájairól használtatik. (14) עֲקָר וְעֻקְרָה, magzatlan férfi vagy asszony, a kiknek t. i. magzatjuk nem volt még, ellenben a gyermektelenek, kiknek magzatjuk volt, melytől megfosztattak, שֶׁבִיל meg

- talán asszony, és barmaid
 15 között sem (meddő). És az
 Örökkévaló elveszen rólad
 minden betegséget; és Egyip-
 tom gonosz nyavalyáit, mel-
 lyeket ismersz, nem veti
 reád, hanem bocsátja azokat
 16 minden ellenségeidre. És meg-
 emészted mind a népeket,
 melyeket az Örökkévaló, a te
 Istened, neked ád. Ne kimélje
 meg azokat a te szemed, és
 ne szolgálj isteneiknek, mert
 tőr gyanánt lenne az te ne-
 17 ked. Ha azt mondanád a te
 szivedben: számosabbak ezek
 a nemzetek mint én; hogyan
 18 birom azokat kiüzni? ne félj
 tőlük; emlékezzvén emlékezzél
 meg róla, mit cselekedett az
 Örökkévaló, Istened, Fáraóval
 19 egesz Egyiptommal; a nagy
 kísértetekről, melyeket sze-
 meid láttak, és a csodatettekről,
 és a hatalmas kézről és a ki-
 nyujtott karról, melylyel az
 Örökkévaló, Istened, kihozott tégedet. Így fog cselekedni az Örökkévaló,
 20 Istened, mindazon népekkel, melyektől félsz. A darázst is bocsátja
 rájuk az Örökkévaló, Istened, míg elvesztek a megmaradtak és a kik el-

שְׂבָלָה-nak neveztetnek. V. ö. M. I. 27, 45. (15) וְיִשְׁמַם tárgyragozott fut. hif. שוּם-ból, וְיִשְׁמַם helyett. (16) וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים, és megemészted mind a népeket, értsd: megsemmisítetd őket. אָכַל, melynek alapjelentése enni, átvitt értelemben megsemmisíteni jelent. תָּחוּם 3. sz. egysz. nn. ige, mivel a következő עֵינְךָ-hoz tartozik, azért: לֹא תָחוּם עֵינְךָ, szemed ne kiméljen. — בִּי מוֹקֵשׁ הוּא, mert tőr gyanánt lenne ez te neked, értsd: veszedelmes, mint a tőr, ha t. i. a népek isteneit tiszteled. מוֹקֵשׁ hn. főnév יָקַשׁ (tört vetni)-ből; א מ a szó elején főnévképző. (17) כִּי תֹאמַר, כי תאמר, úgy értendő, mintha lenne: אֲשֶׁר בָּם, אשר בם áll, azért: ha. (19) הַרְצִיאָךְ, אשר הרציאך, úgy értendő, mintha lenne: אֲשֶׁר בָּם, אשר בם, azért: ha. (20) וְגַם אֶת־הַצְּרָעָה, וגם את־הצרעה, melylyel v. mely által téged kihozott. L. a fordítást. (20) וְגַם אֶת־

וְעַקְרָהּ וּבְבַהֲמֹתֶיהָ: וְהִסִּיר יְהוָה
 מִמָּוֶד כָּרְחֵלֵי וְכָל־מְדוּי מִצְרַיִם
 הָרְעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁמַם
 בְּךָ וּנְתַנֶּם בְּכָל־שְׁנָאֵיךָ: וְאָכַלְתָּ
 אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא־תִחוּם עֵינֶיךָ
 עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹר אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
 כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לְךָ: ס כִּי
 תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם
 הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָּה אוֹכֵל
 לְהֹרִישָׁם: לֹא תִירָא מֵהֶם וְזָכַר
 תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לַפְרָעָה וּלְכָל־מִצְרַיִם:
 יֵשׁ הַמַּסֶּפֶת הַגְּדֹלָת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ
 וְהָאֵתָת וְהַמַּפְתִּים וְהַיָּד הַחֹזֶקָה
 וְהַזְרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־יַעֲשֶׂה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אֵתָה
 יִרָא מִפְּנֵיהֶם: וְגַם אֶת־הַצְּרָעָה
 יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־

- 21 rejtöztek előled. Ne rettegj azok előtt, mert az Örökkévaló, Istened, közepetted vagy, nagy és rettenetes Isten. És az Örökkévaló, Istened, ki fogja irtani előled ezeket a népeket lassan lassan. Nem bírod azokat eltörölni rögtön, nehogy megsokasodjék ellened a mezei vadállat. És az Örökkévaló, Istened, adni fogja azokat elédbe, és nagy zavarba ejti őket, míg el nem pusztulnak. És kezedbe adja királyaikat, és el fogod vesztetni nevöket az ég alól; senkisémet állhat meg előtted, míg ki nem irtod őket. Faragott isteneiket tűzben égessétek meg; ne kivánd meg az ezüstöt és aranyat, mely rajtok vagy, hogy magadnak vennéd, nehogy törbe ejtessél miatta, mert utálatossága ez az Örökkévalónak, a te Istenednek. És ne vigy utálatosságot házadba, különben átok alá jutnál, mint az; mint undokságot vesd meg, és utálván utáljad, mert átok.

אֲבָד הַנְּשָׂאִים וְהַנְּסֻתִים
 כִּי מִפְּנֵיךָ: לֹא תִרְעַץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל
 כִּבְּוָרָא: וְנִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
 הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט
 לֹא תִוָּכַל פְּלֹתָם מִהֵרָ פִּן־תִּרְבֶּה
 כִּי עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: וְנִתְּנָם יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מִהוֹמָה
 כִּי גְדֹלָה עַד הַשָּׁמַיִם: וְנִתְּן מַלְכֵיהֶם
 בְּיָדְךָ וְהֵאבַדְתָּ אֶת־שָׁמַיִם מִתַּחַת
 הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְּצֵב אִישׁ
 כִּי בְּפָנֶיךָ עַד הַשָּׁמַיִם אֲתָם: פְּסִילֵי
 אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ לֹא־
 תִּחְמַד פֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלִקְחָתָּ
 לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תֹעֵבֶת
 כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: וְלֹא־תִבְיֵא
 תֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חָרָם
 כְּמֹהוּ שִׁקִּין | תִּשְׁקַצְּנִי וְתֵעֵב |
 תִּתְעַבְּנִי כִּי־חָרָם הוּא: פ

וְגַרְעֵה וְגַרְעֵה, a darást is stb. V. ö. M. II. 23, 28. (21) עֲרַץ fut. kál עֲרַץ (rettegni)-ból, azért: לֹא תִרְעַץ, ne rettegj, ne félj. (22) וְנִשְׁלַח, e szó jelentéséről l. felj. 1. v. (23) וְהָמָם tárgyragozott perf. conv. kál הָמָם (zavarba ejteni)-ból, annyit jelent: וְהָמָם אֲתָם. (24) עַד הַשָּׁמַיִם אֲתָם, míg ki nem irtod őket, השָׁמַיִם áll השָׁמַיִם (alanyragozott inf. hif. שָׁמַד-ból) helyett, a mi a szavak összefüggéséből világosan kiderül. (25) תֹּקֵשׁ fut. nif. וְקֵשׁ-ból, melynek jelentéséről l. felj. 16. v., azért: פֶּן תֹּקֵשׁ בּוֹ, hogy törbe ne ejtessél, értsd: hogy veszedelemben ne kerülj általa. (26) תֹּעֵבָה, utálatosság, értsd: az utálatosság tárgyát t. i. a bálványkép és mi rajta van. — כְּמֹהוּ, különben átok alá jutsz, mint az, t. i. a bálvány maga. חָרָם etymologiai és tárgyi jelentését l. M. III. 27, 28. — תִּשְׁקַצְּנִי, úgyszintén תִּתְעַבְּנִי tárgyragozott fut. piél formájú igék, az elsőnek a töve שָׁקַץ (megvetni), a másíknak a töve תָּעַב (megutálni).

VIII. FEJEZET.

Inti a népet, hogy háladatos legyen Isten iránt a sok jótéteményért, melyekben őt a pusztában részesítette (1—6), továbbá, hogy el ne bizakodjék, ha majd az ígért földjének minden javában részesült (7—20).

- 1 Minden paranesot, melyet
 én parancsolok ma neked,
 tegyétek meg szorgalmatosan,
 hogy éljetez és sokasodjatok,
 és hogy bemehesetek és el-
 foglaljátok a földet, mely fe-
 lől az Örökkévaló esküdött
 2 ősatyáitoknak. És emlékezzél
 meg az egész útról, melyen
 az Örökkévaló, Istened, téged
 vezetett immár negyven éve,
 a pusztában, hogy alázzon
 tégedet, hogy megkisértsen
 tégedet, hogy megtudassék,
 mi van a te szivedben: vajjon
 3 örized-e parancsolatait, vagy
 nem? És lealázza téged, és
 megéheztete tégedet, és man-
 nával táplála téged, melyet
 nem ismertél, és atyáid sem
 ismertek, hogy tudassa veled, hogy nem csak kenyérrel él
 az ember, hanem mindazzal, mit az Örökkévaló parancs-
 szava előhoz, él az ember. Ruhád le nem kopott rólad, és

(2) למען ענתך, *hogy alázzon tégedet*, értsd: hogy el ne bizakodjál élel-
 meid bőségeben. ונסתך לדעת וגו' — עָנָה. — ונסתך לדעת וגו' —
hogy megkisértsen tégedet, hogy megtudassék stb., értsd: hogy nyilvánvalóvá
 tegye mindenki előtt: mert Isten a nélkül is ismeri az ember minden gondo-
 latát. V. ö. M. I. 22, 12. (3) ויענך, *és lealázza tégedet* t. i. az út minden-
 nemű viszontagságai által ויענך tárgyragozott fut. conv. piél, töve: עָנָה. —
 ויענך, *megéheztete tégedet*, megvonván tőled életszükségeiteid kielégítésére
 való dolgokat. ויענך tárgyragozott fut. conv. hifil רָעַב (éhezni)-ből. —
 ויאכלך — ויאכלך tárgyragozott fut. conv. hif. את המן, *és táplála tégedet mannával*. —
 ויאכלך tárgyragozott fut. conv. hif. ויאכלך — ויאכלך tárgyragozott fut. conv. hif.
 ויאכלך-ból. — ויאכלך, *כי על כל-מוצא פיהו*, szószerint: *hanem mind abból*, a mit az
 Örökkévaló szája hoz elő, értsd: a mit az Örökkévaló parancsszava rendel.
 ויאכלך part. hif. ויאכלך-ból. (4) ושמלתך לא בלתה, *ruhád le nem kopott ró-*

- lábad meg nem dagadt, 5 immár negyven éve. Tudd meg azért a te szivedben, hogy miként az ember fiát fegyelmezi, akképen fegyelmez téged az Örökkévaló, Istened; és tartsd meg az Örökkévaló, Istened, parancsolatait, hogy járj utain, és hogy féljed őt. Mert az Örökkévaló, Istened, beviszen téged jó földre; oly földre, hol folynak patakok, források és mélységek, melyek erednek völgyben és hegyen; oly földre, mely terem búzát és árpát, és szőlőt és fűgét, és gránátalmát; 8 az olajfa és méz földére; oly földre, a hol nem eszel kenyeret szűkiben, a melyen nem szűkölködik mindabban, a mi je van; oly földre, a melynek kövei vas, és hegyei-
- מַעֲלִיךָ וְרַגְלֶךָ לֹא בָצְקָה זָרָה
 אַרְבָּעִים שָׁנָה: וְיָדַעְתָּ עִם-
 לִבְבְּךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִסֵּר אִישׁ אֶת-
 בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶיךָ:
 וְשָׁמַרְתָּ אֶת-מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לֵלְכֶת בְּדַרְכָּיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ:
 כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל-
 אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נְחָלֵי מַיִם עֵינַת
 וְתַהֲמַת יְצֵאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר:
 אֶרֶץ חֹטֶה וְשַׁעֲרָה וְגַפְן וְתַאֲנָה
 וְרִמּוֹן אֶרֶץ-זֵית וְדִבְשׁ:
 אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמַסְכַּנְתָּ תֹאכַל-
 בָּהּ לֶחֶם לֹא-תַחֲסַר כָּל בָּהּ
 אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרֹחַל וּמַהֲרִייהָ

lad, értsd: mindig volt új ruha rendelkezésedre, melylyel testedet befödhetted. — *lábad meg nem dagadt síb.*, annyira óvott tégedet az lsten a pusztában volt 40 évi vándorlás ideje alatt. (5) *ידעת עם לבבך* csak annyit jelent, mint: *ידעת כלבבך*, *tudd meg azért a te szivedben*. A héber t. i. a szívet nemcsak az érzelmeknek, hanem az értelem kútfejeének tekintti. — *כי כאשר יסר איש את-בנו וגו'*, *hogy miként az ember fiát fegyelmezi stb.*, hogy t. i. egyebet nem czéloz, mint fiának javát és üdvét megállapítani és megerősíteni, így teszen veled az Isten, mikor büntet. *יָסַר* fut. *יָסַר* (fegyelmezni)-ból; hasonlóképen *מִיִּסְרֶיךָ* tárgyragozott part. piél ugyanazon tőből. (7) *עֵינַת וְתַהֲמַת*, *források és mélységek*; az első: *עֵין*, kútfo, mely rendesen a hegyen; a második: *תָּהָם*, mely a völgy mélyében ered, a hogy maga a sz. szöveg magyarázza, mondván: *יְצֵאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר*, erednek a völgyben és a hegyen. (8) *אֶרֶץ חֹטֶה וְשַׁעֲרָה* — *זית שמן ודבש* — Hét gabna- és gyümölcs-nem. *שבעת המינים*, melyekről nevezetes volt az ígélet földje. *דבש* alatt értetik datolyaméz (דבש תמרים). (9) *בְּמַסְכַּנְתָּ*, nn. főnév, képezve *מַסְכַּן* (szegény)-ből, melyben a *מ* főnév képző, azért: *בְּמַסְכַּנְתָּ*, szegénységben, értsd: *szűkiben*. — *לֹא-תַחֲסַר כָּל בָּהּ*, *nem szűkölködik mindabban, a mi je van*, értsd: bőviben van minden terményeiben. Ellenben vannak olyanok, melyekkel az ígélet földje egyáltalában nem bírt, p. aranynyal, ezüsttel és még sok más érzeczel és ter-

- 10 böől éreztet vágsz. És mikoron eszel és jóllakol: áldjad az Örökkévalót, Istenedet, a jó földért, melyet neked adott.
- 11 Óvakodjál, hogy el ne felejtse az Örökkévalót, Istenedet, hogy meg nem tartanád parancsolatait és ítéleteit és törvényeit, melyet én neked
- 12 ma parancsolok; hogy netalán ennél és jóllaknál és szép házakat építenél és azokban lagnál, és marháid és juhaid megszaporodnának és sok ezüstöd és aranyad lenne, és mindened, a mid csak van,
- 14 megsokasodnék: és szived elfuvalkodnék és elfelejtenéd az Örökkévalót, Istenedet, a ki téged kihozott Egyiptom földéről, a szolgálak házából; ki vezet vala téged a nagy és rettenetes pusztában, melyben kígyó, Száraf és skorpió és tikkasztó hőség és víz híja
- 16 vizet a kemény kősziklából; a ki téged táplál vala e pusztában mannával, melyet atyáid nem ismertek, hogy téged sanyargasson, és hogy téged megkisértsen, hogy végre

תִּחְצַב נַחֲשֵׁת: וְאָכַלְתָּ וְשָׁבַעְתָּ
 וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־
 הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:
 יא שְׁנֵי הַשָּׁמַר לָךְ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שָׁמַר
 מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּחְקָתָיו אֲשֶׁר
 יב אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם: פֶּן־תֹּאכַל
 וְשָׁבַעְתָּ וּבַתִּים טֹבִים תִּבְנֶה
 יג וְיִשְׁבַּתָּ: וּבִקְרָךְ וּצְאֻנָּךְ יִרְבֶּן
 וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לְךָ וְכָל אֲשֶׁר־
 יד לָךְ יִרְבֶּה: וְרַם לִבְבֶּךָ וְשִׁכַּחְתָּ
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:
 טו הַמוֹלִיכֶךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא
 נָחֵשׁ | שָׂרָף וְעַקְרָב וּצְמֵאוֹן אֲשֶׁר
 אֵינֶם־מִים הַמוֹצִיא לָךְ מִים מִצְּוֹר
 טז הַחֲלָמִישׁ: הַמֵּאֲכִילֶךָ מִן־בַּמִּדְבָּר
 אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן
 עֲנִתֶךָ וּלְמַעַן נִסְּתֶךָ לְהִיטִיבֶךָ

mészeti terményekkel. *כה* tehát úgy értendő, mintha lenne: *אשר בה*, mely rajta vagy benne van. *קָסַר* igének jelentéséről és vonzatáról l. M. I. 18, 28. *אשר אבניה ברזל*, *melynek kövei vas*, értsd: hegyeiben tömördek sok vas találattik. (10) *ואכלת* — *וברכת*. A két *váv* e két ige elején vonatkozó kötőszók értelmében használtatik, azért: *mikor* — *akkor*. (14) *ורם לבבך ושכחת* *וגו*. E szavak tartoznak tulajdonképen a fenti 12. v. elején levő tagadó szócskához, *פן* (nehogy)-hez, értelme: nehogy szivedelfuvalkodjék, és elfelejtse stb. (15) *במדבר נחש וגו*, oly pusztában, melyben kígyó stb. van. — *מצור החלמיש*, a kemény kősziklából. *חלמיש* négybetűs (quadrilitterum) hn. főnév, származik *חלם* (kemény)-ből.

jót cselekedhessen veled,
 17 és mondanád szivedben: az
 én erőm és kezem erőssége
 szerezte meg nekem e sok
 18 vagyont; hanem emlékezzél
 meg az Örökkévalóról, Isten-
 nedről, hogy ő az, ki neked
 erőt ad, hogy vagyont szerezz,
 hogy megerősítse a szövetségét,
 melyről esküdtött őseidnek,
 mint ez mai napon
 19 (történik). És léssen, ha
 megfeledezvén elfeledted az
 Örökkévalót, Istenedet, és
 mégý idegen istenek után, és
 szolgálod azokat, és leborúlsz
 előttök: tanúságot teszek ma
 ellenetek, hogy fogytiglan
 20 elvesztek. Mint a nemzetek,
 melyeket az Örökkévaló elveszít
 előletek, akképen fogtok ti is
 elveszni; jutalmául annak, hogy
 nem hallgattok az Örökkévaló,
 Istenetek, szavára.

יז בְּאַחֲרֵי־תֵדָבֶר: וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כִּי־הוּא
 יח וַעֲצָם יָדַי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִּיל
 הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 כִּי הוּא הֵנִיחַ לְךָ פֶתַח לַעֲשׂוֹת
 חַיִּיל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ
 יט אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה:
 פ וְיָהוָה אִם־שָׂכַח תִּשְׁכַּח אֶת־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
 כ הַעֲדַתִּי בְּכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד
 תֶּאֱבְדוּן: כַּגֹּיִם אֲשֶׁר יְהוָה
 מֵאַבְדָּד מִפְּנֵיכֶם בֵּן תֶּאֱבְדוּן עֲקֵב
 לֹא תִשְׁמָעוּן בְּקוֹל יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם: פ

IX. FEJEZET.

Figyelmezteti a népet, hogy nem érdemeiért viszi az ígért földjére (hiszen annyiszor ellenszegült Istennek és megharagították őt cselekedeteivel), hanem a kandánita népek gonoszsága miatt és hogy ígérétét teljesítse (1—29).

1 Halljad, Izráel! te ma át-
 mégý a Járdênon, hogy be-
 menj kiüzni nemzeteket, me-

ט שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֵבֶר
 הַיּוֹם אֶת־יְהוָה לְבָא לְרִשְׁתָּ

(17) חַיִּיל hn. főnév, származik חַיִּיל (körben mozogni, tartósnak lenni)-ből, azért: *erő, vagyon*; itt az utóbbit jelöli, és עָשָׂה חַיִּיל, annyi mint: *vagyont szerezni*. (18) וְזָכַרְתָּ וגו' *hanem emlékezzél stb.* A וְזָכַרְתָּ és וְאָמַרְתָּ elején ellentétes jelentésű, vonatkozik a fönebbi (14. v.) וְשָׂכַחְתָּ (17. v.) igékre, értelme: *nehogy elfelejtsd és mondjad, hanem emlékezzél stb.* L. a versek fordítását. (19) הַעֲדַתִּי perf. hífl *becsület*-ből; a — a הֵאֵל alatt következő torokhang miatt van, különben — lenne alatta.

(1) עָרִים גְּדֹלָת וּבִצְרָת בְּשָׁמַיִם, *megerősítve éégig, oly magasak, hogy éégig*

- lyek nagyobbak és erősebbek náladnál, a városok nagyok, és megerősítve az égig, nagy és magas nép az, az Ánákim fiai, kiket ismersz, és hallottad; ki állhat meg az Ánák fiai előtt? De tud meg ma, hogy az Örökkévaló, Istened, ő az, ki átmegyen előtted: emésztő tűz, ő el fogja törölni őket, és ő le fogja alázni azokat te előtted; és ki fogod űzni és elveszteni őket hamarosan, a mint az Örökkévaló neked szólt. Ne mondjad szivedben, mikor az Örökkévaló, Istened, kiűzendi őket előled, mondván: az én igazságomért vitt be engemet az Örökkévaló, hogy elfoglaljam ezen országot és ezen nemzetek gonoszsága miatt az Örökkévaló kiűzi őket előled. Nem a te igazságodért, sem a te szived őszinteségeért mégy be elfoglalni földjüket, hanem ezen nemzetek gonoszsága miatt az Örökkévaló, Istened, azokat kiűzi előled, és hogy megerősítse az esküt, mely felől esküdött volt az Örökkévaló a te őseidnek: Ábrahámnak, Izsák-

érni látzanak. V. ö. M. I. 11, 4. (2) בני ענק V. ö. M. IV. 13, 28. (3) וידעת, A γ e szó elején ellentétes kötőszó gyanánt használtatik, azért: de tud meg. — *אש אכלה הוא*, szó szerint: *emésztő tűz*, értsd: olyan Ő ellenségeire nézve, mint az emésztő tűz, mely mindent elpusztít. (4) *Valamint e* וברשעת הגוים *és nemzetek gonoszsága miatt, az Örökkévaló őket kiűzi előle*. Ezek már nem Izrael szavai, hanem Mózes állítása, hogy Isten a kanánita népeket gonoszságuk miatt kiűzi az országból. (5) ולמען הקים את השבועה

- 6 nak és Jákobnak. Tudd meg azért, hogy nem igazságodért adja neked az Örökkévaló, Istened, e jó földet birtokúl, mert keménynyakú nép vagy.
- 7 Emlékezzél meg, ne felejtss el, mikép megharagítottad az Örökkévalót, Istenedet, a pusztában, egyáltalában a naptól kezdve, melyen kijöttél Egyiptom földéről, míg megérkeztek e helyre, ellenszegülők voltatok az Örökkévaló ellen.
- 8 És a Chórêben is megharagítottátok vala az Örökkévalót; és az Örökkévaló fölgerjede ellenetek, olyannyira, hogy meg akart semmisíteni titeket.
- 9 Midón felmentem a hegyre, hogy átvegyem a kőtáblákat, a szövetség tábláit, melyeket az Örökkévaló kötött veletek; és maradék a hegyen negyven
- 10 napig és negyven éjjelig; kenyeret nem ettem és vizet nem ittam. És az Örökkévaló adá nékem a két kőtáblát, írva Isten ujjával, és azokon

לִיצַחֲק וּלְיַעֲקֹב: וַיִּדְעַתָּ כִּי לֹא
בְצַדִּיקוֹתַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ
כִּי עִם־קִשְׁה־עַרְףְּ אָתָּה: זָכֹר
אֶל־הַשֹּׁכֵחַ אֶת־אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמַן
הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד־בְּאֵמֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה
מִמֵּרִים הֵייתָ עִם־יְהוָה: וּבַחֲרֹב
הִקְצַפְתָּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנֶּף יְהוָה
בְּכֶם לְהַשְׁמִיד אֹתְכֶם: בַּעֲלֹתִי
הַהָרָה לָקַחְתָּ לְאִוֹת הָאֲבָנִים
לְאִוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־בְּרַת יְהוָה
עִמָּכֶם וְאִשָּׁב בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי
וַיִּמֵּן לֹא שָׁתִיתִי: וַיִּתֵּן יְהוָה
אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לְאִוֹת הָאֲבָנִים
כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וְעָלִיהֶם

és hogy megerősítse az esküt, értsd: te foglalod el a földet. (6) וַיִּדְעַתָּ, tudd meg azért, hogy t. i. úgy vagyok, a mint mondtam, hogy nem igazságod okáért örökléd e földet. — קִשְׁה עַרְףְּ. E kifejezés grammatikai értelmezését l. M. II. 33, 3. (7) זָכֹר אֶת־הַשֹּׁכֵחַ וְגו', emlékezzél meg, ne felejtss el stb., hogy makacs voltodról meggyőződjék, eszébe juttatja a népnek mindazokat a helyeket, a hol Istent megharagították. (L. 9, 7. — 10, 11.) — לְמַן הַיּוֹם, egyáltalában a naptól kezdve stb. A lamêd לְמַן szó elején összefoglaló jelentéssel bír, azért: egyáltalában. 'מִמֵּרִים הֵייתָ עִם־יְהוָה, ellenszegülők voltatok az Örökkévaló ellen, értsd: ellene szegültetek az Isten parancsolatainak és tilalmainak. מִמֵּרִים part. hif., töve: מָרָה, ellenszegülni. (8) לְהַשְׁמִיד — וַיִּתְאַנֶּף, tömör mondatszerkezet (constr. praegn.), úgy értendő, mintha lenne: — עַד אֲשֶׁר חָשַׁב לְהַשְׁמִיד: וַיִּתְאַנֶּף, megharagvóval oly annyira, hogy meg akart semmisíteni benneteket. (10) וְעָלִיהֶם, értsd: föléjük, és azokon volt. — בַּיּוֹם הַקָּהָל, a gyülekezet napján, azaz

- valának mindazon ígék szerint, melyeket az Örökkévaló szólott hozzátok a hegyen, a tűz közepéből, a gyülekezet 11 napján. És lőn negyven nap és negyven éj elmúltával: az Örökkévaló nekem adta a két kőtáblát, a szövetség tábláit.
- 12 És mondá az Örökkévaló én nekem: Kelj föl, menj le gyorsan innét, mert elromlott a te néped, melyet kihoztál Egyiptomból; hamar eltértek az útról, melyet nekik parancsoltam, csináltak maguknak 13 öntött Istent. És mondá az Örökkévaló nekem következőképen: láttam e népet, és ime, keménynyakú nép az.
- 14 Hagyj fel kérni tőlem, hogy elveszítsem őket, és eltöröljem nevöket az ég alól; és hogy tegyelek téged hatalmasabb és nagyobb nemzetnélánál.
- 15 És megfordulék és lejövék a hegyről, a hegy pedig ég vala a tűzben, és a két szövetségtábla a két kezemben, 16 és látám, hogy ime, ti vétkeztek az Örökkévaló, Istenetek ellen, csináltatok magatoknak öntött borjút. Eltértetek hamarosan az útról, melyet az Örökkévaló nektek parancsolt, és megragadám a két táblát és elvetém azokat két kezemből, és összetörém azokat szemeitek előtt;

בְּכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
 י"א הַקָּהָל: וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם
 וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי
 אֶת-שְׁנֵי לְחֹת הָאֲבָנִים לְחֹת
 יב הַבְּרִית: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי כְּוֹם
 רַד מֵהַר מִזֶּה בִּי שָׁחַת עִמָּךְ
 אֲשֶׁר הוֹצֵאת מִמִּצְרַיִם סְרוּ מֵהַר
 מִן-הַהַר אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם
 יג מִסִּכָּה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֹא אֲמַר
 רְאִיתִי אֶת-הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם-
 יד קָשָׁה-עֲרָף הוּא: הָרַף מִמֶּנִּי
 וְאֲשִׁמְדֵם וְאִמְחֶה אֶת-שָׁמַיִם
 מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ
 טו דְגוּי-עֲצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ: וְאִפֵּן
 וְאָרַד מִן-הַהָר וְהָהָר בְּעַר בְּאֵשׁ
 וְשָׁנִי לְחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי
 טז יָדַי: וְאֶרְאֶה וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֹגֵל
 מִסִּכָּה סֶרֶתָם מֵהַר מִן-הַהַר
 יז אֲשֶׁר-צִוִּה יְהוָה אֶתְכֶם: וְאֶתְפַּשׁ
 בְּשְׁנֵי הַלְּחֹת וְאֲשַׁלְּכֶם מֵעַל
 שְׁתֵּי יָדַי וְאֲשַׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם:

a 10 ige kinyilatkoztatás napján, a melyen az egész izraelita nép összegyűlt vala a Szinai hegy tövében. V. ö. M. II. 19, 2. (14) הרף מומני, *hagyj fel kérni tőlem*, értsd: ne könyörögj többé érettök. הרף rövid. imper. hif. רפה (ellankadni)-ból. (15) על שתי ידי, *két kezemen*, nehéz voltuk miatt a táblákat karjain kelle hordoznia. (17) ואתפש בשני הלחת וגו', *és megragadám a két táb-*

18 és odavetém magamat az Örökkévaló színe elé (mint előbb) negyven nap és negyven éjjel; kenyeret nem ettem és vizet nem ittam, minden bűnökért, melylyel vétkeztetek, cselekedvén, a mi visszatetszik az Örökkévaló szemei előtt, 19 hogy őt megharagítnátok. Mert féltém a fellobbanástól és a haragtól, melyre az Örökkévaló fellobbant ellenetek, hogy eltöröljön titeket. És az Örökkévaló hallgata reám ez ízben 20 is. De Áronra is haragudott az Örökkévaló nagyon, hogy őt eltörölné; és könyörgék Áronért is, azon időben. 21 Bűnök tárgyat pedig, melyet csináltatok, a borjút, megragadtam, és elégetém azt a tűzben, és összetörém azt, jól megőrölvén, míg finom porrá lett; és porát vetém a patakba, mely lejön vala 22 a hegyről. És Tábhêrában, 23 Tááváh-ban megharagíttjátok az Örökkévaló küldött titeket, Kádês-Bárnéából, mondván:

יח וְאֶתְנַפַּל לְפָנַי יְהוָה כְּרֹאשׁוֹנָה אַרְבַּעִים יוֹם וְאַרְבַּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר חָטַאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְהַכְעִיפוֹ: כִּי יָגִדְתִּי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר קִצַּף יְהוָה עֲדֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא: כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וְאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בְּעַת הַהוּא: כא וְאֶת־חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר־עָשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לְלַקְחֹתִי וְאֲשֶׁרְךָ אֲתוֹ | בְּאֵשׁ וְאָכַת אֲתוֹ טָחוֹן הַיָּטֵב עַד אֲשֶׁר־דָּק לְעָפָר וְאֲשֶׁלְיָךְ אֶת־עַפְרוֹ אֶל־הַנְּחָל כב הַיַּרְדֵּן מִן־הַהָר: וּבַתְּבַעֲרָהּ וּבְמִסְפָּה וּבְקִבְרֹת הַתְּאוּהָ מְקַצְפִים כג הֵייתֶם אֶת־יְהוָה: וּבִשְׁלַח יְהוָה אֶתְכֶם מִקַּדְשׁ בְּרַנֵּעַ לֵאמֹר עַל־

יח ואתנפל, hogy azokat erősen a földhöz üsse, karjáról kezébe fogta. (18) ואתנפל ל' לפני ה', és oda vetém magamat az Örökkévaló színe elé, t. i. könyörgés végett. ואתנפל fut. conv. hithp. (נפל-ból), használtatik a könyörgés czéljából való földreborulásáról. (19) כי יגדתי מפני האף והחמה וגו', mert féltém a fellobbanástól és a haragtól. stb., azért könyörögtem. יגדתי perf. kál יגר (= גיר)-ból. (21) את חטאתכם ואת הטאתכם úgy értendő, mintha lenne: את דבר חטאתכם, és bűnetek tárgyát, t. i. az arany borjút, a hogy maga a szöveg magyarázólag hozzátesszi. — ואת העגל ואכת אתו, és összetörém azt, t. i. az arany borjút. ואת fut. conv. nifal בפתת (összetörni)-ból. — טחון היטב, jól megőrölvé. טחון inf.

menjetek fel és foglaljátok el a földet, melyet nektek adtam: ellenszegülétek vala az Örökkévaló, Istenetek, parancsának, és nem hittetek neki és nem hallgattatok szá-
 24 vára. Ellenszegülők voltatok az Örökkévalóval szemben, mióta megismertelek titeket; és odavetém magamat az Örök-
 25 kévaló színe elé a negyven nap és a negyven éjjel, melyeken leborúltam vala; mert az Örökkévaló mondta, hogy el-
 26 vesztene titeket. És könyörgék az Örökkévalónak, és mondám: Örökkévaló, Isten! ne rontsd el népedet és örökségedet, melyet kiváltottál nagy voltoddal, melyet kihoztál Egyiptomból
 27 hatalmas kézzel. Emlékezzél meg szolgálóidról: Ábrahám, Izsák és Jákobról; ne fordúlj ezen nép makacosságához és go-
 28 noszságához és bűnéhez. Hogy ne mondják a föld lakói, a honnét kihoztál minket: azért, mivel az Örök-
 kévaló nem bírta őket bevinni a földre, melyet nekik ígért, és mert őket
 29 gyűlöli, hozta ki őket, hogy megölje őket a pusztában. Ők pedig a

וְרָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
 לָכֶם וְתָמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 וְלֹא הֵאֱמַנְתֶּם לּוֹ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם
 כִּי בָקֻלוּ: מִמֶּרִים הֵייתֶם עִם־יְהוָה
 כִּי מֵיוֹם דַּעֲתִי אֶתְכֶם: וְאֶתְנַפֵּל
 לִפְנֵי יְהוָה אֶת אַרְבַּעִים הַיּוֹם
 וְאֶת־אַרְבַּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר
 הִתְנַפַּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד
 אֶתְכֶם: וְאֶתְפַּלֵּל אֵל־יְהוָה וְאָמַר
 אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי־תַשְׁחַת עַמִּי
 וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְךָ
 אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד
 חֲזָקָה: זָכֹר לְעַבְדֶּיךָ לְאַבְרָהָם
 לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ
 כִּשְׂי הָעַם הַזֶּה וְאֶל־רָשָׁעוֹ וְאֵל־
 כִּי הִפְאֵתוֹ: כִּי־אָמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יִכְלַת
 יְהוָה לְהִבְיֹאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
 דִּבַּר לָהֶם וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם
 כִּי הוֹצִיאָם לְהַמָּתָם בְּמִדְבָּר: וְהֵם

kál (örleni)-ből) a kapcsolatában módhatározóvá válik. (25) את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי, mely alatt leborúltam vala, értsd: a negyven napot és a negyven éjjelt, melyekről már fönt (18. v.) tett említést és melyeket itt csak a könyörgés végett, melyen érettünk könyörgött, említ fel ismételtlen. (27) אל־תפן אל־קשי העם הזה, ne fordúlj e nép makacosságához, értsd: ne tekintsd makacs voltát, hanem inkább a szövetséget, melyet őseikkel kötöttél. תפן rövidült fut. kál (תמנה) -ből), töve: תפן, fordúlni; קשי pedig hn. főnév, származik: קָשָׁה (keménynek lenni)-ből. (28) ומשנאתו אותם וגו', és mivel őket gyűlölni stb. ומשנאתו alanyragozott főnévi igenév accusativ vonzatával, mint לקראת אתו (29) והם, űk pe-

te néped és örökséged, kiket kihoztál nagy erőddel és ki-nyujtott karoddal.

עֲמַךְ וְנַחֲלֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
בְּכַחַךְ הַגָּדֹל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָהּ:
ב רביעי

X. FEJEZET.

Az eltört két szövetségi tábla helyett Isten parancsára új táblákat készít (1–5). Lévi nemzetségének elválasztása és hívatása (6–9). Mózes röviden összefoglalja eddigi intő beszédjeinek tartalmát és következményeiket levonja (10–22).

- 1 Ugyanazon időben mondta az Örökkévaló nekem: faragj magadnak két kőtáblát, mint az elsők voltak, és jöjj fel hozzám a hegyre; és csinálj magadnak faszekrényt. És írni fogom a táblákra az ígéseket, melyek voltak az első táblákon, melyeket eltörtél; és tedd azokat a szekrénybe.
- 2 Csinálék azért szekrényt sítűmfából és faragék két kőtáblát, mint az elsők voltak, és fölmenék a hegyre, és a két tábla kezemben. És írám a táblákra, az első írás szerint, a tíz ígét, melyeket az Örökkévaló szólott hozzátok a hegyen, a tűz közepéből, a gyülekezet napján; és adám azokat az Örökkévaló én nekem. És

א בעת ההוא אמר יהוה אלי
ב פסל־לך שני־לוחות אבנים
ב פראשנים ועלה אלי ההרה
ב ועשית לך ארון עץ: ואתב
ג על־הלוחות את־הדברים אשר
ג היו על־הלוחות הראשנים אשר
ג שברת ושמתם בארון: ואעש
ג ארון עצי שטים ואפסל שני־
ג לוחות אבנים פראשנים ואעל
ד ההרה ושני הלוחות בידי: וכתב
ד על־הלוחות במכתב הראשון את
ד עשרת הדברים אשר דבר יהוה
ד אליכם בהר מתוך האש ביום
ה הקהל ויתנם יהוה אלי: ואפן

dig, ez teljes ellentétet képez az előbbivel: míg t. i. Izráel ellenségei azt állítják, hogy Izráel gyermekeit gyűlölöd, ezek ellenkezőleg a te néped és örökséged.

(1) בעת ההוא, azon időben, mikor érettetek könyörögtem. — כראשנים, mint az elsők. V. ö. M. II. 34, 1. (3) ואעש וגר, csinálék azért stb., értsd: csináltattam Beálélel Isten meghagyása szerint. V. ö. M. II. 34, 4. ואעש fut. conv. kál עֲשֶׂה-ből. — אעל, fut. conv. kál (עָלָה)-ból), a mi azonban nem a szó alakjából, mert szerinte fut. conv. hifil is lehetne, mint: ואעל פר ואיל. M. IV. 23, 5., hanem a mint a szöveg összefüggéséből kitetszik, fut. conv. hifil.

- megfordulék, és lejövék a hegyről, és tevém a táblákat a szekrénybe, melyet csináltam; és maradának ott, a mint az Örökkévaló nekem
- 6 megparancsolta. Izráel fiai pedig elindultak B'érôth-B'né-Jáákôn-ból Mószerá-ba; ott halt meg Áron, és ott temettetett el, és fia Eleázár szolgálatba
- 7 lépett helyébe. Onnét elindultak Gudgodába; és Gudgodából Jodbáthába, folyóvizes
- 8 földére. Ugyanazon időben elválasztotta az Örökkévaló a Lévi nemzetségét, hogy hordozza az Örökkévaló szövetségének szekrényét, hogy álljon az Örökkévaló színe előtt és áldjon az ő nevében ezen napig. Ennek okaért nem jutott Lévinek osztályrész és örökség atyafiai között; az Örökkévaló maga az ő öröksége,
- 10 a mint az Örökkévaló, Istened, megigérte neki, Én tehát állottam a hegyen, az első napok szerint, negyven napig és negyven éjjelig és az Örökkévaló hallgata reám ez ízben
- 11 is, az Örökkévaló nem akart elveszteni tégedet. Sőt mondá

וַאֲרָד מִן־הַהָר וְאִשְׁמֵ אֶת־הַלְּחָת
בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִיו שָׁם
כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי יְהוָה: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי־עַקֵּן מוֹסֶרֶה
שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיִּכְהֵן
אַלְעָזָר בְּנֵו תַחְתָּיו: מִשָּׁם נָסְעוּ
הַגִּדְגָדָה וּמִן־הַגִּדְגָדָה יָסַבְתָּה
אֶרֶץ נַחֲלֵי־מַיִם: בַּעַת הַהוּא
הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלְוִי
לְשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
לְעֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְבַרְךָ
בְּשִׁמּוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: עַל־כֵּן
לֹא־הָיָה לְלוּוֵי הַלֵּק וְנַחֲלָה עִם־
אֲחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ: וְאַנְכִי
עֹמְדָתִי בְּהָר בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹנִים
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא
לֹא־אָכַח יְהוָה הַשְׁחִיתֶתְךָ: וַיֹּאמֶר

(6) ובני ישראל נסעו וגי, *Isráel gyermekei pedig elindulának stb.* A következő két versnek benső összetüggését az előbbiekkal magyarázzák az azokban előforduló helynevek, a melyeken az izraeliták szintén megharagították az Istent. V. ö. felj. 9, 7. — מבארת בני עקן, *Beérôthból Bné-Jáákonnal szemközt.* Ebből következik, hogy más בארה czimű helység is volt. V. ö. M. IV 21, 16. — שם מת אהרן, t. i. Mószeráiban. Ez azonban nem képez ellenmondást M. IV. 20, 26. versével, mivel Mószeráh a Hôr hegy tövéen feküdt. (7) ואני נחלי מים וגי, *folyóvizes föld stb.* V. ö. Mózes IV. 21, 16. (10) *én tehát álltam a hegyen stb.* E szavakkal zárja Mózes intő beszédét, azért: ואנכי, *én tehát.* (11) ויאמר ה' אלי וגי, *sőt mondá*

- az Örökkévaló nekem: kelj föl, járj a nép előtt, hogy induljon, és bemenjen és elfoglalja a földet, mely felől esküdtem ősatyáiknak, hogy nekik adom. És most, Izráél! mit kíván tőled az Örökkévaló, Istened? csak hogy féljed az Örökkévalót, Istenedet, hogy járj minden útain, és hogy szeressed őt, és szolgáljad az Örökkévalót, Istenedet, egész sziveddel és egész lelkeddel; hogy teljesítsed az Örökkévaló parancsolatait és törvényeit, melyeket én ma neked parancsolok, saját jóléted végett. Ime, az Örökkévalóé, Istenedé az ég és az egeknek ege, a föld és minden, a mi rajta van; de csak atyáidon talált kedvet az Örökkévaló, hogy szeresse őket; és kiválasztá ivadékukat azok után: titeket minden népek közül mind e mai napon. Tehát metéljétek körül szívetek kúphártyáját és nyakatokat meg ne keményítsétek többé; mert

nekem az Örökkévaló stb., értsd: nemcsak hogy nem akart többé tönkre tenni tégedet, sőt inkább azt parancsolá nekem stb. — למסע inf. kál נסע-ból. V. ö. M. IV. 10, 2. (12) ועתה ישראל, és most Izráél, értsd: a mondottak után beláthatod, hogy úgy vagy, a hogy következik. (13) לטוב, a saját jóléted végett. Az isteni törvény végcélja nem más, mint az ember jólétének örök megállapítása. (14) הן לה' אלהיך השמים וגו' ime, az Örökkévaló, a te Istenedé az ég stb.: Övé a világmindenség; Ő neki nem adhatsz semmit, tehát nem az ő hasznára, hanem csak magad hasznára teljesíted az isteni törvényt. (15) רק באבותך חשק וגו' de csak atyáidon talált kedvet stb. Ez egyedüli oka kiválasztásodnak. (16) ומלתם את ערלת לבבכם, és metéljétek körül szívetek kúphártyáját, értsd: nyissátok meg szíveteket az isteni tanoknak. עַרְלָה szónak ethymologiai és átvitt értelemben vett jelentését l. M. II. 6, 30. (17) אלהי

- az Örökkévaló, Istenetek, ő az Istenek Istene, és az Urak Ura, a nagy, az erős és rettenetes Isten, ki nem tekint a személy tekintélyét, és nem fogad el ajándékot.
- 18 Itéletet tesz árvának és özvegynek és szereti az idegent, hogy adna neki kenyeret és ruhát. Szeressétek tehát ti is az idegent, mert idegenek voltakok Egyiptom földén. Az Örökkévalót, Istenedet, féljed, őt szolgáljad, és ő hozzá ragaszkodjál és az ő nevére esküdjél. Ő a te dicsőséged, és ő a te Istened, ki cselekedte veled ama nagy és rettenetes

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וְאֵדְנִי הָאֲדֹנִים הָאֵל
הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־
יִשָּׂא פָנָיִם וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
ה עֲשֵׂה מִשְׁפַּט יְתוּם וְאִלְמָנָה
וְאָהֵב גֵּר לִתְּת לֵוֵי לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃
י וְאָהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֵייתֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבֹו תִדְבֹק
כֹּא וּבְשִׁמוֹ תִשָּׁבַע׃ הוּא תְהַלֵּתֶךָ
וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עֲשֵׂה אִתְּךָ
אֶת־הַגְּדֹלָת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֹהִים

האֱלֹהִים וְאֵדְנִי הָאֲדֹנִים, az Istenek Istene, és az Urak Ura, azaz: a legfőnségesebb Isten és a legmagasabb Úr. A tulajdonság felső foka a héberben úgy jelöltetik, hogy a tárgynev status constr. áll a vele hasonló többszámú tárgy-névvel, mint: קָדֵשׁ הַקְּדוֹשִׁים; a szentségek szentsége, azaz: a legszentebb; שִׁיר הַשִּׁירִים, az énekek éneke, azaz: a legmagasabb ének; az Istenek Istene: a legfőnségesebb Isten. Ebből a kifejezésből tehát korántsem következtethető, hogy valóban több Isten létezik. (18) עֲשֵׂה מִשְׁפַּט יְתוּם וְאִלְמָנָה וְאָהֵב גֵּר, itéletet tessz árvának és özvegynek és idegent szeretni. Voltaképen Isten mindenkinek egyenlő módon szolgáltat igazságot; itten a sz. szöveg azért emeli ki az árvát, az özvegyet és az idegent, mivel ezek rendszeren gyámoltalanok és védőjük nincsen. (19) וְאָהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר, szeressétek tehát ti is az idegent. A וְאָהַבְתֶּם szó kezdetén következtető kötőszó jelentésével bír, azért: tehát. (20) אֹתוֹ תַעֲבֹד, őt szolgáljad, értsd: vesd alá magadat mindenben szent akaratának; különösen pedig bölcseink értik alatta: hogy könyörgéseinkkel egyedül Ő hozzá forduljon, mondván: עֲבֹדָה זוֹ תִפְלָה, istenszolgálat az ima. — וּבֹו תִדְבֹק, és ő hozzá ragaszkodjál, értsd: törekedjél mindenben és mindenha azt megvalósítani, a mi tetszik az ő szemei előtt: a mint ő könyörületes és irgalmas stb. — így magyarázzák a talmudban — úgy te is légy ember-társaid iránt könyörületes, irgalmas stb. — וּבְשִׁמוֹ תִשָּׁבַע, és az ő nevére esküdjél, mint arra a szent lényre, mely semmiféle hamissággal vagy hazugsággal nem fér össze, hogy állításod igaz voltát mások előtt az által bebizonyítván, az Istent tiszteljed. V. ö. felj. 6, 13. (21) הוּא תְהַלֵּתֶךָ, Ő a te dicsőséged, kivel dicsékedjél, hogy éretted annyi csodat mívelt Egyiptomban és a pusztában.

dolgokat, melyeket szemeid
22 láttak. Hetven lélekkel mentek
le ősatyáid Egyiptomba, és
most, az Örökkévaló, Istened,
tett tégedet, mint az ég csil-
lagait sokaságra.

כב אשר ראו עיניך: בשבעים נפש
ירדו אבותיך מצרימה ועתה
שמך יהוה אלהיך ככוכבי
השמים לרב:

XI. FEJEZET.

Figyelmezteti a népet, hogy nem gyermekeivel kötötte a szövetséget, hanem ő vele, ki szemtanúja volt a csodatetteknek, melyeket érette tett (1—9). Az ígért földjének termékeny volta (10—12). Futalom és Isten áldása a törvény megtartása, — büntetés a törvény megszegése esetére (10—25). Az áldás és az átok közt, melyet a nép elé terjeszt, szabadon választhat (26—28). Az áldás a Gerizim hegyén, az átok pedig az Ebhâl hegyén hirdettessék ki (29—32).

1 Szeresd azért az Örökké-
valót, Istenedet, és őrizd őrizet-
tét, és törvényeit, és ítéleteit
és parancsolatait minden idő-
2 ben. És tudjátok meg ma,
hogy nem a ti gyermekeitek-
kel (szólok), kik nem ismer-
ték és nem látták az Örök-
kévaló, Istenetek, fenyítékét,
magasztos voltát, hatalmas
3 kezét és kinyujtott karját, és
jeleit, és cselekedeteit, mely-
eket cselekedett Egyiptom
közepében Fáraóval, Egyip-
tom királyával és egész or-
szágával, és a melyeket cse-
4 lekedett Egyiptom hadseregé-
vel, lovaival és szekereivel,
hogy árasztotta reájuk a nádas tenger vizeit, mikor siet-
tek utánatok, és elveszté őket az Örökkévaló e mai napig,

יא ואהבת את יהוה אלהיך
ושמרת משמרתו וחוקתיו
ומשפטיו ומצותיו כל-הימים:
ב וידעתם היום כי לא את-
בניכם אשר לא-ידעו ואשר
לא-ראו את-מוסר יהוה אלהיכם
את-גדלו את-ידו החזקה וירעו
הנטויה: ששי ואת-אתתיו ואת-
מעשיו אשר עשה בתוך מצרים
לפרעה מלך-מצרים ולכל-
ד ארצו: ואשר עשה לחיל מצרים
לסוסיו ולרכבו אשר הציף את-
מי ים-סוף על-פניהם ברדפם
אחריכם ויאפרם יהוה עד היום

(2) אָנֹכִי דִבֵּר הַיּוֹם, kiegészítendő e szavakkal: hogy nem a ti gyermekeitekkel szólok ma. — את מוסר ה' אלהיכם, az Örökkévaló, a ti Istenetek, fenyítékét, értsd: a csapásokat, melyekkel ellenségeit sújtotta.
(4) אשר הציף את-מי ים-סוף על-פניהם, ki a nádas tenger vizét árasztotta

- 5 és a mit cselekedett veletek
 a pusztában, míg e helyre
 6 jöttetek, és a mit cselekedett
 Dáthánnal és Ábirámmal,
 Eliábhnak, Rubén fiának
 fiaival, hogy a föld megnyi-
 totta száját és elnyelé őket,
 és házaikat és sátraikat és az
 egész marhaállást, mely kö-
 vette őket Izráel közepette:
 7 (hanem szólok ti veletek), kik
 szemeitekkel láttátok az Örök-
 kévaló nagy tettét, a melyet
 8 cselekedett. Teljesítétek tehát
 szorgalmasan minden pa-
 rancsolatot, melyet én ma
 neked parancsolok, hogy le-
 gyetek erősek és bemehesse-
 tek és elfoglalhassátok a föl-
 det, a hová átmentek, hogy
 9 azt birtokba vegyétek, és hogy
 sokáig maradjatok a földön,
 mely felől az Örökkévaló es-
 küdött ősatyáitoknak, hogy
 ad nekik és ivadékuknak
 tejjel és mézzel folyó földet.
 10 Mert a föld, a hová bemégy, hogy azt elfoglalnád, nem
 olyan, mint Egyiptom földje, a honnét kijöttetek, melyet

redjék, mikor t. i. Izrael után siettek a tengerbe. V. ö. M. II. 14, 28. (6) ואת
 כל-היָקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, és az egész marhadállást, mely követte őket, értsd:
 mely övök volt. (7) כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאָתָה, כי úgy értendő: כי אתכם אשר עיניכם הראת: *hanem ti veletek* (t. i. szólok), a kiknek szemei látták vala. Ez szoros össze-
 függésben áll a fentebbi בניכם הראת (2. vers). (8) ושמרתם את כל המצוה וגו',
 teljesítsetek tehát szorgalmasan minden parancsolatot. A vav
 ושמרתם elején okadó kötőszó gyanánt áll. (10) כי הארץ וגו', mert a föld stb.
 értsd: azért tartsd meg szorgalmasan Isten minden parancsolatát, mert a
 föld, melyet elfoglalsz, egészen az áldásától függ. — והשקית ברגלך, és meg-
 öntöztéd lábadal, értsd: lábad munkájával. — כגן הורק, mint a veteményes

- bevetsz magoddal, és megöntözöd lábaddal, mint a veteményes kertet; de a föld, a hová ti átmentek, hogy elfoglaljátok, hegyes-völgyes föld, az égnek esőjétől iszik vizet.
- 12 Olyan föld, melyet az Örökkévaló, Istened, gondoz; az Örökkévaló, Istened, szemei mindig rajta vannak, az év kezdetétől az év végéig. És léssen, ha engedelmeskedve engedelmeskedtek parancsolataimnak, melyeket én ma nektek parancsolok, hogy szerezzétek az Örökkévalót, Istenedet, és hogy szolgáljátok őt, egész szívetekkel és egész lelketekkel: akkor adni fogok esőt földeteknek idejében, korai és késői esőt, és begyűjtöd gabonádat, meg édes boderodát és olajodat; és adok füvet meződön barmodnak, és eszel és jóllakol. Vigyázzatok magatokra, hogy szívetek el ne csábíttassék, hogy

תִּזְרַע אֶת-זְרַעְךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלֶךָ
 יא בְּגֵן הַיָּרֵק: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
 עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים
 וּבִקְעֹת לְמִטְרַת הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּהֲרֶה
 יב מֵיָם: אֶרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 דֹּרֵשׁ אֶתָּה תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד
 יג אַחֲרֵית שָׁנָה: ס וְהוּא אִם-
 שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר
 אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר
 אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדוֹ בְּכָל-
 יד לִבְבָבְכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי
 מִטְרַת-אֲדָמָתְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה
 וּמַלְקוֹשׁ וְאִסַּפְתִּי דְגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ
 טו וַיִּצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׂדֶּךָ
 לְבָרֵה־מִתֶּךָ וְאֲכָלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ:
 טז הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן-יִפְתָּה לִבְבָבְכֶם

kertet. יִרֶק nem tévesztendő össze יִרֶק-kel, mely utóbbi főnév a mező mindenemű zöldségéről használtatik; míg ellenben יִרֶק (mely voltaképen hn. melléknév), mint elvont név veteményeket jelöl. (11) למטר השמים וגו' az ég esőjétől stb., a viszonyító ל ezen jelentéséről l. M. II. 14, 3. (12) אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אתה דרש אתה, oly föld, melyet az Örökkévaló, te Istened, gondoz, értsd: gondját viseli. — תמיד עיני ה' אלהיך בה, az Örökkévaló, te Istened, szemei mindig rajta vannak, értsd: örökös fölötte (13) אם שמע תשמעו, azaz: ha örömet engedelmeskedtek. — לאהבה, hosszabbult viszonyított inf. kál אהב-ból. — ולעבדו ונתתי inf. kál אהב-ból, annyi mint: ונתתי אתו. (14) ונתתי. A vāv vav-ot kezdeten vonatkozó kötőszó értelmében áll, azért: akkor adni fogok. — בעתו, idejében, t. i. tavasz és őszi időben, a mely két időszakban Palestinában hosszabb időn át esik az eső, melytől az ország sorsa függ, mert ha a kétféle esőzés annak idejében be nem következik, nagy éhség támad az országban, és a népnek okvetlenül tönkre kell mennie. (16) פן יפתה ללבבכם, hogy szívetek el ne csábíttassék. וְנָתַתִּי fut.

- elpártolnátok és szolgáljátok idegen isteneknek és leborul-
 17 nátok előttök; mert akkor az Örökkévaló haragja fellob-
 banna ellenetek, és bezárná az eget, hogy ne legyen eső, és a föld nem adná gyümölcsét, és ti csakhamar elvesznétek a jó földről, melyet az Örök-
 18 kévaló ad ti nektek. És vegyétek e szavaimat szívetekre és lelketekre és kössétek azokat jelül kezetekre, és legyenek homlokdíszül szemeitek
 19 között. És tanítsátok azokra a ti gyermekeiteket, hogy szóljanak azokról, mikor ülsz a te házádban, és mikor az úton mégy, és midőn lefekszel, és mikor fölkelsz. És ird azokat házad ajtófeleire és
 20 kapuidra; hogy napjaid sokasodjanak meg és gyermekeitek napjai a földön, mely felől az Örökkévaló esküdött ósatyáitoknak, hogy nekik adja, mint az ég
 22 napjai a föld fölött. Mert ha engedelmeskedve engedelmeskedtek

kál פתח (= פתח)-ból, nyílnak lenni, azért: פתח לבנו, valakinek szíve nyíltan áll, azaz: könnyen hisz a csábító szavainak. (17) וחרה, mert akkor fellobbanna. A vāv וחרה kezdetén okadó kötőszó gyanánt áll, azért: mert. (18) וקשרתם אתם לאות על-ידיכם והיו לטושפת בין עיניכם, kössétek azokat jelül kezetekre és legyenek homlokdíszül szemeitek közt, hogy a szavak mindig szem előtt legyenek. Minthogy azonban az egész törvényt se kézre, se homlokra kötni nem lehet: azért a hagyomány szerint ez alatt a תפלין értendő, melyek négy szakaszt: שמע, קדש, שמע, ויהי אם שמע, ויהי כי ויאף és ויהי אם שמע, ויהי כי ויאף foglalnak magukban, és az egész törvényt képviselik. טושפת tárgyi és etymologiai jelentéséről I. M. II. 13, 16. (20) מוזות, e szó tárgyi és etymologiai jelentését I. M. II. 12, 22. (21) בימי השמים וגו', mint az ég napjai stb., értsd: sok ideig. A mondat pedig úgy értendő: כימי השמים — למען ירבו — hogy számosak legyenek, mint az ég napjai. (22) ללכת בכל דרכיו, és jártok minden útjain,

mindezen parancsolatoknak, melyeket én parancsolok ti nektek, hogy azokat eselekedjétek, és szeretitek az Örökkévalót, Isteneteket, és jártok minden útain, és ragasszkodtok hozzá: ki fogja űzni az Örökkévaló mindezeket a nemzeteket előletek, és ti le fogtok győzni nemzeteket, melyek nagyobbak és hatalmasabbak, mint ti. Minden hely, a hová lábtalpatok lép, a tietek legyen; a pusztától a Libánonig, a folyamtól, az Eufrates folyamától a szélső tengerig legyen a ti határotok. Senkisé meg előtetek; töletek való félelmet és rettegést ad az Örökkévaló, Istenetek, az egész föld színére, a melyre lépni fogtok, a mint megigérte nektek.

26 Ime, én adok elétek áldást 27 és átkot: az áldást, hogy ha engedelmeskedtek az Örökkévaló, Istenetek, parancsolatainak, melyet én ma paran-

הַמְצִנָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָה־בּוֹ: וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֵיכֶם וַיְרִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים כִּי מִכֶּם: כָּל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בְּפִתְרֵיכֶם בּוֹ לְכֶם יְהִי מִן־הַמְּדַבֵּר וְהַקְּבֹנֵן מִן־הַנְּהַר נָהָר פְּוֹת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יְהִי כִּי גְבֻלְכֶם: לְאִדְתֵיכֶם אִישׁ בְּפָנֵיכֶם פְּחָדְכֶם וּמֹרָאכֶם יִתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פָּנַי כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכֶנָּה בְּאֲשֶׁר דִּבַּר לְכֶם:

ראה

כִּי רָאָה אֲנִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם כִּי בְרַכְתָּהּ וּקְלָלָהּ: אֶת־הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה אֶתְכֶם

értsd: eselekedni fogjátok, a mi helyes az Ő szemei előtt. — ולדבקה בו, és hozzá ragasszkodtok, azaz: mindig és mindenben Őt szemeitek előtt tartjátok. V. ö. felj. 10, 20. וּלְדַבְּקָה hosszabbult viszonyított inf. kál דַּבַּק-ból. (24) מן המדבר — ; ועד הלבנון, a pusztától a Libánonig — oly értelemben, mint: a pusztá u. i. képezi a déli, és a Libánon az északi határt. — מן הנהר — ועד — a legszélsőbb tengerig, azaz: a Középtengerig, keletről t. i. nyugat felé. (25) פחדכם ומראכם, szószerint: félelmetek és rettegétek, értsd: a félelem és a rettegés töletek. (26) ראה. Ezen ige itt indulatszó gyanánt használtatik, azért: *ime* (mint a magyar „lám“ látni igéből). — וקללה, áldást és átkot. A törvény által, t. i. melyet ma előterjesztek te neked, áldásban részesítlek, ha azt teljesíted; átkokban ellenben, ha nem telje-

28 csolok nektek; és az átkot, ha nem engedelmeskedtek az Örökkévaló, Istenetek, parancsolatainak, és eltértek az útról, melyet én ma parancsolok nektek, hogy menjetek idegen istenek után, melyeket nem ismertek. És léssen, ha az Örökkévaló, Istened, beviszen téged a földre, a hová mégy, hogy azt elfoglaljad: adjad az áldást a Gerizim hegyén, és az átkot az E'bhál hegyén. Nemde azok a Járdënon túl jól távol vannak, a nyugat felé vezető úton a Kanááni tartományában, a ki a síkságon lakik, Gilgállal szemközt, Móré ligete mellett. Mert ti átkeltek a Járdënon, hogy bemenjetekek és elfoglaljátok a földet, melyet az Örökkévaló, Istened, ád nektek; el is fogjátok azt 32 foglalni és abban lakni; teljesítétek meg szorgalmatosan mindazon törvényeket és ítéleteket, melyeket én ma elétek adok.

כח היום: והקללה אסלא תשמעו
אל-מצות יהוה אלהיכם וסרתם
מן-הדרך אשר אנכי מצוה אתכם
היום ללכת אחרי אלהים אחרים
כט אשר לאידעתם: ס והיה פי
יביאך יהוה אלהיך אלה-ארץ
אשר-אתה בא-שמה לרשתה
ונתתה את-הברכה על-ההר
גרזים ואת-הקללה על-ההר עיבל:
ל הלא-המה בעבר הירדן אחרי
דרך מבוא השמש בארץ הפנעני
הישב בערבה מור הגלגל
לא אצל אלוני מורה: פי אתם
עברים את-הירדן לבא לרשת
את-הארץ אשר-יהוה אלהיכם
נתן לכם וירשתם אתה וישבתם
לב בה: ושמרתם לעשות את כל-
החקים ואת-המשפטים אשר
אנכי נתן לפניכם היום:

sited. L. a következő verset. (29) ונתתה את-הברכה על-ההר גרזים, és add az áldást a Gerizim hegyén, értsd: rendeld el, hogy az áldás a Gerizim hegyén hirdettessek. (30) אחרי. E szó tartozik még az előttevaló Jrdn-hez, nem pedig a reákövetkező דרך szóhoz, daczára annak, hogy vonzati viszonyban áll אחרי, itt e helyen határozó gyanánt használtatván, annyit jelent, mint: jól távol. — דרך מבוא השמש, a nyugot felé vezető úton, értsd: az ország nyugoti határa felé vezető úton. — הושב בערבה, a ki lakik a síkságon, nem pedig a hegyen. V. ö. M. IV. 21, 1. (31) כי אתם עוברים את הירדן, mert ti átkeltek a Járdënon, értsd: készülő félben vagytok az átmenésre.

XII FEJEZET.

A bálványimáadás helyei és szerei elpusztítandók (1—4). Az áldozatok csak a törvény kijelölte helyen mutatandók be (5—14). A mi nem áldozatképen mutatatik be, annak húsa bárhol elkölthető (15), vére azonban el van tiltva (16). A szent illetmények csak a kiszemelendő szent helyen költhetők el (17—19). Futalmat ígér, ha az imént említett törvényeket híven teljesítik (20—28). Inti a népet, hogy a bálványimáadás szokásai szerint ne tisztelje az Istent (29—31).

- 1 Ezek a törvények és ítéle- יב אֱלֹהֵי הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים א
tek, melyeket szorgalmasan אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ
cselekedjete a földön, מֵאֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ
melyet az Örökkévaló, őseid לָדַר לְרִשְׁתָּהּ פְּלֵה־יָמִים אֲשֶׁר־
Istene, adott neked, hogy אַתָּם חַיִּים עַל־הָאָדָמָה: אַבְד־
2 míg éltek a földön. Semmi־ תֵּאבְדוּן אֶת־כָּל־הַמִּקְמוֹת אֲשֶׁר־
sítve semmisítsétek meg min־ עַבְדוֹ־שֵׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם
denestől mindazon helyeket, יֹרְשִׁים אַתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־
a hol a nemzetek, a melye־ הַהָרִים הַרְמִים וְעַל־הַגְּבְעוֹת
ket ti kiűztök, tisztelték iste־ וְתַחַת פְּלֵ־עֵץ רַעֲנָן: וְנִתְצַחֲתֶם
neiket a magas hegyeken, és אֶת־מִזְבְּחֹתֶם וְשִׁבְרֹתֶם אֶת־
3 a halmokon és minden lom־ מִצִּבְּתֵיכֶם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ

(1) אלה החקים והמשפטים וגו', ezek a törvények és ítéletek stb. A következőkben t. i. figyelmezteti őket részint a már a pusztában előadott egyes törvényekre, melyeket ez ízben bővebben fejteget (1. felj. 1, 5.), részint egészen új törvényekre tanítja őket, melyeket még eddigelé nem közölt velük. L. erről bővebben a Bevezetésben. (2) את אלהיהם, isteneiket; ez a fentebbi שם עבדוֹ-nak kiegészítője. — רענן hn. melléknév (רענן-ból), használtatik a friss zöld vagy viruló növényről, azért: עֵץ רַעֲנָן, lombos fa. (3) ונתצחתם perf. conv. piél (lerombolni)-ból, használtatik a kőfal lerombolásáról. — תגדעון fut. piél (levágni)-ból; használtatik a magas tárgy, p. a fa, a szarv és effélék levágásáról. (4) לא תעשון כן וגו', ne cselekedjétek úgy stb., értsd: ne tiszteljétek az Örökkévaló Istent oly módon, a mint a bálványimádó népek tisztelik az ő isteneiket. (5) לשכנו תדרשו, szék helyére törekedjete, a melyet t. i. ki

- Istentek, választani fog minden nemzetségeitek közül, hogy az ő nevét oda helyezze, az ő székhelyére törekedjetez menni, és oda menjetez be, 6 és oda vigyétez be égő- és hálaáldozataitokat és tizedeiteket és kezetez emelékét, és fogadalmaitokat, és önkéntes adományaitokat és marháitok 7 és juhaitok első fajzatait. És egyétez meg ott az Örökkévaló, Isteneze, színe előtt, és örvendezeze mindazokban, a mihez kezetez nyúl, ti, és háznépeze, melylyel az Örökkévaló, Isteneze, tégez 8 megáldott. Ne cselekezeze mind a szerinte, a mint mi cselekezeze itt ma, kiki, a 9 mint helyesnek tetszeze szemei előtt. Mert nem jötteze mindeddege a nyugalomhoz és az örökséghez, melyet az 10 Örökkévaló, Isteneze, ádeze nekeze. De át fogtoze menni a Járdé-

fog választani, hogy ott lakjék. לשכנו birtokragozott főnév ל viszonyítóval שבן-ből, mely alak csak ez egyszer fordul elő, de egyenlő jelentésű משכן-nal. (6) és oda le vigyéteze égő áldozataitokat stb., t. i. azon helyre, melyet Isten ki fog választani, mert más helyen áldozatot bemutatni szigorúan el volt tiltva. — תרומת ידכם, szószzerinte: kezetez emelékét, értsd: a mit vagyonotokból kiemeltek, és Isten tiszteletére ajánltoze. — בכל ידך, mindazokban, a mihez kezetez nyúl, azaz: kezetez szerezménye. משלה inf. kál שלח-ből. (8) איש כל הישר בעיניו, kiki a mint helyesnek tetszeze, értsd: mindenki áldozatot mutatott be a pusztában mindenütt a hajlék előtt tetszeze szerinte. Ha t. i. az áldozat húsát akarta bárhol (akár a táborban, akár a táboron kívül) elkölteni, azt tehette, mihelyt az áldozatot a hajlék előtt levágta, vérét pedig és háját az oltáron bemutatta. Ezen önkényes eljárásnak az i géret földén kelle megszűnnie, úgy, hogy az áldozattal való istentisztelet egy helyre meg legyen szorítva. (9) כי לא-באתם, mert nem jötteze mindeddege a nyugalomhoz stb., azért még szabad mindenkinek az áldozat húsát tetszeze szerinte elkölteni. (10) וישבתם בטה, biztosan fogtoze lakni. בטח tárgyesetben álló főnév mód-

- non, és lakni a földön, melyet az Örökkévaló, Istenetek, birtokul ád nektek, és nyugalmat szerez nektek minden ellenségeitektől köröskörül, úgy, hogy bizton fogtok lakni;
- 11 léssen tehát azon hely, melyet választani fog az Örökkévaló, Istenetek, hogy nevét abba elhelyezze: oda vigyétek mindazokat, a miket parancsolok nektek: égőáldozataitokat és hálaáldozataitokat, tizedeiteket és kezetek emelékét, és kiválogatott fogadalmaitokat, melyeket fogadni
- 12 fogtok az Örökkévalónak. És örvendeztetek az Örökkévaló, Istenetek, színe előtt, ti és fiaitok, és leányaitok, és szolgálítok, és szolgálóitok, és a Léví, ki kapuitokon belül lakik, mert neki nincsen osztályrésze és
- 13 öröksége köztetek. Őrizkedjél, hogy égőáldozataidat ne áldozad minden helyen, melyet
- 14 látsz, hanem azon helyen, melyet az Örökkévaló választani fog nemzetiségeid egyikében, ott áldozad égő áldozataidat, és ott tegyed mindazt,
- 15 a mit neked parancsolok. Mindazáltal húst vághatsz és ehetel

אֶת־הַיְרֵדָן וַיִּשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֶתְכֶם
 וְהָיָה לָכֶם מִכָּל־אֵיבֵיכֶם מִסָּבִיב
 וַיִּשְׁבְּתֶם־בְּטוֹחַ: לוֹ וְהָיָה הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ
 לְשֵׁבֶן שְׁמוֹ שֵׁם שְׁמָה תִבְיֹאוּ
 אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם
 עוֹלֹתֵיכֶם וּבְחֵיכֶם מַעֲשֵׂוֹתֵיכֶם
 וְתִרְמַת יָדְכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם
 אֲשֶׁר תִּדְרוּ לַיהוָה: וַיִּשְׁמַחְתֶּם
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם
 וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהֹתֵיכֶם
 וְהָדָוּ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אֵין
 לָו חֶלֶק וְנִחְלָה אֶתְכֶם: הַשְּׁמֹר
 לָךְ פֶּן־תַּעֲלֶה עִלְתֶּיךָ בְּכָל־מָקוֹם
 אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כִּי אִם־בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבֹטֶיךָ
 שֵׁם תַּעֲלֶה עִלְתֶּיךָ וְשֵׁם תַּעֲשֶׂה
 כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה: רַק בְּכָל־
 אוֹת נִפְשֶׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָּשָׂר

határozó értelmében (accus. adverbial.), azért: *biztosan*. (11) מבחר hn. főnév, származik קָחַר (választani, kiszemelni)-ből, azért: מבחר נדרים, *kiválogatott fogadalmait*. (12) ואמרותיכם tbsz. nn. birtokrag. fn., származik: אָמַר (szolgáló)-ból, melynek többszáma: אִמְרוֹת, mely össze nem tévesztendő אִמְרוֹת (anyák)-thal, származik אָם (töve: אָמַם)-ból. (13) השמר לך, *öriskedjél*. (14) רק בכל-אות נפשך imper. nif. שָׁמַר (örizni)-ből, לך vonzatával: *öriskedjél*. (15) רק בשר תזבח ואכלת בכל את, úgy értendő, mintha lenne, *mindazáltal húst vághatsz és ehetel, sőtved kívánsága szerint*. Ezen vers éles ellentétet képez az előbbi verssel, melyben a sz. szöveg az áldozat

- szíved kívánsága szerint, az Örökkévaló, Istened, áldása szerint, melyet neked adott, minden kapuid között. A tisztátalan és a tiszta eheti azt, mint a szarvast és az 16 őzet. Kivéve a vért, azt ne egyétek; a földre öntsd, mint 17 a vizet. Nem eheted meg kapuidon belül gabonád és édes borod és olajod tizedét, és barmaidnak és juhaidnak első fajzatait, és minden fogadalmadat, melyeket fogadni fogsz, se önkéntes áldozataidat, és kezéd emelékét, hanem az Örökkévaló, Istened, színe előtt egyed azt, azon helyen, melyet az Örökkévaló, Istened, választani fog, te, meg fiad és leányod, és szolgálod és szolgálóid, és a Léví, ki kapuidon belül lakik; és örvendezzél az Örökkévaló, Istened, színe előtt 19 mindazokban, a mikhez kezéd nyúl. Óvakodjál, hogy el ne hagyjad a 20 Lévit, minden időben földeden. Mikor az Örökkévaló, Istened, majdan kitágítja határodat, a mint neked ígérte, és ezt

בְּבִרְפֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן
 לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְהוֹר
 יֹאכְלֵנוּ בְּצִבֵי וּבְאֵיל: רַק הַדָּם
 לֹא תֹאכְלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֵנוּ
 בַּמַּיִם: לֹא־תוֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֶיךָ
 מִעֵשֶׂר הַגֶּגֶז וְתִירֹשֶׁת וּיְצִהֶיךָ
 וּבְכֹרֶת בְּקֹרֶךָ וְצֹאנֶךָ וּכְלֵי־בָרִיךְ
 אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִדְבַתֶּיךָ וְתַרְוִמַת
 יָדֶיךָ: כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 תֹאכְלֵנוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֶתָּה וּבְנֶיךָ וּבִתֶּיךָ
 וְעַבְדֶּיךָ וְאִמְתֶּיךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר
 בְּשַׁעֲרֶיךָ וְשִׁמְחֵת לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מִשְׁלַח יָדֶיךָ: הַשְּׁמֹר
 לָךְ פֶּן־תִּעְזֹב אֶת־הַלְוִי כָּל־יְמֹוֶיךָ
 עַל־אֲדָמְתֶךָ: ׀ כִּי־יִרְחִיב יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר־

bemutatását csak egy helyre szorítja meg: megengedi, hogy majdan a föld bir-
 tokába vétele után bármely helyen levághatja az állatot (nem áldozat minő-
 ségében, hanem), hogy húsát tetszése szerint (בשר תאווה) elkölthesse. — הטמא
 והטהור, a tisztátalan és a tiszta eheti azt, mivel az ilyenféle hús sem-
 minő szent jelleggel nem bír; míg a pusztában a hajlék bemenetele előtt le-
 vágott állat, melynek vérének és kövérségét az áldozár az oltáron mutatta be,
 örömaldozat (שלמים) lévén, annak húsát a tisztátalan ember nem ehet. —
 בצבי ובאיל, mint a szarvast és az őzet, melyeket áldozatul bemutatni
 nem lehetett. (16) רק הדם, kivéve a vért, azt ne egyétek. Jóllehet
 ennek véréből nem frecesentetett az oltárra, mégsem szabad vérének megenni.
 (17) לא תוכל לאכל בשעריך, nem eheted meg kapuidon belül, értsd: nem
 szabad megenned. (20) אכלה בשר, húst akarok enni; hosszabbult fut. kál,
 óhajást fejez ki — כי תאווה נפשך לאכל בשר, ez közbeszúrt mondat; ellen-

- mondod : húst akarok enni, mert lelked kívánni fog húst enni : lelked kívánsága szerint
- 21 húst ehetsz. Ha távol léssen tőled a hely, melyet az Örökkévaló, Istened, választani fog, hogy oda helyezze az ő nevét: akkor vágj le barmodból, vagy juhaidból, melyeket az Örökkévaló neked adott, a mint neked megparancsoltam, és megeheted kapuidon belül, lelked egész kívánsága szerint.
- 22 Mindazáltal úgy, a mint megszokja a szarvast és az őzet, akképen egyétek azt; a tisztátalan és a tiszta egyaránt
- 23 eheti meg. Csakhogy légy erős, hogy meg ne egyed a vért, mert a vér a lélek; és ne egyed a lelket a hússal
- 24 együtt. Ne egyed azt; a földre öntsd, mint a vizet.
- 25 Meg ne edd azt; hogy jól legyen dolgod magadnak és fiadnak utánad, mikor teszed, a mi igaz az Örökkévaló szemei előtt. Csak szentelt adományaidat, melyek lesznek neked, és fogadalmaidat vigyed fel, és menj a helyre,

לָךְ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר כִּי־
 תֵאָוֶה נַפְשֶׁךָ לֵאכֹל בָּשָׂר בְּכַר־
 כֹּחַ אֹתָהּ נַפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר: כִּי־
 יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם
 וְנִבְחַתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר
 נָתַן יְהוָה לָךְ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ
 וְאָכַלְתָּ בַשְּׂעִירֶךָ בְּכַר אֹתָהּ נַפְשֶׁךָ:
 כֹּכ אַךְ כַּאֲשֶׁר יֹאכַל אֶת־הַצִּבִּי
 וְאֶת־הָאֵיל בֵּן תֹּאכַלְנֹו הַטְּמֵאִ
 כֹּכ וְהַטְּהוֹר יִחַדּוּ יֹאכַלְנֹו: רַק חֹזֶק
 לְבַלְתִּי אֲכַל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא
 הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־
 כֹּכ הַבָּשָׂר: לֹא תֹאכַלְנֹו עַל־הָאָרֶץ
 כֹּכ תִשְׁפְּכֵנּוּ בַמַּיִם: לֹא תֹאכַלְנֹו
 לְמַעַן יִטֵּב לָךְ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
 כִּי־תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׂר בְּעֵינֵי יְהוָה:
 כֹּכ רַק קִדְשֶׁךָ אֲשֶׁר־יְהוּ לָךְ וְנִדְרֶיךָ
 תִּשָּׂא וּבֵאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־

ben : *בכל אות נפשך וגו'* (22) אך, *mindazáltal*, értsd : jóllehet meg van engedve azt minden helyen levágni, mégsem bír a szentség jellegével, hanem szabad a tisztátalannak úgy mint a tisztának belőle ennie. (23) *רק חזק לבלתי אכל הדם*, *csakhogy légy erős, hogy a vért meg ne egyed*, értsd : legyen annyi erkölcsi erőd, hogy a bálványimádók abbéli rút szokásaitól tartózkodhassál. V. ö. M. III. 16, 4. (24) *על-הארץ*, *תשפכו*, *azaz : mint egészen értéktelen, rút tárgyat.* (25) *לא תאכלנו למען וגו'*, *meg ne edd azt, hogy stb.*; ezzel a jutalmat jelöli meg, mely e törvény teljesítését követi. (26) *קדשך*, birtokrag, többesszámú fn. *קדשים*-ből, azért a קמץ a ק alatt קלה, ellenben קדשך

melyet az Örökkévaló válasz-
 27 tani fog. És mutasd be égőál-
 dozataidat: a húst és a vért,
 az Örökkévaló, Istened, oltá-
 rán; és örömládozataid vére
 öntessék az Örökkévaló, Iste-
 ned, oltárára és a húst edd
 28 meg. Tartsd meg és vedd
 figyelmedbe mindezen ígéket,
 a melyeket én parancsolok
 neked, hogy jól legyen dol-
 god neked és fiaidnak utánad,
 mindörökké, mikor teszed, a
 mi jó és igaz az Örökkévaló,
 29 Istened, szemei előtt. Mikor
 az Örökkévaló, Istened, ki
 fogja irtani a nemzeteket, a
 melyek ellen mégy, hogy
 azokat kiűzzed magad elől, és
 azokat bírod és lakol orszá-
 30 gukban: óvakodjál, nehogy
 őket követve törbe essél,
 miután eltöröltettek előled; és
 hogy ne keressed isteneiket,
 mondván: A hogy szolgálják
 vala e nemzetek isteneiket,

31 akképen akarok cselekedni én is. Ne tégy ekkép az Örök-
 kévalónak, Istenednek; mert mindazt, a mi utálatos az Örök-
 kévaló előtt, a mit gyűlöl, cselekedték isteneiknek, mert

כז יבחר יהוה: ועשית עלתיו
 הבשר והדם על-מזבח יהוה
 אלהיו ודם זבחיו ישפך על-
 מזבח יהוה אלהיו והבשר תאכל:
 כח שמר ושמעת את כל הדברים
 האלה אשר אנכי מצוה למען
 ייטב לך ולבניך אחריו עד-עולם
 כי תעשה הטוב והישר בעיני
 כט יהוה אלהיו: ס שליש כיוכרית
 יהוה אלהיו אתהגוים אשר
 אתה בא-שמה לרשת אותם
 מפניך ורשת אתם וישבת
 ל בארצם: השמר לך פן תנקש
 אחריהם אחרי השמד מפניך
 ופן תדרש לאלהיהם לאמר
 איכה יעבדו הגוים האלה את
 לא אלהיהם ואעשה-כן גם-אני:
 לא-תעשה כן ליהוה אלהיו כי
 כל-תועבת יהוה אשר שנה
 עשו לאלהיהם כי גם אתי

(származik קדש-ből) és azért a קמין a ק alatt קטון (27) הבשר והדם על (27) המזבח יהוה אלהיו, mivel ezt más módon elkölteni nem lehetett. — örömládozataid vére ellenben öntessék ki stb., azaz: örömládozataid húsát megeheted te, és csak vérért mutasd be az oltáron. (30) פן תנקש אחריהם, nehogy őket követve, törbe essél. ונקש, tört vetni)-ból, azért nifáiban: törbe esni. — השמד alanyragozott inf. nifál שמד-ból. — ופן תדרש לאלהיהם, és hogy ne keressed isteneiket, hogy t. i. mily módon tisztelik azokat. (31) לא-תעשה כן לה' אלהיו, ne tégy ekkép az Örökkévaló, a te Istenednek, azaz:

fiaikat és leányaikat is meg-
égetik vala a tűzben istene-
iknek.

בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ
בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם:

XIII. FEJEZET.

*A hamis próféta mi módon ismerhető föl és büntetendő meg (1—6).
A ki Istentől való elpártolásra csábít, agyonkövezendő (7—12). Az elcsábított
város büntetése (13—19).*

- 1 Minden ígét, melyet én
nektek parancsolok, azt telje-
sítsétek szorgalmatosan. Ne
tégý hozzá és ne végy el
2 abból semmit. Ha majd támad
közepetted próféta, vagy álom-
látó és adni fog neked jelt,
3 vagy csodát, és bekövetkezik
a jel és a csoda, melyet ne-
ked előre mondott, mikor így
szólt: Menjünk, kövessünk
idegen isteneket, melyeket
nem ismersz, és szolgáljuk
4 őket: Ne hallgass szavaira
azon prófétának, vagy azon
álomlátónak; mert az Örök-
kévaló, Istenetek, megkisért titeket, hogy megtudja: vajjon

יְיָ אֵת כָּל־הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֲתוּ תִשְׁמְרוּ
לְעֲשׂוֹת לֹא־תִסַּף עָלָיו וְלֹא
ב תִּגְרַע מִמֶּנּוּ: פ בִּי־יִקְוִים
בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אֹו הָלֵם הָלוֹם
ג וְנָתַן אֱלֹהִים אוֹת אֹו מוֹפֵת: וְבֹא
הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֱלֹהִים
ד לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים
אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתֶּם וְנַעֲבָדֵם: לֹא
תִשְׁמַע אֱלֹהִים דְּבַרִּי הַנְּבִיא הַזֶּה
אֹו אֱלֹהִים הַתְּלוֹם הַזֶּה אִי
מִנְסָה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם

ine tiszteld oly módon a te Istenedet, a hogy a bálványimádók tisztelik az ő steneiket.

(1) *minden ígét stb.,* את כל־הדבר וגו' — לא תסַּף עליו ולא תגרַע ממנו (1)
ne tégy hozzá semmit és ne végy el abból semmit. — V. ö. felj. 11, 8. (2) *נביא*
hn. főn. נָבִיא (= נָבֵע, fakadni)-ból, voltaképen: szónak (V. ö. M. II. 7, 1.);
így nevezetett későbbben a próféta is, kinek hivatásához tartozott a népet Isten
nevében felszólítani az isteni törvény pontos teljesítésére. — *הלם הלום, álom-*
látó, értsd: álom közben isteni látomásban részesül. V. ö. M. I. 41, 28., IV,
12, 6. — *אות מפת.* E két szó etymologiai és tárgyi jelentését l. M. II. 7, 3.
(3) *ונעבדם,* csak annyit jelent, mint: *ונעבדכם,* és szolgáljuk őket. V. ö. M. II.
14, 12. (4) *כי מנסה ה' אלהיכם אתכם,* mert az Örökkévaló, Istenetek, meg-
kisért titeket, hogy t. i. nyilvánvalóvá váljak, mi van a ti szívetekben és lel-
ketekben, nem ugyan Ő végett, — mert hiszen Ő úgýis ismeri szívetek gon-
dolatjait és érzelmeit — hanem mások miatt, hogy azok megismerjék szívetek

szeretitek-e az Örökkévalót, Isteneteket, egész szívetekkel és egész lelketekkel? Az Örökkévaló, Istenetek, után járjatok és őt féljétek, és parancsolatait tartsátok meg és szavára hallgassatok és őt szolgáljátok és hozzá ragaszkodjatok. Az a próféta pedig, vagy álmoláló, ölessék meg, mert elpártolásra szólított az Örökkévaló Istentől, ki titeket kihozott Egyiptom földről és a ki titeket megváltott a szolgák házából, hogy eltántorítson téged az útról, melyet az Örökkévaló, Istened, neked parancsolt, hogy jársz azon; és irtsd ki a gonoszt közüléd.

7 Ha el akarja veled hitetni atyád fia, anyád fia, vagy leányod, vagy feleséged, ki öledben van, vagy felebarátod,

לָדַעַת הַיְשָׁכֶם אֱהִי־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לִבְבְּכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: אַחֲרַי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֶתֹּו תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֶתֹּו תַעֲבְדוּ וְכוּ תִדְבְּקוּן: וְהִנְבִיא הַהוּא אִו חֵלֶם הַחֵלֶם הַהוּא יוֹמֵת כִּי דַבְּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶה מִבַּיִת עַבְדִּים לְהַדְרִיחַ מִן־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לֵלְכֵת בָּהּ וּבַעֲרַת הָרַע מִקִּרְבְּךָ: ס כִּי יִסְרֹתְךָ אַחִיךָ בֶן־אִמְךָ אֹו־בִנְךָ אֹו־בֵּתְךָ אֹו אִשְׁתְּ חֵיקְךָ אֹו רֵעֶךָ אֲשֶׁר

ragaszkodását Istenhez. — הישכם ה birtokrag. főnév kérdő -vel, származik: יש (= יש-בől, mely voltaképen azt jelenti: a mi van, azért ל viszonyítóval. יש-לי; יש-לך; nekem van, neked van stb.; absolute pedig használva (azaz minden vonzás nélkül), p. ישני, ő vagy, te vagy és így: הישכם: (5) וכן תדבקון, és Ő hozzá ragaszkodjatok. E kifejezés értelméről l. felj. 10, 20. (6) כי דבר סרה על ה' אלהיכם, mert elpártolásra szólított fel az Örökkévaló, Istentől, miből biztosan tudhatod, hogy hamis próféta és hogy őt Isten nem küldötte, daczára annak, hogy bekövetkezett, a mit előremondott. Mert ez éles ellenmondást képezne Isten szent lényében, hogy egyrészt nyilvánítsa szent akaratát, hogy győződjünk meg megváltozhatatlan igazságos voltáról, másrészt pedig engedje meg, hogy bekövetkezzék az, a mi képes szent meggyőződésünket megingatni és tőle elpártolni. Hogy azonban mégis bekövetkezett, a mit a hamis próféta mondott, annak az oka, hogy mások előtt nyilvánvalóvá váljék, hogy ti mennyire ragaszkodtok Isten szent nevéhez. L. felj. 4. v. — סור nn. főnév, származik: סור (eltérni, elválni)-ból. להדריך tárgyragozott inf. נדך (kivetni)-ból, azért להדריך, hogy téged eltántorítson. (7) ויסיתך tárgyr. fut. היל סות-ből, mely ige, még pedig היל formában azt jelenti: valakit rábírní, hogy valami rosszat cselekedjék.

- kit úgy szeretsz, mint magadat, titokban, mondván: Menjünk és szolgáljunk idegen isteneknek, melyeket nem ismeresz, sem te, sem atyáid. A népek istenei közül, melyek körülöttetek vannak, melyek közel vannak hozzád, vagy távol vannak tőled, a föld egyik szélétől a föld másik széléig:
- 8 Ne engedj neki és ne hallgass reá; és szemed meg ne szánja őt és ne kegyelmezzen neki és ne takargass rajta
- 9 semmit, hanem agyonütve agyonüssed őt. A te kezéd legyen legelőszőr rajta, hogy megöljed őt, és az egész nép keze azután. És kövezd meg őt kövekkel, hogy meghaljon, mert el akart tégedet tévelyíteni az Örökkévalótól, Istenedtől, ki tégedet kihozott Egyiptom földéről, a szolgák
- 12 házából. És egész Izráel hallja és féljen; és ne legyen
- 13 többé hasonló gonosz dolgot közepetted. Mikoron hallod városaid egyikében, melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad, hogy abban
- 14 lakjál, mondván: Kimentek alávaló emberek közüléd és rábírták

כַּנְפֶשֶׁךָ בְּסֵתֶר לֵאמֹר נִלְכְּדָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאִבְתִּיךָ: מֵאֲלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיכֶם הַקְּרִבִים אֵלֶיךָ אוֹ הִרְחַקְנִם מִמֶּךָ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ: לֹא־תֵאבְדָה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תִחֹס עֵינֶךָ עָלָיו וְלֹא־תִחַמְלֵה וְלֹא־תִכְסֶה עָלָיו: כִּי הֲרֹג תִּהְרַגְנֵה יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בְּרֵאשֹׁנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד בְּלִי־הָעַם בְּאַחֲרָנָה: וְסִקְלֹתָוּ בְּאֲבָנִים וּמַת כִּי בִקֵּשׁ לְהִדְיָחֶךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּן וְלֹא־יוֹסֵפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדְּבַר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ: ס כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְשֹׁבֵת שָׁם לֵאמֹר: יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיעַל

— אשת חקך, szószerint: öled felesége, értsd: szerettelt feleséged. — אֲשֶׁר כַּנְפֶשֶׁךָ, szószerint: társad, ki magadhoz hasonló, értsd: kit annyira szeretsz, mint tenmagadat. (9) תחום, 3. személy fut. כאל (kimélni)-ből, a mit a következő nőnemű עֵינֶךָ, a mondat alánya, bizonyít, és ne takargass rajta semmit, értsd: ne hallgass el semmit, a mi gonosz szándékát nyilvánvalóvá teszi. (10) בראשונה, nn. rendszámnevén ב viszonyítóval időhatározói értelemben, legelőszőr. Hasonlóképpen értelmű באחרונה e vers végén. (14) בני בליעל, aldvaló emberek, בליעל, összetett név בלי (nélkül) és על (föllebbvaló, haszon)-ból, azért: בני בליעל, aldvaló haszontalan emberek.

- a városok lakosait, mondván: Menjünk és szolgáljunk idegen isteneknek, melyeket nem ismertek: akkor keresd meg és vizsgáld meg, és tudakozódjál jól; hogyha igaz, bizonyos a dolog, megtörtént ezen utálatosság közepetted,
- 16 verve verjed meg azon város lakóit a kard élével; pusztítsd el azt, és mindent, a mi abban van, és annak barmát is a kard élével. És minden zsákmányát hord össze tere közepére; és égessd meg a tűzben a várost és minden zsákmányát egészen az Örökkévaló, Istened, tisztelétére, és maradjon örök rom,
- 18 ne építtessék fel többé. És ne tapadjon kezedhez semmi az átokból; hogy az Örökkévaló eltérjen az ő haragjának felgyuladásától, és irgalomban részesítsen, és könyörüljön rajtad és soka-
19 sítson meg tégedet, a mint megesküdüött ősatyáidnak, ha hallgatsz az

מִקְרָבָךְ וַיִּדְּחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם
לֵאמֹר נִלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתֶּם: וְדַרְשֵׁתָּ
וְחִקְרָתָּ וְשָׁאַלְתָּ הַיָּטֵב וְהַיָּרָה
אִמְתָּ נִכּוֹן הַדְּבָר נַעֲשֵׂתָהּ
הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבְּךָ: הֲבֵנָה
תִּפְּרָה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהוּא
לְפִי־הָרֶב הַחֶרֶם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־
יז הָרֶב: וְאֶת־כָּל־שְׂלָלָהּ תִּקְבֹּץ
אֶל־תּוֹךְ רֶחֱבֶה וְשִׂרְפָתָּ בְּאֵשׁ
אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׂלָלָהּ כָּלִיל
לְיְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיָּתָה תֵּל עוֹלָם
יח לֹא תִבְנֶה עוֹד: וְלֹא־יִדְבַק
בִּירְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֶרֶם לְמַעַן
יָשׁוּב יְהוָה מִחֶרְוֹן אָפֹו וְנָתַן־לְךָ
רַחֲמִים וְרַחֲמָךְ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר
יט נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: כִּי תִשְׁמַע

— וידחו fut. conv. hif. נָרָה (kivetni, kiszoritani)-ból, azért átvitt értelemben: és rábírák. V. ö. felj. 6. v. (15) ודרשת, és keresd meg, azaz: járj utána a dolognak. — וחקרת, vizsgáld meg, azaz: fedezd fel az okát. — ושאלת, és tudakozódjál, értsd: iparkodjál az ügy minden részletét kifürkészni. היטב inf. hifil וישב-ból. — נכון, melléknévi igenév כוון-ból, határozói jelentménynyel, azért: bizonyos. (16) לפי הרב, a kard élével. לפי viszonyított vonzója a következő הרב-nek. פה (száj)-ból, átvitt értelemben, még pedig הרב névvel kapcsolatban: él. (17) כליל himn. főnév határozói értelemben, azért: egészen. — תל עולם, a két szó két főnév stat. constr.-ban áll, még pedig a vonzó név תל (származik תלל [lebegni]-ból) romot, עולם pedig örökséget jelöl, azért: תל עולם, örök rom. (18) וגי' מאומה וגי' ולא יבך בירך מאומה וגי' és ne tapadjon kezeden stb., azaz: ne maradjon semmi belőle kezeden, ne végy belőle semmit. — ורחמך tárgyragozott perfect. conv. piél רחם-ból, melynek alapjelentése: bensőleg szeretni, átvitt értelemben: könyörölni.

Örökkévaló, Istened, szavára, őrizvén mindazon parancsolatait, a melyeket én ma neked parancsolok, hogy cselekedjed, a mi igaz az Örökkévaló, Istened, szemei előtt.

בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת-
כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ: ׀ רַבִּיעִי

XIV. FEJEZET.

Gyászszetben a testen csorbát ejteni szigorúan tiltatik (1—2). Étkezési törvények (3—21). Törvény, hogy a Lévi törzsnék járó szent illetmények kellő időben és helyen adassanak át (22—29).

- 1 Legyetek fiai az Örökkévalónak, Isteneteknek; meg ne vagdaljátok magatokat, és ne csináljatok kopaszságot a szemeitek közt a halott miatt;
- 2 mert szent népe vagy az Örökkévalónak, Istenednek, és tégedet választott az Örökkévaló, hogy kiváló népe légy minden népek közül, melyek a föld színén vannak. Ne egyél semmi utálatosságot.
- 3 Ez az állat, melyet ehettek:
- 5 ökör, juh és kecske. Őz és szarvas és Jachmur; és vad-

יָד בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לֹא תַתְגַּדְדוּ וְלֹא-תִשְׂמִיּוּ קַרְחָה
בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת: בִּי עִם קְדוֹשׁ
אַתֶּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בֵּתֵר
יְהוָה לְהוֹיֵת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה
מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי
הָאָדָמָה: ׀ לֹא תֹאכַל כָּל-
תְּלַעְבָּה: זֹאת הִבְהֵמָה אֲשֶׁר
תֹּאכְלוּ שׂוֹר שֶׁה כְּשִׁבִים וְשֶׁה
עוֹיִם: אֵיל וְצִבִי וְיַחְמוֹר וְאַקֵן

(1) *לֹא תַתְגַּדְדוּ וְנָה*, ne vagdaljátok magatok stb., a bálványimádók szokásai szerint, kik halotti gyászban testeiket vagdalták és kopaszra nyírták fejeiket. Ti pedig, kik gyermekei vagytok az Örökkévalónak, a ti Isteneteknek, a gyászban mint az örömben gondoljátok meg, hogy Ő tőle jön minden és azért ne cselekedjétek soha kétségbeeső dolgot. *הִיֶּתֶךָ* fut. hithp. *גָּדַע* (= *גָּדַע* — vágni)-ból. — *קַרְחָה*. E szó tárgyi és etymologiai jelentését l. M. III. 21, 5. — *זֹאת הִבְהֵמָה אֲשֶׁר*, halott miatt. A *ל* ezen jelentését l. M. III. 21, 1. (4) *זֹאת הִבְהֵמָה אֲשֶׁר*, ez az állat, a melyet ehettek. A következő szakasz a legbensőbb összefüggésben áll a fönnebbi (2. versben foglalt) *וְנָה אַתֶּה וְנָה*, mert szent nép vagy stb. szavakkal. Az étkezési törvény alapja legyen erkölcsi szent életünknek. V. ö. M. II. 22, 29., M. III. 11, 43—44. — *שֶׁה כְּשִׁבִים* alatt *שֶׁה* is értetik. Ez világosan kitetszik e helyen, a hol *אֵיל וְצִבִי וְנָה* (5. versben) *שֶׁה כְּשִׁבִים*-nak alosztályát képezik. — *שֶׁה כְּשִׁבִים וְשֶׁה עוֹיִם*. Úgy a fiatal juhnak, mint a fiatal kecskének közös neve a héberben: *שֶׁה*, vonzati viszonyban: *שֶׁה*. (5) *וְיַחְמוֹר*, és a *Jachmurt*. Az állatnevek, melyek a szentírásban előfordúlnak, csak akkor

kecske és Dison és bivaly és
 6 zerge. És minden hasadt
 körmű állatot, melynek körme
 kétfelé van hasítva és kérődző
 az állatok között, azt meg-
 7 ehetitek. Mindazáltal ezt ne
 egyétek a kérődzők és a ha-
 sadt körműek közül: a tevé
 és a nyulat, és a tengeri nyu-
 lat; mert ezek kérődzők
 ugyan, de körmük nem ha-
 sadt; tisztátalanok azok ti
 8 nektek. És a disznót, mert
 hasadt körmű az, de kérődzve
 nem kérődzik; tisztátalan az
 ti nektek; azoknak a húsából
 ne egyetek, és hullájukat ne
 9 illessétek. Ezt ehetitek mind-
 azok közül, melyek a vízben
 vannak; mindazt, a melynek
 úszószárnya és pikkelye van,
 10 megehetitek. És mindazt, a
 minek úszószárnya és pikkelye
 nincs, ne egyétek: tisztátalan
 11 az ti nektek. Minden tiszta madarat egyetek. Ezek pedig
 12 azok, a melyek közül ne egyetek: a sas, és a keselyű

וְדִישָׁן וְתֵאוֹ וְזֶמֶר: וְכֹל־בְּהֵמָה
 מִפְּרֹסֶת פְּרוֹסָה וְשִׁסְעַת שִׁסְעַע
 שְׁתֵּי פְרוֹסוֹת מְעֵלֶת גֵּרָה בְּבֵהֶמָה
 אֶתְּהָ תֹאכְלוּ: אֲךָ אֶת־זֶה לֹא
 תֹאכְלוּ מִמֵּעַלֵי הַגֵּרָה וּמִמִּפְּרִי־
 הַפְּרוֹסָה הַשְּׂסִיעָה אֶת־הַגִּמְלָה
 וְאֶת־הָאֲרֻלֶּבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־
 מְעֵלָה גֵרָה הֵמָּה וּפְרוֹסָה לֹא
 הַפְּרִי־סוֹ שְׂמַאִים הֵם לָכֵם: וְאֶת־
 הַחֲזִיר כִּי־מִפְּרִים פְּרוֹסָה הוּא
 וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֵם מִבְּשָׂרָם
 לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִנְעוּ:
 ׀ אֶת־זֶה תֹאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר
 בַּמַּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לּוֹ סַנְפִּיר
 וּקְשָׁקֶשֶׁת תֹאכְלוּ: וְכֹל אֲשֶׁר
 אֵין־לּוֹ סַנְפִּיר וּקְשָׁקֶשֶׁת לֹא
 תֹאכְלוּ טָמֵא הוּא לָכֵם: ׀
 כֹּל־צִפּוֹר טָהוֹרָה תֹאכְלוּ: וְזֶה
 אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר

határozhatók meg biztosan, ha a név etymologiai jelentéséből az állat minősége világosan kitetszik, vagyis a hagyományos fordítás szerint (V. ö. M. III. a commentárt). Ezt a methodust itt is híven követtem, a miért: וְיִחְמוּר־t fordítás nélkül hagytam, וְאֶקֶו־t pedig *sergével*, úgyszintén וְתֵאוֹ־t *bivalylyal* fordítottam. (6) מִפְּרֹסֶת פְּרוֹסָה וּגְרָה. E kifejezésnek valamint a többi e szakaszban (6–20) előforduló nevek és igék etymologiai és tárgyi jelentését l. M. III. 11, 2. Itt egyedül azokat láttam el kellő magyarázattal, melyek ottan hiányoznak. (8) מְעֵלָה גֵּרָה, úgy értendő, mintha lenne: וְגֵרָה לֹא יֵגֵר, *de kérődzve nem kérődzik*. (11) מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם nn. fn. használtatik különösen a *madárról*, míg עוֹף, *minden szárnyas állatról*, p. שָׂרִיץ דְּעוֹף (alább 19. v.) használatos. (12) הַנֶּשֶׁר וְגֵרָה. A madarak közül, mivel több a tiszta, mint a tisztátalan madár, a kisebb számú tisztátalanokat sorolja fel a szent szöveg; a négy lábú állatok pedig, (1. felj. 5.

- 13 és a sólyom; És a Rááh, és az Ájá, és a Dájáh, neme
 14 szerint, és minden holló neme
 15 szerint. És a strucz, és a Tách-
 mász, és a huhogó bagoly, és
 16 a karvaly, neme szerint, a ba-
 goly és a Jánsuf, és a Tinsa-
 17 meth, és a pelikán, és a
 18 Ráchómáh, és a bűvár, és a
 golya és az Ánáfáh, neme
 szerint, és a fajd és az Átá-
 19 léf. És minden csúszó-mászó
 szárnyas állat tisztátalan ti-
 nektek, meg nem ehetők.
 20 Minden tiszta szárnyas állatot
 21 egyetek. Ne egyetek semmi
 elhullottat; az idegennek, ki
 kapuidon belül vagyon, adjad
 azt, hogy megegye, vagy
 add el külföldinek, mert szent
 népe vagy az Örökkévalónak,
 Istenednek. Ne főzz gödölyét
 22 anyja tejében. Tizedelvén tizedeld meg minden jövedel-
 mét a te magodnak, mely a mezőre kimegyen évről évre.

vers), melyek közt a tiszták kevesebbek, mint a tisztátalanok, a tisztákat.
 (13) והראה = והראה (V. ö. M. II. 11, 14.). (19) וכל שרץ העוף וגו', és min-
 den mászó szárnyas állat stb. העוף שרץ tárgyi magyarázatát l. M. III. 11, 20.
 (21) לגור אשר בשערך, az idegének, a ki kapuidon belül vagyon. גר alatt itt
 értetik a נושב, a ki Izrael országában lakott, de a zsidóvállásra nem tért
 át. V. ö. M. II. 2, 48. — לנכרי (származik נכר [külföld]-ből), alatta értetik,
 a külföldi nem izraelita. מכר pedig infinitivus határozott módú ige (תמכר)
 helyett. — כי עם קדוש אתה וגו', mert szent népe vagy stb., vonatkozik úgy
 az előtte álló וגו' לא תאכלו, mint a következő וגו' לא תבשל tilalomra. Az
 étkezési törvény első és főoka erkölcsi életünknek. V. ö. M. III. 20, 24—26. é. m.
 m. h. — לא תבשל גורי וגו'. V. ö. M. II. 23, 19. Ha szüle és magzatja közti
 gyöngéd viszony mutatkozik az állatoknál is. Az állatinál nagyobb érzelmet-
 lenséget és durvaságot árul el az, a ki anyatejében főzi és élvezi magzatjának
 húsát. (22) היצא השדה שנה שנה, mely a mezőre kimegyen évről évre,
 היצא hmn. part. kál יצא-ból, vonatkozik szükségképen az előtte levő ורעד-ra,

- 23 És edd meg az Örökkévaló, כב שנה שנה: ואכלת לפני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר הגנה תירשה ויצהרה ובכרת בקרה וצאנה למען תלמד לראה אתיהוה כד אלהיך כל-הימים: וכירבה ממה הדרך כי לא תוכל שאתו כי-ירחק ממה המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברכה יהוה אלהיך: כה ונתתה בפסח וצרת הפסח בידך והלכת אל-המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ונתתה הפסח בכל אשר-תאנה נפשך בפקר ובצאן וביון ובשכר ובכל אשר תשאאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמתת אתה בו וביתך: והלוי אשר-בשעריך לא תעובנו כי אין לו חלק
- 24 Istenedet, minden időben. Ha az út hosszabb, semhogy oda vihetnéd, mert messzire esik tőled a hely, melyet az Örökkévaló, Istened, választani fog, hogy nevét oda helyezze; mert az Örökkévaló, Istened, meg fog áldani tégedet:
- 25 akkor add el pénzen és a pénzt kösd be (és vedd) kezedbe, és menj el a helyre, melyet az Örökkévaló, Istened,
- 26 választani fog. És adjad a pénzt mindazért, a mit a lelked kíván: baromért, juhért, borért és más szeszes italért, és mindazért, a mit kér tőled a lelked, és egyél ott az Örökkévaló, Istened, színe előtt, és
- 27 örvendezz te és háznéped. És a Lévi, ki kapuidon belül va-

nem pedig תבואה-ra, mely nőnemű. L. a fordítást. (23) למען תלמד לראה את ה' אלהיך, hogy tanuljad félni az Örökkévalót, a te Istenedet, mert ha elköltöd termésed tizedét Isten színe előtt Jeruzsálemben, bizo nyára arról fogsz megemlékezni, hogy meződ termése isteni áldás, melyért hálával tartozol Istenednek. (24) כי ירחק ממה המקום, mert messzire esik tőled a hely stb. Ez okadó mondat a וצרת הפסח-nek a vers kezdetén oly értelemben: ha nehezodre esik az út, mert messzire esik tőled a hely stb. — כי יברכה וגו'. Ez megint okadó mondata a fönnbbi ולא תוכל שאתו-nak, oly értelemben: nem bírod felvinni, mert meg fog áldani. (26) ובכל אשר תשאאלך נפשך, és mindeszért, a mit kér lelked tőled, azaz: mire késztet. תשאאלך tárgyragozott fut. kál, annyit jelent, mint: תשאאל אותך, v. תשאאלך. (27) לא תעובנו, ne hagyj

rátját és atyafiát, mihelyt elengedés hirdették az Örökkévaló tiszteletére. A külföldit szoríthatod; de a mid léssen neked atyádfiánál, azt engedje el a te kezéd; csakhogy nem leszen közötted szűkölködő, mert az Örökkévaló megáld tégedet a földön, a melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad örökségül, hogy azt bírjad.

De csak akkor, ha hallgatva hallgatsz az Örökkévaló, Istened, szavára, és szorgalommal cselekszed mindezeket a parancsolatokat, melyeket én ma neked parancsolok, mert az Örökkévaló, Istened, megáldott tégedet, a mint neked megígérte; és kölcsön adsz sok népnek, te pedig nem veszsz

kölcsönt, és uralkodni fogsz sok népen, és rajtad nem fognak uralkodni. Ha léssen köztéd szűkölködő, atyádfiai közül, kapuidnak egyikében, földeden, melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad: meg

kölcsönözni valakinek. *בי קרא וגו'*, mihelyt hirdettek stb. A harmadik személyű ige e helyen személytelen ige gyanánt használtatik, azért: *הירדתי את הנכרי תנוש*, a külföldit szoríthatod, értsd: a külföldi nem-izraelitát a hetedik évben is, adósságának azonnal lefizetésére kényszerítheted. A kölcsönzött pénznek a hetedik évben való elengedésére vonatkozó törvény inkább a tisztán állami és társadalmi érdekek előmozdítását veszi czélba, a miért az a külföldi nem izraelitával szemben az izraelitára nézve nem kötelező. V. ö. alább 23. fejt. 21. v. (4) *כי לא יהיה בך אביון*, csakhogy nem leszen közötted szűkölködő, a ki t. i. a kölcsön fölvételére lesz kénytelenítve, és így nem tart igényt a kölcsönadásra. (5) *רק אם שמעו תשמעו וגו'*, de csak akkor, ha hallgatsz stb. Csak akkor nem leszen köztéd szűkölködő, de másképen lesz; és ekkor szent kötelességed e törvény szerint vele szemben eljárni. L. al. a 6. v. (6) *והעבטת וגו'*, és kölcsön adsz sok népnek. *והעבטת* perf. conv. hif. *עבט*-ből, melynek átvitt jelentése a kálban: zálogra kölcsön venni, hifiben: zálogra kölcsönt adni, és vonzza mind a két esetben a személynevet accusativusban. (7) *כי יהיה בך אביון*, ha leszen köztéd szűkölködő; ha t. i. nem teljesíti az

וְאֶת־אֲחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִמָּדָה לַיהוָה: אֶת־הַנֹּכְרִי תִנּוּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אֲחִיךָ תִשְׁמַט יָדֶךָ: אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֲבִיוֹן כִּי־בְרַךְ יִבְרַכְךָ יְהוָה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ: רַק אִם־שָׁמְעָה תִשְׁמָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כְּלֵי־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם: כִּי־יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְהֵעֲבַטְתָּ גוֹיִם רַבִּים וְאֶתָּה לֹא תֵעָבֵט וּמִשְׁלַלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשְׁלוּ ׀ כִּי־יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן מֵאֶחָד אֲחֵיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן

ne keményítsd szívedet, és be ne zárjad kezedet ügyefogyott atyádfia előtt. Hanem tárva tárd fel neki kezedet és adj neki kölcsön szükségéhez képest, a mennyire szüksége van. Óvakodjál, ne-hogy valami alávaló dolog támadjon a te szívedben, mondván: Közelget a hetedik esztendő, az elengedés éve, és irigy szemmel tekintenél szűkölködő atyádfiára, nem adnál neki kölcsön; ő pedig kiáltana ellened az Örökkévalóhoz és rajtad bűn lenne.

10 Adakozva adj neki és szíved ne búsúljon, a mikor adod neki; mert annak okáért meg fog áldani tégedet az Örökkévaló, te Istened, minden

11 munkádban, és mind abban, a mihez a kezed nyúl. Mert nem fog hiányozni szűkölködő a föld közepette; azért parancsolom neked, mondván: tárva tárd fel kezedet atyádfia

לֹא לֹא תִאֲמֵן אֶת־לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֵּץ אֶת־יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיּוֹן: כִּי־פָתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לּוֹ וְהָעֵבֶט תַּעֲבִיטְנוּ דֵי מַחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחֲסַר לּוֹ: הַשְּׁמֹר לֹא פִי־יִהְיֶה דָבָר עִם־לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרִיבָה שְׁנַת־הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה וְרַעַה עֵינֶךָ בְּאֵחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְּךָ חַטָּא: נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרְעַב לִבְּךָ בְּתַתָּךְ לֹא כִּי בִגְדָל | הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכֹל מַשְׁלַח יָדְךָ: כִּי לֹא־יִחַדֵּל אֲבִיּוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ עַל־בֶּן אֲנֹכִי מִצֹּדֶךָ לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ

fiának, a szegénynek és ügyefogyottnak, közepetted, a te 12 földeden. Ha atyádfia eladja magát te néked, a héber férfi vagy a héber asszony: akkor szolgáljon nálad hat évig, és a hetedik évben bocsásd el 13 őt szabadon tőled. És mikor őt tőled szabadon elbocsátod, 14 ne bocsásd el üresen; hanem rakj fel nyakára juhaidból és szőrüdből, és borsajtódból; a mivel az Örökkévaló, Istened, téged megáldott, adjad neki. 15 És emlékezzél meg, hogy szolgálta voltál Egyiptom földén, a honnan az Örökkévaló Istened téged megváltott; azért parancsolom meg én te neked 16 ma ezt a dolgot. És léssen, ha azt fogja mondani neked: Nem akarok elmenni tőled; mivelhogy szeret tégedet és házadat, mert jól van dolga 17 nálad: akkor vedd az árat és szürd fülébe, és az ajtóhoz, és 18 dal is hasonlóképen cselekedjél. Ne legyen nehéz szemeidben, mikor őt szabadon bocsátod tőled; mert a napszámos kettős béreért szol-

לְאַחֶיךָ לְעֵנִיךָ וְלֹא־בִינָהּ בְּאַרְצֶךָ;
 יב ׀ כִּי־יִמְכַר לְךָ אַחֶיךָ הָעֵבֶרִי
 אֹד הָעֵבֶרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים
 וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי
 יג מֵעִמְךָ: וְכִי־תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי
 מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם:
 יד הָעֵנִיךָ תִּעֲנִיךָ לוֹ מִצְאֲנֶה וּמְגֻרָנֶה
 וּמִקֶּבֶד אֲשֶׁר בְּרִכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 טו תִּתֵּן־לוֹ: וּזְכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ
 בְּאַרְץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 עַל־כֵּן אַנְכִי מִצְוֶה אֶת־הַדָּבָר
 טז הַזֶּה הַיּוֹם: וְהָיָה כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ
 לֹא אֶצֵּא מֵעִמְךָ כִּי אֲהַבְדָּ וְאֶת־
 יז בֵּיתְךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמְךָ: וּלְקַחְתָּ
 אֶת־הַמְּרֻצֵּעַ וְנִתַּתָּהּ בְּאָזְנוֹ וּבִדְלֶת
 וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאָף
 יח לְאַמְתֶּךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן: לֹא־יִקְשֶׁה
 בְּעֵינֶיךָ בְּשִׂחַח אֹתוֹ חֲפָשִׁי
 מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׂכִיר

V. ö. felj. 5. v. (12) *כי ימכר לך אחיך העברי וגו'*, *ha eladja magát te neked atyádfia stb.* V. ö. M. III. 25, 39. (13) *לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם*, *ne bocsásd el üresen*, azaz: ajándék nélkül. *ריקם*, melléknévből lett adverbium, מ = képző által, mint *הָיָה בֵּן*-ből. (14) *הָעֵנִיךָ*, származik *עָנָה* (nyakdísz)-ből (denominativnm), azért: *הָעֵנִיךָ תִּעֲנִיךָ*, *rakd fel nyakára*, értsd: *ajándékozod meg őt mindenből*, a mid van. — *וּמְגֻרָנֶה וּמִקֶּבֶד*, *szőrüdből és borsajtódból*, értsd: *gabonából és borodból*. (17) *וּלְקַחְתָּ אֶת־הַמְּרֻצֵּעַ*, *akkor vedd az árt*. V. ö. M. II. 41, 6. — *וְנִתַּתָּהּ בְּאָזְנוֹ*, és add t. i. *הַמְּרֻצֵּעַ*, *az árt*, értsd: *fürd át fülét az ajtón*. V. ö. M. II. 41, 6. — *עֶבֶד עוֹלָם*, *örök szolgálta*, azaz: a Jóbhélig. V. ö. M. II. 41, 6. (18) *לֹא־יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ*, *ne legyen nehéz szemeidben*, értsd: *ne vedd roszt néven*. — *כִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׂכִיר* — *mert a napszámos kettős béreért stb.*, azaz: 1. a

gált nálad hat évig; és az Örökkévaló, Istened, meg fog áldani tégedet mindenben, a 19 mit cselekszel. Minden első fajzatot, a mely születik, barmaid és juhaid közül, a hímét, szenteljed az Örökkévalónak, Istenednek. Ne dolgozzál ökröd első fajzatán és ne nyírd meg juhaid első fajza-

20 tát. Az Örökkévaló, Istened, színe előtt edd meg azt évről évre azon a helyen, melyet az Örökkévaló választani fog; te 21 és háznéped. Ha pedig testi hiba leszen rajta: sánta, vagy vak, vagy minden más gonosz hiba: ne áldozd azt az Örökkévalónak, Istenednek.

22 Kapuidon belül edd meg azt; a tiszta és tisztátalanl egyenlőképen, mint a szarvast és az őzet. Csak vérét ne edd; a földre öntsd, mint a vizet.

XVI. FEJEZET.

A három főünnepnek (פסח, שבועה, סכה) szertartásairól (1-17). A bírák kinevezéséről és azok kötelességeiről (18-20). Az aserá ültetése és a bálványiszobor felállításának tiltatása (21-22).

1 Vigyázz az Ábhibh hónapra, és tartsad a Peszách ünnepet az Örökkévaló, Istened, tiszt-

עֲבַדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכַּךְ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ
 יט שְׁבִיעִי כְּרִי־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד
 בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאֲנֶךָ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ
 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר
 שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגַּז בְּכוֹר צֹאֲנֶךָ:
 כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה
 בְּשָׁנָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה
 כא אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ: וְכִי-יְהִי בּוֹ מוֹם
 פֶּסֶחַ אוֹ עִוֵּר כִּל מוֹם רַע לֹא
 כב תִּזְבַּחְנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: בְּשַׁעֲרֶיךָ
 תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחַדּוּ
 כג בְּצִבּוֹ וּבְאֵיל: רַק אֶת-דָּמּוֹ לֹא
 תֹאכֵר עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכֶנּוּ
 פַּמַּיִם: פ

melyért őt megvetted; 2 azért, a mit adsz neki, a mikor szabadon elbocsátod. (19) תִּקְדֵּשׁ fut. hif., azért: szenteld, azaz: legyen szent, mivel annak szenteléséhez mitsem kellett tennie, mert magától születésétől fogva volt szent. V. ö. M. III. 27, 26. — תִּגַּז fut. kál הִגַּז-ból. (20) לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ, az Örökkévaló, a te Istened színe előtt egyed azt. Ez a Kóhénak, nem pedig a tulajdonosnak szól; mert az elsőszülött a Kóhén egyik illetménye (תרומה) volt. V. ö. felj. 19. v. (22) הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחַדּוּ a tisztátalan és tiszta egyaránt, egyék meg azt, mivel sz. minőséggel nem bír.

(1) שְׁמֹר אֶת הַדֵּשׁ הָאֲבִיב, vigyázz az Ábhibh hónapra, értsd: tartsd szem előtt, hogy kötelességeidet ezen a hónapon teljesítsd. אֲבִיב etymologiai

teletére; mert a kalászerés havában hozott ki téged az Örökkévaló, Istened, Egyiptomból éjjel, és áldozd a Peszách áldozatát az Örökkévaló, Istened tiszteletére: juhot és barmot azon a helyen, a melyet az Örökkévaló választani fog, hogy nevét oda helyezze. Ne egyél mellette kovászos kenyeret, hét napig egyél a mellett kovásztalaut, a sanyaruság kenyerét, mert sietséggel mentél ki Egyiptom földéről, hogy megemlékezzél a napról, melyen kijöttél Egyiptom földéről, életed minden napjain. És ne látassék nálad kovász egész háttárodban, hét napig; és ne maradjon a húsból, a melyet áldozni fogsz este, az első napon reggelre. Nem áldozhatod a Peszách áldozatát kapuid egyikében, melyeket az Örökkévaló, Istened, ád neked;

hanem a helyen, melyet az Örökkévaló, Istened, választani fog, hogy nevét oda helyezze, ott áldozd a Peszách áldozatát este, napleszálltakor, a mely időben megszabadultál Egyiptomtól, és készítsd és költsd el a helyen, a melyet az Örökkévaló, Istened, válasz-

בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה: וְזָבַחְתָּ פֶסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשִׁבְן שְׁמוֹ שֵׁם: לֹא-תֹאכַל עֲלָיו חֲמִין שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל-עָלָיו מִצֹּת לֶחֶם עֲנִי כִּי כִּהְפֹזֵן יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת-יְיָוָה צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וְלֹא-יִרְאֶה לְךָ שְׂאֵר בְּכֹל-גִּבְלֶיךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא-יִלֵּן מִן-הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בַּעֲרֵב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לְבָקָר: לֹא תֹכַל לְזָבַח אֶת-הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: כִּי אִם-אֶרְדֵּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁבְן שְׁמוֹ שֵׁם תִּזְבַּח אֶת-הַפֶּסַח בַּעֲרֵב כִּבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צִאתְךָ מִמִּצְרַיִם: וּבִשְׁלֵת וְאָכַלְתָּ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר

jelentését I. M. II. 13, 4. שְׁמוֹר inf. kál parancsoló módú ige helyett. — לַיְלָה tárgyeesetben áll, időhatározó gyanánt, azért: *éjjel*. (3) *בַּחֲפוּזִין*, *sietséggel*. V. ö. M. II. 12, 11. (4) *לְבָקָר*, *reggelre*. A 5 ezen jelentéséről I. M. II. 7, 10. (6) *מִמִּצְרַיִם*, *a mely időtájban megszabadultál Egyiptomtól*, mert a kimenetel csak másodnapon (Niszán hó 15-én) reggel történt. V. ö. M. II. 12, 8. (7) *וּבִשְׁלֵת*, *és készítsd el*, azaz: süsd meg, mert az ige *בָּשַׁל* az ételnek úgy főzés, mint sütésnek érlelés által való elkészítéséről használtatik. V. ö. M. II. 16, 23. — וּפִינַת בְּבָקָר וְהִלַּכְתָּ

- tani fog ; és reggel fordúlj meg
 8 és menj sátoraidba. Hat nap
 egyél kovásztalant, és a hete-
 dik napon záró ünnep az
 Örökkévaló, Istened, tisztele-
 tére, ne tégy semmi munkát.
 9 Hét hetet számlálj magadnak
 azon időtől kezdve, a mikor
 bocsátod a sarlót a vetésre,
 10 kezdj számlálni hét hetet. És
 üld meg a hetek ünnepét az
 Örökkévaló, Istened, tisztele-
 tére, szabad ajándékkal, me-
 lyet vagyondhoz képest fel-
 ajánlsz, a szerint, a mint az
 Örökkévaló, Istened, megáld.
 11 És örvendezzél az Örökké-
 való, Istened színe előtt, te,
 és fiad, és leányod, és szol-
 gád, és szolgálód és a Lévi,
 a ki kapuidon belül vagyon,
 és az idegen, és az árva, és
 az özvegy, a ki középetted van, azon helyen, melyet az Örökkévaló,
 12 Istened, választani fog, hogy nevét oda helyezze. És emlékezzél meg,
 hogy szolgálta voltál Egyiptomban ; és őrizzed és teljesítsed eze-

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בַּבֶּקֶר
 וְהִלַּכְתָּ לְאֹהֲלֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים
 תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֵרֶת
 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
 מְלָאכָה: ס שְׁבַע שָׁבָעַת
 תִּסְפְּרֶיךָ מֵהַחֵל הָרִמַּשׁ בְּקִמָּה
 תִּחַל לְסַפֵּר שְׁבַע שָׁבָעוֹת:
 וַעֲשִׂיתָ חֵג שְׁבַעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 מִסֵּת נֹדֶבֶת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן בְּאִשֶׁר
 יְבָרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְשִׂמַּחְתָּ
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ
 וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְחֵלְוֵי אִשֶׁר
 בְּשַׁעֲרֶיךָ וְהֵגֵר וְהֵיטוֹם וְהָאֱלֻמָּנָה
 אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁבְן שְׁמוֹ שֵׁם:
 וּזְכַרְתָּ כִּי עַבְדָּ הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם
 וְשִׂמַּחְתָּ וַעֲשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים

לאהליך, és reggel fordúlj meg és menj sátraidba, értsd: haza mehatsz, ha egyébként nem vagy megakadályozva. (8) ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו', hat nap egyél kovásztalan kenyeret és a hetedik napon záróünnep stb., értsd: mikor fennjelzett módon megülte az ünnep hat napját, add hozzá még a hetedik napot, mint ünnepnapot, melyen szintén kovásztalan kenyeret kell enned. — לא תעשה מלאכה, ne végezz munkát, értsd: művészeti munkát (מלאכה עבודה). V. ö. M. III. 23, 8. (9) מהחל הרמש בקמה, szó szerint: a sarlót kezdésétől a vetésen, értsd: azon időtől kezdve, a midőn a sarlót ráeresztik a vetésre. Ez történt Palaestinában Niszán hó 15-én este (melyel Niszán hó 16-ika veszi kezdetét), הַחֵל inf. hif. הֵלֵל-ből. V. ö. felj. 3, 24. הָרִמַּשׁ pedig h. főnév, származik הָרַם = הָרַב (elpusztítani)-ből. (10) מסת נדבת ירך, mint e három név vonzati viszonyban áll egymással. מסת függő alakja מִסָּה-nak, mely קָסם (összefolyni)-ből származik és azért átvitt értelemben összeget jelöl. Rokonjelentésű továbbá יָרַי (st. constr. יָרַי)-szóval, azért: אֲשֶׁר מסת נדבת ירך

- 13 ket a törvényeket. A sátrak ünnepét üld meg hét napig, mikor begyűjtesz szérűdből
 14 és sajtódból. És örvendezzél ünnepeden, te, és fiad, és leányod, és szolgád, és szolgálód, és a Lévi, és az idegen és az árva és az özvegy, kik kapuidon belül vannak.
 15 Hét napig üljed az Örökkévaló, Istened, tiszteletére, a helyen, melyet az Örökkévaló választani fog; mert az Örökkévaló, Istened, meg fog áldani tégedet minden jövedelmedben és kezeid minden munkájában, úgy, hogy csak is vi-
 16 gadozó légy. Háromszor az évben jelenjék meg minden férfiszemély közüled az Örökkévaló, Istened színe előtt, a helyen, melyet választani fog: a kovásztalanok ünnepén, a hetek ünnepén és a sátrak ünnepén; és ne jelenjék meg az
 17 Örökkévaló színe előtt üresen; kiki keze felajánlása szerint az Örökkévaló, Istened, áldása szerint, melyet neked adott.
 18 Birákat és tisztviselőket rendelj magadnak, minden

יג האלה: פ מספור הג הסכת
 תעשה לך שבועת ימים באספה
 יד מוגרנה ומיקבך: ושמתה בהגך
 אתה ובנך ובתך ועבדך
 ואמתך ודלוי ודגר והיתום
 טו והאלמנה אשר בשעריך: שבועת
 ימים תהג ליהוה אלהיך במקום
 אשר יבחר יהוה פי יברכה יהוה
 אלהיך בכל תבואתך ובכל
 מעשה ידך והיית אך שמח:
 טז שלוש פעמים א בשנה יראה
 כל זכורך את פני יהוה אלהיך
 במקום אשר יבחר בהג המצות
 ובחג השבעות ובחג הסכות ולא
 יראה את פני יהוה ריקם: איש
 כמתנת ידו בברכת יהוה אלהיך
 אשר נתן לך:
 שפטים.

יז שפטים ושטרם תתן לך

מוגרנד, szabadajándékkal, melyet vagyonodhoz képest felajánlsz stb. (13) יקב (szérű)-ből. (14) יקב (szérű)-ből. (15) תהג fut. kál הַגַּנ (tulajdonképen: körben mozogni, táncolni, azért átvitt értelemben ünnepelni)-ből. — והיית אך שמח, úgy, hogy csakis vigadozó légy. A három főnnepen: סכות, שבועות, פסח, a hála és szent öröm az Isten színe előtt az ünnep főczélja. (16) ריקם, és meg ne jelenjék az Örökkévaló színe előtt üresen, azaz: ünnepi örömládozatok (שלמי חגיגה) nélkül. ריקם, igehatározó, származik ריק (adjectivum)-ből. (17) איש, kiki keze felajánlata szerint, értsd: tehetségéhez képest mutassa be a három főnnepen hála- és örömládozatait. (18) שופטים ושטרם, birák

- kapuidon belül, melyeket az Örökkévaló, Istened, ad neked törzseid szerint, hogy ítéljék 19 a népet igaz ítélettel. Ne hajlitsd meg az igazságot, tekintélyt ne ismerj, és ne fogadj el vesztegető ajándékot; mert a megvesztegetés megvakítja a bölcsék szemeit, és elferdíti az igazak szavait.
- 20 Igazságot, igazságot kövess; hogy élj, és bírad a földet, melyet az Örökkévaló, Istened, ad neked. Ne ültess magadnak ligetet, akármely fát az Örökkévaló, Istened, oltára mellett, melyet csinálsz magadnak. És ne állíts fel magadnak állószobrot, melyet az Örökkévaló, Istened, gyűlöl.

בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה יְהוּדָה אֱלֹהֶיךָ
 נָתַן לְךָ לְשֹׁפְטֶיךָ וְשֹׁפְטֵי אֶרֶץ־
 יִשְׂרָאֵל הָעָם מִשֹּׁפְטֵי־צֶדֶק׃ לֹא־תִפְסֶה
 מִשֹּׁפֵט לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח
 שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעוֹרֵר עֵינַי
 הַכְּמֹוִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים׃
 צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֶּה לְמַעַן תַּחֲיֶה
 וַיִּרְשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 נָתַן לְךָ׃ ׀ לֹא־תִטַּע
 לְךָ אֲשֶׁרָה כְּלֵעִין אֲצֵל מִזְבְּחֵ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לְךָ׃
 וְלֹא־תִקַּם לְךָ מִצִּבָּה אֲשֶׁר שָׂנֵא
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ׀

és tisztviselők, az elsők ítéletet hoznak, az utóbbiak az ítélet végrehajtásáról gondoskodnak. שָׁפָר voltaképi és átvitt értelemben vett jelentéséről I. M. II. 5, 6. — בכל שְׁעָרֶיךָ, minden kapuidon belül, értsd: a helyet, a hol a bíróság összegyűl. V. ö. M. I. 5, 10. — לְשֹׁפְטֶיךָ, törzseid szerint, azaz: minden törzsnek legyen az ő birói széke kapui és minden kapunak az ő bírószéke. (19) לֹא תִפְסֶה, ne hajlitsd meg az igazságot. Ez első sorban a bírót illeti, azért áll egyesszámban. Egyébiránt az igazságot hajlítani tilos egyáltalában. — לֹא תִכִּיר פָּנִים, ne ismerd a tekintélyt, t. i. az ítélet hozatalánál. V. ö. M. III. 19, 15. — וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים, és elferdíti az igazak szavait, értsd: a bírák szavait, kiknek igazaknak kell lenniök. יִסְלַף fut. piél; töve: סָלַף. V. ö. M. II. 23, 8. (21) לֹא תִטַּע אֲשֶׁרָה כְּלֵעִין וגו', ne ültess magadnak ligetet, akármely fát stb., a bálványimádók szokásai szerint, kik oltáraikat fákkal ültették körül. (22) וְלֹא־תִקַּם לְךָ מִצִּבָּה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ, és ne állíts fel magadnak állószobrot, melyet gyűlöl az Örökkévaló, a te Istened: a minőt t. i. a bálványimádók felemelni szoktak. Ebből következik, hogy e tilalom ki nem terjed minden kőszoborra. V. ö. M. II. 20, 21.

XVII. FEJEZET.

As áldozat épségéről (1). A ki bálványimáadásnak adja magát, halálal büntetendő (2—7). A majd kijelölendő helyen levő főtörvényszék törvényerejéről (8—13). A netalán választott király jogairól és kötelességeiről (14—20).

- 1 Ne áldozzál az Örökkévalónak, Istenednek, ökröt vagy juhot, melyeken testi hiba van, vagy akármilyen fogyatkozás, mert utálatosság ez az Örökkévaló, Istened előtt. Ha találkozik közepetted, kapuid egyikében, melyeket az Örökkévaló, Istened ad neked, férfiú vagy asszony, ki azt teszi, a mi visszatetszik az Örökkévaló, Istened szemei előtt, hogy általhágja az ő szövetségét. És elmegyén, és szolgál idegen isteneknek, és leborúl előttök, vagy a napnak, vagy a holdnak, vagy az ég minden seregeinek, a melyeket nem parancsoltam; és hírül adatik neked, és hallod és jól kitudakozod, és ime igaz, a dolog bizonyos, megtörtént ezen utálatosság Izráelben: akkor vidd ki azon férfit, vagy asszonyt, kik cselekedték e gonosz tettet, kapuidba, a férfiút vagy asszonyt, és verjétek agyon kövekkel, hogy meghaljanak. Két tanú vallomására, vagy hároméra

יִזְכֹּר לֹא־תֹבֵחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְיִשָּׁה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רַע בִּי תֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הֵיאָה: ס בְּיִמְצָא בְקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אִישׁ אִי־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רָעַבְרֹתוֹ: וַיִּלְךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶי לָהֶם וְלַשָּׁמַיִם | אוֹ לַיָּדָה אוֹ לְכָל־צִבְאָה הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי: וְהִגִּדְתָּ לֵךְ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הַיֹּסֵב וְהִנֵּה אָמַת נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וְהוֹצֵאת אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְבַרְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ: עַל־פִּי | שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ

(1) אשר דבר רע, כל akármily fogyatkozás. V. ö. M. III. 22, 20. (2) אשר יעשה, ki azt teszi: akár férfi, akár asszony, daczára annak, hogy יעשה hn. ige. Ha híu- és nőnemű név együtt jár, az ige rendszeren a hímnemű névvel egyezik meg. (3) אשר לא־צויתי, szószerint: a melyeket nem parancsoltam, értsd: a mit eltiltottam. (4) והגד לך, hírül adatik neked. והגד perf. conv. hófá! גבון-ból, melynek etymologiai magyarázatát l. M. I. 31, 22. — גבון הדבר, a dolog bizonyos; גבון, melléknévi igenév גבון-ból. (6) על־פי שנים עדים או על

ölessék meg a halálra méltó; ne ölessék meg egy tanú vallomására. A tanúk keze legyen rajta legelső, hogy öt megölje és az egész nép keze annak utána; és irtsd ki a gonoszt közül. Ha valamely ügyben az ítélet előtted ismeretlen, vér és vér között, jog és jog között, meg sérelem és sérelem között, a peres ügyek között kapuidon belül: akkor kelj föl, és menj föl a helyre, melyet az Örökkévaló, Istened, választani fog, és menj be az áldozárokhoz, kik Léví nemzetségéből valók, vagy a bíróhoz, ki leszen azon időben, és kérdezd meg, és ők megjelentik neked a törvény ítéletét. És eselekedjed az ítélet szava szerint, melyet neked ki fognak jelenteni, azon helyről, melyet az Örökkévaló választani fog; és tégy szorgalmasan mind a szerint, mint a mire téged tanítanak;

שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמַת הַמֵּת לֹא יוֹמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד: יַד הָעֵדִים תְּהִיָּה־בּוֹ בְּרֵאשֹׁנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד בְּלֹא־הַעֵם בְּאַחֲרָנָה וּבְעֵרַת הָרֵעַ מִקִּרְבּוֹ: פ פִּי יִפְלֹא מִמֶּנּוּ דָבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין־דָּם | לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נָנַע לְנָנַע דִּבְרוּ רִיבַת בְּשַׁעֲרֵיךָ וּקְמַת וְעַל־יַת אֱלֹהֵי־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבֹאֲתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם וּדְרֹשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: * וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לָךְ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשִׁמַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר

* הצי הספר בפסוקים

המת שלשה עדים יומת המת, *פי שלשה עדים יומת המת*, két tanú vallomására vagy három tanú vallomására ölessék meg a halálra méltó, értsd: ha kiderül, hogy a hír alapos, és hacsak kevés ember, p.: három, vagy csak két ember lett volna tanúja a gonosz tettnek, akkor is ölessék meg, de ne ölessék meg egy tanúbizonyosságtétel mellett. (7) יד העדים תהיה־בו בראשונה וגי, a tanúk keze legyen rajta legelső stb., értsd: a tanúk kezdjék rajta meg a halálbüntetés végrehajtását. בראשנה ige határozó, mert תהיה־בו igehez tartozik. Hasonlóképpen a következő בְּאַחֲרָנָה (8) *בי יפלא ממנו* kérdés a törvény szerint eldönteni. יפלא fut. nif. töve: פלא, melynek jelentéséről l. M. I. 18, 14. — mint: דם, vér és vér közt, azaz: vérontás kérdésében. — בין דין לדין, jog és jog közt, azaz: polgárjogi kérdésben. — ובין ננע לננע, sérelem és sérelem közt, azaz: kárpótlás perügyben. (10) *מן המקום ההוא וגי*, azon helyről stb., a hol a főtörvényt széknek székhelye volt. — יורה, tárgyragozott fut. hifil, töve: ירה, mely a kül-

- 11 a törvény szerint, melyre fog-
nak tanítani tégedet, és az
ítélet szerint, melyet neked
mondani fognak, cselekedjél;
ne térj el az igétől, melyet
neked mondani fognak, se
12 jobbra, se balra. És a férfiú,
ki szándékosan cselekszi, hogy
nem engedelmeskedik az
áldozárnak, ki ottan áll, hogy
szolgálatot tegyen az Örök-
kévaló, Istened előtt, vagy a
bírónak: azon férfiú haljon
meg; és irtsd ki a gonosz
13 Izráelből. És az egész nép
hallja, és féljen és ne cse-
14 lekedjék többé gonoszúl. Ha
bemegy a földre, melyet az
Örökkévaló, Istened ád neked,
és elfoglalod azt, és abban
lakol, és azt mondod: Királyt
akarok fölém rendelni, mint
egyéb népek, melyek körü-
15 löttem vannak: Rendelni rendelhetsz királyt magad fölé, a kit az
Örökkévaló, Istened, ki fog választani; atyádfiai közül tégy királyt
magad fölé, nem rendelhetsz magad fölé idegen férfit, ki nem a te

ban annyit tesz, mint vetni, hifilben pedig tanítani; innen תורה: tan. (11) לא
על־המשפט אשר־יאמרו לך תעשה לא תסור מן־הדבר אשר
יגידו לך ימין ושמאל: והאיש אשר־יעשה בודון לבלתו שמע
אל־הנבון העמד לשרת שם את־יהוה אלהיו או אל־השפט
ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל: וכל־העם ישמעו
וראו ולא יזדון עוד: ם שני
כירתבא אל־הארץ אשר יהוה
אלהיו נתן לך וירשתה וישבתה
בה ואמרת אשימה עלי מלך
ככל־הגוים אשר סביבתי: שום
תשים עליך מלך אשר יבחר
יהוה אלהיו בו מקרב אחיו
תשים עליך מלך לא תוכל לתת
עליך איש נכרי אשר לא־אחיו

ban annyi tesz, mint vetni, hifilben pedig tanítani; innen תורה: tan. (11) לא
על־המשפט אשר־יאמרו לך תעשה לא תסור מן־הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל
mondani fognak, se jobbra, se balra. A törvényszék főtétele föltétlen erővel
bír, és nincs törvényhatóság, mely azt hatályon kívül helyezhetné. (12) והאיש
'אשר יעשה בודון וגו', és a férfi, ki szándékosan teszi stb., értsd: ellenszegül
a főtörvényszék ítéletének. (13) ולא יזדון עוד, és ne cselekedjenek gonoszúl.
יזדון (= יזידו) fut hif., töve: יזר (= זר), melynek jelentéséről l. M. II. 21,
14. (14) אשימה, óhajtó mód, azért: rendelni akarok. (15) Ezek a szavak nem fog-
lalnak magukban parancsot, mely szerint az izraelita népnek királyt válasz-
tani kellett volna, hanem csak engedményt, mely szerint nála is kormány-
forma királyság lehet, és királyt maga fölé rendelhet. V. ö. Sámuel I. 8, 7.
אשר יבחר ה' אלהיו בו, a kit az Örökkévaló, a te Istened, ki fog választani,

- 16 atyádfia. Csakhogy ne tartson magának sok lovat, és ne vigye vissza a népet Egyiptomba, hogy sok lovat szerezzen; az Örökkévaló pedig mondta nektek: Ne térjeteK vissza többé ezen az úton
- 17 soha. És ne vegyen magának sok feleséget, hogy szíve el ne hajoljon, se ezüstjét, se aranyát ne sokasítsa magának fölöttébb. És legyen, mikorönül az ő birodalmának székén, hogy írja le magának ezen törvény mássát könyvbe, abból, mely a Lévi nemzetségéből származó kohániták előtt va-
- 19 gyon, és az legyen nála, és olvasson belőle életének minden napjain, hogy tanulja félni az Örökkévalót, Istenét, és őrizni ezen törvény igéit és ezeket a rendeleteket, hogy azokat teljesíthesse;
- 20 hogy szíve föl ne emelkedjék atyafiai fölé, és hogy el ne térjen a parancsolattól se jobbra, se balra, hogy sok ideig marad-

טז הוא: רק לא ירבה לו סוסים ולא ישוב את העם מצרים למען הרבות סוס ויהיה אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד: והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים: והיתה עמו וקרא בו בלוימי חייו למען ילמד ליראה את יהוה אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם: לבלתי רום לבבו מאהיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך

a próféta vagy a korbelti főpap által. (17) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, se ezüstjét, se aranyát ne sokasítsa fölöttébb, mert a fölötté sok ezüst és arany őt kevélylővé teszi és úgy maga, mint a nép kárára válik. L. alább 20. vers. משנה (18) מושגה, és írja le magának e törvény mását. וכתב לו את משנה התורה הזאת, vonzati viszonyban áll, a vonzó név: מושגה, függő alakja מושגה-nek, származik מושגה (ismételni)-ből, azért: מושגה st. constr. מושגה: másolat. — מלפני הכהנים הלויים, értsd: abból az eredeti törve-ből, mely a szentélyben a sz. láda oldalán Isten színe előtt feküdt. (19) וקרא בו בלוימי חייו, és olvasson belőle élete minden napjain, értsd: mikor uralkodói ügykezelése azt csak valahogyan megengedi: mivel másképen uralkodói kötelességeinek meg nem felelne. (20) לבלתי רום לבבו, hogy sáve fel ne emelkedjék. E szavakkal megokolja a sz. szöveg a fönnebbi tilalmat (16. v.). — ולבלתי סור מן המצוה, hogy el ne térjen a parancsolattól. Ez megokolás a fönnebb (12. v.) לא ירבה לו נשים

jon uralkodásában, ő és fiai, ימים על ממלכתו הוא ובניו
Izráel közepette. בקרב ישראל: ם שלישי

XVIII. FEJEZET.

A levítáknak és kohánitáknak járó illetményeikről (1—8). Mindennemű babona és varáslás szigorúan tiltatik (9—14). Az igaz és hamis próféta megkülönböztetéséről (15—22).

- 1 Ne legyen a Léví nemzet- יח לא־יהיה לפהלים הלויים
ségéből való áldozároknak, כל־שבט לוי חלק ונחלה עם־
Léví egész nemzetiségének, ישראל אשר יהודה ונחלתו
osztályrészük és örökségük יאבלום: ונחלה לא־יהיה־לו
Izráellel; az Örökkévaló égő בקרב אחיו יהודה הוא נחלתו
áldozatait és örök osztály- באשר דבר־לו: ם וזה יהיה
2 részét egyék. De öröksége ne משפט הפהלים מאת העם מאת
legyen neki atyafiai közepette; זבתי הובה אם־שור אם־שה
az Örökkévaló az ő öröksége, ונתן לכהן הורע והלתיים
3 a mint neki ígérte. Ez legyen ד והקבה: ראשית הגנה תירשה
az áldozárok illetménye a ויצהרה וראשית גו צאנה תתן
néptől, azoktól, kik az áldo- לו: כי בו בחר יהודה אלהיה
4 zatot áldozzák, akár ökröt, מכל־שבטי־לעמור לשרת בשם־
akár juhot: adja az áldozár- יהודה הוא ובניו כל־הימים: ם
nak a lapoczkát és a két ál- רביעי וכי־יבא הלוי מאחד שערי־ך
5 képeset és a gyomrot. Gabo- י
nád, édes borod és olajad
zsengéjét és juhaid nyirátá-
nak elsejét adjad ő neki;
6 mert őt választotta az Örökkévaló, Istened, minden nemzetségeid
közül, hogy álljon és szolgáljon az Örökkévaló nevében, ő és fiai
minden időben. És ha eljön a Léví kapuid valamelyikéből, egész

nak. — למען יאריך ימים ונ', *hogy sokáig maradjon stb.*, ha t. i. az isteni törvény szerint az uralkodó teendőit végezi. L. felj. 19. v.

(1) חלק ונחלה, *osztályrész és örökség.* Osztályrész a zsákmányból, melyet a harezmezőről hoztak, örökség pedig az elfoglalt föld fölosztásánál. (2) הוא ה', *az Örökkévaló az ő öröksége*, értsd: az illetmény, melyben mint áldozár törvény szerint részesül, az az ő birtoka. (3) מאת זבתי הובה, *azoktól, kik maguk számára vágnak*, hogy azt otthon, családi körben elköltessék, és így semminő szent jelleggel nem bír; abból is tartoznak a Kóhénnek adni: הורע והלתיים, a lapoczkát és két álkapesot és a gyomrot. לתיים páros számú (duális) főnév, egyesszámban: להי (pauszában להי), *álkapocs.* (4) וְ ה' himnemű

- Izráelből, a hol lakik, és be-
megyen lelke kívánsága sze-
rint a helyre, melyet az Örök-
kévaló választani fog akkor,
7 szolgálatot tehet az Örökké-
valónak, Istenének nevében
mint a többi atyafiai, a leví-
ták, kik ottan állnak az
8 Örökkévaló színe előtt. Ha-
sonló részt élvezzenek az
öröklött jószágon kívül, a
9 melyet eladhat. Ha bemegy
a földre, melyet az Örökké-
való, Istened ad neked, ne
tanulj cselekedni azon népek
10 utálatosságai szerint. Ne talál-
tassék közötted, ki fiát, vagy
leányát átvezeti a tűzön,
varázsló, időjós, igéző, vagy
11 szemfényvesztő, vagy szellem-
űző, vagy halottidéző és jö-
12 vendőmondó, és a ki kérdez a holtaktól; mert utálatos az
Örökkévaló előtt, ki azokat cselekszi, és ezen utálatossá-
gok miatt az Örökkévaló, Istened, kiűzi őket előled.

főnév (származik יוֹי [nyírni]-ből), nyírat. (7) וְשָׂרַת וְגו', akkor szolgálatot te-
het s'ib Ez igével a körmondat utórése kezdődik, azért: akkor. (8) לְבָר מִמְכְּרֵי עַל-הָאֲבוֹת
מִמְכְּרֵי עַל-הָאֲבוֹת, az öröklött jószágain kívül, melyeket eladhat, birtok-
ragozott tsz. főnév מִמְכָּר (eladott v. eladandó)-ból. V. ö. M. III. 25, 27. (10) לֹא
כָךְ יִמְצָא כֵךְ, ne táltassék kösted, azaz: ne tőrjed, hogy olyasmi földeden tör-
ténhessék. L. alább 12. v. — מעביר בנרובתו כאש, a ki fiát vagy leányát át-
vezeti a tűzön, t. i. a molókhnak. V. ö. M. III. 20, 2. — קסם קסמים, szó-
szerint: varázslást varázsol, értsd: varázslási mesterséget űs. — מעונן ומנחש, szó-
szerint: egybefoglalt egybefoglalandókat, a mivel a gonosz szellemeket elűzi. — ושאל אוב
וידעני E két kifejezés tárgyi és grammatikai magyarázatát l. M. III. 20, 6. — דרש
ובגלל, és a ki tudakozódik a halottaktól, t. i. az élők sorsa felől. (12) ותועבת האלה
ותועבת האלה ה', a holtaktól, és ezen utálatosságok miatt az Örökké-
való, te Istened, kiűzi őket előled. Olyannyira már magukban utálatosak, még
ha nem volnának is tiltva, hogy Kanáán lakóinak miattok elpusztulniok kell.

- 13 Légy tökéletesen az Örökké-
 14 valóval, Isteneddel, mert ezek
 a népek, melyeket kiűzesz,
 időjósokra és varázslókra
 hallgatnak; te pedig, nem
 úgy adott neked az Örökké-
 15 való, Istened, Prófétát közü-
 led, a te atyádfiai közül,
 mint én vagyok, támaszt ne-
 ked az Örökkévaló, Istened;
 16 ő neki engedelmeskedjete. A
 mint kérted az Örökkévaló-
 tól, Istenedtől, Chórében, a
 gyülekezet napján, mondván:
 Nem akarom többé hallani
 az Örökkévaló, Istenem szavát,
 és eme nagy tüzet nem aka-
 rom többé látni, hogy meg-
 17 ne haljak. És az Örökkévaló
 mondá nekem: Helyesen
 18 szólottak. Prófétát támasztok
 nekik, atyjukfiai közül, mint
 tégedet; és annak szájába
 adom szavaimat, és ő szólja
 19 hozzájuk mindazokat, a miket neki parancsolok. És léssen
 a férfi, a ki nem hallgat szavaimra, melyeket nevében

(13) מִפְּנֵיךָ: תָּמִים תְּהִיָה עִם יְהוָה *légy tökéletesen az Örökkévaló, a te Isteneddel,* azaz: egyedül ő benne bizzál, meggyőződván, hogy tőle van minden: áldás kezéd munkájában, segítség idejében, orvoslás a betegségben, vigasztalás szomorú napokban, szóval: minden, a mi akár javadra, akár károdra válhatik. (14) וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה *te pedig — nem úgy adott neked az Örökkévaló, te Istened,* értsd: nem engedte, hogy ilyen legyen sorsod. (15) כַּמֵּנִי *mint én vagyok,* ki t. i. Isten igéjét hirdeti. (17) הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ *helyesen szólta.* Mert a főszű e versben a módhatározóra: *helyesen* esik; azért ez igealakban ki van fejezve. V. ö. M. I. 31, 28. és m. s. h. (18) נָבִיא אֲקִים *anbi* 'להם וּנִי'. *prófétát támasztok nekik stb.* Isten ezen szavait most legelőször közli a néppel, jóllehet Isten azokat már régen közölte volt Mózeszel. (19) אֲנִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ *én majd követelni fogom tőle,* azaz: meg fogom őtet büntetni

szól, én majd követelni fogom tőle. De a próféta, ki merészkedik valamit az én nevemben szólni, a mit meg nem parancsoltam neki, hogy szólja; és a ki szólni fog idegen istenek nevében, azon próféta haljon meg. És ha mondod a te szivedben: Hogyan fogjuk tudni az ígét, melyet az Örökkévaló nem szólott? A mit a próféta szól az Örökkévaló nevében, és a dolog nem történik és be nem következik: az azon íge, melyet az Örökkévaló nem szólott; gonoszságból mondotta a próféta; ne félj tőle.

XIX. FEJEZET.

A Jordán nyugati partján kijelölendő három menedékhelyről (1—3). A szándékos és szándéknélküli gyilkos (4—13). A határkövet helyéből kimozdítani tilos (14). A tanúság törvényes érvényéről (15—17). A meghazudtolt tanú büntetése (18—21).

- 1 Ha az Örökkévaló, Istened, eltörli a nemzeteket, melyeknek országát az Örökkévaló, Istened, neked adja, és elűződ őket, és lakol városaikban és falvaikban: válaszs magadnak

יִשְׂרָאֵל כִּי־יִכְרֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶת־הָאָרֶץ וְיִרְשָׁתָם וְיִשְׁכַּת בְּעָרֵיהֶם וּבְבֵתֵיהֶם: שְׁלוֹשׁ עָרִים

érette. (20) אשר יוד, a ki merészkedik. ויוד fut. hif., töve: יוד, melynek jelentését l. M. II. 21. 14. (21) איכה נדע וגו, hogyan fogjuk tudni stb. Ha t. i. a próféta a népet valamire kivételképen tanítja (mint p. Jósuê, ki azt parancsolta, hogy a nép Jerichô városát szombat napján foglalja el, vajjon Isten meghagyásából teszi-e vagy sem? (22) אשר ידבר הנביא וגו ולא יהיה הדבר וגו, a mit a próféta szól stb., és a dolog be nem következik stb.: az azon dolog, a melyet az Örökkévaló nem parancsolt. Csak ez esetben próbája az előre mondott jel bekövetkezése a próféta kivételképi intézkedése igaz voltának; ha ellenben a népet vagy egyes izraelitát Isteniöl való elpartolásra vagy törvényellenes életmódra csábítja: hamis prófétának tekinthető, még akkor is, ha az előre mondott jel be is következett volna, és az olyan próféta halálra méltó.

- három várost földed közepén, melyet az Örökkévaló, Istened, ád neked, hogy azt birjad.
- 3 Tedd az utat jó állapotba és oszszad azok által három részre földed határát, melyet az Örökkévaló, Istened, ád neked örökségül, hogy (alkalmas) legyen, hogy oda fut-hasson minden gyilkos. Ez
- 4 pedig a gyilkos törvénye, a ki oda fut, hogy életben maradjon; a ki megöli felebarátját szándék nélkül, ő pedig nem volt ellensége, sem tegnaptól, sem tegnapelőttől fogva, hanem
- 5 bemegyén felebarátjával az erdőbe fát vágni, és midőn keze megindul a fejszével, hogy fába vágja, kihull a vas a nyélből, és találja felebarátját úgy, hogy meghal: az fusson a városok egyikébe,
- 6 hogy életben maradjon: hogy ne siessen a vérboszúló a gyilkos után, ha felhevül a szíve, és elérje azt, ha az út hosszú lenne, és őt agyonüsse; őt pedig
- 7 nem illeti a halálbüntetés, mert nem volt ellensége tegnaptól és tegnapelőttől fogva. Azért parancsolom neked, mondván: válaszsza

תבדיל לך בתוך ארצך אשר
 יהיה אלהיך נתן לך לרשתה:
 תכין לך הדרך ושלושת את-
 גבול ארצך אשר ינהיילך יהיה
 אלהיך והיה לנום שמה כל-
 רצח: וזה דבר הרצח אשר-
 ינום שמה וחי אשר יכה את-
 רעהו בבלי-דעת והוא לא-שנא
 לו מתמול שרשם: ואשר יבא
 את-רעהו בער לחטב עצים
 ונדהה ידו בגרזן לכות העין
 ונשל הפרול מן-העין ומצא
 את-רעהו ומת הוא ינום אל-
 אחת הערים-האלה וחי: פן-
 ירחף גאל הדם אחרי הרצח כי
 יחם לבבו והשיגו כי-יורדה
 הדרך והפרו נפש ולו אין
 משפט-מות כי לא שנא הוא
 לו מתמול שלשום: על-כן
 אנכי מצוה לאמר שלש ערים

(3) תכין לך הדרך, *tedd az utat jó állapotba*, értsd: hogy az úton semminemű akadály ne legyen. תכין fut. hif. כון (= בנן, megerősíteni)-ből. — ושלושת את-גבול ארצך, *és oszszad azok által földed határát három részre*. שְׁלֹשֶׁת perf. conv. piél שָׁלַשׁ (denominativum)-ből. (4) וזה דבר הרצח וגו', *ez pedig a gyilkos törvénye stb.* V. ö. M. IV. 35, 10—34. (5) לחטב עצים, *fát vágni*. חָטַב (= חָצַב) használtatik favágásról. — ונדהה ידו בגרזן וגו', *és midőn megindul fejszével kezében stb.* נִדְּהָה, alakjánál fogva lehet ugyan perf. conv. nif., mint perf. conv. piél. Első esetben passivum, második esetben activum. Itt úgy látszik, a passivum helyén van. (6) כי יחם לבבו, *ha felhevül szíve*.

- 8 magadnak három várost. És ha az Örökkévaló, Istened, ki fogja tágítani határodat, a mint esküdött őseidnek, és neked adja az egész földet, melyet ígért, hogy adja őseidnek; ha szorgalmasan megcselekszed mind e parancsolatokat, melyet én ma neked parancsolok, hogy szeressed az Örökkévalót, Istenedet, és hogy járj az ő útain minden időben: akkor adj hozzá még három várost ama háromhoz.
- 10 És ne ontassék ártatlan vér földed közepében, melyet az Örökkévaló, Istened, ad neked örökségül, különben halálos bűn lenne rajtad. Ha valaki lesz ellensége felebarátjának és öllalkodik utána, és felkel ellene és agyonüti, úgy, hogy meg-
- 12 halna, és menekül ezen városok egyikébe: akkor küldjenek el városának vénei és hozassák el őt onnét és adják őt a vérrokon kezébe,

ח תבדיל לך: ואסיריחוב יהוה אלהיך את-גבולך כאשר נשבע לאבתך ונתן לך את-כל-הארץ אשר דבר לתת לאבתך: כִּי-תשמר את-כל-המצוות הזאת לעשתה אשר אנכי מצוה היום לאהבה את-יהוה אלהיך וללכת בדרכיו כל-הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה: ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה ויהו עליך דמים: פ וכי-יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והבהו נפש ומת וגם אל-אחת הערים האל: יב וישלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם

ואסיריחוב ה' אלהיך את- (8) fut. kál. יחם (= יחם) -ból. V. ö. M. I. 31, 10. (8) *ha az Örökkévaló, te Istened, ki fogja tágítani határaidat, úgy, hogy nemcsak a hét nemzetet (שבעה עמים), hanem mind a tizet, melyeket Isten Ábrahámának ígért: a Kénit, Knízit és Kádmônit is legyőzted.* V. ö. M. I. 15, 19—21. (9) *adj hozzá még három várost stb.,* hogy azután mindössze kilencz menedékváros legyen: három a Járdên keleti partján (V. ö. Józ. 20, 7—8.) és hat a Járdên nyugati oldalán. (10) *óhja, különben lenne rajtad halálos bűn.* ezen jelentéséről l. M. II. 22, 1. (12) *és adják őt a vérrokon kezébe, hogy meghaljon.* A főtörvényszék t. i., a mely mindenekelőtt a gyilkost a menedékvárosba küldi, a hol marad, míg a törvényszék elé áll, hogy kiderüljön, vajjon szándékosan vagy véletlenből gyilkosságot követett el. — Ennek kiderítése után, ha szándékos gyilkos, akkor a törvényszék átengedi őt a vérrokonnak; ha pedig csak véletlenből gyilkolta meg őt, akkor visszaküldi a menedék-

- 13 hogy meghaljon. Ne tekintsen szemed kimélettel reá és töröld el az ártatlan vérontás bűnét Izráelből, hogy jól
 14 legyen dolgod. El ne told felebarátod határát, melyet az elődök határául vetettek örök-ségedben, melyet örökölsz a földön, melyet az Örökkévaló, Istened, ád neked, hogy azt
 15 elfoglaljad. Ne álljon csak egy tanú személy ellen akárminemű vétek vagy bűnben, bármily vétségben, melyet elkövet; két tanú vagy három tanú vallomása szerint érvényesül-
 16 jön minden ügy. Ha erőszakos tanú álland fel valaki ellen, hogy vétséget tanusít-
 17 son ellene: álljon a két férfiú, a kiknek pörük vagyon, az Örökkévaló színe elé, az áldozárok és birák színe előtt,
 18 kik azon napokban lesznek, és a birák vizsgálják meg jól,

י ומת: לא-תחוס עינך עליו
 ובערת דם-הנקי מישראל וטוב
 יד לך: ם ששי לא תסיג גבול
 רעך אשר גבלו ראשנים
 בגחלתך אשר תנחל בארץ
 אשר יהוה אלהיך נתן לך
 טו לרשתה: ם לא יקום עד אחד
 באיש לכל-עון ולכל-חטאת
 בכל-חטא אשר יחטא על-פי
 שני עדים או על-פי שלשה-
 טו עדים יקום דבר: כי-יקום עד
 חמס באיש לענות בו סרה:
 י ועמדו שני-האנשים אשר-להם
 הריב לפני יהוה לפני הכהנים
 והשפטים אשר יהיו בימים
 יד ההם: ודרשו היטב

városba. M. IV. 35, 25. (13) לא תחוס fut. kál 3. személy nn., mert a reá következő עינך a mondat alanya; másképen תחוס, alakjánál fogva 2. szem. egyesszám hn. ige is lehet. (14) לא תסיג גבול אשר גבלו ראשנים *el ne told felebarátod határát, melyet határául vetettek az elődök.* נסג fut. hif. נסג (= סג)-ból, mely ige tulajdonképen annyit jelent, mint hátralépni, azért hif.-ben eltolni. (15) אשר יקום עד אחד באיש לכל-חטאת בכל חטא אשר יחטא, *egy tanú ne álljon személy ellen, akárminemű vétek vagy bűnben, bármily vétségben, melyet elkövet, hogy az ő tanúságára a bűnös ember büntetessék.* — על-פי שני עדים או על-פי שלשה-עדים יקום דבר, *két tanú vagy három tanú vallomása szerint érvényesüljön minden ügy:* több mint egy tanúnak vallomása szükséges, hogy a törvényszék vagy halál- vagy pénzbeli büntetést mérhessen a bűnös személyre. (16) חמס עד *erőszakos tanú*, oly tanú, ki erőszakot el akar követni felebarátja ellen. חמס fn. és az előtte álló עד-nek a vonzata, mint: עד שקר (M. II. 23, 1.). — סרה nn. fn., származik סור (eltérni)-ból, azért: סרה, *vétség.* (18) היטב módhatározó, mely az előtte 18. vers igéhez tartozik; ekképen: ודרשו היטב, *visszágálják meg jól.* — עד שקר

és ha a tanú hamis tanú, hamisan tanúskodott atyafia 19 ellen: cselekedjétek vele, a mit szándékozott cselekedni atyafiának; és töröld el a go- 20 noszt közüled, és a többiek hallják és féljenek, és ne cselekedjenek többé hasonló go- 21 nosz dolgot közepetted. És ne kimélje őt a te szemed; éltet életért, szemet szemért, fogat fogért, kezét kézért, lábat lábért.

וְהָיָה עַד-שִׁקְרָהּ הָעֵד שִׁקְרָה עִנָּה
 ב באֲחֵיו: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם
 לַעֲשׂוֹת לְאֲחֵיו וּבְעֵרַת הָרֵעַ
 ב מִקִּרְבּוֹ: וְהַנְּשֹׂאִים יִשְׁמְעוּ
 וִירָאוּ וְלֹא-יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד
 כא בַּדָּבָר הַרֵעַ הַזֶּה בְּקִרְבּוֹ: וְלֹא
 תַחֲסֹם עֵינֶיךָ נַפֶּשׁ בְּנַפֶּשׁ עֵין
 בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל
 בְּרֶגֶל: ׀

העד, a tanú hamis tanú, azaz: ez izben hamis tanúságot tett felebarátja ellen, a mint a szent szöveg magyarázatólag hozzá teszi: שִׁקְרָה עִנָּה בֵּאֲחֵיו, hamisan tanúskodott atyafia ellen. (19) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֲחֵיו, és cselekedjétek vele, a mint szándékozott cselekedni az ő atyafiával, értsd: büntesétek meg őt, t. i. a meghazudtolt tanút a büntetéssel, melyben részesülnetni akarta atyafiát. Ha p. halálos bűnre vallott a vádlott ellen, akkor a meghazudtolt tanú halállal büntetendő; ha pedig más büntetésre, akkor a meghazudtolt tanú ugyanazon büntetésben részesítendő. L. a 21. v. — כַּאֲשֶׁר זָמַם, a mint szándékozott, וְלֹא כַּאֲשֶׁר עָשָׂה, de nem a mint cselekedett, mert a hagyományos magyarázat szerint a meghazudtolt tanúk (עֵדִים וְזָמִים) csak akkor öletnek meg, ha hazugságuk kiderült, még mielőtt a vádlott kivégeztetett; mihelyt azonban ez megtörtént és csak azután tűnt ki a tanúk hamis volta, ezek többé meg nem öletnek. Ennek az oka, böleseink szerint az, mivel okvetlenül szükséges, hogy a főtörvényszék ítélete alapos, meg nem támadható legyen, hogy senkinek ne legyen kételye annak alapos és igaz volta iránt. Ha már most a meghazudtolt tanú, miután a vádlotton, ki ellen hamisan tanúskodott, a halálbüntetés végrehajtatott, szintén halállal büntetnének meg, akkor a bírák szolgálatnának okot a közönségnek, ítéletük alapos és igaz volta iránt kétkedni, mi az igazságszolgáltatás alapjait megrendítené. (21) נַפֶּשׁ בְּנַפֶּשׁ וְנִי, élet életért stb., azaz: olyan büntetésben részesítendő a meghazudtolt tanú, a milyenben részesült volna a vádlott, ha a tanúság igaznak bizonyult volna.

XX. FEJEZET.

Miképen bátorítandó fel a nép a harcra (1—4). Kik mentendők fel a hadi szolgálat alól (5—9). A háborúval megtámadandó város előbb békére szólítandó fel (10—15). Kandán lakói kiirtandók (16—18). Háború alkalmával a gyümölcsfát kiirtani tilos (19—20).

- 1 Mikor kimégy harcra **כ בִּיְתֵצָא לַמִּלְחָמָה עַל-אִיבֶיךָ** א
ellenséged ellen, és látsz lo-
vat és szekeret. náladnál na-
gyobb népet: ne félj tőlük ;
mert az Örökkévaló, Istened,
veled van, ki tégedet felho-
zott Egyiptom földéről. És
2 léssen, mikor közeledtek a
harczhoz, lépjen elő a főpap és
3 szóljon a néphez, és mondja
nekik: Halljad, Izráel! ti ma
harczra keltek ellenségeitek
ellen ; ne csüggedjen szívetek,
ne féljetek, ne ijedjete meg,
4 és ne rettegjetek tőlük. Mert
az Örökkévaló, Istenetek az, ki
veletek jár, hogy harczoljon
érettetek ellenségeitek ellen,
5 hogy segítsen titeket. Szólja-
nak továbbá a tisztviselők a
néphez, mondván : Kicsoda a
férfiú, ki új házat épített és föl nem avatta ? menjen el és
térjen vissza házába, nehogy meghaljon a harcban és más

(2) **בִּיְתֵצָא לַמִּלְחָמָה**, mikor közeledtek a háborúhoz, értsd : mikor készültök a háborúba. **בְּקִרְבָנְךָ** alanyragozott inf. kál **קָרַב** (közeledni)-ból, káf comparatívi kapcsolatában. — **וַנִּגַּשׁ הַכֹּהֵן**, *lépjen elő a főpap*, azon főpap t. i., kit e czélből felkentek. **מִשֵּׁת מִלִּקְדָּה**, hogy a hadsereget ekképen felszólítsa. (3) **אַל-יִרְדָּךְ לִבְכַּכֶּם**, *ne csüggedjen szívetek*, mikor harcra keltek. — **אַל-תִּירָאוּ**, *ne féljete* ellenségetek nagy tömegétől. — **וְאַל-תַּחֲפוּ**, *ne ijedjete* meg, hogy futásnak ne eredjete. **וְאַל-תַּעֲרֹצוּ**, *és ne rettegjete* meg, midőn ellenségetekkel szembe szálltok. (5) **וְלֹא הִנְכוּ**, *és fel nem avatta*, saját lakására, még nem lakott benne. **הִנְכוּ** tárgyragozott perf. kál, töve : **הִנֵּךְ**, tulajdonképi jelentése : első hasznát venni valaminek, azért átvitt értelemben : beavatni. — **וְהִנְקִנִי** : tárgyragozott fut. kál, **נ**

- 6 férfi avassa fel azt. És kicsoda a férfi, ki szőlőt ültetett és még nem szüretelt azon? menjen el, és térjen vissza házába, nehogy meghaljon a harcban és más férfi váltsa meg azt. És kicsoda a férfi, ki feleséget jegyzett el magának, és azt el nem vette? menjen el és térjen vissza házába, hogy meg ne haljon a harcban, és más férfi vegye el azt. Azonkívül szóljanak a tisztviselők a néphez és mondják: Kicsoda a férfi, a ki fél és gyöngye szívé? menjen el és térjen vissza házába, hogy el ne csüggeszsze atyafiai szívét, hogy lenne, mint az ő szíve. És legyen, mikor a tisztviselők befejezték beszédeiket a néphez, a hadvezérek a nép élén tartsanak szemlét. Ha közelgetsz valamely városhoz,

אָחַר יִהְיֶהנָּוּ : וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוּ יָלְדוֹ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּתִימוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחַר יִהְיֶהנָּוּ : וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ יָלְדוֹ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּתִימוֹת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחַר יִקְחָנָהּ : וַיִּסְפוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַזֶּה אֲוֹרֵךְ הַלֵּבב יָלְדוֹ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמַס אֶת־לֵבָב אַחֵיו פִּלְכָבוֹ : וְהָיָה כַּכֹּל הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפְקֻדוֹ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם : ס שְׂנֵי בֵּית־תְּקַרֵּב אֶל־

epenthetikummal הַבַּיִת-ből. (6) ולא חללו, és még nem szüretelt azon, értsd még egyszer sem szüretelte le. — חללו tárgyragozott perf. piél חלל-ből, melynek voltaképi jelentése: átszúrni, megölni (karddal); átvitt értelemben: szont voltától megfosztani (valamit), azért a szöllő első szüretelésére alkalmazva, szintén annyit jelent, mint szentségétől megfosztani, mivel a szőlőt az első 3 évben leszüretelni tilos volt. יהלנו, tárgyragozott fut. piél, n epenthetikummal חלל-ből. (7) ארש perf. piél ארש (= ארם)-ből, használtatik a nő törvényszerű eljegyzéséről és rokonjelentésű a gyakoriabb אשה לקח-vel. L. a vers végén. (8) הורא, a ki fél t. i. hogy megölnek, ורך הלבב, és gyöngye szívé, azaz: nem tud mást megölni. — ויפס את. Ezen constructióról l. felj. 1, 28. Ezen harezai intézkedések humánus volta szembetűnő. Az isteni törvény t. i. méltányosnak tartja, hogy az, ki valamiért nagyon fáradozott, fáradozásának első gyümölcsét legalább békésen élvezhesse. (9) ופקדו שרי צבאות בראש העם, és a hadvezérek a nép élén tartsanak szemlét, hogy meggyőződjenek, vajjon minden kész-e a harezra. (10) וקראת אליה לשלום, szólítsd fel előbb a békére, értsd: hogy békésen vesse alá magát. A kanáániták elleni harcban ezt nem teheték, mivel azokkal frigyre lépni az izraelita népnek nem volt szabad; hanem valamely szomszédnép elleni háború esetében, melylyel békességben élhetett, és csak

- hadat indítani ellene, szólítsd
 11 fel előbb bákére. És léssen,
 ha békével felel neked, és ki
 fog neked nyitni, legyen az
 egész nép, mely benne talál-
 tatik, adófizetővé te neked, és
 12 szolgáljon neked. Ha pedig
 nem szerez békét veled, hanem
 hadat indít ellened, akkor
 13 vedd ostrom alá, és az Örök-
 kévaló, Istened, kezedbe adja:
 akkor ölj meg minden férfit
 14 benne a kard élével. Csak a
 nőszemélyeket és a kis gyer-
 meket és a barmokat, és
 minden egyebet, a mi leend
 a városban, minden zsákmányt
 abban ragadj meg magadnak,
 és emészd meg ellenségeid
 ragadmányát, melyet az
 Örökkévaló, Istened, neked
 15 adott. Eképen cselekedjél
 mindazon városokkal, melyek
 nagyon távol vannak tőled, melyek nem ezen nemzetek városai
 16 közül valók. De ezen népek városaiból, melyeket az Örökkévaló,
 17 Istened, neked ad örökségül, ne hagyj életben egy lelket sem. Hanem
 átok alá vessed őket, a Chittít, és az Emórit, a Kánáánit és a

עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ
 י א לְשָׁלוֹם: וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ
 וּפְתַחְתָּהּ לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־
 י ב בָּהּ יְהוּ לְךָ לְמַסַּךְ וְעַבְדוּךָ: וְאִם־
 לֹא תִשָּׁלוֹם עִמָּךְ וְעָשִׂתָה עִמָּךְ
 י ג מִלְחָמָה וְצָרָתָ עָלֶיהָ: וְנָתַנָּה יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְיָדְךָ וְהִבִּיתָ אֶת־קִרְיָתָּהּ
 י ד וְזָמְרָה לְפִי־חָרֹב: רַק הַנְּשִׁים
 וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה
 בְּעִיר כָּל־שָׁלָלָהּ תִּבְנוּ לָךְ וְאִכְלָתָ
 אֶת־שָׁלָל אֲבוֹיָךְ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
 ט ב אֱלֹהֶיךָ לָךְ: בֶּן תַּעֲשֶׂוּהָ לְכָל־
 הָעָרִים הַרְחֵקֵת מִמָּךְ מֵאֹד אֲשֶׁר
 ט ג לֹא־מַעְרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה: רַק
 מַעְרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִהְיֶה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה לֹא תַחֲיֶה
 י ד כָּל־נַשְׁמָה: בִּי־הַחֲרֹם תַּחְרִימֵם
 הַחַתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי

háborúeset következtében támadta meg (מִלְחָמָתָ הַרְשִׁוּת): akkor kötelessége volt az izraelita népnek a megtámadandó várost békés megadásra felszólítani. (11) וּפְתַחְתָּהּ לָךְ, és ki fog neked nyitni t. i. kapuit, hogy békésen elfoglalhassa. — יְהוּ vonatkozik עַם־ra, mely, mivel gyűjtőnév, az igét úgy egyes, mint többeszámban tűri, maga mellett. Ismételtetik pedig az igeálltmány azért, mivel a közbeszúrt mondat által az alanytól messzire esik. V. ö. M. IV. 14, 14—15. לְמַסַּךְ, adófizetővé; de egyébiránt nincsen jogod rosszul vele elbánni. — וְעַבְדוּךָ tárgyragozott perf. conv. kál יַעֲבֹד־ból, annyit jelent, mint: וְעַבְדוּךָ אֶתְךָ. (12) וְצָרָתָ עָלֶיהָ, akkor vedd ostrom alá. E szavak már nem tartoznak a föltételező mondatához, azért: akkor. וְצָרָתָ perf. conv. kál צָרָה (= צָר, szorongatni)-ból. (13) לְפִי־חָרֹב, szösz szerint: a kard szájával, azaz: élével. V. ö. M. IV. 21, 24. (15) הָעָרִים הַרְחֵקֵת, a távoleső városoknak, melyek t. i. nem tar-

P'rizít, a Chivit és a Jebuszít, a mint az Örökkévaló, Istened, neked megparan-
 18 esolta, hogy ne tanítsanak titeket cselekedni mindazon utálatosságaik szerint, melyeket ők cselekedtek isteneiknek, és vétkeztek az Örök-
 19 kévaló, Istenetek, ellen. Ha ostromolsz valamely várost sok ideig, hadakozván ellene, hogy azt elfoglaljad: ne pusztítsd ki élő fáját, fejszét suhintván fölötte, mert arról ehetsz, de le ne vágjad azt, mert ember-e a mező fája, hogy a várba meneküljön elő-
 20 led? Csak olyan fát, melyről

tudod, hogy nem gyümölcsfa, azt elpusztíthatod és levághatod, hogy építhess erődöt a város ellen, mely ellened hadat visel, míg el nem esetl.

הָחַי וְהַיּוֹסֵי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ : לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל תּוֹעֵבֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְהִטְאַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם : ס כִּי-רָצוּר אֶל-עִיר יָמִים רַבִּים לְהִקָּחֵם עָלֶיךָ לְתַפְשָׁהּ לֹא-תִשְׁחִית אֶת-עֵצֶיהָ לְנֹדֶה עָלָיו גֵּרוֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לֵבָא מִפְּנֵיךָ בַּמִּצּוֹר : ז אֵין אֲשֶׁר-תִּדְעַ כִּי לֹא-עֵץ מֵאֲכָל הוּא אִתּוֹ תִשְׁחִית וְכִרְתָּ וּבְנִית מִצּוֹר עַל-הָעִיר אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה : פ

toznak a kanáániták tartományaihoz. (19) תַּפְּשָׁה-בָּהּ, annyit jelent, mint : לְתַפְּשָׁה אֹתָהּ, hogy azt elfoglaljad. — לֹא-תִשְׁחִית אֹתָהּ, ne pusztítsd el fáját, melynek gyümölcséből táplálkozhatnak a város lakói. — כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל, fejszét suhintván fölötte. V. ö. felj. 19, 5. — כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה, mert vajjon ember-e a mező fája. — לֵבָא מִפְּנֵיךָ בַּמִּצּוֹר, hogy a várba meneküljön előled? értsd: nem menekülhet, szabad ég alatt áll mindig és mindenhol, melynek hasznát veszik sokan, a miért esakis magad számára igénybe nem veheted. (20) אֲשֶׁר תִּדְעַ, melyről tudod, hogy nem gyümölcsfa, melynek gyümölcséből táplálkoznak az emberek. — אִתּוֹ תִשְׁחִית, azt elpusztíthatod, értsd: fejszédvel levághatod, hogy fáját szancok felemelésére felhasználhassad. — וְכִרְתָּ perf. conv. kál, annyi mint: וְכִרְתָּ, pauseban: וְכִרְתָּ, összevontan וְכִרְתָּ. A dágés a ת-*ban*, pótolja a harmadik töbetűt. — עַד רִדְתָּה, míg el nem esett, értsd: míg meg nem adta magát. רִדְתָּה birtokr. inf. kál (leszállni)-ból.

XXI. FEJEZET.

*Törvényes eljárás, ha valamely város határain belül holt ember talál-
tatik (1—9). Eljárás a női fogoly házasodása esetére (10—14). Az elsőszülött-
ség törvényes voltáról (15—17). Az ellenszegülő fiú (18—21). A felakasztott
ember nap lenyugta előtt a fáról leveendő (22—23).*

- 1 Ha megölt ember találta-
tik a földön, melyet az Örökké-
való, Istened, neked ad, hogy
azt elfoglaljad, fekszik a mezőn,
és nem tudatik, ki ütötte agyon:
- 2 akkor menjenek ki véneid és
biráid, és mérjék meg a vá-
rosokig (terjedő utat), melyek
a megölt ember körül vannak ;
- 3 és legyen, a mely város leg-
közelebb van a megölt em-
berhez, annak a városnak vénei
vegyenek egy üszőt a csordá-
ból, melyen nem dolgoztatott
még, mely igát még nem
- 4 vont, és vigyék le azon város
vénei az üszőt egy rideg
völgybe, mely soha meg nem
szántatott, és be nem vette-
tett, és ott szegjék meg az
- 5 üsző nyakát a völgyben ; és lépjenek oda az áldozárok, Lévi fiai,
kiket az Örökkévaló, Istened, választott, hogy őt szolgálják és áldást
mondjanak az Örökkévaló nevében, és kimondásuk szerint történ-

כָּא כִּי־יִמְצֵא הַלֵּל בְּאֶרְצָה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
לְרִשְׁתָּהּ נֶפֶל בַּשָּׂדֶה לֹא נֹדָע
מִי הִכּוֹה ; וַיֵּצְאוּ יַקְנִיָּה וּשְׂפִטִיָּה
וּמִדְרוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבַת
הַחֵלֶל ; וְהָיָה הָעִיר הַקְּרִיבָה אֶל־
הַחֵלֶל וּלְקָחָהּ יַקְנִי הָעִיר הַהִוא
עֵגֶלֶת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֲבָד בָּהּ
אֲשֶׁר לֹא־מִשְׁכָּה בַעַל ; וְהוֹרְדוּ
יַקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֵגֶלָה אֶל־
נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־עֲבָד בּוֹ וְלֹא
יִזְרַע וְעֲרַפְרוֹשֶׁם אֶת־הָעֵגֶלָה
בַּנַּחַל ; וּנְגִשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי
כִּי כִם בַּחֵר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׁרְתוֹ
וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם

(1) נפל בשדה, fekszik a mezőn. נפל ige ezen jelentéséről I. M. I. 25, 18. — מי הכהו, úgy értendő, mintha lenne: משך, ki ütötte agyon. V. ö. M. III. 24, 21. (2) ומדרו, és mérjék meg, t. i. a távolságot a város és a talált hulla közt. — סביבת tbbsz. nn. főnév helyhatározó értelmében. V. ö. M. IV. 16, 34. (3) עבד perf. puál עבד igéből, mely ige rendszeren a nifalban inkább mint a puálban használtatik. — אשר לא־משכה בעל, mely nem vont még igát, azaz: munkát nem végzett még. (4) נחל איתן, rideg völgy. azaz: kemény, köves. איתן hn. főnév, יתן (tartósnak lenni)-ből. — וערפרשם אתה, és szegjék meg ott az üsző nyakát. Ez jelképe a büntetésnek, melyben kellett volna részesíteni, a ki megölte. ערף denominativum ערף (nyakszirt)-ből, nyakát szegni valaminek, p. az állatnak. V. ö. M. II. 13, 13. (5) ונגשו וגי הכהנים. V. ö. felj. 20, 2. — כל ריב וכל נגע, minden per és minden sére-

jék minden pör és sérelem
 6 ügyében, és azon város összes vénei, kik közel vannak a megölt emberhez, mossák meg kezeiket az üsző fölött. melynek nyakát szegték a
 7 völgyben, és szólaljanak meg és mondják: Kezeink nem ontották ezt a vért. és szemek
 8 ink nem látták, bocsásd meg népednek, Izráelnek, melyet megváltottál, Örökkévaló! és ne engedd, hogy ártatlan vér ontassék néped, Izráel köze-
 9 pette; így aztán a vérontás meg bocsáttassék nekik. Te pedig töröld el az ártatlan vérontást közüled, mert teszed, a mi igaz az Örökkévaló szemei előtt.

10 Ha kivonúlsz háborúba ellenségeid ellen, és az Örökkévaló, Istened, adja őt kezedbe és foglyokat fogsz el tőle,

יְהִי כָל־רִיב וְכָל־נִגְעָה: וְכָל זְקֵנֵי
 הָעִיר הַהִוא הַקְּרִבִּים אֶל־הַחֶלֶל
 יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֵגֹלָה
 הָעֲרוּפָה בְּנַחֲלָה: מִפְּסִי וְעֵינָי וְאָמְרוּ
 יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַדָּם הַזֶּה
 וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: כִּפְרֵם לְעַמֶּךָ
 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאֶל־
 חַתָּן דָּם נָקִי בְּקִרְבַּ עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
 וְנִכְפַר לָהֶם הַדָּם: וְאַתָּה תִּכְבֵּר
 הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבָּךְ בִּי־תַעֲשֶׂה
 הַיִּשָּׂר בְּעֵינֵי יְהוָה:
 בִּי תֵצֵא.

בִּי־תֵצֵא לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶיךָ
 וְנָתַנָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ

lem. V. ö. feljebb ugyanott. (6) וְכָל זְקֵנֵי הָעִיר הַהִוא, és azon város összes vénei, azaz: bírái, kiknek kötelessége a közönség életbiztonsága felett örködni. — יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם, mossák meg kezeiket. Ez jelképes cselekvése az ő ártatlanságuknak. V. ö. Zsoltár 26, 6. (7) וְעֵינָי perf. conv. kál עָיָה igéből, melynek tulajdonképi jelentése: felelni; azonban párbeszédben a beszéd megkezdésétől is használtatik. V. ö. M. II. 15, 21. E helyen, a hol a bírák meg a kohániták egymással felváltva nyilvánították ártatlanságukat. וְעֵינָי szintén „és szólaljanak meg“ értelmében áll. (8) כִּפְרֵם לְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל, bocsásd meg népednek, Izráelnek. Ezt a könyörgést végzik a kohániták. — וְאַל־חַתָּן דָּם נָקִי בְּקִרְבַּ עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל, és ne engedd, hogy ontassék ártatlan vér Izráel közepe. — וְנִכְפַר הַדָּם, így aztán a vérontás megbocsájtatik nekik, értsd: a vérontás gyanúja, mely őket, mint a legközelebbi város lakóit illeti, róluk elhárítottatik. וְנִכְפַר = וְנִתְכַפַּר, ez pedig (syr nyelvben) egyenlő וְנִתְכַפַּר (héber nyelvben) 3. sz. egyessz. hímn. ige, töve: כָּפַר, voltaképen: elfödni, átvitt értelemben: megbocsátani, engesztelni. (9) וְאַתָּה תִּכְבֵּר וְנָ, te pedig töröld el stb., azaz; ha később netalán a gyilkos találtatik, akkor törvény szerint jár el ellene. (10) בִּי־תֵצֵא לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶיךָ וְנָ, ha kivonúlsz háborúba ellenséged ellen stb. A szent szöveg ezen intézkedései nem vonatkozhatnak Kanáán lakói ellen

- 11 és látsz a fogságban szép ábrázatú asszonyt és kedvet találsz benne, és elveszed magadnak
 12 feleségül: vidd be őt a te házadba, és nyírja le haját és
 13 messe le körmeit, és vesse le magáról fogsága ruháját, és maradjon a te házadban, és sirassa atyját és anyját egy hónap idején át; és azután menj be hozzája, és légy férje,
 14 és legyen feleséged. És legyen, ha nem találsz kedvet benne, bocsásd el őt tetszése szerint, de eladni nem adhatod el pénzen; ne hatalmaskodjál fölőtte, mert megaláztad őt. Ha valamely férfiúnak két felesége leszen, az egyik kedvelt és a másik gyűlölt, és fiakat szülnek neki, a kedvelt és

יא שְׁבִי: וְרֵאתָ בַשְּׁבִיָּה אִשָּׁת יִפְתָּהּ
 תֵּהָרָה וְהִשְׁקַת בָּהּ וְקָחַתָּ לָךְ
 יב לְאִשָּׁה: וְהִבְאֵתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתְךָ
 וְגִלַּחַהּ אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־
 יג צַפְרֵנֶיהָ: וְהִסִּירָה אֶת־שִׁמְלֹת
 שְׁבִיָּהּ מֵעָלֶיהָ וַיִּשְׁבַּח בְּבֵיתְךָ
 וּבְכֹתֶה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יָרַח
 יד יָמִים וְאַחֵר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ
 וּבְעֵלְתָהּ וְהִיתָה לָךְ לְאִשָּׁה:
 וְהָיָה אִם־לֹא חָפְצָת בָּהּ וּשְׁלַחְתָּהּ
 לְנַפְשָׁהּ וּמְכֹר לְאֵתְמִכְרָהּ
 כֶּסֶף לְאֵתְתַעֲמֹר בָּהּ תִּחַת
 טו אִשֶּׁר עֲנִיתָהּ: ס בֵּית־תְּהוִיִן לְאִישׁ
 שְׁתֵּי נָשִׁים הָאֶחָת אֲהוּבָה
 וְהָאֶחָת שְׂנוֹאָה וַיִּלְדוּ־לָוּ כָּלִים

viselendő háborúra, mert erre nézve a törvény úgy intézkedik: כל לא תהיה כל
 נשמה, ne hagyj életben egy lelket sem; hanem vonatkozik valamely szomszéd
 nép ellen netalán viselendő háborúra, a mely nem volt megparancsolva (ומלחמת)
 (חובה), hanem csak megengedve (מלחמת רשות). — שְׁבִי ragozott főnév (שְׁבִי
 (pauzában שְׁבִי), töve: שָׁבַהּ. — A rag azonban e helyen nem tulajdonító, ha-
 nem inkább fosztó (ablativus) jelentménynyel bír, azért: ושְׁבִית שְׁבִי (szakállát meg-
 nyírlyokat fogss el tőle. (11) והבאתה לך ולקחת לך לאשה, és feleségül vessed el magadnak.
 E szavak még a feltételező mondathoz tartoznak. L. a fordítást. (12) והבאתה,
 e szóval kezdődik a főmondat. הָבֵאתָ והבאתה tárgyragozott imperat. hif. בוא igéből;
 feloldva így hangoznék: הָבֵאתָ אֶתְּךָ. — ועשתה את צפרניה. és messe le kör-
 meit, hogy szabályszerűen újból nőjenek meg. Ez oka annak, hogy a körmök
 elmetélése עָשָׂה שְׁפָמוֹ-mal jelöltetik meg; mint: עָשָׂה שְׁפָמוֹ (szakállát meg-
 nyírbalni). A fogságba ejtett asszony t. i. tegye meg mindezeket a dolgokat
 egy hónap alatt, hogy elfelejtse atyai házáat. L. a következő verset. (13) ירַח
 יָמִים annyit jelent, mint: תָּדֵשׁ יָמִים. M. I. 29, 14. יָרַח voltaképen holdat jelöl,
 míg תָּדֵשׁ: holdujjulást, vagy: egy újholdtól a másikig tartó időt. (14) ושלחתה
 לנפשה, bocsásd el őt tetszése szerint, azaz: hogy ne legyen senkinek a rab-
 leánya. לנפשה, szószerint: lelkére, azaz: tetszésére, értsd: szabadon. — לא תתעמר
 בה, ne hatalmaskodjál fölőtte, azaz: nem bírsz semmiféle tulajdonjogot fölőtte.
 לשניאה = fut. hithp. עָמַר (hatalmat gyakorolni valaki fölött). (15)

a gyűlölt, és az elsőszülött fiú a gyűlöltté leszen: 16 akkor, a mely napon fiait örökösivé teszi annak, a mije van, nem teheti elsőszülötté a kedveltnek fiát a gyűlöltnek elsőszülött fia előtt. Hanem a gyűlöltnek fiát, az elsőszülöttet, ismerje el, hogy neki adjon két osztályrészt mindenből, a mi nála találtatik, mert őzsengeje az ő erősségének, övé az elsőszülöttség joga. Ha valamely embernek kicsapongó és ellenszegülő fia leszen, ki nem hallgatja atyja és anyja szavát, és fegyelmezik őt, de ő mégsem hallgat reájuk, akkor ragadják meg őt az ő atyja és az ő anyja és vigyék ki őt városának véneihez, és helyének kapujába, és mondják városának véneihez: Ez a mi fiúnk kicsapongó és engedetlen, ő nem hallgat szavunkra,

הָאֱהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה בֵּין
 טו הַבְּכֹר לְשֵׁנִיָּאָה: וְהָיָה בְיוֹם
 הַנְּחִילוֹ אֶת־בְּנָיו אֶת־אֲשֶׁר־יְהִי
 לוֹ לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן
 הָאֱהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה
 יז הַבְּכֹר: כִּי־אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה
 יִפְדֶּה לְתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בָּקָל
 אֲשֶׁר־מִצֵּא לוֹ בַּיְהוּא רֵאשִׁית
 אֲנֹו לוֹ מִשֵּׁפֶט הַבְּכֹרָה: ס
 יח בַּיְהוּדָה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה
 אִינְנֹו שָׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל
 אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע
 יט אֲלֵיהֶם: וַתִּפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
 וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־
 כ שַׁעַר מְקוֹמוֹ: וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי
 עִירוֹ בְּנַנּוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אִינְנֹו

אַעֲרֶה, בקִּרְיָה: mint : לשֵׁנִיָּאָה. — עַד־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה (16) לְבַכֵּר, infin. piél, származik בְּכֹר (elsőszülött)-ből. — e helyen לִפְנֵי helyett áll. V. ö. M. I. 25, 18. (17) פִּי שְׁנַיִם, két osztályrészt. פִּי st. constr. áll a következő שְׁנַיִם szóhoz; a st. absol. : פִּה, voltaképen száját, átvitt értelemben pedig, a többek közt, valaminek részét jelöli. — אֲנֹו, ragozott főnév אֶן-ből, mely rokonjelentésű אֵן főnévvel. V. ö. M. I. 49, 3. (18) בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, kicsapongó és ellenszegülő fia, a ki t. i. az erkölcsiség egyenes útjáról letér, és majd ide, majd oda a rossz felé hajol, neveztetik : סוֹרֵר (kicsapongó)-nek; וּמוֹרֵר (töve: מָרָה, ellenszegülni) pedig azért, mivel szülei szavának ellenszegül. — וַיִּסְרוּ אֹתוֹ, és fegyelmezik őt mindenféle fenytő eszközökkel, részint fenytő szavakkal, részint ostorozással, de nem fog rajta semmi. (19) וַתִּפְשׂוּ בּוֹ, ragadják meg őt. Az isteni törvény a szülőknek kötelességévé teszi könyörtelenül eljárni ellenszegülő fiúk iránt és átadni őt a törvényhatóság kezébe, mely őt az egész nép láttára gonoszságáért megbüntesse. (20) וְזָלֵל, töve: זָלַל (= זָלַל, öntögetni), azért זָלֵל: dözsölő. — וּסְכָא part. act. kál קָכָא (iszákoskodik)-ből. Ez nem tévesztendő össze

- 21 dőzsölő és iszákos; akkor városának össze; la kói kövezék őt meg köv ekkel, hogy meghaljon; és így irtsd ki a gonoszt közül. És egész Izráel hallja és féljen. Mikor valakiben halálos bűn találtatik. és megöletett: akaszd fel őt a fára; ne maradjon holt teste éjjelen át a fán, hanem temessed el azon napon, mert Isten megvetése a felakasztott. És meg ne fertőztesd a e földedet, melyet az Örökévaló, te Istened, ad neked örökségül.
- כא שִׁמְעוּ בְּקִלְנוּ זֹלָלָה וְסָבָא: וְרָנְמָהּוּ
כב בְּלֹא־אִנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמַת
כג וּבְעֵרַת הָרַע מִקְרִבָּהּ וּכְלֵי־יִשְׂרָאֵל
כד יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ: ׀ שְׁנֵי וּכְבִּי־הַיָּהוָה
כה בְּאִישׁ הַטָּא מִשִּׁפְט־מוֹת וְהוּמַת
כז וְתָלִית אֹתוֹ עַל־עֵץ: לֹא־תֵלִין
כח נִבְרָתוֹ עַל־הָעֵץ בִּי־קְבוּר
כט תִּקְבְּרֵנוּ בַיּוֹם הַהוּא בִּי־קִלְלַת
לא אֱלֹהִים תֵּלִיו וְלֹא תִמְמָא אֶת־
לב אֲדַמְתָּךְ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
לך נַחֲלָה: ׀

כב főnével, mely italt jelöl. (21) *ובערת הרע מקרבך*, és így irtsd ki a gonoszt közül. Bölcsseink azt kérdik: hogy miért volt *בן סורר ומורה* halállal megbüntetendő? holott ő nem bántott senkit, vért nem ontott! Bölcs feleletük erre a kérdésre így hangzik: a *בן סורר ומורה* a halálbüntetésben volt részesítendő gonosz tetteinek eredménye okáért (על שם סופו). Mert, a ki az erkölcsiség útjáról letér és rossz úton jár, szülei szavára nem hallgat, parancsolatainak ellenszegül, dőzsöl és iszákoskodik: végtére rablóvá lesz és meggyilkolja az embereket, azért mondja a töráh: haljon meg inkább, még mielőtt összes gonoszságát végrehajtotta. (22) *הטא משפט־מות*, három főnév vonzati viszonyban egymással; még pedig *משפט* vonzója a reá következő *מָוֶת* főnévnek, tehát *הטא* mint vonzó járúl hozzá, t. i.: *הטא משפט מות*, halálos ítélet, és ha végre még *הטא* mint vonzó járúl hozzá, t. i.: *הטא משפט מות*, akkor oly bünt jelöl meg, melyre halálos ítélet van mérve, azaz: *halálos bűn*. (23) *בִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תֵּלִיו*, mert a felakasztott ember Isten megvetése, azaz: Isten szent volta mintegy megvetésben részesül. Bölcsseink a töráh e felfogását egy találó hasonlattal kiderítik: két testvér, kik egymáshoz nagyon hasonlók, és kik közül az egyik király és a másik rabló, a rabló felakasztatik. A király parancsolja, hogy rögtön levegyék a fáról, hogy a kik őt látják, ne tévezzék össze a király személyével. Az ember *Isten képmása*.

XXII. FEJEZET.

Felebaráti szeretet (1—4). A férfinem megkülönböztetendő a nőnemől ruházata által (5). Eljárás madárfészekkel (6—7) A ház tejeje bekerítendő (8) A különféle növény- és állatnemek nem keverendők össze (9—11). A szemléltésűkről (12). Alaptalanul vádolt asszony (13—21). Házasságtörés (22). Eljegyzett és el nemjegyzett leány elcsábítása (23—29).

- 1 Ne lásd atyádfiának ökrét אִם כִּב לֹא תִרְאֶה אֶת-שׁוֹר אֲחִיךָ
 2 vagy juhát tévelyegni, és el- או אֶת-שׁוֹר גִּדְּהִים וְהִתְעַלְמַתְּ
 3 vissza azokat atyádfiának. És מֵהֶם הִשְׁבַּת תְּשִׁיבֶם לְאֲחִיךָ; וְאִם-
 4 ha atyádfia nincs közel hoz- לֹא קָרוֹב אֲחִיךָ וְלֹא יָדַעְתָּ
 5 zád, vagy nem ismered őt: וְאִסְמַתָּ אֶל-תַּוֶּךְ בֵּיתֶךָ וְהִירָה
 6 hajtsd be azt a te házadhoz, עִמָּךְ עַד דִּרַשׁ אֲחִיךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבַּתוּ
 7 és legyen nálad, míglen keresi לוֹ; וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
 8 azt atyádfia, és visszaadod לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל-אֲבֹת
 9 nekie. Hasonlóképen cseleked- אֲחִיךָ אֲשֶׁר-תִּאֲבָד מִמֶּנּוּ וּמִצְאָתָהּ
 10 jél szamarával, és hasonlóké- לֹא תֹכַל לְהִתְעַלֵּם: ׀ ׀ לֹא
 11 pen cselekedjél ruhájával, és תִּרְאֶה אֶת-חִמְרוֹ אֲחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ
 12 akképen cselekedjél atyádfia נִפְלִיִּים בְּדָרְךָ וְהִתְעַלְמַתְּ מֵהֶם
 13 minden elveszett jószágával, a חֵקֶם תִּקִּים עִמּוֹ: ׀ לֹא-יִהְיֶה
 14 mely tőle elveszend, és meg- כְּלִי-נֹכַח עַל-אִשָּׁה וְלֹא-יִלְבַּשׁ
 15 találod azt; nem fordulhatsz גָּבֵר שִׁמְלַת אִשָּׁה כִּי תֹעֵבֵת
 16 el tőle. Ne lásd atyádfia, sza-
 17 marát vagy ökrét elesetten
 18 az úton, és elfordúlj tőlük,
 19 hanem fel kell segítened vele
 20 együtt. Ne legyen a férfi eszköze az asszonyon, és a férfi
 21 ne viselje az asszony ruháját, mert utálatos az Örökkévaló,

(1) *לא תראה וגו'*, *ne lásd stb.*, értsd: ne lásd a következő körülmények mellett, mert ha látod, akkor el nem fordulhatsz tőle, hanem magadhoz vened és visszaadnod kell atyádfiának. A mondat szerkezetét pedig úgy kell érteni, mintha lenne: *לא תתעלם מהם — וכי תראה* — akkor el ne fordulj tőlük. V. ö. M. II. 23, 4—5. (2) *והשבת לו*, *és térítsd meg neki*. Ez a hagyomány szerint azt jelenti, hogy a találó úgy intézkedjék, hogy atyafia elvesztett jószága értékének legalább egy részét visszakaphassa, hogy az őrizés és eltartás költségei az elvesztett jószág értékét túl ne haladják. (4) *לא תראה וגו'*, *ne lásd stb.* A mondat ezen szerkezetét illetőleg 1. felj az 1. verset. — *הקם תקים עמו, fel kell segítened vele együtt, azaz: gazdájával együtt*; de a gazda távollétében magad nem vagy köteles neki felsegíteni. (5) *כלי-נוכח*, szó szerint: *férfúi eszköz*, azaz: ruha, a mint a vers második feléből világosan

- Istened előtt, valaki ezeket
 6 cselekszi. Ha madárfészek találkozik előtted az úton, akár valamely fán vagy a földön, madárfiák vagy tojások, és az anya ül a madárfiakon vagy a tojásokon: ne vegyed el az anyát gyermekestül;
 7 hanem bocsásd el az anyát, és a madárfiakat vegyed magadnak, hogy jó dolgod legyen és hosszú ideig élj. Ha új házat építesz, csinálj korlátot fedelednek, hogy ne hozzá halálos bünt házadba,
 8 ha valaki leesnék arról. Ne vesd be szőlődet kétféle maggal; nehogy szenteltessék az egész vetés a vetőmag által, melyet el fogsz vetni és
 10 a szőlő gyümölcse. Ne szánts ökrön és számaron együtt.

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל-עֶשְׂהָ אֵלֶּהָ:
 פ כִּי יִקְרָא קוֹן-צִפּוֹר לְפָנֶיךָ
 בְּדֶרֶךְ בְּכַל-עֵץ אֹו עַל-הָאָרֶץ
 אִפְרוֹחִים אֹו בִּיציִם וְהָאֵם רֹבֶצֶת
 עַל-הָאִפְרוֹחִים אֹו עַל-הַבִּיצִים
 לֹא-תִקַּח הָאֵם עִלְהַבְּנִים: שְׂקָה
 תִּשְׂרֶה אֶת-הָאֵם וְאֶת-הַבְּנִים
 תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וְהֵאֲרַכְתָּ
 יָמִים: ם שְׁלִישׁ כִּי תִבְנֶה בַּיִת
 חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקָה לְגִנְךָ וְלֹא-
 תִשִּׂים דְּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי-יִפֹּל
 הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ: לֹא-תִזְרַע בְּרִמָּה
 כָּלֵאִים פִּן-תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה
 הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֵת הַכֶּרֶם:
 ם לֹא-תִחַרֵּשׁ בְּשׂוֹרֵי-וּבַחֲמֹר

kiderül. E törvénynek az oka az, hogy a két nembeli ruházat feleserélése ne szolgáltatson okot valami fajtalanságra. (6) יִקְרָא fut. nifal קָרָא (találkozni valakivel v. találni valamire)-ból. — קוֹן-צִפּוֹר st. constr., mert különben nem lenne: קָן, hanem קוֹן. — אִפְרוֹחִים értelmezvénye קוֹן-צִפּוֹר-nak. אִפְרוֹחִים tbbssz. hímn. főnév, melynek egyszáma: אִפְרוֹחַ (származik פָּרַח [repülni]-ből), fiatal madárkát jelöl. Az ם a név kezdetén (Álêf prosthétikon) névképző, mint az אֹורֵעַ (Jerem. 32, 21.) szóban. — עַל-הַבְּנִים, gyermekestül. עַל-nak ezen jelentéséről l. M. III. 2, 2. és m. s. h. (7) לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וגו' (7) *hogy jó dolgod legyen stb.* A társadalom jóléte és boldog állapota az egyeseknek egymás iránti jóindulatán és könyörületes voltán alapul. יֵיטֵב fut. kál יָטַב-ból. (8) מַעֲקָה hn. főnév עָקָה (korlátolni)-ból, azért: *korlát*. — דְּמִים, halálos bűn. V. ö. M. II. 22, 1. és m. s. m. h. — הַנֶּפֶל, a ki esik, azaz: valaki. (9) כָּלֵאִים. E főnév etymologiai és tárgyi magyarázatát l. M. III. 19, 19. — פִּן-תִּקְדַּשׁ, *hogy meg ne szenteltessék*. שְׂקָה fut. kál קָבַשׁ, szentül lenni, szentté válni. — הַמְּלֵאָה, szó szerint: *a teljes*, értsd: *a teljes kalász*, azaz: *a vetés*. — הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע, *a vetőmag által, a melyet el fogsz vetni*. Az egész versnek értelme tehát az: *hogy be ne vesse szőlőjét olyképen, hogy azáltal termése rá nézve tilos legyen, mint sz. dolog.* V. ö. M. III. 19, 19. (10) בְּשׂוֹרֵי-וּבַחֲמֹר יִהְיוּ *ökrön és számaron együtt*. Ez is lenne összezavarodása annak, a mi a természet által határozot-

- 11 Ne öltözzél sáátnézbe, mely gyapjúból és lenből együtt
 12 készül. Zsinórokat csinálj magadnak ruhád négy szögletén,
 13 melylyel befödöd magadat. Ha valaki vesz feleséget, és be-
 14 megy hozzá, és gyűlöli őt, és terheli őt hamis vádakkal, és kelt reája rosz hírt, és mondja: Ezt az asszonyt elvettem, és mikor hozzá közeledém, nem találtam benne szűzességet:
 15 akkor vegye a leánynak atyja és anyja és vigyék ki a leány szűzességének jeleit a város véneihez a kapuba; és mondja a leány atyja a véneknek: Leánymat adtam e férfiúnak
 17 feleségül, de ő gyűlölé őt, és ime terheli őt hamis vádakkal, mondván: nem találtam leányodban szűzességet, ezek pedig jelei leánynom szűzességének. Terítsék ki a ruhát a
 18 város vénei előtt, és ragadják azon város vénei azon férfiút,

tan el van választva. (11) שעטנו, idegen (kopt) szó (V. ö. M. III 19, 19.), melynek jelentését maga a sz. szöveg héberül magyarázza, mondván: צמר ופשתים יהרו, gyapot és len együttvéve. (12) גדלים hn. tsz. főnév. Más helyen (M. IV. 15, 17.) a szent szöveg ציצת (szemléző szál)-nek nevezi. a mint e törvény szövegéből kitetszik. (13) ושנאה tárgyragozott perf. conv. kál. annyi mint: ושנא אתה. (14) ושם לה עלילת דברים, és megterheli őt hamis vádakkal; עלילת ibszsz. nön. főnév עלל (eselekedni)-ből; עלילת, tehát voltaképen eselekedeteket, hamis vádakat, melylyel vonzati viszonyban áll, beszédeket, azaz: alaptalan eselekedeteket jelöl, innen עלילת דברים átvitt értelemben: hamis vád. — בתולים, mint: זקנים, זקנים, oly nevek, melyek csakis többesszámban fordulnak elő (pluralia tantum). (15) הנערה annyi mint השערה. — השערה אל, a kapuba, azon helyiségre, a hol a város bírái itélethozatal végett összegyűltek. (16) ושנאה tárgyragozott fut. conv. kál. annyi mint: וישנא אתה, de gyűlölé őt. (17) ויסרו אתו, és fenyítsék őt, mivel rosz hírbe ejti az asszonyt, a kit elvett.

- 19 és fenyítsék őt, és bírságotják meg őt száz ezüst Sêkellel, és adják a leány atyjának; mert rossz hírt keltett Izráel szűz leányára. És legyen felesége, nem bocsáthatja el minden
- 20 napjaiban. De ha igaz volt a dolog, nem találtattak szűzes-
- 21 sége jelei a leálynak: akkor vigyék ki a leányt atyja házá-
nának bemenetéhez, és kövez-
zék meg őt városának lakói
kövekkel, hogy meghaljon,
mert gyalázatosságot cseleke-
dett Izráelben, paráználkod-
ván atyja házában; és töröld
- 22 ki a gonoszt közül. Ha talál-
tatik, valamely férfiú hál egy
asszonygyal, kinek férje van:
mindketten haljanak meg, a
férfi, ki hál vala az asszony-
gyal, és az asszony. És töröld
- 23 ki a gonoszt Izráelből. Ha
valamely szűz leány leend
eljegyezve egy férfiúval, és
valaki találja azt a városban,
- 24 és hál vele: akkor vigyétek ki
mindakettőt azon város kapu-
jába és kövezzétek meg őket kövekkel, és haljanak meg, a leányt, mivel
nem kiáltott a városban, és a férfiút annak okáért, mert megalázta

יֵשׁ וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָדָּה כֶּסֶף וְנָתְנוּ
לְאָבִי הַנְּעוּדָה כִּי הוֹצִיאָה שֵׁם רָע
עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ-תְהִיָּה
לְאִשָּׁה לְאִיּוֹבֵל לְשִׁלְחָהּ בְּלֹ-
כ יָמָיו: ׀ וְאִם-אָמַת הִיָּה הַדָּבָר
הַזֶּה לֹא-נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לְנַעֲרָה:
כא וְהוֹצִיאוּ אֶת-הַנְּעוּדָה אֶל-פֶּתַח
בֵּית-אָבִיהָ וְסָקְלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ
בְּאֲבָנִים וּמָתָה כִּי-עָשְׂתָה נְבִלָה
בְּיִשְׂרָאֵל לְזָנוּת בֵּית אָבִיהָ
כב וּבְעֵרַת הָרֵעַ מִקְרָבָד: ׀ כִּי-
יִמְצָא אִישׁ אִישׁ שֹׁכֵב אֶת-אִשְׁתּוֹ
בְּעֵלְתָּ-בַעַל וּמָתוּ גַם-שְׁנֵיהֶם
הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם-הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה
כג וּבְעֵרַת הָרֵעַ מִיִּשְׂרָאֵל: ׀ כִּי-
יְהִיָּה נַעֲרָה בְּתוּלָה מֵאִרְשָׁה לְאִישׁ
וּמִצָּאָה אִישׁ בְּעִיר וְשֹׁכֵב עִמָּה:
כד וְהוֹצִאתֶם אֶת-שְׁנֵיהֶם אֶל-
שַׁעַר אֶת-הָעִיר הַהוּא וְסָקְלֶתֶם
אֹתָם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ אֶת-הַנְּעוּדָה
עַל-דָּבָר אֲשֶׁר לֹא-צִעְקָה בְּעִיר
וְאֶת-הָאִישׁ עַל-דָּבָר אֲשֶׁר-עָשָׂה

(19) וענשו, és bírságotják, azaz: büntessék meg őt pénzbírsággal, l. M. II. 21, 22. (21) פתח בית-אביה, atyja háza bemenetéhez, a mely helyen rútv bűnét elkövette, bűnhődjék érte a nép szemeláttára. — וסקלוה, tárgyr. perf. conv. kál סקל igéből. (23) מארשה, eljegyezve; a mi oly föltételek mellett ment véghez, mintha egészen felesége (גשושה) lett volna, és melylyel azért bűne megtorlásában egy kategóriába esik. מארשה nn. part. pass. piél, töve: ארש (= ארם-szal). (24) אל-שער העיר ההוא, azon város kapujához. V. ö. feljebb 21. v.

felebarátjának feleségét. És töröld ki a gonoszt közül.
 25 Ha pedig a mezőn találja a férfiú az eljegyzett leányt, és a férfiú azt megragadja, és hál vele, akkor haljon meg a férfiú, ki vele hált, ő egye-
 26 dül, a leálynak pedig ne tégy semmit; nincs a leálynak bűne, melyért halálra méltó, mert mint ha rátámad valaki felebarátjára, és őt agyonüti,
 27 akképen történt a dolog. Mert a mezőn találta őt, kiáltott az eljegyzett leány, de senki sem
 28 segített neki. Ha talál valamely férfiú szűz leányt, ki nincsen eljegyezve, és megragadja őt, és hál vele és meg-
 29 találtnak: akkor adjon a férfiú ki vele hál, a leány atyjának ötven ezüst Sêkelt, és legyen felesége, azért, mert megalázta; nem boesáthatja el minden napjaiban.

אֶת־אִשְׁתּוֹ רָצְחוּ וּבְעֵרַת הָרֶעַ כה
 מִקְרָבָה: ׀ וְאִם־בְּשׂוּדָה יִמְצָא
 הָאִישׁ אֶת־הַנְּעִר הַמְּאֻרְשָׁה
 וְהִחְזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּה
 וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּה כו
 לְבָדּוֹ: וְלַנְּעִר לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר
 אֵין לַנְּעִר חַטָּא מוֹת כִּי כַּאֲשֶׁר
 יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוּ נַפְשׁוֹ כז
 בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה: כִּי בְשׂוּדָה מִצָּאָהּ
 צִעֲקָה הַנְּעִר הַמְּאֻרְשָׁה וְאֵין כח
 מוֹשִׁיעַ לָהּ: ׀ כִּי־יִמְצָא אִישׁ
 נְעִר בְּתוֹלָה אֲשֶׁר לֹא־אֻרְשָׁה
 וַתִּפְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה וְנִמְצְאוּ: כט
 וְנָתַן הָאִישׁ הַשָּׁכֵב עִמָּה לְאִבֵּי
 הַנְּעִר חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תְהִיָּה
 לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה לְאִיבֵל
 שְׁלָחָהּ בְּלִי־מִוּוֹ: ׀

XXIII. FEJEZET.

Israel gyűlekesetébe kik vehetők fel? (1—9). A tábor tisztántartásáról (10—16). Eljárás az üldözött rabszolgával szemben (17). Adás és kamatvevésről (18—). A fajtalanokdás nem türendő (18). Utálatos áldozatokról (19). A kamatadás- és kamatvevésről (20—21). A fogadalomnak pontos teljesítéséről (22—24). Miképp viselkedjünk a szomszédnak szőlőjében és szántóföldjén (25—26).

1 Ne vegye el senki atyja feleségét, és föl ne fődözze az
 2 ő atyja leplét. Ne menjen be, kinek a heréje összenyomott,

כג לְאִיִּקָּה אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ א
 אָבִיו וְלֹא יִגְדֹּל בְּנֶפֶשׁ אָבִיו: ׀
 ב לְאִיִּבָּא פְצוּעֵ־דִבְרָה וּבְכוֹרֹת

(26) כי כאשר יקום איש על־רעהו וגו', mert úgy, a mint valaki rátámad felebarátjára stb., értsd: ezen ügy úgy tekintendő, mintha valaki felkel stb.; a miért csak a férfi halálra méltó, a nő pedig száanalomra. (27) צעקה, kiáltott, értsd: felteszük, hogy kiáltott.

(1) אשה אביו, atya feleségét. V. ö. M. III. 18. 8. (2) פצוע־דברה, 8*

vagy megszakasztott, az Örök-
 3 kévaló gyülekezetébe. Ne
 menjen be fattyú az Örökké-
 való gyülekezetébe, még a
 tizedik nemzedék se menjen
 be tőle az Örökkévaló gyüle-
 4 kezetébe. Amónita és Moábita
 ne menjen be az Örökkévaló
 gyülekezetébe; még a tizedik
 nemzedék se menjen be kö-
 zülök az Örökkévaló gyüleke-
 5 zetébe, mindörökké; azért,
 mert nem jöttek elébéték ke-
 nyérrel és vízzel az úton,
 mikor kijöttetek Egyiptomból,
 és mivel bérelte ellened Bile-
 âmot, B'ór fiát, P'thórból,
 6 Áram Náharáimban, hogy
 megátkozzon tégedet. De nem
 akarta az Örökkévaló, Istened,
 meghallgatni Bileâmot, és for-
 dította az Örökkévaló, Istened,
 az átkot te néked áldásra, mert az Örökkévaló, Istened,
 7 szeretett tégedet. Ne keressed békességüket és az ő javu-
 8 kat minden napjaidban, mindörökké. Ne utáld meg az
 Edômítát, mert a te atyádfia ő; ne utáld meg az egyip-

נ שפכה בקהל יהוה: ׀ לא-
 יבא ממזר בקהל יהוה גם דור
 עשירי לא יבא לו בקהל יהוה:
 ד ׀ לא יבא עמוני ומואבי
 בקהל יהוה גם דור עשירי לא-
 יבא להם בקהל יהוה עד-עולם:
 ה על-דבר אשר לא קדמו אתכם
 בלחם ובמים בדרך בצאתכם
 ממצרים ואשר שבר עליך את-
 בלעם בן-בעור מפתור ארם
 נהרים לקללה: ולא-אבה יהוה
 אלהיך לשמע אל-בלעם ויהפך
 יהוה אלהיך לך את-הקללה
 לברכה כי אהבך יהוה אלהיך:
 ו לא-תדרש שלום וטבתם כל-
 ה ימך לעולם: ׀ רביעי לא-
 תתעב אדמי כי אהיך הוא לא-

s zó szerint: megsebesített összenyomás által, azért: *összenyomott heréjű*. — שפכה זכרות, szó szerint: kinek magzsinóra elszakad, értsd: *megszakadt*. — בקהל ה', az Örökkévaló gyülekezetébe, azaz: azokkal való összeházasodás tilos. (3) ממזר hímn. egyszámú főnév קזר (megfertőztetni)-ből, azért: ממזר, átvitt értelemben: *fattyú*. — לא יבא לו, *ne menjen be tőle*; a לו ezen jelentését lásd M. I. 38. 24. é. m. m. h. (4) להם, *közülök*. V. ö. az előbbi verset. (5) על-דבר אשר לא קדמו אתכם וגו', *azért, mert nem jöttek elébéték stb.*, a mint illetett volna azoknak, kik atyátok fiai, és kikkel háborúba nem bocsátkoztatok soha. — ואשר שבר עליך וגו', *és mivel bérelte ellened stb.* Ez utóbbi szavak csak Moábhra illenek, ki t. i. Bileâmot hívta magához, hogy Izráelt megátkozza. V. ö. M. IV. 22. 6. (6) אלהיך ה' אלהיך, *de nem akarta az Örökkévaló, te Istened, meghallgatni Bileâmot*, különben sikerült volna Moábh-nak veled rosszul cselekedni. (8) תתעב futurum piél תעב (megutálni)-ből.

- tomit, mert idegen voltál az
 9 ő földén. Gyermeked, kik
 tőlük születnek, a harmadik
 nemzedék menjen be tőlük az
 Örökkévaló gyülekezetébe.
- 10 Mikor hadra indulsz ellensé-
 geid ellen, őrizkedjél minden
 11 illedelmetlen dologtól. Ha
 leszen közötted férfi, ki nem
 leszen tiszta éjjeli véletlen
 miatt: az menjen ki, ki a
 táborból, ne menjen be a
 12 tábor közepébe. És legyen,
 hogy estefelé fürödjék a víz-
 ben; és mikor a nap leáldo-
 zik, menjen be a tábor köze-
 13 pébe; és helyed legyen a
 táboron kívül, a hová kimégy,
 14 ki (a táborból). És ásód le-
 gyen te néked fegyverzeted
 mellett; és legyen, mikor
 künn leülsz, áss avval, és
 15 ismét takard be, a mi belőled kiment. Mert az Örökkévaló,
 Istened, veled vándorol táborod közepében, hogy megsza-
 badítson téged, és hogy adja ellenségeidet elédbe; azért

תִּתְעַב מִצָּרִי כִּי־יָגֵד הָיִיתָ בְּאֶרְצוֹ:
 בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דָּוָר
 שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱלִי יְהוָה:
 ס כִּי־תִצָּא מִחֲנֵה עַל־אִיבֹיךָ
 וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע: כִּי־
 יְהִיֶּה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יְהִיֶּה
 טָהוֹר מִקְרַה־לַּיְלָה וַיֵּצֵא אֶל־
 מַחֲוֵיץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל־תַּוֶּךְ
 יב הַמַּחֲנֶה: וְהָיָה לַפְּנוֹת־עֶרֶב יֵרְחֵץ
 בַּמַּיִם וּכְבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל־
 יג תַּוֶּךְ הַמַּחֲנֶה: וְיָד תְּהִיָּה לָךְ
 מַחֲוֵיץ לַמַּחֲנֶה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חֹיֵץ:
 יד וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל־אוֹנֶךָ וְהָיָה
 בְּשִׁכְבְּתְךָ חֹיֵץ וְחִפְרֹתָהּ בְּהָ וּשְׁבֹתָ
 טו וּכְפִיתָ אֶת־צִאתְךָ: כִּי יְהוָה
 אֲלֵיךָ מִתְּהַלֵּךְ | בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ
 לְחַצְיֹיךָ וּלְתֵת אִיבֹיךָ לַפְּנֵיךָ

(9) בקהל ה', az Örökkévaló gyülekezetébe, értsd: az izraelita összeházasodhatik vele. V. ö. felj. 1. verset. (10) מחנה, e helyen hadat jelöl, nem pedig Izráel egész táborát, melynek leírását és beosztását I. M. IV. 2, 1—33. — מכל דבר רע, minden illedelmetlen dologtól, mely háború idejében a hadaknál előfordúlni szokott. (11) מקרה־לילה, éjjeli véletlen miatt, értsd: magömlés által, a mi ugyan nappal is történhetik, de a sz. írás szól szokottabb esetről. — לא יבוא אל־תוך המחנה, ne menjen be a tábor közepébe. V. ö. M. IV. 5, 2. (12) לפנות ערב, szószerint: az est elfordultával, értsd: estefelé. (13) יד תהיה לך és (alkalmas) helyed legyen neked. יד ezen jelentéséről I. M. II. 34, 21. é. m. s. h. (14) ויתד תהיה לך על־אוֹנֶךָ, és ásód legyen neked, minden fegyverzeteden kívül. יתד voltaképen szeptet jelöl, mivel az ásó a szeg egyszerű formájával bírt. אונך pedig birtokragozott egyszámú főnév: אֹן (= אֹן, fül)-ből — אֶצְתְּךָ birtokragozott nn. főnév אֶצְ-ből. (15) מתהלך בקרב מחנך, veled vándorol táborodban, azaz: veled van mindig, akárhol vagy, hogy őrködjék fölötted. —

- legyen a te táborod szent, és ne lásson fajtalan dolgot közötted, és elfordulna te tőled. Ne szolgáltsd át a szolgát az ő urának, ha menekülni fog hozzád az ő ura elől.
- 17 Veled lakjék, közepetted a helyen, melyet választani fog, kapuid valamelyikében, a hol neki tetszik; ne sanyargasd őt.
- 18 Ne legyen fajtalanságra szánt asszony Izráel leányai közül, és ne legyen fajtalanságra szánt 19 férfi Izráel fiai közül. Ne vidd be a paráznának jutalmát és az eb árát az Örökkévaló, Istened, házába, akármily fogadalom, mert utálatos az Örökkévaló,
- 20 Istened, előttmind a kettő. Ne adj uzsorára atyádfiának se kamatot pénzért, se kamatot eledelért, se kamatot akármily dologért, melyért

וְהָיָה מִהַנְּדָךְ קֹדֶשׁ וְלֹא־יִרְאֶה
בְּךָ עֲרוּת דָּבָר וְשֵׁב מֵאֲחֵרֶיךָ;
ס לֹא־תִסְגֹּר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו
אֲשֶׁר־יָנַעַל אֵלָיִךְ מֵעַם אֲדֹנָיו;
יז עִמָּךְ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּמִשְׁוֹב לֹ
יח לֹא תִוְנְנֵנוּ: ס לֹא־תִהְיֶה קִדְשָׁה
מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קֹדֶשׁ
יט מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לֹא־תִבְיֵא אֶתְנֵן
זוֹנָה וּמַחִיר כָּלֵב בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְכֹל־נֶדֶר בִּי־תִעֲבֹת
יהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם־שְׂנֵיהֶם: ס
כ לֹא־תִשְׁיַךְ לְאֲחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף
נֶשֶׁךְ אֶבֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר

והיה מהנדך קדוש, azért legyen a te táborod szent, és ne látszassék semmi fajtalanság vagy illedelmetlen dolog. — ולא יראה és ne lásson kösted fajtalan dolgot, értsd: hogy Isten ne lássa stb. (16) לא תסגור עבד אל-אדניו, ne szolgáltsd át a szolgát az urának. Ha t. i. a rabszolga kényura szigora elől hozzá menekül: fut. תִּסְגֹּר fut. hif. סָגַר (elzárti)-ból. (17) תונונו tárgyragozott fut. hif. יָנַעַל-ból. (18) קדשה és קדש és קדשה ethymologiai és tárgyi magyarázatáról l. M. I. 38, 21. (19) אתנן hn. főnév (= תָּנָה)-ból; az א נתנ-képző. — מחיר כלב, az eb ára; כָּלֵב e helyen párhuzamos értelemben יָנַעַל-hoz használtatik. Értetik alatta pedig a megfertőztető férj, kit a sz. szöveg כָּלֵב-nek nevez. — גם-שניהם, mindkettő, t. i. a jutalom és az ár. (20) לא תישך לאחריך, ne adj uzsorára atyádfiának, se kamatot pénzért, se eledelért, se kamatot akármily dologért, melyért kamatot fizetnek. Az isteni törvény különbséget nem tesz törvényszerű kamat és törvénytelen kamat (uzsóra) közt. Mindennemű kamatot, még a legcsekélyebb kamatrészletet is, egyenlően tilt el a sz. írás, úgy adni, mint venni. — Ez világosan kiderül תִּשְׁיַךְ hifil alakjából, mely valamely cselekvés közvetítését is jelöli. Innen végre a törvény igazságos és bölcs volta is érthető, mely csak az izraelitával szemben, nem pedig a külföldi(גר)-vel bírt érvénnyel (l. a köv. v.), mert a תִּכְרִי-t, kit e törvény nem kötelezhetett e tekintetben semmire, csakhamar oly kedvező viszonyba helyezte volna, hogy az izraelitának saját orszá-

21 kamatot fizetnek. A külfölditől vehetsz kamatot, de atyádfiával ne vétess kamatot; hogy az Örökkévaló, Istened, téged megáldjon mindenben, mihez kezded nyúl, a földön, a hová mégy, hogy azt elfoglaljad.

22 Ha fogadalmat fogadsz az Örökkévalónak, Istenednek, ne késsél azt teljesíteni; mert biztosan követeli azt az Örökkévaló, Istened. tőled, és lenne

23 benned bűn. És ha nem teszesz fogadalmat, nem lesz ben-

24 ned bűn. A mit ajkaidon kiejtettél, őrizzed és teljesítsd, a mint fogadtad az Örökkévalónak, Istenednek, szabad akaratom szerint, melyet száddal

25 szóltál. Mikor bemégy felebarátod szőlőjébe, egyél szőlőt kívánságod szerint, míg jólaktál, de edényedbe ne adj belőle.

26 Ha bemégy felebarátod gabonatermése közé, kezdeddel sza-

כא ישך: לנכרי תשיך ולא אחיך לא תשיך למען יברכה יהוה אלהיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:

כב ס בירתך נדר ליהוה אלהיך לא תאחר לשלמו בירדך וירשנו יהוה אלהיך מעמדך

כג והיה כך חטא: וכי תחדל לנדר לא יחיה בך חטא: מוציא שפתך תשמר ועשית כאשר

נדדת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת בפיה: ס המישי פי תבא

בכרם רעה ואכלת ענבים בנפשך שבעה ולא בליה לא תתן: ס

כו פי תבא בקמת רעה וקטפת

gában idővel tönkre kell vala mennie. V. ö. M. III. 25, 47. (21) לנכרי תשיך וגו', a külföldivel szemben uszort adhatsz stb., ezen intézkedés törvényszerűséggel nem bír. L. megokolását az előbbi versben. (22) בירתך נדר, ha fogadalmat fogadsz. A fogadalom minősége és jellegéről l. M. III. 27, 1—28. דרש וירשנו ה, mert biztosan követeli azt az Örökkévaló, értsd: szent kötelességed — miután szabad akaratból fogadást tettél — annak idejében, pontosan teljesíteni. — והיה כך חטא, és lenne benned bűn, ha t. i. fogadalmad szerint, szavadat be nem váltanád. (23) וכי תחדל לנדר, szó szerint: ha mulasztani fogsz fogadást tenni, azaz: egyáltalában nem fogadsz, az nem rovatik fel neked bűnül. Az isteni törvény seholsem hagyja meg nekünk, hogy fogadást tegyünk. (24) מוציא שפתך תשמר, szó szerint: ajkaidnak származását őrizzed, értsd: a mit egyszer ajkaiddal kiejtettél és megígérted, azt teljesítsd meg szorgalmasan. מוציא melléknévi igenév יצא-ból. — נדבה, nn. főnév tárgyasetben, módhatározói értelemben. L. a ford. (25) בנפשך, kívánságod szerint, azaz: annyit, a mennyit kívánsz. ל. a ford. (26) מלילת, l. M. I. 23, 8. (26) וקטפת מלילת, szakíthatsz kalászokat. וקטפת perf. conv. kál קטף, (levágni, leszakítani)-ból;

kíthatsz kalászokat, de sarlót **מִלִּילַת בִּידֶדָּ וְהֶרְמֵשׁ לֹא תִנְיֶה**
 ne forgass felebarátod termése **עַל קִמַּת רֵעֶד; ׀**
 fölött.

XXIV. FEJEZET.

As elválásról (1—4). Az új házasnak hadmentességéről (5—6). Az emberlopásról (7). Törvényes eljárás poklosság esetére (8—9). A zálogvételről (10—13). A napzsámos pontos kifizetéséről (14—15). Szülők ne bűnhődjenek gyermekeikért és viszont (16). A gyámoltalanok igazságszolgáltatásáról (17—18). A termésből mi jutott osztályrészül a gyámoltalanoknak (19—22).

- 1 Ha valamely férfi feleséget **כֹּד בִּי-יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ**
 vesz és férje leszen, azonban, **וְהָיָה אִסְרָא תִמְצָא-יָתֶן בְּעֵינָיו**
 ha nem talál kedvet szemei **בִּי-מִצָּא בָּהּ עֵרוֹת דָּבָר וְכָתַב**
 előtt, mert talált rajta valami **לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָת וְנָתַן בְּיָדָהּ**
 gyalázatos dolgot: írjon neki **וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ; וַיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ**
 váló levelet, és adja kezébe, **וְהִלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ-אַחֵר;**
 és bocsássa el az ő házából; **וַיִּשְׁנֶאֱהָהּ הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב**
 2 és menjen ki az ő házából; **לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָת וְנָתַן בְּיָדָהּ**
 és mikor elmegyén és más **וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ**
 3 férjhez megy, és gyűlöli őt a **הָאֲחֵרוֹן אִשְׁר־לָקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה;**
 másik férfi is, és ír neki **לֹא-יִוָּכַל בְּעָלָהּ הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר-**
 váló-levelet, és adja kezébe, **שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהָיִוֹת**
 és elbocsátja őt az ő házából; **ד**
 vagy ha meghal a másik férfi,
 4 a ki őt elvette magának fele-
 ségül: az első férje, ki elbo-
 csátotta volt, nem veheti őt el újból, hogy legyen felesége,

pedig származik קלילה-hól, kalászokat jelöl. והרמש, e szónak származását és jelentését l. felj. 16. 9:

(1) כֹּד בִּי-יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ, mert talált benne gyalázatos dolgot; az oka az előbbi mondatnak: azért nem talál kedvet szemeiben, mert talált benne stb. Ok és okozat hasonló szerkezetét l. M. I. 28, 11. — וְכָתַב לָהּ, írjon neki, tartozik még — a mint a szöveg összefüggéséből kiviláglik — a föltételező mondatához. — סֵפֶר פְּרִיטָת, válólevél. סֵפֶר héberben minden írólapról is használtatik; כְּרִיתָת pedig nn. főn., származik קָרַת (elvágni, elsaktani)-ból; azért: סֵפֶר כְּרִיתָת, válólevél. Ezt közönségesen טָנ־nek nevezik, mely azonban nem héber szó, hanem csak a talmudban igen gyakran előforduló kifejezés különféle okmányok (acta)-ról általában, és a válólevelekről különösen. (4) לֹא-יִוָּכַל לְאִשָּׁה — לְאִשָּׁה הָרֵאשׁוֹן — בְּעָלָהּ הָרֵאשׁוֹן — első férje nem veheti el újból. Ez képezi az előbbi versekben (1—4) foglalt körmondatnak a főmondatát. L. a fordítást.

miután megfertőztetett, mert utálatosság ez az Örökkévaló színe előtt, és meg ne fertőztesd a földet, melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad
 5 örökségül. Ha valaki ujonnan feleséget vesz, ne menjen ki a hadba és ne vessenek reá akármely közdolgot, szabadon legyen az ő házának egy esztendeig, és örvendeztesse meg az ő feleségét, a kit el-
 6 vett. Ne vegye zálogul az alsó és felső malomkövet,
 7 mert életet vesz zálogba. Ha találkozik férfi, ki személyt lop atyafiai, Izráel fiai közül, és úgy bánik vele, mint egy rabszolgával, és eladja őt:
 8 haljon meg az olyan tolvaj. És töröld el a gonoszt közü-

לו לאשה אחרי אשר המארה
 פיתועבה הוא לפני יהוה ולא
 תחטיא את הארץ אשר יהוה
 אלהיך נתן לך נחלה: ׀ שש
 כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא
 יֵצֵא בַצֵּבָא וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־
 דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת
 וְשָׂמַח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקַח:
 לֹא־יִחַבֵּל רַחִים וּרְכָב לֹא
 הוּא חֶבֶל: ׀ כִּי־יִמְצָא אִישׁ
 זָנָב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 וְהִתְעַמְרֵבוּ וּמְכָרוּ וּמֵת הַזָּנָב
 הַהוּא וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבּוֹ: ׀
 הַשֹּׁמֵר בְּנִגְעֵ־הַצֵּרֶעַת לִשְׁמֹר
 מֵאֵד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יֹוֹרֵן

הַטָּמֵא perf. hithp. (אָטַמָּא-ből), mely ragozási formájáról és ennek jelentéséről l. M. III. 13, 55. és m. m. h. — ולא תחטיא, és meg ne fertőztesd. חָטָא ige ezen jelentéséről l. M. IV. 19, 12. (5) חֲדָשָׁה, nem melléknévnek, hanem adverb-nak tekintendő, azért: *ujonnan*. — ולא יעבר עליו לכל דבר, csak annyit jelent, mint: כָּל דָּבָר; mintha lenne: כל דבר יעבר עליו, semmiféle (kötelező) dolog ne járjon át rajta, értsd: őt meg ne illesse, *ne vessenek reá*. — נקי hn. melléknév. Tulajdonképi jelentése: *ártatlan*; átvitt értelemben: *ment* (minden kötelesség alúl), a mely jelentésben e helyen is használtatik. (6) רחמים ורכב, a kézimalom két alkatrésze. רַחִים (származik רָחַה [megtörni]-ből), párosszámú (dualis) fn., az alsóbb malomkőnek neve, míg a rajtaülő felsőbbnek a neve: רֶבֶב, pauzában: רֶבֶב. — כִּי נפש הוא חבל, mert életet vess zálogba. Az esz-közt, melylyel a mesterember mindennapi kenyerét keresi, életének nevezi a sz. szöveg. (7) והתעמר perf. conv. hithp. עָמַר (mely ige a kálban nem tordúl elő, a piélben annyit jelent, mint kévákat kötni)-ből; átvitt értelemben, még pedig hithpáelben, ׀ vonzatával annyit jelent: mint rabszolgával bánni valakivel. (8) השמר וגו', légy óvatos stb., értsd: járj el pontosan törvény szerint e dologban. V. ö. M. III. 13, 1—17. הכהנים הליים, a kohániták (Áhron utódjai)

áldozárok, a Leviták; a mint nekik parancsoltam, azt cselekedjétek szorgalmasan. 9
 9 emlékezzél meg, mit cselekedett az Örökkévaló, Istened, Mirjámnak az úton, midőn kijöttetek Egyiptomból. Ha kölcsönadsz felebarátodnak akármily kölcsönt, ne menj be az ő házába, hogy zálogot végy 11
 11 tőle, künn állj, és a férfi, a kinek kölcsönöztél, hozza ki neked a zálogot az utcára. 12
 12 És ha ő szegény ember, ne 13
 13 feküdj le az ő zálogával. Add neki vissza a zálogot a nap lementével, hogy háljon az ő ruhájában, és áldjon tégedet, neked pedig érdemed lesz az Örökkévaló, Istened, előtt. 14
 14 Ne zaklasd a napszámost, a szegényt és szűkölködőt atyádfiai közül, vagy az idegent

אתכם הפחנים הלויים באשר צויתם תשמרו לעשות: וזכור את אשר עשה יהוה אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים: ס
 ס כי תשה ברעה משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו: בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אריך את העבט ההוצאה: יב
 יב ואם איש עני הוא לא תשכב בעבטו: השב תשיב לו את העבט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ורך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך ס
 ס שבעי לא תעשק שכיר עני ואביון מאהיך או מגרך אשר

levitáknak is nevezetnek, mivel valamennyien Lévi nemzetségéből származtak. V. ö. M. II. 28, 1. (9) זכור וגו', emlékezzél meg stb. E vers mintegy magyarázza az előbbi versben foglalt törvényt: óvatosan fogsz eljárni a poklosság dolgában, ha megemlékszel arra, a mi történt Mirjámmal, mikor t. i. poklossága miatt (V. ö. M. IV. 12, 10.) az egész népnek Chaczeróthban kellett időznie, míg Mirjám poklosságából egészen ki nem gyógyult. זכור infin. parancsoló módú ige helyett. (10) משאת מאומה, akármily kölcsön, értsd: akár kicsiny, akár nagy; akár pénz-, akár más nembeli. משאת, nn. fön. st. constr. ban (töve: נָשָׂא = נָשָׂה) -ból. (12) לא תשכב בעבטו, ne feküdj le az ő zálogával, ha t. i. ruháját vetted el zálogba (l. a köv. verset). A ruhát csak példaképen említi fel a törvény, a mely azonban minden másnemű zálogra alkalmazható. (13) ורך תהיה צדקה, neked pedig érdemed lesz, értsd: nemcsak jutalmát veszed ebbeli emberséges cselekvésednek, hanem azon fölül örök érdemed lesz Isten színe előtt. (14) לא תעשק שכיר וגו', ne zaklasd a napszámost stb. A napszámost, a szegényt stb. csak példaképen említi meg a sz. szöveg, mivel a lelketlen ember azokat hamarabb zaklatja, mint a gazdagot; tényleg azonban,

közüled, ki földeden van, ka-
 15 puidon belül. Annak napján
 adjad meg bérét és a nap ne
 menjen le rajta. mert szegény
 ő és utána vágyódik az ő
 lelke, hogy fel ne kiáltson
 miattad az Örökkévalóhoz és
 16 benned lenne bűn. Meg ne
 ölessenek az atyák a fiakért,
 és a fiak meg ne ölessenek az
 atyákért; kiki a maga bűne-
 17 ért ölessék meg. El ne fer-
 dítsd az idegen és árva itéle-
 tét. és ne vedd zálogul az
 18 özvegy ruháját. És emlékezzél
 meg, hogy szolga voltál Egyip-
 tomban, a honnan téged ki-
 szabadított az Örökkévaló, Iste-
 ned; azért parancsolom ne-
 ked, hogy cselekedjed ezt a
 19 dolgot. Mikor learatod veté-
 sedet a mezőn, és elfelejtesz
 egy kévét a mezőn: ne fordúlj
 vissza, hogy azt fölvegyed; az idegennek, az árvának és az
 özvegynek maradjon, hogy az Örökkévaló, Istened, tégedet

טו בִּארְצֶךָ בְּשֶׁעֶרְיָךָ: בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן
 שְׂכָרוֹ וְלֹא-תִבּוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ
 כִּי עֲנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא
 אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא-יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל-
 מִן יְהוָה וְהָיָה בְךָ הַטָּא: ׀ לֹא-
 יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל-בָּנִים וּבָנִים
 לֹא-יוֹמְתוּ עַל-אָבוֹת אִישׁ
 בַּחֲטָאוֹ יוֹמְתוֹ: ׀ לֹא תִשָּׂה
 מִשְׁפַּט גֵּר יְתוֹם וְלֹא תִחַבֵּל
 יח בְּגֵר אֱלֻמְנָה: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד
 הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל-כֵּן אֲנִי מִצְוֶיךָ
 לַעֲשׂוֹת אֶת-יְהִיבֵךָ הַזֶּה: ׀
 יט כִּי תִקְצֹר קְצִירֶךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׂכַחְתָּ
 עִמָּךְ בְּשָׂדֶךָ לֹא-תָשׁוּב לִקְחָתוֹ
 לְגֵר רִיתוֹם וְלֵאֱלֻמְנָה יְהוָה
 לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל

e törvény is (l. felj. 12. v.) minden emberre egyaránt alkalmazható. (15) ואליו
 ואֵלָיו, szó szerint: lelkét felemeli hozzá, értsd: *lelke vágyódik*
utána. (16) אִישׁ בַּחֲטָאוֹ יוֹמְתוֹ, kiki a maga bűneért ölessék meg. Ez nem ké-
 pez ellenmondást a sz. írás ama szavaival, melyek szerint Isten az atyák bűnét
 megbünteti gyermekeikben stb. (M. II. 20, 5.); mert Isten tudja, mennyire
 oka a szüle az ő gyermeke bűnében. E helyen azonban a törvény a bírákhoz
 szól, kik, mint emberek nem tudhatják, mennyire a szülők az ő gyermekeik,
 és viszont a gyermekek az ő szüleik bűneinek az oka. V. ö. M. II. 20, 5.
 (18) וזכרת כי עבד וגו', és emlékezzél meg stb., mikor megemlékszel, hogy egykor rab-
 szolga voltál Egyiptomban, sorsod jóra fordultával meg fogsz könyörölni a
 szegény elnyomott emberen. — על-כן אנכי מצוֹךָ וגו', azért parancsolom neked
 stb., értsd: parancsolom neked, hogy visszaemlékezzél. (19) כי תקצר וגו' V.

megáldjon kezeid minden
20 munkájában. Ha megrázod
olajfádat, ne tarlózd le koronáját magad után; az idegené, az árváé és az özvegyé legyen
21 az. Ha megszeded szőlődet, ne böngészs magad után; az idegené, az árváé és az özvegyé legyen az. És emlékezzél meg, hogy szolga voltál
22 Egyiptom földén; azért parancsolom neked, hogy cselekedjed ezt a dolgot.

כ מעשה ידיך: ס פי תחבט
ויתך לא תפאר אחרך לגר
כא ליתום ולא למנה יהיה: פי
תבצר ברמך לא תעולל אחרך
לגר ליתום ולא למנה יהיה:
כב וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים על-כן אנכי מצויד
לעשות אתהדבר הזה: ס

XXV. FEJEZET.

Az ostorcsapások számáról (1—3). A nyomtató marha száját bekötni tilos (4) A sógorházasságról (5—10). A szemérmetlen asszonyról (11—12). A mérték igazságos voltáról (13—16). Amâlek emléke eltörülendô (17—18).

1 Mikor viszály támad emberek között és odalépnek a törvény elé, és megítélik őket, és felmentik az igazságost és
2 elkarhóztatják a bûnöst: akkor legyen, ha a bûnös verésre elítelt, a bíró fektesse le, és üttesse meg maga előtt bûnös-

א כה ביהיה ריב בין אנשים
ונגשו אל-המשפט ושפטום
והצדיקו את-הצדיק והרשעו
ב את-הרשע: והיה אם-כן הכות
הרשע והפילו השפט והכהו

ö. M. III. 19, 9. (20) תחבט fut. kál תחבט-ból, mely ige a többek közt az olajbogyóknak leütéséről használtatik — תפאר fut. piél, töve: פאר; származik פאר (ág)-ból (denomit.), azért: לא תפאר, koronáját ne tarlózd le. (21) תבצר fut. kál תבצר-ból, mely ige különösen a szőlő leszüreteléséről (mint a bost az olajfáról, קצר a gabonáról, בקלם a fûgékrről stb.) használtatik. — לא תעולל, אחרך, ne böngészs magad utánad. Magyarázatát l. M. III. 9, 10. (22) וזכרת, és emlékezzél meg stb. V. ö. felj. 18. verset.

(1) בין אנשים, emberek közt; mivel rendszeren a pör férfiak között szokott támadni, azért használja itt a sz. szöveg ezt a kifejezést: בין אנשים; de voltaképen nem változik a törvény, ha a pör asszonyok közt támad. — את הצדיק, az igazságost, azaz: a kinek igazsága van. (2) הנות, annyi jelent, mint: הנות; הנות pedig a főnevet, mely előtt áll, melléknévi fogalomká átváltoztatja (V. ö. felj. 13, 14.), azért: הנות, הנות, verésre elítelt. — כרי רשעתו, bûnösségehez mérve szám szerint, azaz: az ütések száma szerint, a melyek egyszer mindenkorra törvényesen meg vannak határozva, t. i. 40

- ségéhez mérve, számszerint, 3 negyvent üssön reá, ne többet; hogy netalán, ha azoknál több csapást ütne rá, lealáztat- 4 nék atyádfia szemei előtt. Ne kösd be az ökör száját, mikor 5 nyomtat. Mikor fivérek együtt laknak, és egyik közülök meghal, és nincsen neki magzatja: a megholtnak felesége ne menjen kifelé idegen férjhez; férje testvére menjen be hozzá és vegye őt el magának feleségül és teljesítse sógorsági köteles- 6 ségét ő vele. És legyen, hogy az elsőszülött fia, a kit szül, álljon amannak a megholt testvérének nevére, hogy el ne törültsessék 7 annak neve Izráelből. De ha nem akarja a férfi elvenni testvérének

ütésig, azaz 39 ütés (l. a követk. v.). (3) ארבעים יכנו, 40-t (t. i. 40-ig, azaz: 39-et) üssön reá. — ונקלה אחיו לעיניך, hogy netalán lealáztatnék atyádfia szemeid előtt. A 39 ütőlegést túlhaladó ostromozás nem lenne többé atyádfiához méltó büntetés, hanem gyalázó eljárás atyádfiával szemben. ונקלה perf. nif. קלה (= קלל) -ból. (4) לאתחם שור בדישו, ne kösd be az ökör száját, mikor nyomtat. A keletiek (nálunk is nem ritkán) rendszeren marháikkal nyomtatják ki gabonájukat; ez alkalommal bekötik a nyomtató marha száját, hogy a nyomtatás közben egy szál szalmát sem ehessék. Ezt az eljárást az isteni törvény szigorúan tiltja az izraelitának, ki a marha iránt is, a mennyire csak lehet, emberséges indulatúnak lennie tartozik. (V. ö. M. II. 12, 23. és m. s. m. h. előforduló hasonló törvényeket). חתם fut. kál. töve: חם (= חתם). — בדישו, alanyragozott inf. kál 2 viszonyítóval, דיש (= דיש) -ból. (5) יהרו, együtt, értsd: egyes családból való életben levő testvér. — ובן איךלו, és fia nincsen neki, értsd: gyermeke nincs neki; mert ha az akármily származású volna, akkor e törvény (ביום מציאת יום) őt nem illeti. — ההוצה, szószerint: kifelé, értsd: a meghalt testvérnek a felesége ne menjen férjhez, a ki nem e családból való. יבמה birtokragozott főnév יבם (sógor) -ból. Így nevezték a meghaltat túlélő testvért, annak hátrahagyott feleségével szemben. A meghaltnak a feleségét יבמה (sógornő) -nak nevezték; a sógorsági házasodás pedig יבם igével jelöltetik. — על-שם אחיו ובמה, a meghalt testvér nevére. Ez nem a szó szorosabb értelmében veendő, hanem úgy értendő, hogy a meghalt testvér örököse legyen, a mint a szöveg összefüggéséből világosan kiderül. (7) יבמתו בirtokrag. nn. főnév יבמת (= יבמה) -ból. — יבמי tárgy-

feleségét: menjen fel az ő testvérének felesége a kapuba a vének elé, és szóljon: Sógorom vonakodik, hogy megtartsa az ő testvérének nevét Izráelben, nem akar velem sógorsági házasságot.

8 És hívassák őt városának vénei, és szóljanak hozzá; és ha előáll és mondja: Nem akarom őt elvenni: lépjen oda az ő testvérének felesége eléje a vének szemei előtt és húzza le saruját amannak lábáról, és köpjön ki előtte; és emelje fel szavát, és mondja: Így történnék a férfúval, ki fel nem építi testvérének házát.

10 És neveztesék annak neve Izráelben: Saruja oldottnak

11 háza. Ha férfiak egymással czivakodnak, férfi és atyafia,

és közeledik az egyiknek a felesége, hogy férjét megszabadítsa a verekedő kezéből, és kinyújtja kezét, és megragadja annak szemérmét:

12 akkor vágd le kezét. Ne kimélje meg a te szemed. Ne legyen

rag. inf. piél, annyi mint: **לא אבה יבמי יבם אותי**, azért nem akar velem sógorsági házasságot. (8) **ועמד**. A **ו** az ige elején föltételező kötőszó értelmében veendő, azért: **ועמד**, ha előáll. (9) **והלצה נעלו מעל רגלו**, és húzza le saruját amannak lábáról; jeléül annak, hogy jogától meg van fosztva, melynél fogva egyedül ő (a sógor) veheti el nőül. — **ורקה בפניו**, és köpjön ki előtte, t. i. a földre, de nem képebe, a mint sokan tévesen e szót felfogják. — **לא יבנה את-בית אחיו**, a ki nem építi fel testvérének házát; mert ha magzata vagy, ki jogos fiának tekintetik, az ő háza, azaz: családjá, felépül; ellenkező esetben lennie megszűnik. (10) **בית הלוי הנעל**, szösz szerint: háza saruja — lehúzott, értsd: az meztelen lábúnak — azaz: a jogtalannak a háza. (11) **במבשיו**, bir-okrag. tbssz. fön. (מבשים) **ביש** (szégyenleni)-ből, azért: **במבשיו**, szemérmét. (12) **וקצתה את כפה**, akkor vágd le kezét. E büntetés oly értelemben veendő, mint: **עין בעין**, szem szemért stb., mely alatt csak a megfelelő kárpótlás értetik. (13) **בכיסך**, ersényeiben. A keletieknek a többek közt

את-יבמתו ועלתה יבמתו
 השערה אל-הוקנים ואמרה מאן
 יבמי להקים לאחיו שם בישראל
 לא אבה יבמי: וקראו-לו זקני-
 עירו ודברו אליו ועמד ואמר
 לא חפצתי לקחתה: ונגשה
 יבמתו אליו לעיני הוקנים
 וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה
 בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה
 לאיש אשר לא-יבנה את-בית
 אחיו: ונקרא שמו בישראל בית
 הלוי הנעל: ׀ כפי-נצלו אנשים
 יחדו איש ואחיו וקרבה אשת
 האחד להציל את-אישה מיד
 מכהו ושלחה ידה והחזיקה
 במבשיו: וקצתה את-כפה לא
 תחוס עיניך: ׀ לא-יהיה לך

neked erszényedben kétféle súlymérték: nagy és kicsiny.
 14 Ne legyen neked házadban kétféle ürmérték: nagy és
 15 kicsiny. Teljes és igazságos súlymértéked legyen te neked, teljes és igaz ürmértéked legyen te neked, hogy sokáig élj a földön, melyet az Örökkévaló, Istened, ad neked.
 16 Mert utálatosság az Örökkévaló, Istened, előtt, valaki ezeket teszi, valaki hamisságot
 17 művel. Emlékezzél meg, mit cselekedett neked Amálék az úton, mikor kijöttél Egyiptomból, ki reád talált az úton és lekaszabolá az utolsókat közüled, kik vánszorognak
 18 vala utánad, te pedig kimerülve és fáradt voltál; és nem
 19 fél vala Istentől. Legyen tehát, mikor az Örökkévaló, Istened, nyugalmat ad te neked minden ellenségeidtől köröskörül

בכִּסֵּף אֶבֶן וְאֶבֶן גְּדוּלָה וְקִטְנָה: ד
 לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אִיפֶה טו
 וְאִיפֶה גְּדוּלָה וְקִטְנָה: אֶבֶן
 שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ אִיפֶה
 שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ לְמַעַן
 יֵאָרְכוּ יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־ טז
 יְהוּה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: כִּי תִעַבֵת
 יְהוּה אֱלֹהֶיךָ כִּלְעֵשָׂה אֱלֹהַּ כֹּל
 יז עֲשֵׂה עוֹלָם: פ מִפְּטוּר זְכוּר אֵת
 אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עִמְלֶךְ בְּדָרְךָ
 יח בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם: אֲשֶׁר קָרָךְ
 בְּדָרְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כֹּל־הַנְּחָשִׁים
 אֲחֵרֶיךָ וְאֵתְךָ עֵינֶיךָ וַיַּגַּע וְלֹא
 יט יָרָא אֱלֹהִים: וְהוּה בְּהִנִּיחַ יְהוּה
 אֱלֹהֶיךָ אֶל־מִכְלֵי־אִיבֶיךָ מִסָּבִיב

az a szokásuk, hogy a kalmár a súlymértéket, melyen áruzcikkeit eladja vagy bevásárolja, magával viszi egy erszényben, melyek közül az egyik, melyen bevásárol, nagyobb; a másik, a melyen elad, kellelénél kisebb, miáltal megcsalja az embereket, azért: לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִסֵּף, *ne legyen neked erszényedben.* — אֶבֶן וְאֶבֶן, szószerint: kétféle kő. Ezzel éltek a régiek súlymérték gyanánt. (14) אִיפֶה וְאִיפֶה. Az Éfáh ürmérték, melyről I. M. II. 16, 36. (15) אֶבֶן שְׁלֵמָה וְצֶדֶק, *teljes és igazságos súlymértéked stb.*, mely se nagyobb, se kisebb ne legyen, hanem a szigorú igazságnak (צֶדֶק) megfelelően. (16) כִּלְעֵשָׂה אֱלֹהַּ, *valaki ezeket teszi*, t. i. ezeket a csalárd dolgokat, melyekkel felebarátját kárba ejti. (17) זְכוּר וְזָכַר inf. kál זָכַר helyett. (18) קָרָךְ tárgyrag. perf. kál (találkozni valakivel)-ből. V. ö. M. IV. 23, 4. — וַיִּזְנֶב fut. conv. piél, származik וַיִּזְנֶב (fark)-ból (denominativum), azért: וַיִּזְנֶב, *és lekaszabolá.* — הַנְּחָשִׁים tbbs.-számú part. nif. הָשַׁל (I. Dán 2, 40.)-ből, és annyit jelent, mint: הַנְּחָשִׁים, melynek töve: הָשַׁל, gyengének lenni, azért: וְאֵתְךָ אֲחֵרֶיךָ, *kik vánszorognak vala utánad.* — וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים, *és nem fél vala Istentől.* Ezek a szavak Amálékra vonatkoznak, a ki, nem félvén Istentől, Izráelt megtámadta a pusztában. (19) תִּמַּח אֶת־זְכוּר עִמְלֶךְ, *törül ki Amálék emléket*, értsd: mind-

a földön, melyet az Örökkévaló, Istened, neked ad örökségül, hogy bírjad azt: töröld ki Amalék emlékezetét az ég alól. El ne felejtsd.

בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת-זֵכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח:

XXVI. FEJEZET.

A zsengek bemutatásáról (1—11). Bevallása az illetlenyes tizedek pontos kiszolgáltatásának (12—15) Az isteni szövetség kölcsönös hatásáról (16—19).

בִּירְתוּבֹא.

1 És léssen, mikor bemegy a földre, melyet az Örökkévaló, Istened, ad neked örökségül, és elfoglalod azt, és benne lakol, akkor végy a föld minden gyümölcsének elsejéből, melyet beviszel földedről, melyet az Örökkévaló, Istened ad neked, és tedd a kosárba, és menj azon helyre, melyet az Örökkévaló, Istened, választ, hogy nevét ott lakoztassa; és menj be az áldozárhoz, ki léssen azon napokban, és mondd neki: Kijelentem e mai napon, az Örökkévaló, Istened előtt, hogy bejutottam a földre, mely felől az Örökkévaló esküdött őseinknek, hogy nekünk adja.

כּו וְהָיָה בִּירְתוּבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וּרְשָׁתָהּ וּיְשַׁבַּת בָּהּ: וְלִקְחָתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר תֵּבֵיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וּשְׂמַתָּ בַטֶּנָּא וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: וּבֵאתָ אֶל-הַבַּהֵן אֲשֶׁר יְהוָה בְּיָמֵינוּ הָאֵלֶּם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּי-בָאתִי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּנֵינוּ לֵאמֹר:

azt, a mi Amalékra visszaemlékeztet: gonosz cselekedeteire, istentelen terveire és több effélére.

(1) *És léssen, mikor bemegy stb.* A korán érett gyümölcs bemutatására vonatkozó törvény csak az ország elfoglalása és birtokbavétele után jutott érvényre. (2) *Márashit kl-pri adarma*, a föld minden gyümölcsének elsejéből; ez alatt értetik azon 7-féle gyümölcs, melyet a sz. szöveg különösen az ígért földének sajátképen tulajdonít, u. m.: búza, árpa, szőlő, füge, gránátalma, olajfa és méz (datolyaméz). L. feljebb 8, 8. — *Asur tbiu*, melyet beviszel, értsd: melyet természetes földeden. — *Smata* annyt jelent, mint: *bsl*. — *lshkn smu sm*, szó szerint: *hogy nevét ott lakoztassa*, értsd: hogy a hely az ő nevéől neveztessek. (3) *hgdth d'um un*, *kijelentem e*

- 4 És az áldozár vegye a kosarat kezedből és tegye le azt az Örökkévaló, Istened, oltára elé.
- 5 És szólalj meg és mondd az Örökkévaló, Istened, színe előtt: Bujdosó arameus volt atyám, és lemene Egyiptomba, és tartózkodék ott csekély számú családdal, és lőn ott nagy, hatalmas és sok nemzetté. De az egyiptomiak rosszúl hántak velünk, és nyomorgatának bennünket és vetének reánk kemény szolgálatot. És kiáltánk atyáink örökkévaló Istenéhez, és az Örökkévaló meghallgatá szavunkat és látá sanyargatásunkat és fáradozásunkat és szorongatásunkat; és kihoza minket az Örökkévaló Egyiptomból erős kézzel és kinyujtott karral, nagy rettetességgel, jelekkel és csudákkal; és behoza minket e helyre és

ד וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר הַטָּהוֹר וְהִנִּיחוֹ
 ה לְפָנַי מִזֶּבֶחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ
 וְאָמַרְתָּ לְפָנָיו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי
 אֲבִד אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיֵּנֶר שָׁם
 בְּמִתִּי מֵעַט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גְּדוֹל
 ו עַצוּם וְרַב: וַיִּרְעוּ אֹתוֹ הַמִּצְרַיִם
 ז וְעָנְנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה:
 ח וַנַּעֲבֶק אֱלֹהֵיךָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
 ט וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלֵנוּ וַיֵּרָא אֶת־
 עֲוֹנוֹנוּ וְאֶת־עֲמָלָנוּ וְאֶת־לְחַצְנוּ:
 ח וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה
 וּבְזֵרַע נְטוּיָה וּבַמָּרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת
 ט וּבְמִפְתִּים: וַיְבֵאֵנוּ אֶל־הַמְּקוֹם

mai napon stb., értsd: elismerem és bevallom, hogy stb. (4) והניחו ונר, és tegye le azt stb. Az áldozár átveszi a bemutatandó gyümölcsöt és leteszi az oltár mellé, hogy a hálaadó földműves hálóját (ורר מעשר) törvényszabta módon elmondhassa. והניחו tárgy. perf. hif. ננה (= ננה) -ból. V. ö. M. II. 20. 11. (5) וענית. Ez ige többféle jelentéséről l. M. II. 15, 21. és m. s. h. — ארמי. אבד אבי, bujdosó arameus volt atyám. אבי a mondat alanya, אבד pedig, a melynek töve: אבד (elveszni, eltévedni) bennható ige, azért: ארמי אבד, bujdosó arameus. Ősatyánk Jákob, daczára annak, hogy Kanáán földén született, méltán neveztetik arameusnak, mivel ősatyánktól, Ábrahámától származik, ki Áram földéről kiköltözött és sok tartományon át Kanáán földre vándorolt. — במתי מעט, csekély számú családdal. במתי st. constr. a במקום -nak, melynek ethymologiai jelentését l. felj. 2, 34. (6) וירעו אתנו המצרים, és rosszúl cselekedtek velünk az egyiptomiak. וירעי fut. conv. hif. ריע -ból, mely ige majd accusativussal, majd dativussal konstruáltatik. L. M. I. 14, 9 (7) עינו birtokragozott főn. עני (nyomorúság)-ból (pauzában: עני), mely főnév nem tevesztendő össze a kéttágú עני (szegény) névvel. — עמרנו és לחצנו szüntén birtokragozott főnevek, az 1-ső עמל (táradtság)-ból, a 2-ik לחץ (sanyargatás)-ból származik. (8) ובאות ובמפתים. E szavak ethymologiai jelentéséről l. M. II. 7, 3. (9) ארץ זבת חלב ודבש. Eddig az áldozárhoz intézi szavait, melyekben

- adá nekünk e földet, tejjel és
 10 mézzel folyó földet. És most,
 ime, elhozta a föld gyümöl-
 csének elsejét, melyet adtál
 nekem Örökkévaló! és tedd
 le az Örökkévaló, Istened,
 színe elé és hajolj meg az
 Örökkévaló, Istened, színe
 11 előtt. És örvendezz mindazon
 jóval, melyet az Örökkévaló,
 Istened, ad neked és háza-
 nak, te és a Léví és az ide-
 gen, ki közepetted vagyon.
 12 Mikor egészen lerovod termé-
 sed minden tizedét a harma-
 dik esztendőben, a tized esz-
 tendéjében, add a Lévínek, az
 idegennek, az árvának és az
 özvegynek, hogy egyenek
 kapuidban, és lakjanak jól.
 13 És mondjad az Örökkévaló,
 Istened, színe előtt: Kitakarí-
 tottam a szentséget házamból, és adtam is a Lévínek és az
 idegennek, az árvának és az özvegynek, minden paraneso-

הַיְהוָה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְעַתָּה
 הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי
 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה
 וְהִנַּחְתּוּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
 וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן
 לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אִתָּהּ
 וְהָלֹוֹי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ׀
 יב כִּי תִכְלֶה לְעֵשֶׂר אֶת־כָּל־
 מַעְשֵׂר תְבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת
 שָׁנַת הַמַּעְשֵׂר וְנָתַתָּה לְלֹוֹי לַגֵּר
 לְיִתּוֹם וּלְאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ
 וְשָׂבְעוּ: וְאָמַרְתָּ לְפָנַי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּעֵרְתִי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת
 וְגַם נָתַתִּיו לְלֹוֹי וְלַגֵּר לְיִתּוֹם
 וּלְאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר

háladatos szívvel ismeri el, hogy Isten ígérését híven teljesíté, adván nékie az ígérlet földét. (10) אשר נתת לי ה' אלהי, melyet adtál nekem, Örökkévaló! Most Istenhez fordúva, háláját nyilvánítja az áldásért, melylyel az Isten őt megáldotta. — והנחתו לפני, és tedd le azt stb. Ezek a sz. szöveg szavai, melyek szerint a zsengek bemutatójának el kelle járnia. (12) שנת המעשר, a tizedek éve. Így nevezi a szent szöveg a hét שמטה évek harmadikát, a melyen az izraelita földművesnek az ígérlet földén termése tizedeit azoknak, a kiket illeték, további mulasztás nélkül kiadnia tartozott. Háromféle tizedet különböztünk meg, u. m.: 1. מעשר ראשון, a levíták illetménye; 2. מעשר שני, melyet a földtulajdonos maga Jeruzsálemben elkölthetett; 3. מעשר שלישי, melyet a földtulajdonos otthon, saját lakhelyén elkölthetett, adván belőle a szegénynek, a levítának, az idegennek és árvának és az özvegynek. (13) בערתי הבית, kitakarítottam a szentséget, — azaz: a tizedet, a mely szent volt — a hazból; ninesen házamban azon illetményekből, melyekből a törvény szerint azoknak, a kiket megilletnek, adni tartozom. — לא־עברתי מצותך, —

- latod szerint, a melyet nekem parancsoltál; semmit sem mulasztottam el parancsolataidból és nem felejtettem el. Nem ettem belőle gyászolásomban, és nem fordítottam belőle tisztátalan czélokra, és nem adtam belőle semmit halottra. Hallgattam az Örökkévaló, Istenem, szavára; cselekedtem mind a szerint, a mint nekem megparancsoltad. Tekints le az égből, szent lakóhelyedből, és áldd meg népedet, Izráelt, és a földet, melyet nekünk adtál, a mint megesküdtél atyáinknak, a tejjel és mézzel folyó földet. E napon az Örökkévaló, Istened, parancsolja neked, hogy megcselekedjed mindezeket a törvényeket és ítéleteket. Tartsd meg tehát és cselekedd azokat egész sziveddel és egész lelkeddel. Az Örökkévalót elismerted e napon, hogylegyen a te Istened, és hogy jársz az ő utain, és hogy szorgalmasan teljesíted tör-

צויתני לא-עברתי ממצותיך ולא שכחתי : לא-אכלתי באני ממנו ולא-בערתי ממנו בטמא ולא-נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי עשיתי ככל אשר צויתני : השקיפה ממעון קדשך מן-השמים וברך את-עמך את-ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו פאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש : ׀ שלישי היום הזה יהוה אלהיך מצוה לעשות את-החקים האלה ואת-המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל-לבבך ובכל-נפשך : את-יהוה האמת היום להיזר לך לאלהים וללכת בדרךיו ולשמר

semmit sem mulasztottam el parancsolataidból, t. i. kész akarrattal (במזיד) ; ולא שכחתי, nem feledtem el, t. i. akarat nélkül (בשונוג). (14) באני, gyászomban, azaz: akármikor valaki vagy valami fölött gyászba borúltam. — בטמא, úgy értendő, mintha lenne: דבר טמא, tisztátalan dologban, vagy tisztátalan czélokra. — ולא-נתתי ממנו למת, és nem adtam belőle a halottra, azaz: a halott számára, a bálványimádók ebbeli szokásai szerint. (15) השקיפה ממעון קדשך ונו', azaz: örködjél neped fölött, és add áldásodat keze munkáira, a mint megígérted ösatyáinknak. (16) בכל-לבבך ובכל-נפשך, egész sziveddel és egész lelkeddel, azaz: a mennyire csak lehet. (17) האמת perf. hífil אָמַר (mondani)-ból. A hífil tudvalevőleg azt jelenti, hogy a mondat alanya mást valamely cselekvésre indít és okoz; így tehát האמת is azt jelenti: nyilvánításra indítottad; valamint a következő האמירך szintén azt jelenti: nyilvánosságra okozott téged. A szövetség, a melyre az Örökkévaló az izraelita néppel lépett, oka volt annak, hogy Isten Izráel saját népének.

vényeit és parancsolatait és ítéleteit, és hogy szavára hallgatsz. És az Örökkévaló elismert tégedet e napon, hogy saját népe légy, a mint szólott hozzád, és hogy megtartsad minden parancsolatait. És hogy tegyen téged magasztosabbá mindazon népeknél, a melyeket alkotott dicséretre és hírre és dicsőségre, és hogy légy szent népe az Örökkévalónak, Istenednek, a mint szólott vala.

הִקִּיזוּ וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ
 יִהְיֶה לָּךְ : וַיְהִי הָאָמִירָה הַיּוֹם
 לְהִזוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר
 דִּבַּר לְךָ וְלִשְׁמֹר בְּכָל־מִצְוֹתָיו :
 וַיִּלְתַּתֶּךָ עֲלוֹזָן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
 עָשָׂה לְתַהֲלָה וְלִשְׁם וְלִתְפָּאֶרֶת
 וְלִהְיוֹתָ עַם־קֹדֶשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּר : רביעי

XXVII. FEJEZET.

As isteni törvények a Jordánon túl kövekre felirandók és oltár állítandó fel (1—8). As áldás Gerisim hegyén, az átok pedig Ébhâl hegyén hirdettessék ki (9—13). As átok névszerinti felsorolása (14—26).

1 És megparancsolák Mózes és Izráel vénei a népnek, mondván : Tartsatok meg minden parancsolatot, melyet én ma nektek parancsolok.
 2 És leszen, a mely napon átkeltek a Járdénon a földre, melyet az Örökkévaló, Istened, ad neked, állíts föl magadnak nagy köveket és vond be

כּו וַיִּצְוּ מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֶת־הָעָם לֵאמֹר שְׁמֹר אֶת־כָּל־
 הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אֶתְכֶם
 הַיּוֹם : וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ
 אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וְהִקְמַתָּ לְךָ אֲבָנִים

valamint Izráel az Örökkévalót Istenének nyilvánítsa, azaz: *elismerje.* (19) ולתתך ועלין וגו', és hogy tegyen magasztosabbá stb. E vers is függ a fönnebbi תִּתְּנֶנִּי-tól, t. i. nyilatkozatok által okoztad, hogy Isten tégedet magasztosabbá tett a többi népeknél. וְלִתְּנֶנִּי tárgy. inf. kál גָּמַן-ból, annyit jelent, mint: וְלִתְּנֶנִּי. — ולתהלה ולשם ולתפארת, dicséret-, hírnév- és dicsőségre nézve. E három módhatározólag, vonatkozik a fönnebbi עליון ולתתך-ra, azt jelentvén, hogy mire nézve magasztossá tesz az Örökkévaló tégedet. A ל ezen jelentéséről l. M. I. 19, 21. és m. m. h.

(1) שמר, inf. parancsoló módú ige helyett l. felj. 16, 1. és m. m. h.
 (2) וישדת אתם בשיר, és vond be azokat (t. i. a felállítandó nagy köveket) mésszel, hogy azokba alkalmasan bevésni lehessen az istenileg kinyilatkoztatott törvényt. וְשָׂרָת perf. conv. kál, származik שיר (mész)-ből (denominati-

- 3 azokat mézszszel, és ird azokra
e törvény minden igéit, mi-
helyt átkelsz; hogy bemehess
a földre, melyet az Örökké-
való, Istened, ad neked, tejjel
és mézzel folyó földet, a mint
az Örökkévaló, atyáid Istene,
4 neked ígérte. Leszen azért,
mikor átkeltek a Járdënon,
állítsátok fel ezeket a köveket,
melyeket én ma nektek paran-
csolok, Ébhâl hegyén, és vond
5 be azokat mézszszel, és építs ott
oltárt az Örökkévaló, Istened-
nek, oltárt kövekből; ne for-
6 gass vasat felettük. Ép kövek-
ből építsed az Örökkévaló,
Istened, oltárát, a melyen ál-
dozzál égő áldozatokat az
Örökkévalónak, Istenednek,
7 és áldozz örömaldozatokat, és
költsd el ott, és örvendezz az
Örökkévaló, Istened, színe
8 előtt. És a kövekre irjad e
törvény minden igéit eléggé
9 világosan. És szóla Mózes és
az áldozárok, a Leviták, egész Izráelnek, mondván: Hallgass

vum). (3) בעברך, *mihelyt átkelsz*, t. i. a Járdën folyón, még mielőtt az el-
foglalás dolgához fognál. (4) והיה בעברכם אתהירדן וגי, *és leszen, mikor át-
keltek a Járdënon stb.* E szavak ismétlése (1. az előbbi v.) azért szükséges,
mivel a következő versekben (5—8-ig) a felállítandó kövek czélját és rendel-
tetését a fölépítendő oltár mellett részletezi. (5) מונח אבנים וגי, *köböl való
oltárt stb.* V. ö. M. II. 20, 22. (8) באר היטב, *szó szerint: jól magyarázva; de
íten, mivel a betűírásra vonatkozik, eléggé világosan.* באר inf. piél באר
(magyarázni)-ből; היטב pedig inf. hifil וישב-*ból.* (9) והסכת imp. hif. כפת-
ból; csak ez, egyszer fordul elő a sz. írásban, jelentése azonban: *hallgass*; kiténik
a szöveg összefüggéséből; az aram nyelvben gyakran fordul elő. —
נחית וגי, *népévé lettél stb.* azáltal, hogy Izráel az isteni törvényt elfogadta,

és halljad Izráel! e napon lettél az Örökkévaló, Istened, 10 népévé; hallgass azért az Örökkévaló, Istened, szavára és teljesítsd parancsolatait és törvényeit, melyet én ma ne- 11 ked parancsolok. És Mózes megparancsolá a népnek az 12 napon, mondván: Ezek álljanak, hogy megáldják a népet, a Gerizim hegyén, a mikor átkeltek a Járdénon: Simeon és Lévi és Juda, és Iszákár 13 és József és Binjámin. És ezek álljanak az átkozás végett Ehbál hegyén: Rúbén, Gád és Áser, és Zebulun, Dán 14 és Náftáli. És szólaljanak meg a Leviták, és mondják minden izraelita férfiúnak fenszóval: 15 Átkozott azon férfi, ki csinálni fog faragott vagy öntött bálványképet, az Örökkévaló utálatosságát, a mesterember kezeinek művét, és helyezi rejtekbe; és feleljen az egész

16 nép és mondják: Ámen! Átkozott, ki atyját és anyját megveti; és 17 mondja az egész nép: Ámen! Átkozott, ki felebarátjának határát 18 eltolja; és mondja az egész nép: Ámen! Átkozott, ki vakot el-

הספת ושמע ישראל היום הזה
 נהיית לעם ליהוה אלהיך;
 ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית
 את מצותיו ואת חקיו אשר אנכי
 מצוה היום: ׀ ׀ המישי ויצו משה
 את העם ביום ההוא לאמר: אלה
 יעמדו לברך את העם על הר
 גרזים בעברכם את הירדן שמעון
 ולוי ויהודה ויששכר ויוסף
 ובנימן: ואלה יעמדו על הקללה
 בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן
 דן ונפתלי: וענו הלוים ואמרו
 אל כל איש ישראל קול רם:
 ׀ ׀ ארור האיש אשר יעשה פסל
 ומסכה תועבת יהוה מעשה ידיו
 חרש ושם בסתור וענו כל העם
 ואמרו אמן: ׀ ׀ ארור מקלה
 אביו ואמו ואמר כל העם אמן:
 ׀ ׀ ארור מסיג גבול רעהו ואמר
 כל העם אמן: ׀ ׀ ארור משנה

Isten népévé alakult. Mindedig népet, azaz: *nemzetet* nem képezett, hanem csak családot, néptörödéket. (13) על-הקללה, az *átkozás végett*, azaz: ezek mondják ki az átkot azokra, kik az isteni törvényt titkon áthágják. (14) וענו, *szólaljanak meg*. ענה ezen jelentéséről l. felj. 26. 5. (15) פסל ומסכה. E két név ethymologiai jelentéséről l. M. II. 20. 4. — וענו. Itt az ige a szó szűkebb jelentésével bír, azért: *feleljen*. — אמן. E szó tulajdonképi és átvitt értelmében l. M. IV. 5. 22. (16) מקלה part. híf. קלה (= קלל-ból. (17) מסיג גבול. E kifejezés magyarázatát l. felj. 19. 14. (18) משנה עור בדרך, a *ki vakot elté-*

- tévelyít az úton; és mondja: **עֹר בְּדָרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:**
 19 az egész nép: Ámen! Átkozott, ki az idegen, árva és özvegy jogát elferdíti; és mondja az egész nép: Ámen! **יֵשׁ ׀ אָרוּר מִמֶּה מִשְׁפָּט גְּרֵי־תוֹם וְאִלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:**
 20 Átkozott, ki hál atyja feleségével, mert felfedte atyja leplet; és mondja az egész nép: **כִּי גִלָּה בְּנֶפֶשׁ אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀**
 21 Ámen! Átkozott, ki valamely bárommal hál; és mondja az egész nép: **כִּבֵּי אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֶחָיו בֵּת־אָבִיו אוֹ בֵּת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:**
 22 ki hál nővérel, atyja leányával vagy anyja leányával, és mondja az egész nép: **כִּגֵּ ׀ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־הַתְּנַתּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀ אָרוּר מִבְּהֵמָה רָעָהוּ בַּסֶּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן:**
 23 Ámen! Átkozott, ki napával hál; és mondja az egész nép: **כֵּ ׀ אָרוּר לִקְחָ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נַפְשׁ דָּם גָּרִי וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀**
 24 nép: Ámen! Átkozott, ki felebarátját megüti rejtekben; és mondja az egész nép: **כּוֹ אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעַם אָמֵן: ׀**
 25 Átkozott, ki megvesztegetést elfogad, hogy ártatlan vérű személyt megöljön; és mondja
 26 az egész nép: Ámen! Átkozott, ki fenn nem tartja e törvény igéit, hogy azokat teljesítse; és mondja az egész nép: Ámen!

velyít az úton, azaz: a ki őt tévútra viszi. V. ö. M. III. 19, 14. (19) משפט גר ונוי, az idegen jogát stb. Nemcsak az idegen, árva és özvegyasszony, hanem bármilyen ember, akár szegény, akár gazdag jogát sérteni tilos. A törvény azonban azért szól csak az idegen-, szegény- és özvegyasszonyról, mivel ezek gyámnélküliek, az erőszakoskodásnak leginkább ki vannak téve. (20) אשת אביו. V. ö. M. III. 18, 8. (23) חתנתו birtokrag. nn. főnév: חִתְּנָת (napa)-ból (25) לקח שחד ונוי, valaki megvesztegetést fogad el stb. E törvény, itt, a bírának szól, a mint a szöveg összefüggéséből világosan kiderül.

XXVIII. FEJEZET.

Áldás a törvény teljesítésének, — átok a törvény nemteljesítésének esetére (1—69).

- 1 És lésszen, ha hallgatva **כח** וְהָיָה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע א
hallgatód meg az Örökkévaló, **בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת**
Istened, szavát, hogy szorgal- **אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה**
matosan cselekedjed minden **הַיּוֹם וּנְתַתְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עָלֶיךָ**
parancsolatait, melyet én ma **עַל פְּדֻגְוַי הָאָרֶץ; וּבָאוּ עָלֶיךָ**
neked parancsolok: magasz- **כָּל־הַבְּרָכּוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁגָּה בִּי**
tosabbá teszen téged az Örök- **תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:**
kévaló, Istened, a föld minden **בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה**
2 nemzeténél. És rád jönnek **בְּשָׂדֶה; בְּרוּךְ פְּרִי־בִמְנַךְ וּפְרִי**
mindezek az áldások és elér- **אֲדָמָתֶךָ וּפְרִי בְּהֵמָתֶךָ שֹׁגֵר**
nek téged, ha hallgatni fogsz **ה' אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֵּרוֹת צֹאנֶךָ: בְּרוּךְ**
az Örökkévaló, Istened, sza- **ו' מִנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: בְּרוּךְ אַתָּה**
vára. Áldott léssz a városban **בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֹאֲתֶךָ: שֵׁשִׁי**
3 és áldott a mezőn. Áldott **י' יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֵיבֶיךָ הַקְּמִים**
méhed gyümölcse és földed **עָלֶיךָ נֹפְלִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד**
4 gyümölcse, és marhádnak
gyümölcse; barmaid fajzása
5 és juhaid nyájai. Áldott a
kosarad és a dagasztóteknőd.
6 Áldott léssz, mikor bemégy, és
7 áldott, mikor kimégy. Az Örökkévaló adni fogja, hogy ellen-
ségeid, kik ellened támadnak, előtted megveressenek; egy

(1) וּנְתַתְּךָ־עָלֶיךָ וְגו' *és tesszen magasztosabbá stb.* Rendeltetésednél fogva, mint Isten népe, nagy tekintéllyel bírsz a föld népei előtt. וּנְתַתְּךָ, tárgyrag. perf. conv. kál, annyi mint: וְנָתַן אֵיֶתְךָ. (2) וְהַשִּׁיגְךָ *és elérnek téged,* t. i. az Isten áldásai, melyek mindig mögötted lesznek, hogy elérjenek. וְהַשִּׁיגְךָ tárgyrag. perf. conv. híf. וְנָשַׁל־ból. (3) בְּעִיר, *a városban,* hogy mindaz, a mit a városban teszesz, sikerüljön. — בְּשָׂדֶה, *a mezőn,* hogy t. i. mezei munkádnak a kívánt sikere meglegyen. (4) שֹׁגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתֵּרוֹת צֹאנֶךָ. Tárgyi meg ethymologiai magyarázatát ezen kifejezéseknek l. feljebb 7, 13. (5) מִנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֹתֶיךָ, *kosarat és dagasztóteknőt,* értsd: gyümölcs- és kenyértartó edényeid mindig mindenféle eledeltől túláradjanak. מִנְאֶךָ birtokrag. hímn. fn. מִנְאֶה־ból. L. felj. 26, 2. מִשְׁאֲרֹתֶיךָ szintén birtokragozott nn. főnév מִשְׁאֲרֹתֶיךָ בől. V. ö. M. II. 7, 28. (6) בְּבֹאֶךָ, *mikor bemégy* t. i. a te házádba belügyeid ellátása végett. — בְּצֹאֲתֶךָ, *mikor kimégy* t. i. útnak indulsz, hogy külügyeid rendbe hozzad. (7) בְּדֶרֶךְ אֶחָד וְגו' *egy úton stb.,* értsd: rendben. — וּבִשְׁבַעֵה דְרָכִים וְגו' *és hét*

úton ki fognak jönni ellened, és hét úton fognak futni színed előtt. Oda parancsolja hozzád az Örökkévaló az áldást éléskamráidba és mindenbe, mihez kezéd nyúl, és meg fog áldani a földön, melyet az Örökkévaló. Istened, ad te neked. Az Örökkévaló téged szent népévé rendel. a mint neked megesküdött, ha szorgalmasan megtartod az Örökkévaló, Istened, parancsolatait, és jársz az ő útain. És látni fogják a föld minden népei, hogy az Örökkévaló neve hivatik rólad, félni fognak tőled. Az Örökkévaló bővelkedővé teszi téged minden jóval, méhed gyümölcsével és barmod gyümölcsével és földed gyümölcsével a földön, melyet az Örökkévaló

12 megesküdött volt ösatyáidnak, hogy azt neked adni fogja. Fel fogja nyitni az Örökkévaló számodra a legjobb kincstárát, az eget, hogy esőt adjon földednek a maga idején, és hogy megáldja kezéd minden munkáját. És kölesönözni fogsz sok nemzetnek, te

יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים
 יִנּוּסוּ לְפָנֶיךָ; יֵצְאוּ יְהוָה אִתְּךָ
 אֶת־הַבְּרָכָה בְּאֶמְמֶיךָ וּבְכָל
 מְשַׁלַּח יָדְךָ וּבְכָרְךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ; יִקְיַמְךָ
 יְהוָה לֹא לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר
 נִשְׁבַּע־לְךָ כִּי תִשְׁמַר אֶת־מִצְוֹת
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו;
 וּרְאוּ בְּלִי־עֵמֶן הָאָרֶץ כִּי שָׁם
 יְהוָה נִקְרָא עֲלֶיךָ וּרְאוּ מִמֶּךָ;
 וְהוֹתִירָךְ יְהוָה לְטוֹבָה בְּפָרִי
 בְּטִנְיָךָ וּבְפָרִי בְּהֵמָתְךָ וּבְפָרִי
 אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 יְהוָה לְאַבְתָּן לְתַת לְךָ; יִפְתַּח
 יְהוָה לְךָ אֶת־אֹצְרוֹ הַטּוֹב
 אֶת־הַשָּׁמַיִם לְתַת מִטֶּר־אֲרָצְךָ
 בְּעֵתוֹ וּלְכַרְךָ אֶת כָּר־מַעֲשֶׂה
 יְהוָה וְהִלּוֹיתָ גוֹיִם רַבִּים וְאֶתָּה

úton stb., értsd: sok úton, nagy zavarban. (8) יֵצְאוּ ה' אתך את הברכה באממך, oda parancsolja az Isten az áldást éretted éléskamráidban, értsd: áldász áraszt rád éléskamráidba. A szent szöveg azt úgy fejezi ki, mintha az áldás a cselekvő személy volna, azért: את הברכה — אתְךָ tárgyragozott többes-számú főnév: אֶמְמֶיךָ-ből, egyesszáma: אֶמְמֶיךָ. éléskamra. — משלח ידך. Tárgyi és grammatikai magyarázatát l. felj. 12, 7. (9) יִקְיַמְךָ ה' לוֹ עַם קָדוֹשׁ וְגו' az Örökkévaló téged szent népévé rendel stb. Ha t. i. szent törvényét megtartod, akkor szent és minta népévé válsz a föld minden népének. (10) ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ, hogy az Örökkévaló neve hivatik rád, azaz: Izrael Istenének nevezi magát. V. ö. M. II. 5, 3. (11) וְהוֹתִירָךְ יְהוָה, perf. conv. hií., származik יָתַר (bőség)-ből, azért: bővelkedővé teszem. (12) אֶת־הַשָּׁמַיִם értelmzévénye az előtte levő אֶת־אֹצְרוֹ הַטּוֹב-nak. Az ég, a honnan Isten áldását, az

- pedig nem véssz kölesönt.
- 13 És az Örökkévaló teszen téged fővé és nem farkká, és léssz mindenkor felül, és nem léssz alul; hogy ha hallgatni fogsz az Örökkévaló, Istened, parancsolataira, melyeket én ma neked parancsolok, hogy azokat szorgalmasan megeselekedjed, és el nem térsz mindazon igéktől, melyeket én ma nektek parancsolok, se jobbra, se balra, hogy idegen istenek után járj, és szolgálj azoknak. Lészen pedig, ha nem hallgatsz az Örökkévaló, Istened, szavára, hogy szorgalmasan teljesítsed minden parancsolatait és törvényeit, melyeket én ma neked parancsolok, hogy be fognak következni te reád mindezek az átkok, és el fognak érni
- 16 téged. Átkozott léssz a városban, és átkozott a mezőben.
- 17 Átkozott a kosarad és a sütőteknőd. Átkozott méhed gyümölcse és földed gyümölcse, teheneid fajzása és juhaid nyájai. Átkozott léssz, mikor bemégy, és átkozott, mikor kimégy. Bocsátani fogja az Örökkévaló ellened az átkot,

י לא תלוה: ונתנה יהוה לראש
 ולא לזנב והיית רק למעלה
 ולא תהיה למטה כיתשמע
 אלמצות יהוה אלהיך אשר
 אנכי מצוה היום לשמר ולעשות:
 יד ולא תסור מפלה דברים אשר
 אנכי מצוה אתכם היום ימין
 ושמאל ללכת אחרי אלהים
 טו אחרים לעבדם: פ והיה אם
 לא תשמע בקול יהוה אלהיך
 לשמר לעשות את כל מצותיו
 וחקתיו אשר אנכי מצוה היום
 ובאו עליך כל הקללות האלה
 טז והשיגוך: ארור אתה בעיר
 זז וארור אתה בשדה: ארור טנאך
 ח ומשארתך: ארור פרי בטןך
 ופרי אדמתך שגר אלפיך
 יט ועשתרת צאנך: ארור אתה
 בבאך וארור אתה בצאתך:
 כ ישלח יהוה בך את המארה

esőt bocsátja a földre, mintegy kinstárát képezi az Istennek. (13) לראש ולא לזנב, fővé és nem farkká, értsd: első és nem utolsó nemzetté. (15) והיה אם לא תשמע וגו', *leszen pedig, ha nem hallgatsz stb.* Innen kezdve a fejezet végéig (15—68. v.-ig) Mózes a borzasztó sok csapást sorolja fel, melyekkel az isteni törvény fenyegeti az izraelita népet, hogyha a törvény ellenére fog eselekedni. V. ö. M. III. 26, 3 43. (16) בעיר. V. ö. felj. 3. v. (17) טנאך ומשארתך. L. felj. 5. v. (18) שגר אלפיך וגו'. E kifejezések magyarázatát l. felj. 4. v (19) באך és בצאתך értelmzését lásd felj. 6. vers. (20) מארה, nn.

- a zavart és a veszedelmet mindenben, mihez kezded nyúl, miket cselekszel, míg el fogsz töröltetni, és míg el fogsz veszni hamarosan gonosz cselekedeteid miatt, mivelhogy
 21 elhagytál engemet. Hozzáragasztja az Örökkévaló a ragályt, míg kipusztít téged a földről, a hová mégy, hogy
 22 azt elfoglaljad. Megver téged az Örökkévaló fekélyekkel és lázzal, és forró lázzal, és gyuladással, és aszkórral, és sorvadással, és sárga kórral, és üldözni fognak elvesztedig.
 23 És az ég, mely fejed felett van, ércz lesz, és a föld, mely
 24 alattad van, vas. Eső helyett ad az Örökkévaló földednek homokot és port; az égből száll le reád, míg egészen el-

את־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמְּנַעֲרָת
 בְּכֹל־מַשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
 עַד הַשְׁמֹדֶה וְעַד־אֲבֹדְךָ מִהָרַ
 מִפְּנֵי רַע מַעַלְלֶיךָ אֲשֶׁר עֹבְרָתִי :
 כֹּא יִדְבֹק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבָר עַד
 כָּלְתוּ אֶתְךָ מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־
 כִּבֵּאתָ בְּאֶ־שְׁמֹה לְרִשְׁתָּהּ : יִכְבֶּה
 יְהוָה בַּשְּׁחָפֹת וּבַפְּקֻדֹת וּבַדְּלָקֹת
 וּבַחֲרָר וּבַחֶרֶב וּבַשְּׂדֵפוֹן וּבִירְקוֹן
 כִּנ וְרַדְפוֹד עַד אֲבֹדְךָ : וְהָיוּ שְׁמֵיךָ
 אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ
 כֹּד אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בְּרוֹז : וְתַן יְהוָה
 אֶת־מַטֵּר אֶרְצְךָ אֲבָק וְעֹפֵר מִן־
 הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עֲלֶיךָ עַד הַשְׁמֹדֶה :

főnév (származik אָרַר [átkozni]-ból) מַאֲרָה helyett, azért : את המארה, az átkot.
 — מְהוּמָה szintén nn. főnév, származik הוּם (= הוּם-הוּם)-ból, mely ige tulajdonképen : *sajogni*, átvitt értelemben (még pedig hífliben) : *savarba ejteni* jelent, azért : מְהוּמָה, *savar*. — מְנַעֲרָת nn. fn., származik נָעַר (fenyegetni)-ból, azért : *veszedelem*. — הַשְּׁמֹדֶה alanyrag. inf. nif. שָׁמַר-ból. — אֲבֹדְךָ szintén alanyrag. infin. kál אָבַד-ból. (21) יִדְבֹק fut. hif. דָּבַק (hozzáadni)-ból. — דָּבָר (mivel páuzában van; különben דָּבַר), *ragály*. (22) יִכְבֶּה tárgy. fut. hif., töve : נָכָה. — שְׁחָפֹת ethymologiai magyarázatát l. M. III 26, 15. קָרַח, nn. fön. קָרַח (erősen égni)-ból : *lás. דָּלָקָת* nn. fön. דָּלַק (lángolni)-ból, azért : *forró lás.* — יְרַחֵר himn. fön., származik יָרַר (gyuladni)-ból, azért : *gyuladás*. — שְׂדֵפוֹן himn. főnév, származik שָׂדַף-ból, mely ige tulajdonképen egy keleti szél égető hatásáról használtatik (V. ö. M. I. 41 23.); a belőle — יָן képző által lett שְׂדֵפוֹן, azért *aszkórt*, *aszályt* jelöl. — יְרַקוֹן himn. főnév, származik יָרַק (zöltség)-ból. יָרַק rendszeren a zöld, de olykor a sárga szín megjelölésére használtatik, innen יְרַקוֹן, *sárgakórt* jelöl. — אֲבֹדְךָ alanyragozott főnévi igenév אָבַד (elveszni)-ból, azért : *עד אבדך, elvesztedig*. (23) שְׁמַיִם נְחֹשֶׁת, *eged* — *éercz*, azaz : az ég az esőt át nem bocsátja. Képes kifejezése a teljes esőhiánynak. — בְּרוֹז — *והארץ, és a föld* — *vas*, azaz : a föld nem növeszt semmit, mint a vas. Képes kifejezése a föld teljes terméketlenségének. (24) אֲבָק וְעֹפֵר *por meg homok*, eső helyett. Száraz időben, mikor a szél elhajtja a felhőket, eső helyett por

- 25 pusztúlsz. Az Örökkévaló ad téged megverve ellenségeid elé; egy úton mégy ki ellene és hét úton futsz el előle; és léssz rettentőjévé a föld minden birodalmának. És leszen a te hullád eledelül minden égi madárnak, és a föld vadjának, és senki sem riasztja el. Megver az Örökkévaló egyiptomi fekélylyel, és kelésekkel, és varral és rühhel, melyektől meg nem gyógyulhatsz. Megver az Örökkévaló bódulással és vaksággal, és elmezavarodással. És léssz tapogató délben, mint a vak tapogat a sötétben és nem léssz szerenesés utaidon és léssz csak elnyomott és kifosztott minden időben, és

כה יתנך יהוה | נגף לפני איבך
 בדרך אחד תצא אליו ובשבעה
 דרכים תנוס לפניו והיית לעוה
 כו לכל ממלכות הארץ: והיתה
 נבלתך למאכל לכל עוף
 השמים ולבהמת הארץ ואין
 כז מחריד: יבכה יהוה בשחין
 מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס
 כח אשר לא-תוכל להרפא: יבכה
 יהוה בשגעון ובערון ובתמהון
 כט לבב: והיית ממשש בצהרים
 באשר ימשש העור באפלה
 ולא תצליח את-דרכיך והיית
 אך עשוק וגזול כל-הימים ואין

és homok szállnak le a földre. (25) נגף particip. nif. נגף (esapni. verni)-ból. — בדרך אחד וגו'. Ennek magyarázatát l. felj. 7. v. (26) והיתה נבלתך וגו'. és leszen a te hullád stb., azaz: senki sem lesz, a ki elhullott varczosaidat el fogja temetni. A harezmezön elhullott harezos hullájának el nem temetése a régieknél a legnagyobb szegyen volt, mely őt érhetette. — ואין מחריד, és senkisémet riasztja el, t. i. a vadállatot, mely a harezmezőn elhullott varczosok hulláit felfalja, olyannyira elpusztúl a föld lakóitól. (27) שהין מצרים, egyiptomi fekély: gyógyíthatlan súlyos bőrbetegség, melynek hazája Egyiptom. — ובעפלים, mely szó helyett, jobb hangzás (eüphorice) vegett olvasatik a יבכה-*ban* levő ובמחרים, melynek töve: מחר, syr nyelvben annyit jelent, mint előtörni, azért: יבמחרים, *kelések*. — חרס neme a varnak, mely kiállhatatlan viszketeget okoz. (28) בשגעון képzett főnév שגע (= שגה = שגג) -ból. גערון származéknév גער (vak)-ból, azért: vakság, csakhogy e helyen, a mint a szöveg összefüggéséből kitetszik, elmebeli vakságról használtatik. — ובתמהון stat. constr., תמהון függő alakja תמהון-*nak*, melynek töve: תמה, annyit jelent, mint: álmélkodni; לבב pedig e helyen, átvitt értelemben használva, annyit jelent, mint: ész, elme, azért: תמהון לבב, és-, elmezavarodás. (29) והיית ממשש בצהרים וגו'. és tapogató lessz délben stb., értsd: világos nappal sötétségben találd magadat. Képes kifejezése az elmebeli vakságnak. ממשש part. piél

- 30 senki sem segít. Feleséget fogsz eljegyezni, és más férfi hál vele; házat fogsz építeni és nem lakol benne; szőlőt fogsz ültetni és azt meg sem váltod. Ökröd levágatik szemeid előtt, és nem eszel belőle; szamarad elragadtatik tőled és nem kerül vissza hozzád; juhaid ellenségeidnek adatnak, és nem lesz senki.
- 32 ki rajta segít. Fiaid és leányaidd más népeknek adatnak, és szemeid látják, és elfogytatkoznak azok miatt egész napon, de hatalom nincs kezdedben. Földed gyümölcsét és minden fáradozásaidat emészti meg oly nép, melyet nem ismersz; és lélsz csak elnyomva és megtörve minden időben. És megőrülsz a látványtól, melyet szemeiddel látni fogsz. Meg fog verni az Örökkévaló tégedet gonosz fekélyvel térdeiden és csípői-

ל מושיע: אשה תארש ואיש אחר ישלנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תמע ולא תחללנו: לא שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמור גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע: בנך ובנתך נתנים לעם אחר ועיניך ראות וכלות אליהם כל-היום ואין לאל ידה: פרי אדמתך וכל-יגיעה יאכל עם אשר לא-ידעת והיית רק עשוק ורצוין כל-הימים: והיית משגע ממראה לעיניך אשר תראה: יבכה יהוה בשחיין רע על-הברכים ועל-

מִשֵׁשׁ-בֹּל. זֶהְרִים ethymológiáját l. M. J. 6, 16. (30) יִשְׁלֶנָּה. Ez ige helyett, jobb hangzás (euphonic) végett olvastatik a hasonló jelentésű ige: יִשְׁכְּנָה. (קרי) — תחללנו, ezen ige ethymologiai meg tárgyi jelentését lásd feljebb 20, 6. Az egész vers értelme, hogy azt, a miért egész odaadással fáradoztál, az ellenség tőled elrabolván, birtokába ejti. (31) שורך טבוח לעיניך וגו' ökröd levágatik szemeid előtt stb. Az ellenség t. i. elveszi tőle erőszakkal, és felhasználja kizárólagosan maga számára. וְפָבִיחַ part. pass. kál (levágni)-ból. (32) נתנים לעם אחר, adatnak más népeknek, értd: fogságba kerülnek idegen néphez. וְתִתֶּנּוּ himn. partic. passivi kál תִּתֶּן-ból. Az igeállítmány héber nyelvben a hímnemű alanyval egyezik meg, ha mellette nn. alany is áll. (33) וכל-יגיעה, szó szerint: minden fáradságot, értd: minden, a miért fáradtál, azaz: minden szerzeményed. (34) משגע, himn. név, származik שָׁנַע-ból. V. ö. felj. 27, 18. — ממראה אשר תראה עיניך, a látványtól, melyet szemeiddel látni fogsz. Oly borzasztó dolgokat visz véghez az ellenség szemed láttára gyermekeiden és vagyonodon, hogy a látványtól megbolondúlsz. (35) על-הברכים ועל-השקים, a térdeken és a csípőkön, azon testrészekben t. i., a hol a szóban forgó

- 41 hullatja gyümölcsét. Fiakat és leányokat nemzesz és nem lesznek neked, mert fogságba
42 mennek. Minden fátat és földed gyümölcsét elpusztítja a tücsök. Az idegen, ki közegetted lakik, föled fog emelkedni, mindig följebb, te pedig mindig alább fogsz szállni.
44 Ő ad neked kölcsön, te pedig neki nem adsz kölcsön; ő leszzen fővé, és te leszel farkká.
45 És be fognak következni te reád mindezen átkok, és üldöznek és elérnek téged, míg elpusztúlsz; mert nem hallgatál az Örökkévaló, Istened szavára, hogy őrizzed parancsolatait és törvényeit, melyeket parancsolt neked. És lesznek rajtad jelül és bizonyítékul, és a te ivadékodon mindörökké.
47 Annak okáért, mert nem szolgáltál az Örökkévalónak Istenednek,
48 örömmel és jó kedvvel, mindennek bővében, szolgálni fogod

מֵא זִיתָּךְ: בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא-
מב יִהְיוּ לְךָ כִּי יֵלְכוּ בְּשִׁבְי: כָּל-
עֵצֶךָ וּפְרֵי אֲדָמָתְךָ יִירֶשׁ הַצִּלְצֹל-
מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עֲלֶיךָ
מַעֲלָה מֵעֲלָה וְאַתָּה תֵרֵד מִטָּה
מד מִטָּה: הוּא יֵלֶךְ וְאַתָּה לֹא
תִלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה
מה תִּהְיֶה לְזָנוּב: וְבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל-
הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדִבְךָ וְהַשְׁיִיגֶךָ
עד הַשְׁמֹדֵךְ כִּי-רֹא שְׁמַעַת בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו
מו וְחִקְתָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ: וְהָיוּ בְךָ
לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבִזְרָעֶךָ עַד-
מז עוֹלָם: תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ
אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב
מח לֵבָב מֵרַב כָּל: וְעֲבַדְתָּ אֶת-

felfogás a mondat értelmében mitsem változtat. (42) יִירֶשׁ הַצִּלְצֹל, *megemészteti a tücsök*, t. i. a gyümölcs legutolsó részét. יִירֶשׁ fut. piél. יָרַשׁ (elfoglalni)-ból; יִירֶשׁ pedig négy betűjű (quadriléterum) főnév, származik יָרַשׁ (zörren)-ből; és használtatik minden zörrenő eszköz- és állatról, különösen a tücsökről. (43) מַעֲלָה מֵעֲלָה, *mindig följebb*, מַעֲלָה t. i. fön, mely e helyen módhatározó gyanánt használtatik, azért: *fölfelé*. A két módhatározó egymásután pedig a cselekvés gyakori voltát fejezi ki. Épúgy értendő a következő מִטָּה מִטָּה, *mindig lejjebb*. (44) הוּא יֵלֶךְ וְגוֹי, *ő kölcsön ad neked stb.*, értsd: ő (t. i. ellenség) gazdag, te pedig szegény leszel. יָלַךְ tárgy fut. hif. לָךְ-ból, mely ige a kálban annyit jelent, mint: *kölcsönkérni*, a hif.-ben annyit, mint: *kölcsönadni*. Vonzza a személynevet tárgyesetben. — הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְגוֹי, *ő leszzen fővé stb.* וְגוֹי magyarázatát a szó átvitt értelmében lásd feljebb 13. v. (46) וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת, *és lesznek rajtad jelül és tanúbizonyságul*, az átkok t. i., melyek majdan elérnek, tanúságot tesznek gonosz életmódodról. — עַד-עוֹלָם, *mindörökké*, értsd: nagy korszak véghatáráig. V. ö. M. II. 21. 6. (47) תַּחַת, e helyhatározó itt על értelmében használtatik, azért: *mivel*. — מֵרַב כָּל, *szó szerint: mindennek bőségéből*, értsd: mivel mindenben bővelkedtél.

ellenségeidet, kiket az Örök-
kévaló ellened bocsát, éhség-
ben és szomjúságban, és
meztelenségben és mindennek
fogyatkozásában; és teszen
49 vas ígát nyakadra, míg elpusz-
tít téged. Reád hoz az Örök-
kévaló nemzetet messziről, a
föld széléről, mely elrepül
mint a sas; nemzetet, a mely-
50 nek nyelvét nem érted; szem-
telen nemzetet, mely nem
kiméli az öregnek tekintélyét
és nem könyörül a gyermekek;
51 és megemészti barmod gyü-
mölcését és földed gyümölcsét,
míg elpusztúlsz; a ki nem
hagy neked gabonát, édes bort
és olajat, teheneid fajzását és
juhaid nyájait, míg tönkre
52 tett téged; és szorongat téged
minden kapuidban, míg lerom-
lanak a te magas és erős fa-
laid, melyekben biztál, egész
földeden: és szorongat téged minden kapuidban, egész föl-
53 deden, melyet az Örökkévaló. Istened, adott neked. És

אִיבֹךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יְהוָה בְּךָ
בָּרֶעִב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עָלַי בְּרוּל עַל-צְוֹאֲרֹךְ
מִטַּעַד הַשְּׁמַיִם אֵתָּךְ: יִשָּׂא יְהוָה
עֲלֶיךָ גּוֹי מִרְחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ
כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנְּשֹׁר גּוֹי אֲשֶׁר
נֹא-תִשְׁמַע לִשְׁנוֹ: גּוֹי עַד פָּנִים
אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא פָּנִים לְזִכְוֹן וְנֶעַר
נֹא-יֵחֵן: וְאָכַל פְּרִי בְהֵמְתֶךָ
וּפְרִי-אֲדָמָתֶךָ עַד הַשְּׁמֹדֶיךָ אֲשֶׁר
לֹא-יִשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוּשׁ וְיִצְהָר
שֶׁנֶּר אֶלְפֶיךָ וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנֶיךָ
נב עַד הֶאֱבִירֹךְ אֵתָּךְ: וְהֵצֵר לְךָ
בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת הַמִּתִּיךָ
הַגִּבְהָת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אֵתָּךְ
בְּמַטָּה בָּהֶן בְּכָל-אֲרָצֶךָ וְהֵצֵר לְךָ
בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ בְּכָל-אֲרָצֶךָ אֲשֶׁר
ננ נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ: וְאִכְלַתְּ

בל vonzati viszonyban áll. (49) מִקְצֵה הָאָרֶץ, a föld széléről, értsd: igen messze földről. — אֲשֶׁר יִדְאֶה הַנְּשֹׁר, a mint a sas repül, oly gyorsan megrohan az ellenség. יִדְאֶה fut. קָדַח (gyorsan repülni)-ból, V. ö. M. III. 11, 14. — אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא פָּנִים, melynek nyelvét nem érted, oly messze földről való, idegen és ismeretlen. Az idegen ellenség pedig sokkal kegyetlenebbül szokott bánni a legyőzött néppel, mint az ismeretes. (50) עַד פָּנִים, szószerint: erős arcú, értsd: szemtelen. — לֹא-יִשָּׂא פָּנִים, szószerint: ki nem veszi fel az arcot, értsd: nem tiszteli a tiszteletreméltót, V. ö. M. III. 19, 15. — יֵחֵן fut. קָנָן (kegyelmezni)-ból. (52) וְהֵצֵר לְךָ, és szorongat tégedet, t. i. ellenséged. וְהֵצֵר perf. conv. הִצִּיר (= צִוֵּר)-ból. — עַד רֶדֶת וְגוֹי, míg le nem dőltek síb. רֶדֶת inf. קָלַד-ból. — וְהֵצֵר. Az első וְהֵצֵר vonatkozik a szorongatásra a háború alatt, a második pedig arra az időre, a mikor már alávetve lesznek. (53) אִיבֹךָ, a szorongatásban és szükségben, mely-

- megeszed méhed gyümölcsét, fiaid és leányait húsát, kiket az Örökkévaló, Istened, adott neked a szorongatásban és a szorultságban, melylyel meg-
- 54 szorít téged ellenséged. A gyöngéd férfi közötted, és az igen kényes, irigykedni fog az ő szeme atyafiára és szeretett feleségére, és gyermekei maradékára, melyet meghagy neki,
- 55 hogy ne adjon egyiknek sem közülök gyermekei húsából, melyet megemészteni fog, mivelhogy neki semmitsem hagyott; a szorongatásban és a szorultságban, a melylyel téged megszorít a te ellenséged
- 56 minden kapuidban. A gyöngéd és kényes asszony közötted, ki alig kísérelte meg lába talpával a földre lépni elkényeztetés és elpuhulásból, irigykedni
- 57 fog az ő szeme szeretett férjére, és fiára és leányára, és utószülöttjére, mely kijön ágyékai közül, és gyermekeire, kiket szül; mert megemészti őket titkon mindennek hiánya miatt,

פְּרִי־בִטְנֶךָ בֶּשֶׂר בְּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
 אֲשֶׁר נָתַתְּ לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹן אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ
 אִיבָה: הָאִישׁ הָרֹדֵךְ בְּךָ וְהַעֲנֵג
 מֵאֵד תִּרַע עֵינָיו בְּאָחִיו וּבְאִשְׁתּוֹ
 חֵילוֹ וּבִיתֵר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר:
 מִתַּת | לְאַחַד מֵהֶם מִבֶּשֶׂר בְּנָיו
 אֲשֶׁר יֹאכַל מִבְּלֵי הַשְּׂאִיר־לוֹ
 כֹּל בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹן אֲשֶׁר יָצִיק
 לְךָ אִיבָה בְּכָל־שְׁעָרָיִךְ: הָרֶבֶה
 בְּךָ וְהַעֲנֵגָה אֲשֶׁר לֹא־נִסְתָּרָה
 כַּף־רִגְלָהּ הַצַּג עַד־הָאָרֶץ
 מֵהַתְּעַנֵּג וּמֵרֹדֵךְ תִּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ
 חֵילוֹהָ וּבְבִנָּהּ וּבְשִׁלְתָּהּ:
 הַיּוֹצֵת | מִבֵּין רִגְלֶיהָ וּבְבִנֶיהָ
 אֲשֶׁר תֵּלֵד בֵּיתָאֲכָלֶם בְּחֶסֶר

lyel ellenséged tégedet szorongat. — Az éhség oly rémséges leszen, és a szükség oly rémítő nagy, hogy a szüle éhsége lecsillapítására gyermekeinek húsát eszi meg. — אֲשֶׁר יָצִיק fut. hif. יָצִיק (szoros)-ból. (54) הָאִישׁ הָרֹדֵךְ בְּךָ וְהַעֲנֵג מאד (54) a gyöngéd férfiú közötted és az igen kényes. A gyöngéd férj, a kényes atya kegyetlen vadállat módjára irigykedik magzataira. תִּרַע 3. sz. nn. fut. kál רָדַע-ból, mivel a rákövetkező nn. אִישׁ הָרֹדֵךְ mondat alanya. — אִשְׁתּוֹ חֵילוֹ, szószerint: ölének felesége, értsd: szeretett felesége. (55) מִתַּת inf. kál מֵ viszonyítóval נָתַתְּ-ból. A viszonyító מֵ függővé teszi az igét, sőt az egész vers tartalmát, az előbbi versben foglalt מֵ יוֹצֵת-igé-vel, oly módon: szeme irigykedik, hogy ne adjon. (56) הָרֶבֶה הָרֹדֵךְ a két nn. melléknév, mint az előbbi versben előforduló hímneműek melyek az előbbi származásúak és jelentésűek, melyek azt állítják a nő-, a mit az előbbiek a férfiszemélyről. (57) וּבְשִׁלְתָּהּ nn. főn. בֵּן viszonyítóval וּבְשִׁלְתָּהּ-ból, származik וּבְשִׁלְתָּהּ igéből, mely tulajdonképen annyit jelent, mint:

szorongatásban és szorultságban, melylyel megszorít téged 58 ellenséged kapuidban. Ha meg nem tartod szorgalmatosan e törvény minden ígéit, melyek írva vannak e könyvben, hogy féljed e dicsőséges és rettenetes nevet, az Örökkévalót, Istenedet: ki fogja 59 tüntetni az Örökkévaló a te csapásodat és ivadékod csapásait, nagy és tartós csapásokat, gonosz és tartós betegségeket. 60 És fordítja reád Egyiptom minden nyavalyáját, melyektől féltél, és ragaszkodni fognak 61 hozzád. Még minden más betegség, még minden csapást is, mely nincsen megírva e törvény könyvében, reád hoz az Örökkévaló, míg elpusztúlsz. 62 És kevés számmal maradtok meg, kik annakelőtte oly sokan voltatok, mint az ég csillagai; 63 mert nem hallgattál az Örökkévaló, Istened, szavára. És lészen, hogy miképen az Örökkévaló örvendezett rajtatok, hogy jót cselekedjék ve-

כל בפֿתֿר במצור ובמצוק אִשֿר
 נה יִצִיק דָּךְ אִיבֿךָ בִּשְׁעָרֶיךָ: אִם-
 לֹא תִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-
 דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים
 בַּסֵּפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת-הַשֵּׁם
 הַנִּכְבֵּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה
 נט אֱלֹהֶיךָ: וְהִפְלֵא יְהוָה אֶת-
 מַכְתָּדְךָ וְאֶת מִבּוֹת זִרְעֶךָ מִבּוֹת
 גְּדֻלַּת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֻקִּים רְעִים
 ס וְנֶאֱמָנִים: וְהִשִּׁיב בְּךָ אֶת כָּל-
 מַדוּנָה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִגְדֹת מִפְּנֵיהֶם
 סא וְדָבְקוּ בְּךָ: גַּם כִּדְחָלִי וְכִלִּי-
 מִמָּדָה אֲשֶׁר לֹא כְתוּב בַּסֵּפֶר
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם עֲלֶיךָ
 סב עַד הַשְּׂמַדֶּךָ: וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמַתִּי
 מֵעַט תַּחַת אֲשֶׁר הֵייתֶם בְּכֹכְבֵי
 הַשָּׁמַיִם לְרֹב כִּי-לֹא שָׁמַעַתְ
 סג בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְהָיָה כִּאֲשֶׁר-
 שָׁשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם

vetni. A belőle képzett fn. pedig (mint שָׁרַר, v. ö. M. II. 13, 12. é. m. m. h.) az *utánszülött* megjelölésére használtatik. (58) לִירְאָה אֶת-וְגִי *hogy féljed stb.* הִירָאָה e helyen inf. gyanánt אֶת vonzatával használtatik. (59) וְהִפְלֵא perf. conv. hif., származik פִּלֵּא (csuda)-ból, azért: *ki fog tüntetni.* — נֶאֱמָנִים tbssz. nn. adject. יָמָן (erősnek, igaznak lenni)-ből, azért נֶאֱמָנִים, *tartós.* — Ép úgy értendő a következő: מַדוּנָה מִצְרַיִם, *Egyiptom nyavalyáit*, melyek t. i. Egyiptomban uralkodnak. (61) יַעֲלֶם בְּךָ, *annyi mint יַעֲלֵה, felszállítja reád.* (62) מֵעַט מִמַּתִּי, *csekély számmal.* מִמַּתִּי függő alakja אִתְּם-nek, melynek ethimológiáját és jelentését l. M. I. 34, 30. (63) כִּאֲשֶׁר שָׁשׂ וְגִי, *a mint örvendezett* — *úgy örvendezni fog stb.* Isten csakis jót cselekszik az emberrel; és mint mennyei atyánk leginkább örül annak, hogyha gazdag áldásaival eláraszthatja földi gyermekeit, az embereket. Ha gonosz

letek, és hogy megsokasítson titeket: akképen örvendezni fog az Örökkévaló rajtatok, hogy titeket elveszítsen és elpusztítson; és ki fogtok irtatni a földről, a hová bementek, hogy azt elfoglaljátok.

64 És elszór téged az Örökkévaló minden népek közé, a föld egyik szélétől a föld másik széléig. És ott szolgálni fogsz idegen isteneknek, melyeket nem ismertél, sem te, sem atyáid, fából és kőből;

65 és azon nemzetek közt nem nyugszol meg, és nem leszen nyugalom-helye lábad talpának; és az Örökkévaló ad neked ott nyugtalan szívet, és

66 elapadó szemeket meg lankadó lelket; és a te életed függő lészen a távolban, és félni fogsz éjjel és nappal, és nem fogsz bízni életedben;

67 reggel mondani fogod: ki adna már estét! és este mondani fogod:

וְלִהְרֹבוֹת אֶתְכֶם בֵּן יִשׁוּשׁ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהֵאבִיר אֶתְכֶם וְלִהְשַׁמֵּד
אֶתְכֶם וְנִסְחַתְּם מֵעַל הָאָדָמָה
אֲשֶׁר-אַתָּה בְּא-שְׁמָה דְרִישְׁתָּהּ:
וְהִפִּיעַ יְהוָה בְּכָל-הָעַמִּים מִקְצֵה
הָאָרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ וְעַבְדָּת
שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-
יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאֶבְתָּךְ עֵץ וְאֶבֶן:
וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְנֶעַ וְלֹא-
יְהוּדָה מִנֹּחַ לְכַפֵּי-וְרִגְדָּךְ וְנָתַן
יְהוָה לְךָ שֵׁם לֵב רָגֹז וּכְלִיזוֹן
עֵינַיִם וְדֹאבוֹן נֶפֶשׁ: וְהָיוּ הַיָּיִךְ
תְּלֹאִים לְךָ מִנְגֵד וּפְחָדָת לַיְלָה
וְיוֹמָם וְלֹא תִאֱמִין בְּחַיִּיךָ:
בְּבֹקֶר תֹּאמַר מִיִּיתֶן עָרֵב וּבְעָרֵב

magaviseletükért őket meg kell büntetnie, atyai szive megszorodik a fenytésen, melyben gyermekeit részesíteni kénytelen. Itt tehát e kifejezés: בן ישיש בן a büntetés megérdemlett volta kiemelése czéljából használtatik. — ונסחתם perf. conv. nif. נסח (= נקסע) -ból. (65) תרניע fut. hif. רנע -ból, mely ige, még pedig hif.-ben annyit jelent, mint nyugodni, azért: לא תרניע, nem nyugszol. — רגז himn. főn., származik רגז -ból, mely igének tulajdonképi jelentése: nyugtalan-kodni, azért: לב רגז, nyugtalan szív. — וכליזון, szószerint: és fogyasztását a szemeknek, értsd: oly kétségbeejtő állapotba jutott, mely semminő reményt nyújt menekülésre, és azért az ember szemévilágát fogyasztja. כליזון vezetni viszonyban áll, melyben כליזון a vonzó rév (nomen regens), עינים pedig a vonzott név (nomen rectum). כליזון függő alakja כליזון-nak, melynek töve כלה, annyit jelent, mint: elfogytani. — ודאבון נפש, és a lélek lankadását, értsd: lankadó, esüggendő lelket. ראבון függő alakja ראבון-nak, melynek töve: תלואים (66) דאב part. pass. kál, megegyezik a többesszámú hn. főnévvel: תייד, melyre vonatkozik תלואים, והיו היידך, életed majd függő lészen, azt jelenti: életed egy perczig sem lesz biztos ellenséged vadsága miatt. (67) מיייתן ערב, ki adna

ki adna már reggelt! szived félelme miatt, a mitől félsz, és szemeid látomása miatt, 68 melyet látsz. És visszaviszen téged az Örökkévaló Egyiptomba, hajókon, az úton, melyről mondtam neked: nem fogod azt látni többé. És el fogtok ott adatni ellenségeiteknek szolgálkúl, és szolgálókúl, és senki sem veszen 69 meg. Ezek a szövetség szavai, melyet az Örökkévaló parancsolt Mózesnek, hogy kösse Izrael gyermekeivel Moáb földén, ama szövetségen kívül, melyet kötött velök Ohórében.

XXIX. FEJEZET.

Mózes az egyes törvények ismétlését azon figyelmeztetéssel fejezi be, hogy azokat a nép híven teljesítse (1–8). Az isteni szövetség megerősítése (9–16). Isten haragja az ellen, ki szíve elbizakodottságában törvénytellenesen él (17–28).

1 És Mózes hirdeté egész Izráelnek és mondá nekik: Ti láttátok mindazokat, a miket az Örökkévaló cselekedett, szemeitek láttára, Egyiptom földén, Fáraóval, és minden szolgálíval, és egész országá-

estét, azaz: bárcsak este volna! annyi rémséges eshetőségtől kell rettegned a nap lefolyása alatt. (68) באניות וגו' — והשיבך, és visszaviszen tégedet — hajókon stb., azaz: messze földről, túl a tengereken. — והתמכרתם perf. conv. hitp., mely forma szerint annyit jelent, mint: ti magatok fogjátok magatokat eladni. (69) דברי הברית וגו' — אלה, ezek a szövetség szavai stb., vonatkozik Mózes összes beszédeire, melyet fölött Isten meghagyásából, ujonnan, áldás és átok mellett szövetséget kötött az izraelita néppel. — בהרב, Chórëbhen, azaz: Színaí hegyén. V. ö. M. IV. 10. 33.

(1) ויקרא משה אל כל ישראל וגו' — ויקרא e helyen nem azt jelenti: és összehíva (mert előtte álltak, I. felj. 5, 1.

- 2 val; a nagy kísértéseket, melyeket szemeid láttak, a jeleket és a nagy csodákat. De nem adott nektek az Örökkévaló szívet, hogy megismerjétek, és szemeket, hogy lássátok, és füleket, hogy halljátok e mai napig. És vezettek titeket negyven évig a pusztában; ruháitok el nem avúltak rajtatok, és sarud le nem kopott lábadról. Kenyeret nem ettetek, sem bort és részegítő italt nem itattok, hogy tudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, Istenetek. És eljutátok e helyre; és kijöve Szichôn, Chesbôn királya és Óg, Básán királya, élénk háborúra, és megverők 7 őket; és elvevők földüket, és adók azt örökségül Rúbénnek, Gádnak és M'náseh fél törzsének. Tartsátok meg tehát e szövetség ígéit, és teljesítsétek azokat, hogy ügyesen tegyétek mindazt, a mit cselekesztek.
- ב המסות הגדלות אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם: ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה: ואולד אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלד לא בלתה מעל רגלך: לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: מפטור ותבוא אל המקום הזה ויצא סיחון מלך השבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכם: ונקה את ארצם ונתנה לנוחלה לראובני ולגדי ורחצי שבט המנשי: ושמתם את דברו הפריה הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון:

.), hanem kiálta, hirdete nekik. (2) המסת תבסז. nn. fön., származik קדק-ból, mely ige, még pedig piéblen, annyit jelent, mint: megkisérteni, azért הפסת: a kísértések. (3) ולא נתן להם לב לדעת, és nem ada Isten ti néktek szívet, hogy megismerjétek, értsd: mindemellett ti még eddig nem tudtátok felfogni Isten magasztos ezéljait. (4) לא בלו שלמתיכם, ruháitok el nem avúltak, nem a szó szorosabb értelmében értendő, hanem úgy, hogy mindig megvoltak a szükséges ruháik. בלו perf. kál בלה (elavulni)-ból. (5) לחם לא אכלתם, kenyeret nem ettetek; mivel a manna volt rendes eledeltek. (6) ויצא סיחון וגו', és kijöve Szichon stb. A sz. szöveg felsorolja időszerinti rendben a kísérleteket, melyek által meggyőződhetek volna, hogy mennyire állnak Istennek közvetlen gondviselése alatt. — ונתנה tárgyr. fut. conv. piél. (7) ותבוא, és adók

נצבים.

- 9 Ti mindnyájan álltok ma az Örökkévaló, Istenetek színe előtt, fejeitek, törzseitek fejei, véneitek és tisztviselőitek, minden férfi Izráel közül, 10 gyermekeitek, feleségeitek és az idegen közötted, a ki táborod közepében vagy, favágódtól vízmerítődig, hogy 11 átmenj az Örökkévaló, Istened szövetségén és átokesküvésébe, melyet az Örökkévaló, 12 Istened, köt veled ma, hogy emeljen téged ma magának népévé, és hogy ő legyen te néked Istened, a mint szólott hozzád, és a mint megesküdött volt őseidnek: Ábrahámnak, Izsáknak és Já- 13 kobnak. És nem egyedül veletek kötöm én e szövetséget 14 és ez átokesküt, hanem azzal, ki ma áll itten mi velünk az Örökkévaló, Istenünk színe előtt, valamint azzal, a ki ninesen itt mivelünk e mai

אֲתֶם נֹצְבִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רֵאשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם וְקִנְיֹתֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ מִחֹטֵב מַחֲטָב עַד עֵצֶךָ עַד שֹׂאב מִימֶיךָ: לְעִבְרְךָ בְּבֵרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאֵלֹתָיו אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם: שְׁנֵי יָבֵיב לָמַעַן הָקִים־אֶתְךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יְהוָה יִקְרָא לְאֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבְרַרְתָּךְ וְכֹאֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְתְּרֶךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב: וְלֹא אֲתֶכֶם לְבַדְּכֶם אֲנֹכִי כָּרַת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאֱלֹהִים הַזֹּאת: ד' כִּי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁנֹו פֹה עִמָּנוּ עַמְּךָ הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

ast. נצבים tárgyr. fut. conv. kál נצב-ból. (9) אתם נצבים היום כלכם וגו' *ti mindnyájan álltok ma stb.* A Hórêbh hegyén kötött szövetség alkalmával csak azok voltak jelen, kik kijöttek Egyiptomból (יִצְאֵי מִצְרַיִם), nem pedig az új nemzedék, mely a pusztában született; ez alkalommal pedig az új nemzedék is résztvett a szövetségkötésben. — ראשיכם שבטיכם úgy értendő, mintha lenne: fejeitek, törzseitek fejei. (10) מחטב מחטב עד עץך עד שאב מימך, *favágódtól vízmerítődig*, értsd: az utolsó emberig. (11) לעברך alanyrag. infin. kál עבר-ból, azért: *hogy átmenj.* A szövetkező felek t. i. átjártak az állatdarabok között, melyeket a szövetségkötés alkalmával előkészítének. — בין בתרי הברית úgy értendő, mintha lenne: — *és hogy belenyugodjál átokesküvébe.* (14) איננו פה עמנו היום, *azokra nézve is e szövetség örök törvényerejű.* Mivel ez ízben a szövetség az ígért földnek birtokbavételén alapúl, a mi a jövő nemzedékeket is jogszerűen lekö-

- 15 napon, Mert ti tudjátok, mi-
képen laktunk Egyiptom föl-
dén, és mi módon mentünk
át a nemzetek között, melye-
16 ken átmentetek. És látátok
undokságaikat, és sárbálvá-
nyaikat, fából és kőből, ezüst-
ből és aranyból, melyek náluk
17 valának. Hogy ne legyen köz-
tetek férfi, vagy asszony, vagy
család, vagy nemzetség, mely-
nek szíve elfordúl e napon
az Örökkévalótól, Istenünktől,
hogy menjen szolgálni azon
nemzetek isteneit; hogy ne
legyen köztetek méreg és
18 ürömtermő gyökér; és leszen,
midőn hallja ezen átokeskü
igéit, áldani fogja magát szívé-
ben, mondván: békesség leszen
én nekem, ha szívem kemény-
sége szerint járok, hogy a
19 mámor túlhaladja a szomjúságot. Annak az Örökkévaló soha sem akar
megbocsátani, mert akkor föl fog gyuladni az Örökkévaló ha-

telezte a szövetségnek épentartását. (15) אשר עברתם, melyeken átmentetek, a melyek úgysis ismeretesek előttetek, ha nem is nevezem meg egyenkint. (16) ותראו את-שקוציהם ואת גלליהם, és látátok undokságaikat és sárbálványaikat, azaz: undok sárbálványaikat, melyektől félnek és melyeket imádnak. שקוצים és גללים ezen két szó ethymologiai és tárgyi jelentését l. M. III. 11, 43. (17) שרש פרה ראש ולענה, méreg- és ürömtermő gyökér, értsd: egy embert, kinek szívében gonosz gondolatok támadnak, melyek szerint Isten útjairól letérni akar. פרה part. kál פרה-ból. (18) והתבודד, áldani fogja magát, értsd: biztatja magát, hogy őt azért veszedelem nem fenyegeti. — כי בשירותי, לבי אלך, ha szívem keménységét követem, értsd: ha szívem gonosz sugallatait követem שירותי nn. fön., származik שרר-ból, mely ige annyit jelent, mint megerősíteni, azért שירותי, keménység. — למען ספות הררה את-הצמאה, hogy a mámor meghaladja a szomjúságot, értsd: korantsem elégszik meg vágyai kielégítésével, hanem azokat mindig fokozza. ספות inf. kál ספה-ból. ררה nn. fön., töve szintén ררה. (19) לא-יאבה, szó szerint: nem fog akarni, azaz: a végtelen irgalmas Isten sem hajlandó az ilyen gonosz és romlott szívű ember-

ragja és buzgalma azon férfi ellen, és reá száll az egész átok, mely írva van e könyvben, és az Örökkévaló el fogja törölni annak nevét az ég 20 alól. És az Örökkévaló ki fogja választani őt veszedelemre, Izráel minden nemzetiségei közül, a szövetség átokesküje szerint, mely meg van írva a törvény ezen könyvében. 21 És mondani fogja a késő nemzedék, gyermekeitek, a kik támadnak ti utánatok, és a külföldi, a ki jön messze földről, és látni fogják azon ország csapásait és nyavalyáit, melyeket az Örökkévaló dühöngni hagy. 22 Kéntől és sótól kiégett földjét, mely be nem vettetik, semmit sem terem és semmi fű nem nő rajta, mint Szodomának, Gomorrhának, Ádmának és Cebhoimnak felforgatásánál, melyeket az

- 23 Örökkévaló felforgatott haragjában és felindultában. És mondani fogják a nemzetek mind: miért cselekedett az Örökkévaló ekképen ezen 24 földdel? Micsoda e nagy haragra gyuladás? És mondani fogják:

nek vétkeit megbocsátani. — 'יעשן אפה', szó szerint: füstölni fog Isten orra, értsd: *haragja meggyulad.* (20) בספר התורה הזה, szó szerint: a tan ezen könyvében, azaz: e tankönyvben. — ספר התורה st. constr.-ban áll, és a himn. הזה tartozik a himn. ספר-hez; ha a nn. תורה-hoz tartozik vala, akkor lenne: הוואת. (21) תחלאתה אשר-חלה, *nyavalyáit, melyeket dühöngni hagy, azaz: melyek dühöngnek.* תחלאתה birtokrag. többesszámú ת képzővel képzett főnév: תחלאתם (nyavalyák); egyesszámban nem fordul elő. (22) נפרית ומלה שרפה, azaz: *melyek dühöngnek.* ככל-ארצה וגו', *kéntől és sótól kiégett földjét stb.* V. ö. M. I. 19, 24. (23) מה חרי האף הגדול הזה, szó szerint: miért van e szörnyű harag meggyuladása, azaz: *miért gyuladt meg e szörnyű harag?* חרי olyan alakú főnév, mint עני, pauzában: עני (v. ö. M. I. 16, 13.); חלי, pauzában: חלי; שקי, pauzában:

וְקִנְיָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וּרְבֵצָה בּוֹ
כָּל־הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה
וּמַחַה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם: וְהִבְדִּילוּ יְהוָה לְרֵעֵה
מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲלֹת
הַחִבְרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה
כֹּא הַזֶּה: וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן בְּנֵיכֶם
אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנְכִּירֵי
אֲשֶׁר יָבֹא מֵאַרְצֵי רְחוֹקָה וְרָאוּ
אֶת־מִפְּוֹת הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֵת־
תַּחְלָאֲתָהּ אֲשֶׁר־חָלָה יְהוָה בָּהּ:
כֹּא נִפְרִית וּמְלָה שְׂרָפָה כָּל־אַרְצָהּ
לֹא תוֹרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא־יֵעָלֶה
בָּהּ כָּל־עֵשֶׂב כַּמַּהֲפַכַת סֵדֶם
וְעַמְרָה אֲדָמָה וְצִבְיִים אֲשֶׁר הָפֵךְ
יְהוָה בְּאָפּוֹ וּבְחִמָּתוֹ: וְאָמְרוּ
כָּל־הַגּוֹיִם עַד־מָה עָשָׂה יְהוָה
כִּכְהֵא לְאַרְצֵי הַזֹּאת מֶה חָרִי הָאָף
הַגָּדוֹל הַזֶּה: וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר

mert elhagyták az Örökkévalónak, őseik Istenének szövetségét, melyet velök kötött, mikor kihozta őket Egyiptom földéről, és menének, és szolgálának idegen isteneket, és leborulának előttök, melyeket nem ismertek, és melyeket nem juttatott nekik osztályrészül. Akkor felgyulada az Örökkévaló haragja azon föld ellen, hogy hozza reá az egész átkot, mely írva van ezen könyvben. Es kivetette őket földjükről, haragban, felindulásban és nagy felháborodásban, és veté őket idegen földre mind e mai napon. A rejtelmes dolgok az Örökkévalóéi, Istenünkéi, de a nyilvánvalók a mieink és gyermekeinkéi mindörökké, hogy megvalósítsák e törvény minden igéit.

עֲזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתְכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹ
כֹה אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם; וַיֵּלְכוּ
וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּם
כֹּה וְלֹא חָלַק לָהֶם; וַיַּחַר־אֵף יְהוָה
בְּאֶרֶץ הַהִוא לְהַבִּיא עָלֶיהָ אֶת־
כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה;
כֹּה וַיִּתְשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמַתְכֶם
בְּאֵף וּבַחֲמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל
וַיִּשְׁלַכְכֶם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם
כֹּה הוּא; הַגִּסְתוּת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְהַגְּלַת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת: ׀ רביעי

וְלֹא חָלַק (25) על מָה, *miért?* (25) a mondat kezdetén, annyit jelent, mint *שָׂבִי* להם, szószerint: *nem juttata osztályrészül*, értsd: nem részesítette őket azoknak imádásában, hanem kinyilatkoztatta magát előttök mint az ég és föld Istene, a ki egyedül méltó imádásra. (27) וַיִּתְשֵׁם tárgyragozott fut. conv. kál נִתְשַׁם (kivetni)-ből. — כַּיּוֹם הַזֶּה, *mint e mai napon*, értsd: *mint e mai napon* bekövetkezett. A próféta ihlettségében a jövőbe lát, és oly biztos jövőndőlés igazságáról, hogy történet dolgokról beszél. (28) לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, *hogy megvalósítsák ezen tan minden szavát*. E szavak függnek a fönnebbi (27. vers) וַיִּתְשֵׁם-től, oly értelemben: Isten azért vettette ki az ő népét földjéről, hogy Isten törvényei megtartassanak, úgy a titkosok (הַסֵּפֶר־הַזֶּה), valamint a nyilvánvalók (הַגְּלַת) mindörökké.

XXX. FEJEZET.

*A bűnbánat üdvös hatása (1—10). Az isteni törvény világos és ter-
mészetes volta (11—14). A nép szabadon választhat élet és halál közt
(15—20).*

- 1 És léssen, mikor reád jönnek mindezek a dolgok, az áldás és az átok, melyet eléd adtam, és szivedre veszed azokat, minden nemzetek között, melyek közé az Örökkévaló, Istened, taszított; és megtérsz az Örökkévalóhoz, Istenedhez, és hallgatsz szavára, mind a szerint, a mint én parancsolom neked e napon, te és gyermekeid, egész sziveddel és egész lelkeddel:
- 2 akkor az Örökkévaló, Istened, visszahozza foglyaidat és könyörül rajtad, és ismét egybegyűjt tégedet mindazon népek közül, a melyek közé az Örökkévaló, Istened, tégedet elszórt vala. Ha elszórtjaid volnának az ég szélő részén, onnét is összegyűjt tégedet az Örökkévaló, Istened, és onnan is felveszen, és beviszen tégedet az Örökkévaló, Istened, a földre, melyet atyáid örökölték, és elfoglalod azt. És jót cselekszik veled, és megsokasít tégedet, jobban mint őseidet. És az Örökkévaló, Istened, körümetéli szívedet és ivadékod szívet, hogy szeressed az Örökkévalót, Iste-

ל וְהָיָה כִּי-יָבֵאוּ עֲלֶיךָ כָּל-
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל-
לִבְּךָ בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִרְיָתָה
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁמָה: וְשִׁבַּת עֵד-
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמַּעַתָּ בְּקוֹלוֹ
כָּל-אֲשֶׁר-אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם
אֹתָהּ וּבִנְיָךְ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-
נַפְשֶׁךָ: וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-
שְׂבוֹתֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ וְשָׁב וְקִבַּצְתָּ
מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיף יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שֹׁמָה: אִם-יִהְיֶה נִדְחָה
בְּרַצָּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבַּצְתָּ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ:
וְהִבִּיאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ
אֲשֶׁר-יִרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וּרְשַׁתָּהּ
וְהִיטִבְתָּ וְהִרְבִּיתָ מֵאֲבוֹתֶיךָ: וּמַלֵּא
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְּךָ וְאֶת-
לִבְּ זֶרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה

(1) ושב tárgyrag. perf. hiíl גָּרַח (magától eltaszítani)-ból. (3) ושב oly értelemben áll, mint וְהָשִׁיב. (4) וְהִיטִבְתָּ birtokragozott főnév, származik גָּרַח-ból. (6) וְהִיטִבְתָּ וְהִרְבִּיתָ מאֲבוֹתֶיךָ, és az Örökkévaló, Ister, metéli körül szívedet stb., értsd: értelmes szívet ad neked, hogy helyesen felfoghassad, mivel tartozol Istenednek. מִלֵּא tulajdonképi és átvitt értelemben vett jelentésé

nedet, egész sziveddel és
 7 egész lelkeddel, életedért. És
 az Örökkévaló, Istened, adni
 fogja mindezeket az átkokat
 ellenségeidre, és gyűlölőidre,
 8 kik üldöztek téged. Te pedig
 megtérsz és hallgatsz az Örök-
 kévaló szavára, és teljesíted
 minden parancsolatait, mel-
 melyeket én neked parancsolok
 9 e napon. És az Örökkévaló,
 Istened, ki fog tüntetni tége-
 det, kezed minden munkájá-
 ban, méhed gyümölcsében és
 barmod gyümölcsében és föld-
 ded gyümölcsében jóra; mert
 az Örökkévaló ismét fog ör-
 vendezni rajtad javadra, a
 mint örvendezett a te atyáidon;

10 ha hallgatsz az Örökkévaló,
 Istened, szavára, és szorgal-
 matosan teljesíted parancso-
 latait és törvényeit, melyek
 meg vannak írva a törvény
 ezen könyvében; ha megtérsz
 az Örökkévalóhoz, Istenedhez,
 egész sziveddel és egész lel-

11 keddel. Mert ezen parancso-

lat, a melyet én neked parancsolok e napon, nincsen
 12 elrejtve előled, sem nem távol tőled. Nem az égben vagyon
 az, hogy azt mondanátok: ki megyen fel érettünk az
 égbe, hogy aláhozza azt minekünk, és hallatná velünk,
 13 hogy teljesíthetnők azt? Sem tengeren túl vagyon az, hogy

אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ
 לְמַעַן חַיֶּיךָ; חַמִּישִׁי וְנָתַן יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֶת-כָּל-הָאֲלוֹת הָאֵלֹהִים
 עַל-אֹיְבֶיךָ וְעַל-שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר
 רִדְפוּךָ; וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ
 בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת-כָּל-
 מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם;
 וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל
 מַעֲשֵׂה יָדָיךָ בְּפָרוֹ בְּטָגָיִךְ וּבְפָרִי
 בְּהַמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדַמְתָּ לְטַבַּח
 כִּי יָשׁוּב יְהוָה לְשׁוּשׁ עִלְיֶיךָ
 לְטוֹב כַּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אֲבֹתֶיךָ;
 כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַבְּתוּבָה
 בְּסִפּוֹר הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּי תָשׁוּב אֶל-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-
 נַפְשֶׁךָ; אִם שָׂשׂ כִּי הַמְצוּה הַזֹּאת
 אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לֹא-נִפְלְאוֹת
 הוּא מִמֶּךָ וְלֹא-רַחֲקָה הוּא; לֹא
 בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה-
 קִנּוֹ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ
 אֶתָּה וְנַעֲשֶׂנָּה; וְלֹא-מֵעַבֵּר לַיָּם

l. M. II. 4, 26. — לֹא-רַחֲקָה inf. kál az ige vonzatával. (9) והותירך, és ki fog tüntetni tégedet, mert יָתַר (előny)-főnévből származik (denominam). (11) נִפְלְאוֹת perf. nif. נִפְלָא (elkülöníteni)-ból. V. ö. M. I. 18, 14., azért: לֹא-נִפְלְאוֹת הוּא, értsd: a mi nincs elkülönítve. (12) לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא, nem az égben vagyon az, értsd: a mi valami elérhetlen dolog volna. (13) וְלֹא-מֵעַבֵּר לַיָּם הוּא, sem nem a tengeren

- azt mondanátok: ki megyen át érettünk a tengeren túl és elhozza azt minékünk, és halatná velünk, hogy teljesíthet-
 14 nők azt? hanem igen közel van hozzád az ige, szádban és szívedben, hogy azt megcselekedjed. Lásd, eléd adtam ma az életet és a jót, és a
 15 halált és a rosszat; a midőn én neked parancsolom e napon, hogy szeressed az Örökkévalót, Istenedet, hogy útain járj, és hogy szorgalmasan teljesítsed parancsolatait, törvényeit és ítéleteit, hogy élj, és hogy megsokasodjál; és megáldjon az Örökkévaló, Istened, a földön, a hová mégy, hogy azt
 17 elfoglaljad. Ha pedig szíved elfordúl és nem engedelmeskedel, és kitérsz, és lehajolsz idegen istenek előtt és szolgálod azokat: kijelentem nektek e napon, hogy mielőbb el fogtok veszni; nem fogtok sokáig maradni a földön, a hová átmégy a Járdênon, hogy oda mehess azt elfog-
 19 lalni. Bizonyságul hívom ellenetek ma az eget és a földet; az életet és a halált eléd adtam, az áldást és az átkot;

הוא לאמר מי יעבר־לנו אר־
 עבר הים ויִקַח־לנו וישמענו
 יד אתה ונעשנה: כִּי־קָרֹב אֵלֶיךָ
 הִדְבַר מֵאֵד כִּפֶּיךָ וּבִלְבָבְךָ
 טו לַעֲשׂוֹתוֹ: ׀ שְׂבִיעִי רָאִה נְתַתִּי
 לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־
 הַטּוֹב וְאֶת־הַמּוֹת וְאֶת־הָרָע:
 טז אֲשֶׁר אֲנִי מִצִּוְיֶיךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו
 וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
 וְחַיִּית וּרְבִית וּבְרָכָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָּא־שָׁמָּה
 יז לְרִשְׁתָּהּ: וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא
 תִשְׁמָע וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִית
 לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם: מִפְּטוֹר
 יח הַגִּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן
 לֹא־תֵאָרִיבֶן יָמִים עַל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לְבֹא
 יט שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: הֵעַדְתִּי בְּכֶם
 הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
 הַחַיִּים וְהַמּוֹת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה

túl; csak azt a gondolatot fejezi ki, melyet לא בשמים הוא — tárgyrag. fut. hif. וישמעו-ból, azért: és tudassa velünk. (14) כפף ובלבבך, szádban és szívedben, értsd: Isten igéje oly egyszerű és könnyen érthető, hogy mintegy szádban fekszik és szívedben rejlik (15) אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמּוֹת, az életet és a jót, és a halált és a rosszat. Az isteni tan igéje örök boldogságunkat biztosítja, de viszont átok alá veti mindazokat, kik ellenére élnek. Azért mondja Mózes, elébe terjesztvén a népnek Isten igéjét, ime, elétekbe adom az életet és a halált. (19) ובחרת בחיים, válassz magadnak az

válaszd tehát az életet, hogy
20 élj, te és ivadékod, hogy sze-
ressed az Örökkévalót, Istene-
det, hogy hallgass az ő szá-
vára, és hogy ragaszkodjál
hozzá, mert ő a te életed és
napjaid hosszúsága; hogy lak-
jál a földön, mely felől az
Örökkévaló esküdtött őseidnek:
Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, hogy azt nekik adja.

וּתְקַלְלֶהָ וּבְחַרְתָּ בַחַיִּים לְמַעַן
תִּחְיֶה אִתָּה וּוְרַעְיָךְ: לֹא־הִבֵּה אֶת־
יְהוָה יֵלֶהֱיֶה לְשִׁמְעֵךְ בְּקִלְוֹ
וּלְדַבְּקֶהֱבֹו כִּי הוּא תִיִּיד וְאַרְךְ
יָמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לֹא־תִתֶיךָ לְאֲבֹרָהֶם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם:

XXXI. FEJEZET.

Mózes felbátorítja Jósuét a vezérség átvételére a nép jelenlétében (1—8). Mózes átadja a törvényt a kohánitáknak azon meghagyással, hogy azt minden hetedik évben a népnek felolvassák (9—13). Mózes felszólítja Jósuét hivatalának átvételére (14—15). Isten meghagyja Mózesnek az ének leírását, mely magában foglalja a nép szomorú sorsát, ha Isten törvényét megszegi (16—24). Mózes átadja a törvényt a levitáknak, hogy azt a frigyláda mellé elhelyezzék (25—29). Mózes végig felolvassa az ének tartalmát a népnek (30).

וילך.

1 És elméne Mózes és elbe-
szélé ezeket az ígéket egész
2 Izráelnek. És mondá nekik:
Százhusz éves vagyok ma, nem
vonúlhatok többé ki és be; az
Örökkévaló pedig mondotta
nekem: nem fogsz átmenni
3 ezen a Járdénon. Az Örökké-
való, Istened, ő megyen át
előtted, ő fogja eltörlni előled
ezeket a nemzeteket, hogy
bírjad azokat; Jósué megyen
át te előtted, a mint az Örök-
4 kévaló szólott. És az Örökké-
való cselekszik velök, a mint cselekedett Szichonnal és Og-

לא וילך משה וידבר את־
הדברים האלה אל־כל־ישראל:
ויאמר אליהם בן־מאה ועשרים
שנה אנכי היום לא־אובל עוד
לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי
לא תעבר את־הירדן יהוה:
יהוה ילהיך הוא עבר לפניך
הוא־ישמיד את־הגוים האלה
מלפניך וירשתם יהושע הוא
עבר לפניך כאשר דבר יהוה:
שני ועשה יהוה להם כאשר
עשה לסיוחן

életet. Az ember szabad akarattal bír, a ki szabadon választhat a jó és rossz, az élet és halál közt. (20) ולדבקהבו, és hogy ragaszkodjál hozzá, e szó etymologiai és tárgyi jelentését l. felj.

(3) הוא עבר לפניך, ő megyen át előtted, hogy t. i. hadd szóljon ellen-

- gal, Emori királyával, és azoknak országával, kiket eltörölt.
- 5 És az Örökkévaló adni fogja azokat elétek; cselekedjetekek tehát azokkal a parancsolat szerint, melyet nektek parancsoltam. Legyetek erősek és bátrak; ne féljetekek, és ne rettegjetekek előttök; mert az Örökkévaló, Istened, ő az, ki veled jár, nem hágy téged csüggedni és el nem hagy tégedet.
- 7 És hívá Mózes Jósuet, és mondá neki, egész Izráel szemeláttára: Légy erős és bátor, mert te bemégy e néppel a földre, mely felől az Örökkévaló esküdött őseiknek, hogy nekik adja, és te osztod el nekik örökségül. És az Örökkévaló az, ki előtted jár, ő leszen te veled, nem hágy csüggedni, és el nem hagy tégedet; ne
- 9 félj és ne rettegej. És Mózes megírá e törvényt és átadá azt az áldozároknak, Lévi fiainak, kik hordozák vala az Örökkévaló frigyládáját, és Izráel minden véneinek. És Mózes parancsola nekik, mondván: Hét esztendő végén,

וְלַעֲוֹג מַלְכֵי הָאֲמֹרִי וְלְאֲרָצָם
 אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: וַיִּתְּנֵם יְהוָה
 לְפָנֶיכֶם וְעַשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
 הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: הִזְקֵי
 וְאַמְצוּ אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תַּעֲרָצוּ
 מִפְּנֵיהֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ הוּא
 הַהִלְךְ עִמָּךְ לֹא יִפְּדֶךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ:
 ס שְׁלֹשׁ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְיְהוֹשֻׁעַ
 וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל
 חִזְקוּ וְאַמְּצוּ כִּי אִתְּךָ תִּבּוֹא אֶת־
 הָעַם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 יְהוָה לְאַבְתָּם לָתֵת לָהֶם וְאִתְּךָ
 ח תִּנְחִילֶנָּה אוֹתָם: וַיְהוֹדֶה הוּא
 הַהִלְךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהוָה עִמָּךְ לֹא
 יִפְּדֶךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ לֹא תִירָא וְלֹא
 ט תַּחַת: וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה
 הַזֹּאת וַיִּתְּנָה אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי
 לֵוִי הַנְּשָׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה
 וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְכִי וַיִּצַּן
 מֹשֶׁה אֶתְּכֶם לֵאמֹר מִקֵּץ אֶשְׁבַּע

ségeid ellen. — וַיִּשְׁמְדֵם tárgyr. fut. hif. שְׁמַד-ból. (6) לא יפך, nem hágy téged csüggedni. יִפְּדֶךָ tárgyragozott fut. hif., töve: פָּדָה, lankadni, csüggedni, azért hif.-ben: csüggeszteni v. csüggedni hagyni. (7) לעיני כל-ישראל, egész Izráel szeme láttára, hogy tőle féljenek, mint Mózesből, kinek követője volt. — ואתה תנחילנה אותם וְאִתְּךָ hif.-ben két accusativust vonz: a birtoknevet és a birtokost; és akkor azt jelenti, hogy valaki birtokába ad valakinek valamit. Jósue t. i. birtokába adta az ígért földet Izráelnek. (8) וְלֹא תַחַת, ne csüggedj. תַּחַת fut. nif., töve: תָּחַת. (9) וְכִי וַיִּצַּן, a kohánitáknak, Lévi fiainak stb. Mert ők voltak azok, kiknek hivatásuk volt, az isteni törvény fenn-

- az elengedés évének idejében, 11 a sátorok ünnepén, midőn bemegyén egész Izráel, hogy megjelenjék az Örökkévaló, Istened, színe előtt a helyen, melyet választani fog; olvasd fel e törvényt egész Izráel előtt, 12 füleikbe. Gyűjtsd egybe a népet, a férfiakat és az asszonyokat, a kis gyermekeket, meg az idegent közötted, ki kapudon belül lakik, hogy hallják, és hogy tanulják, és féljék az Örökkévalót, ti Isteneteket, és hogy szorgalmasan teljesítsétek e törvény 13 minden igéit. És azoknak gyermekei, kik nem ismerik, hallják és tanulják félni az Örökkévalót, a ti Isteneteket, minden napon, a meddig ti éltek a földön, a hová átmentek a Járdénon, azt elfoglalni. 14 És mondá az Örökkévaló Mózesnek: Ime, közelednek napjaid, hogy meghalj, hívd el Jósué, és álljatok a találkozás sátorába, hogy parancsoljak neki. És menének Mózes és Jósué és megállanak a találkozás 15 sátorában. És megjelene az Örökkévaló a sátorban, a felhőoszlopban, 16 és megáll a felhőoszlop a sátor bemenetén. És mondá az Örök-

tartásáról és érvényesítéséről gondoskodni. (11) תקרא את־התורה הזאת, olvasd fel e törvényt. * * *

A király olvasta fel egy részét az egész nép előtt. (12) האנשים והנשים והמָן, a férfiak, a nők és a gyermekek, azaz: a nép minden tagja köteles hallgatni és megtanulni e törvényt, mert csak így tisztelhetik igazán Istent. (14) ואצונו, hogy parancsoljak neki, de e parancsolat csak a 23. versben fejeződik ki (16) אלהי ארץ, a föld idegeneinek isteneit, értsd: a föld idegen népeinek isteneit.

kévaló Mózesnek: Ime, te nyugszol őseid mellett, és ez a nép fölkel és paráználkodik, követvén a föld idegeneinek isteneit, melyek közé megyen, engem pedig elhagy és felbontja szövetségemet, melyet 17 vele kötöttem. Ekkor fellobban ellene haragom, az napon, és elhagyom őket, és elrejttem orczámat előlük; és felfalni akarják, és sok baj és gyötrellem érik őt; és mondani fogja az napon: vajjon nem azért, mivel Istenem nincsen közötttem, értek engemet e 18 bajok? Én pedig el fogom rejteni orczámat az napon, mindazon gonoszság miatt, melyet cselekedett, mert ide- 19 gen istenekhez fordúlt. És most irjátok le magatoknak ezt az éneket, és tanítsd arra Izráel gyermekeit, adjad azt az ő szájukba, hogy ez az ének legyen nekem 20 bizonyságúlv Izráel gyermekei ellen; mert beviszem őt a földre, mely

אֶל־מִשְׁחָה הַנֶּדֶד שָׁכַב עִם־אֲבֹתָיָךְ
 וְקָם הָעָם הַזֶּה וּזְנָה אַחֲרָי אֱלֹהֵי
 נְכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה
 בְּקִרְבּוֹ וַעֲזַבְנִי וְהִפָּר אֶת־בְּרִיתִי
 אֲשֶׁר בְּרַתִּי אִתּוֹ; וַחֲרָה אַפִּי בּוֹ
 בַּיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי
 פְּנֵי מַהֵם וְהָיָה לֵאמֹל וּמִצְאָהוּ
 רַעוּת רַבּוֹת וַצָּרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם
 הַזֶּה הוּא הֵלֵא עָלַי בִּי־אֵין אֱלֹהֵי
 בְּקִרְבִּי מִצְאוּנִי הַרַעוּת הָאֵלֶּה;
 וְאָנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם
 הַהוּא עַל כָּל־הַרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה
 בִּי פְּנֵה אֶל־אֱלֹהִים אַחֲרָיִם; וְעַתָּה
 כְּתוּבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
 וְלַמָּדָה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהּ
 בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה
 הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל; שִׁשִּׁי
 בִּי־אֲבִיאֲנִי אֶל־הָאָרֶץ מָה אֲשֶׁר־

Kanáân minden népe idegen volt Izráelre nézve. נַכַּר nem vonatkozik אֱלֹהֵי־re, hanem עַם־ra, mely הארץ szóban együtt értendő. (17) והסתרתי פני מהם, és elrejttem orczámat előlük, azaz: nem ügyelek bajaikra. — והיה לאכול, és felfalni akarják, t. i. ellenségei, kik észre veszik, hogy Isten elfordult tőlük. (18) וְאָנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם, én pedig el fogom rejteni orczámat, a baj okának felismerése nem elegendő, teljes javulás és őszinte megtérés engeszteli ki Istent. L. felj. 30, 1—10. — וְהִסְתַּרְתִּי אֶת־הַשִּׁירָה az ige kettőzése nyomatékosság kedvéért igen gyakori a héber nyelvben. (19) אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת, ezt az éneket t. i. alább האזינו a 32. fejj. 1—43. — וְשִׁמְיָהּ בְּפִיהֶם, add szájukba, értsd: úgy tanulják meg ezen éneket, hogy bármikor elmondhassák könyv nélkül is. — לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל, tanítsd Izráel gyermekei ellen, azaz: ezen éneket foglalt jóslatok Izrael gyermekei ellen fognak tanúskodni, ha egykor sok bajuk miatt panaszkodnának. (20) וְיִשְׁבַע וְרִשָּׁן וּפְנֵה וּגִ' a „ו” kötőszó ily halmozása a nyelv

felől esküdtem vala ösatyáinak, mely tejjel és mézzel foly; és majd eszik és jóllakik és meghízik, és fordúl idegen istenekhez és szolgálja azokat, és engem megharagítanak és felbontják szövetségemet. És 21 léssen, ha sok baj és gyötrelmek érik őt: ez ének szóljon előtte tanú gyanánt, — mert el nem felejtetik magzatának szájából, — hogy ismertem hajlamát, melyet ő ma mutat, mielőtt őt beviszem a földre, mely felől esküdtem.

22 És Mózes megírá ez éneket az napon, és megtanítá arra 23 Izráel gyermekeit. Es (Isten) parancsolá Jósuénak, Nún fiának, és mondá: Légy erős és bátor, mert te beviszed Izráel gyermekeit a földre, mely felől esküdtem nekik; és én 24 leszek te veled. És lón, mikor Mózes egészen leírta e törvény 25 ígéit könyvbe végig, Mózes parancsolá a Levitáknak, kik hordozák vala az Örökkévaló 26 frigyládáját, mondván: Vegyétek a törvény ezen könyvét

נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָיו וְזֶבֶת הַלֵּב וְדָבַשׁ
 וְאֶכֶל וְשָׂבַע וְדִשְׁן וּפְנֵה אֶרֶץ
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבְדוּם וְנִאֲצִינִי
 כֹּא וְהָפַר אֶת־בְּרִיתִי: וְהָיָה בֵּי־
 תַּמְצָאן אֹתוֹ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת
 וְעִנְיָתָהּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִפְנֵי לֵעַד
 כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֵרַעוֹ כִּי יִדְעֵתִי
 אֶת־יְצִירוֹ אֲשֶׁר הוּא עָשָׂה הַיּוֹם
 בְּמִדְרָם אֲבִיָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 כֹּב נִשְׁבַּעְתִּי: וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת־
 הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְדָהּ
 כֹּב אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּצְוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
 בֶּן־נּוּן וַיֹּאמֶר חֹזֵק וְאִמָּץ בְּכִי אֶתָּה
 תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֱהִיָּה
 כִּי עִמָּךְ: וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב
 אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר
 כֹּב עַד תָּמָס: וַיִּצְוּ מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם
 נִשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר:
 כִּי לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת

élénkségét tünteti fel. L. M. I. 25, 34. — ונאציני, és megharagítanak állhatatlan érzelmeikkel. ונאציני ragozott fut. conv. piél, töve: נאץ: (21) ויהיה כי ונאציני ונאציני, és léssen, ha sok baj stb., akkor ezen ének a mellett tanúskodik majd, hogy mindezekre előre figyelmeztettem. — כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֵרַעוֹ, mert el nem felejtetik magzata szájából. Ezen közbevetett mondat ama boldogító reményt fejezi ki, hogy sohasem következik be olyan korszak, melyben Izrael gyermekei a törát végkép elfelejtenék. (25) וַיִּצְוּ מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם, és megparancsolá Mózes a levitáknak, értsd: a Lévi nemzetségéből való áldozárok-nak, kikről felj. a 9. vers szól. (26) לָקַח határozatlan módú ige parancsoló

és tegyétek azt az Örökkévaló, Istenetek, frigyládájának oldala felől, hogy legyen ott 27 ellened biznyságúl. Mert én ismerem ellenszegüléseted és a te kemény nyakadat; ime, mig életbeu vagyok tiveletek ma, ellenszegülők voltatok az Örökkévaló ellen, mennyivel 28 inkább halálom után. Gyűjtésétek össze én hozzám nemzetségeitek összes véneit és tisztviselőiteket, hogy elbeszélhessem füleik hallatára ezen igéket, és biznyságúl felhívjam ellenök az eget és 29 a földet. Mert tudom, hogy halálom után romlásnak fogtok indulni, és eltérni az útról, melyet nektek parancsoltam; és aztán érni fog[beneteket a baj a napok végén, ha cselekszitek, a mi rossz az Örökkévaló szemei előtt, hogy boszantsátok őt kezeitek 30 cselekedeteivel. És elmondá Mózes Izrael egész gyülekezetének füleibe ezen ének igéit végig.

וּשְׁמַתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֹן בְּרִית־
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהוֹדֵשֶׁם בְּדָלְעָד׃
 כו כִּי אֲנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מִרְדְּךָ וְאֶת־
 עַרְפְּךָ הַקָּשָׁה הֵן בַּעֲוֹנָי הִיוּ עִמָּכֶם
 הַיּוֹם מִמֵּרִים הֵיטֵם עִם־יְהוָה וְאִם
 כז כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃ מִפְּטוֹר הַקְּהָלֹו
 אֵלַי אֶת־פְּלִלְ-זִקְנֵי שְׂכֵמֵיכֶם
 וְשִׁטְרֵיכֶם וְאֶדְבַּרְהָ בְּאָזְנֵיהֶם אֶת־
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעֱדָה בָּם אֶת־
 כח הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כִּי יָדַעְתִּי
 אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הִשְׁחַתַּת מִשְׁחַתְּיוֹן
 וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי
 אֶתְכֶם וּקְרֵאתֶם אֶתְכֶם הַרְעָה
 בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים בִּיתְעַשְׂוֹ אֶת־
 הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ
 ל בְּמַעֲשֵׂה יָדֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
 בְּאָזְנֵי כָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דְּבָרֵי
 הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תָּמָס׃

módú helyett, ami a héber nyelvben nem ritka. L. M. II. 20, 8. és m. m. h. (29) כִּי יָדַעְתִּי וְגו', *mert tudom stb.* Ismétli a 27. versben mondottakat; a nép eddigi jelleméből biztosan következteti, hogy gyakran fog Isten útjairól letérni; előre mondja, hogy e miatt sokat fog szenvedni, de hogy annál maradandóbb legyenek erre vonatkozó intései: énekbe foglalja azokat, hogy ily alakban maradjon fenn és szálljon nemzedékről nemzedékre az ő prófétai jóslata.

* * *

XXXII. FEJEZET.

Mózes a nép szívére köti az ének tartalmát (1—47). Isten meghagyja Mózesnek, hogy menjen föl Nebó hegyére, honnan az ígéret földjét láthatja, és a hol meg fog halni (48—52).

הַאֲזִינוּ

- 1 Halljátok, egek! mert szólni akarok, és a föld hallgassa szám szavait. Hulljon, mint az eső, tanításom; folyjon, mint a harmat, beszédem; mint záporosó a növényzetre és mint harmatesöppek a fűre.
- 3 Mert az Örökkévaló nevét hir-

לֵב הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבָּרָהּ א
 וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: יַעֲרַף ב
 כַּמָּטֵר לִקְחֵי תוֹלַ כְּשֶׁלֶל אִמְרֵתִי
 כְּשַׁעֲוִים עַל־דְּשָׁא וּכְרִבִיבִים
 עַל־עֵשֶׂב: כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא

(1) *הַאֲזִינוּ וגו'*, *halljátok stb.* Mózes, Jósué és a többi próféták nem egy helyen hívják fel a természet tárgyait, hogy tanuságul szolgáljanak annak, a mit Isten nevében hirdetnek az izraelita népnek, mint oly tanúk, kik még a legkésőbb időkben is tanúságot tehetnek. (V. ö. felj. 30, 19. és Jesájá 1, 2.) *הַאֲזִינוּ* imp. hif., töve אָזַן, hegyesíteni; használtatik a feszült figyelemről, mikor némely állatnál a fül hegyesedik. Ebből aztán a fülkagyló külső része neveztetik אֶזֶן-nek (deverbale). — *וְאֶדְבָּרָהּ*, *mert szólni akarok*, óhajtást fejez ki, mivel דָּבַר raggal végződik; fut. lenne וְאֶדְבַּרְתִּי. — *וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי*, *és a föld hallgassa szám szavait.* A gondolat-ismétlés (parallelismus) jelentőségéről a héber költészetben l. M. I. 4, 23. és m. m. h. (2) *יַעֲרַף* fut. kál = רָעַף, csepegni (v. ö. alább 33, 28.), használtatik a nagyobb esőhullásról, mely az ember fejére vagy nyakára mintegy szakad (עָרַף, nyak). — *לִקְחֵי* birtokr. főnév (לָקַח, tan [melyet a tanuló a tanítójától mintegy átvesz]-ból). — *תוֹלַ* fut. kál = נוֹל, folyni-ból; használtatik a harmat enyhe, lassú folyásáról, mint עָרַף az eső sebes hullásáról. — *כְּשַׁעֲוִים עַל־דְּשָׁא*, *mint záporosó a növényzetre.* *שַׁעֲוִים* voltaképen hosszú szőrös kecskéket jelöl. Innen az erős eső, mely valamint a hosszú szőr a kecskéről lefolyik. — *עַל־י* költészeti alak a prózai על helyett. — *וּכְרִבִיבִים* többesz. hímn. n., egyesszáma (mely azonban a héberben sehohsem fordul elő): רָבִיב, *csepp*, t. i. a harmatesöppek. E vers részei most már így aránylanak:

כְּשַׁעֲוִים עַל־דְּשָׁא	יערף כמטר לקחי
וּכְרִבִיבִים עַל־עֵשֶׂב.	תול כשל אמרתי

mert a buzgó tanító szavai majd erőteljesen mint a záporosó hulljanak a hallgató szívére, majd enyhén, mint a harmatesöpp hasson a tanuló kedélyére. (3) *כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא*, *mert az Örökkévaló nevét hirdetem.* E szavakkal Mózes megokolja az ég és a föld tisztelétét, melyet tanusítani tartoznak Isten neve hallatán. — *הֲבֵן גִּדְל לְאֱלֹהֵינוּ*, *adójatok dicsőséget Istenünknek!* az által, hogy szavára figyeltek. *גִּדְל* itt oly értelemben használtatik, mint תְּהִלָּה, mert Isten

nem-e ő a te atyád, ki megszerzett, alkotott és megerősített tégedet. Emlékezzél meg a régi napokról, gondoljátok át a sok nemzedék éveit; kérdezd meg atyádat, és ő majd elbeszéli neked; véneidet, és ők megmondják neked: mikor bir-

הֲלוֹא-הוּא אָבִיךָ כִּנְךָ הוּא עֲשֶׂה
וַיִּכְנֶנֶךָ: שֵׁנִי זָכַר יְמוֹת עוֹלָם
בְּיָמֵינוּ שָׁנוֹת דְּרִירוֹת שָׁאֵל אָבִיךָ
וַיִּגְדֶּךָ וַיִּכְנֶנֶךָ וַיֹּאמְרֵי-לֶךָ: בְּהִנְחָל
עַלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַעַב גְּבֻלַת עַמִּים לְמַסְפַּר בְּנֵי

tokot adott a Legmagasabb a nemzeteknek, mikor elszéleszté Ádám fiait, megállapítá vala a népek határait Izrael gyermekei száma

jelöl; úgyszintén אָיִל nemcsak esztelen, hanem bűnös embert is jelöl. V. ö. Péld. 14, 9. — קִנְךָ עֲשֶׂה וַיִּכְנֶנֶךָ, *ki megszerzett, alkotott és megerősített tégedet*, mint saját népét megszerzett, mikor Ábrahámval szövetséget kötött, mint nemzetet alkotott, mikor megszabadított Egyiptomból, és megerősített tégedet az isteni törvény által, mely szerint örök rendeltetésed Isten nevét hirdetni és szent akaratát teljesíteni. — וַיִּכְנֶנֶךָ tárgyragozott fut. convers. piél-ből. (7) זָכַר יְמוֹת עוֹלָם וְגוֹ, *emlékezzél meg a régi napokról stb.* A próféta a nemzeti fejlődésnek tiszta tükrét tartja szeméi elé az izraelita népnek, hogy lássa benne a töméntelen jótéteményeket, melyeket Isten az izraelita nép érdekében cselekedett, míg erős nemzetté alakult (7—12). Továbbá, hogy csudálatos módon vitte az ország határáig, melynek elfoglalására készüléfében van, hogy azt sokáig bírja és javait élvezze (23—14). Mózes azonban prófétai ihlettségében látja népének szomorú jövőjét, mely okvetlenül be fog következni, mert Izrael jóllétében elbizakodván, megfélekedzik Istenéről (15—18). Isten haragja fellobban népe fölött, midőn látja, hogy bálványoknak áldoz és tőle elpártolt. Ellenségeinek hatalmába ejti, hogy idegen földön, sok szenvedés után ismét Istenére visszaemlékezék (18—24). Két oknál fogva — úgymond Mózes — Isten újra veszen fel népének: először, mert az istentelen ellenség nem ismeri el Isten hatalmát, ki mindazt tette népe kedvéért, hanem inkább magának és bálványainak tulajdonítja a győzelmeket, a melyeket Izrael fölött kivívott, és másodsor a tett isteni ígéret miatt, mely szerint Izraelt örök néppé kiválasztotta (25—43). — יְמוֹת egyik többesszáma יוֹם-nak, mely azonban csak stat. constr. fordul elő, mint a következő שָׁנוֹת. — וַיִּגְדֶּךָ költői szerkezet, annyit jelent, mint a prózai וַיִּגְדֶּךָ לֶךָ (8). וַיִּגְדֶּךָ לֶךָ, *mikor birtokot adott a Legmagasabb a nemzeteknek stb.*, értelme: hogy rég idő óta az ígéret földje képezi az izraelita nép tulajdonát, sőt Izrael egyes törzsei földbirtokának határai is meg vannak jelölve azáltal, hogy Kanáán őslakói szintén több (tíz) néptörzsrre voltak beosztva. — בְּהִנְחָל inf. hif. ב. vizonyítóval נָחַל-ból, mely kivételképen nélkül בְּהִנְחָלֵי helyett) áll. — יַעַב fut. piél (יָעַב helyett) יַעַב-ból; a futurum azonban itt, mint sok helyen a perfectum: הַעִיב helyett használtatik. — לְמַסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, *Izrael gyermekei száma szerint*, értsd: tizenkét

- 9 szerint. Mert az Örökkévaló osztályrésze az ő népe, Jákob örökségének zsinórmértéke. ט
י **יִשְׂרָאֵל: כִּי חֶלֶק יְהוָה עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבְלֵי נַחֲלָתוֹ: יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְצָן מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יִלֵּל יִשְׁמַן יִסְבְּבֵנְהוּ יִבֹנְנֵהוּ יִצְרְנֵהוּ כַּאֲשֶׁר עֵינָו: כְּנֹשֶׁר יַעִיר קִנּוֹ עַל-גּוּזְלָיו יִרְחַף יִפְרֵשׁ כְּנַפְיוֹ יִקְחֵהוּ יִשְׁאָהוּ עַל-אַבְרָתוֹ: יְהוָה בְּרַד יִנְחֵנוּ וְאִין עִמּוֹ אֵל נָכַר: שְׁלִישִׁי יִרְכִּיבֵהוּ עַל-בְּמֹתַי אֲרִין וַיֵּאבֵל**
- 10 Eltartja őt pusztá földön, és sivatag földön rémítő ordítás közt; körülveszi, ügyel reá, őrizi, mint szeme fényét.
- 11 Mint a sas felébreszti fészket, fiai fölött lebben, szárnyait kiterjeszti, felveszi, elviszi
- 12 lendítő végtagjain. Az Örökkévaló egyedül vezérli, és
- 13 ninesen vele idegen isten. Ülteti őt a föld magaslataira,

törzse szerint (I. felj. 8. v. elején). (9) **כי חלק ה' עמו וגי'** *mert az Örökkévaló osztályrésze az Ő népe*, értsd: saját népévé választotta ki magának, mely isteni rendeltetésének éljen. — **חבל**, tulajdonképi jelentése: zsinór; átvitt értelemben: osztályrész (e helyen **חלק**-kel párhuzamos), mivel zsinórral szokták megmérni a földet. (10) **ימצאֵהוּ** tárgyragozott fut. **מצא** (elérni)-ból, melynek alapjelentése: elérni, átvitt értelemben: eltartani. V. ö. M. IV. 11, 22. — **ובתהו** annyi mint **תהו** **בארץ**, sivatag földön. — **ילל ישמן**, a két főnév (**ילל**, származik **לל** és **ישמן** **ישם**-ből) stat. constr. áll, a vonzott név: **ישמן** melléknév értelmében veendő, azért: **ילל ישמן**, *rémítő ordítás közt*; **ובתהו ילל ישמן**, és sivatag földön rémítő ordítás közt, értsd: Isten eltartá Izráelt a sivatag földön negyven évi vándorlása alatt. — **יסבבנהו** mint az előtte való **יבוננהו** tárgyragozott fut. piél **בון** (= **בין**)-ból; noha piél formájú ige, mégis benható jelentésű és úgy értendő, hogy *ügyel reá*. A héber költészet nem ritkán benható eselekvést intensív formában fejez ki. V. ö. M. I. 49, 4. — **כאיש עינו**, *mint szeme fényét*. **איש**-nak a képről nevezetik, mely a szemgolyó közepében mindig látható. (11) **כנשר יעיר קנו**, *mint a sas felébreszti fészket*, azaz: kicsinyeit felébreszti, mielőtt útnak indul, hogy vigyázzanak magukra. **יעיר** fut. hif. **עיר**-ból. — **על גוזליו ירחף**, *fiai fölött lebben*, t. i. a sas, hogy azokat valami baleset ne érje. **ירחף** fut. piél **רחף**-ból, mely a madár azon helyzetét jelzi, mikor kicsinyei fölött örködik, a nélkül, hogy rajtuk ülne. V. ö. M. I. 1, 2, — **יפרש כנפיו וגי'** *kiterjeszti szárnyait stb.* Ez is képe úgy a gyöngéd, mint az erős oltalmazásnak, melylyel a sas fiataljait védi. Ekképen Isten oltalmazta Izráelt a pusztában számtalan veszedelem közt. — **ישאֵהו על אברתו**, *elviszi lendítő végtagjain*. **אברתו** birtokragozott nőnemű főnév: **אברה**, rokonjelentésű **כנה** főnévvel, csak hogy ez utóbbi a tollas szárnyról inkább, az előbbi pedig magáról a testrészről használtatik. (12) **ואין עמו וגי'** *és ninesen vele stb.*, t. i. Istennel, a ki segített volna. (13) **ירכיבו על-במותי ארין** *ülteti őt a föld magaslataira*, értsd: birtokába helyezi Kanáán földének, mely hegyes ország.

hogy egye a föld gyümölcsét és szoptat vele mézet a kősziklából és olajat a kemény szirtből; a tehenek vaját és a juhok tejét, meg a bárányok kövérségét, és Básán kosainak és bakjainak, a buza veséinek zsirjával egybe; és a szőlő vörös borát iszod pezsegve. Jesurum pedig megkövéredék és rugdosa — meghíztál, megtestesedté, megkövéredté, — és elhagyá az Istent, ki alkotta, és gyalázá üdvének kőszikláját.

תְּנוּבַת שָׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דָבַשׁ מִסֵּלַע
 וְשֶׁמֶן מִחֶלְמִישׁ צוּר׃ הַמֵּאת
 בָּקָר וְחֵלֶב צֹאן עַם־הַלֵּב בָּרִים
 וְאֵלִים בְּנֵי־בֶשֶׁן וְעִתּוּדִים עַם־
 הַלֵּב בְּלִיּוֹת הַפָּדָה וְדַם־עֵגֶב
 תִּשְׁתַּהֲחֶמֶר׃ וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל
 וַיִּבְעַט שְׁמֵנָת עֵבֶית כִּשִׁית וַיִּפְשַׁח
 אֶלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ׃

וַיִּנְקְהוּ tárgyragozott fut. hif. רָכַב-ból, mely igének tulajdonképi jelentése: valamin ülni, különösen kocsin, lovon stb. בְּמֵתִים stat. constr. בְּמֵתִים-ből, egyes-számban בְּמֵת stat. constr. הָאָרִים-ből, stat. constr. תָּאָרִי (nem pedig בְּמֵת-ből, mivel ez esetben a többes volna בְּמֵת, stat. constr. בְּמֵתִים). A „ו” itt csak a כתוב-ben szerepel. — וַיִּנְקְהוּ egyenlő שָׂדֵים v. שְׂדוֹת-tal, az „ו” rag itt nem birtok-, hanem többesszámú rag, mint חֲלוּצֵי (Jer. 22, 14.) = חֲלוּצֵים. — וַיִּנְקְהוּ országot, és szoptat vele mézet a kősziklából, értsd: ad neki mézzel folyó országot. וַיִּנְקְהוּ tárgy. fut. conv. hif. רָכַב-ból. — וַיִּשְׁמַן מִחֶלְמִישׁ צוּר, és olajat a kemény szirtből; szintén képes kifejezés az ígérlet földének termékenységeről. מִחֶלְמִישׁ, a kemény kőszirtből. מִחֶלְמִישׁ stat. constr. חֶלְמִישׁ-ból, melynek töve: חָלַם, annyit jelent, mint erősnek lenni, azért: חֶלְמִישׁ צוּר, kemény kőszirt. (14) חֵלֶב בָּקָר וְגוֹ'. E versben is folytatódik az ígérlet földje termékenységének leírása. וְחֵלֶב צֹאן, és a juhok tejét. חֵלֶב rendhagyó stat. constr. חֵלֶב-nak, melynek rendes stat. constr. חֵלֶב volna. — וְאֵלִים בְּנֵי בֶשֶׁן, és Básán kosai. Básán tartomány a Jordán keleti partján (v. ö. feljebb 3, 1.), mely legelő marháiról igen nevezetes (v. ö. Ámós 4, 1.). בֶּשֶׁן szó szerint: Básán gyermekei; átvitt értelemben: Básánbeliek, Básánból valók. — חֵלֶב בְּלִיּוֹת, a buza veséjének zsirját, képe a buza javának, kölesönözve a marha javarésztől, mely a vesék zsirjában van. — וְדַם עֵגֶב תִּשְׁתַּהֲחֶמֶר, és a szőlő vörös borát iszod pezsegve. חֶמֶר (mivel pauzában áll, különben חֶמֶר hímnemű fn., pezsgó bort jelöl חֶמֶר [forni]-ból) tárgyesetben módhatározói jelentéssel, azért: pezsegve. Az átmenet a harmadik személyről a másodikra ez énekben gyakori. (15) וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעַט, Jesurum pedig megkövéredék és rugdosa, értsd: elbizakodván, ellenszegült Isten parancsának. Jesurum kicsinyítő (diminutivum) alakja יִשְׂרָאֵל-nek (mint אִישׁ, אִישׁוֹ-nek) וַיִּבְעַט fut. convers. כָּל בְּעַט-ból, mely ige különösen a szilaj ló hátsó lábaival való kirúgásáról használatos. — וַיִּכְשִׁית שְׁמֵנָת עֵבֶית, közbeszúrt mondat, melyben a próféta iblettségében Izráelhez fordul; azért az átmenet a 2. személyre. כִּשִׁית = כְּסִית, בָּקָה, ból, szó szerint: be vagy fődve, azaz: megtestesedté. — וַיִּנְבֵּל fut. convers. פִּיל בָּל-ból, melynek tulajdonképi jelentése: hervad, átvitt értelemben: undok ala-

- 16 Boszanták őt idegen istenek-
kel, utálatosságokkal meghara-
17 gítják vala őt. Áldoznak vala
hatalmagnak, nemistennek, is-
teneknek, kiket nem ismertek,
újagnak, melyek nem rég
jöttek, kiktől nem irtóztak a
18 ti atyáitok. A kősziklát, mely
tégedet szült, elhagytad, és
elfelejtetted az Istent, ki létre
19 hozott tégedet. És látá az
Örökkévaló, és megharaguvék
fiai és leányai boszantása miatt.
20 És mondá: El akarom rejteti
előlk orczámat, majd meglát-
tom mi lesz végük, mert
21 fonák egy nemzedék ők, fiak, kikben nincsen bizalom. Ők boszantottak
engemet nemistennel, megharagítottak hiábavalóságaikkal, és én
boszantom őket nemnéppel, alávaló nemzettel megharagítom őket.

kot ölteni, azért a piélben: *gyalásni*. (16) יִקְנְאוּ tárgyragozott fut. hif. יִקְנָא-
ból (denominativum); úgyszintén a párhuzamos יִכְעִיסוּ tárgyrag. fut. hif.
בָּעֵם (haragudni)-ból (17) לְשֵׁרִים, *hatalmagnak*. שֵׁרִים tbsz. hmn. fn., egyes-
száma שָׂר, származik שָׂר (elpusztítani)-ból, azért: שֵׁרִים, erdei hatalmagnak.
— לֹא אֱלֹהִים, *nemistennek*, azaz: melyek nem istenek. A főnévi fogalmat ellen-
tétés fogalommal לֹא által átváltoztatni, gyakran találtatik ez énekekben, mint:
לֹא בָנִים, alább לֹא עִם stb. — בָּאוּ מִקְרֹב, *újagnak, melyek nemrég*
(*dívatba*) *jöttek*. קָרֹב, *közel*, nemcsak a helyről, hanem az időről is haszná-
latos. — לֹא שָׁעֵרוּ אֲבוֹתֵיכֶם, *melyeket őseitek nem félték*, mert nem ismerték.
שָׁעֵרוּ tárgy. perfect. kál, származik שָׁעַר (= סָעַר, vihar)-ból. (18) תְּשִׁי (mi-
vel pauzában van, különben lenne: תְּשִׁי), annyi mint תְּשִׁי, helyett
(mint תִּמְחֵי [Jer. 18, 23.] תִּמְחֵי helyett מַחֵה-ból), származik שָׁחַ (elmulasz-
tani, elhagyni)-ból, azért: *elhagytad*. — מִחִלְלֶיךָ tárgyrag. part. piél. הוֹל-ból,
melynek alapjelentése: forogni, átvitt értelemben: szülni, létele hozni. (20) דָּוָר
הַהַפְכֹת, *fonák nemzedék*, mely a jót rossznak, a rosszat jónak mondja. (V. ö.
felj. 5. vers.) — לֹא אֲמוּן אֲמִן, mint: *hűség, bizalom*, azért: *lám*
לֹא אֲמוּן בָּם, *nincs nekik bizalmuk*. (21) הֵם קִנְאוּנִי וְגו', *ők boszantottak engemet*
stb. A mint ők eljárnak velem szemben, úgy én eljárók velök. Innen az ellen-
tét: לֹא אֵל és לֹא עִם. — לֹא עַם, *lám nép*, azaz: átadom őket nem valamely
hatalmas, hanem egy hitvány nép kezébe, hogy szegényekre válják megaláz-

- 22 Mert tűz gyuladt meg orromban, mely ég a sír fenekéig odalenn, és megemésztí a földet és termését, és meggyújtja
 23 a hegyek alapjait. Veszedelemeket halmozok rájok, nyilaimat elfogyasztom ellenök.
 24 Elsorvadtak éhségtől és fölemésztettek forró láztól és mérges ragálytól, még a fenevad fogát uszítom ellenök és a porban mászóknak dühös
 25 mérgét. Künn fegyver fosztogat, és benn, a szobákban, rettegés, ifjat és hajadont, cse-
 26 csemő gyermeket, és őszhajú férfiút. Mondottam: véget

כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָהּ בְּאַפִּי וַתִּקְדַּח עַד־
 שְׁאוֹל תַּחְתִּית וְתֹאכַל אֶרֶץ
 וְיִבְלָהּ וְתִלְהֵט מוֹכְרֵי הָרִים׃
 כג אֶסְפָּה עֲלֵימוֹ רַעוֹת חֲצֵי אֲכֹלָהּ
 כד בָּם׃ מִזֵּי רַעַב וּלְחָמִי רִשָּׁף וְקָטַב
 מְרִירֵי וְיִשְׁן־בְּהִמּוֹת אִשְׁלַח־בָּם
 כה עִם־חֶמֶת זַחְלֵי עֵפֶר׃ מִחוּץ
 תִּשְׁכַּח־הָרֵב וּמִחֲדָרוֹם אִימָה
 גַּם־בְּחֹר גַּם־בְּתוֹלָהּ יוֹנֵק עִם־
 כו אִישׁ שִׁיבָה׃ אִמְרַתִּי אֶפְאַיֵּהֶם

atásuk. (22) קדחה באפי, *meggyuladt orromban*, képes kifejezés a nagy haragról, mely úgy nyilvánul az emberen, mintha orrában tűz égne. — ותיקד עד, *שאוֹל תַּחְתִּית*, mely ég a sír fenekéig, azaz: a tűz mélyre hat és mindent gyökerestől felemészt. ותיקד fut. conv. kál יקד-ból. — ותלהט מוכרי הרים, *meggyújtja a hegyek alapjait*, akkora a haragnak borzasztó tüze. ותלהט fut conv. piél להט (lángba borítani)-ból. (23) אספה fut. hif. ספה (halmozni)ból. — חצי אכלה במ, *nyilaimat elfogyasztom ellenök*, értsd: minden csapásaimat reájuk bocsátom. אכלה fut. piél כלה-ból. (24) מוי רעב מוי többsz. himn. név stat. constr. a következő רעב névvel, származik: מוה (= מצה, kiszívni)-ból, azért: *elsorvadtak éhségtől*. — ולחמי רשף, *és felemésztettek forró láztól*. רשף két név stat. constr.-ban, és pedig לחמי part. kál alakjára לַחַם-ból, mely itten denominativum לָחַם-ból és azt jelenti: *felemésztve*: רשף pedig lángoló tüzet jelöl. — וקטב מרירי, *és mérges ragály*. קטב (pauzában קָטַב) származik חָטַב (= elragadni)-ból, azért: קטב, *ragály*; מרירי pedig melléknév, származik מְרִיר-ból. — ישן בהמות, *a fenevad fogát*, értsd: mindenféle vadállatokat, melyek az országot elpusztítják. — עם חמת זחלי עפר, *a porban mászóknak dühös mérgé*, értsd: a mérges kígyókat. זחלי stat. constr. זחלים-ból, melynek töve: זחל, annyit jelent, mint: lassan mászni. Az egész vers borzasztó csapásokat fejez ki képletesen, melyeket Isten a bűnös népre majdan bocsátani fog. (25) מוחץ וגו', *künn stb.*, azaz: a házon kívül dühöng a háború, mely itt הרב (kard)-nek nevezetik. תשכל fut. piél שכל-ból, mely ige, még pedig piélben, *megfosztani valakit gyermekeitől*, jelent. — אימה, *rettegés az ellenségtől*. — גם בחור גם בתולה וגו', ezek a nevek a vers végéig a mondat tárgyát teszik. (L. a fordítást.) (26) אפאיהם tárgyragozott fut. hif. אָפָה, származik אָפָה (széles vége valaminek)-ból, azért: *véget vetek nekik*. — אשבתה א

vetek nekik; kiirtom emlékezetüket az emberek közül; 27 hanem irtózom az ellenség bosszantásától, nehogy félreismerjék az ő elleneik, nehogy mondják: a mi kezünk hatalmas, és nem az Örökkévaló cselekedte mindezeket. Mert tanácsvesztett nemzet azok, és 29 nincsen bennök értelem. Bár csak okosak lennének, meggondolnák ezt, tekintenének 30 végükre. Miképen üldözhet

egy ezret, és kettő mikép szalaszthat tízezret; ha kösziklájuk el 31 nem adta volna őket és az Örökkévaló átszolgáltatta őket? Mert nem olyan a mi kösziklánk, mint az ő kösziklájuk; mert ellen-

כִּי אֲשַׁבֵּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם: לִוְלִי
 בְּעַם אוֹיֵב אֲנֹר פְּרִינְכֵרֹו צְרִימוֹ
 פְּרִיאֲמֵרוֹ יִדְנוּ רָמָה וְלֹא יִהְיֶה
 כִּחַ פְּעַל בְּלִי-זֹאת: פִּי גֹי אֲבֵד
 עֲצוֹת הַמָּה וְאִין בָּהֶם תְּבוּנָה:
 כִּט הַמִּישִׁי לֹו חֲכָמוֹ יִשְׁפִּילוּ זֹאת
 ל יִבְנוּ לְאַחֲרֵיתָם: אִיכָה יִרְדֶּה
 אֶחָד אֶלֶף וְשָׁנִים יִנְסוּ רַבְבָּה
 אִסְלֹא כִּי-צוּרָם מִכֹּרֶם וַיְהִי
 לֹא הַסְּגִירָם: פִּי לֹא כְּצוּרֵנוּ צִוּרָם

זכרם, kiirtom emlékezetüket az emberek közül, értsd: olyannyira kiirtom őket, hogy később senki sem emlékezzék vissza rájuk. (27) לְוִלִי כְעַם אוֹיֵב אֲנֹר, hanem irtózom az ellenség bosszantásától. Ez megakadályoz népemnek véget vetni, mert az ellenség félre ismervén a dolgot, azzal bosszantanánk, hogy nekem nem volt elég erőm őket, meg isteneiket megbüntetni, és népemet kezeikből kiragadni. — לוֹלִי összetett szó לוֹ és לֹא-ból (az „א“-nak „ו“ betűre való változásával), ha nem. — אֲנֹר fut. kál גֹּר-ból, melynek tulajdonképi és átvitt értelemben vett jelentését l. M. IV. 22, 3. és m. m. h. — יִבְנוּ fut. piél (idegen föld)-ből. V. ö. M. I. 17, 27. — צְרִימוֹ birtokragozott többesz. fn. צָרִים (egyessz.: צָר)-ból. Költői alak a prózai צָרִים helyett. (28) אֲבֵד עֲצוֹת אִיכָה יִרְדֶּה, tekintenének végükre, azaz: mi lesz végük. (30) אִיכָה יִרְדֶּה וְגוֹ, miképen üldözhet egy ezret stb. Igy szólnának Izráel ellenségei, ha okosak volnának. — אִסְלֹא כִּי צוּרָם מִכֹּרֶם, ha kösziklájuk el nem adta volna őket, azaz: ha Isten, ki Izráel kösziklája, melyben oltalmat lel, át nem adja őket az ellenség kezébe. — הַסְּגִירָם tárgyragozott perf. hif. סָגַר-ból, mely ige rendszeren bezárni, átvitt értelemben, még pedig hifilben: kiadni, átszolgáltatni jelöl. (31) כִּי לֹא כְּצוּרֵנוּ צוּרָם. E mondat képezi Izráel ellenségeinek vég-szavait: Mert nem olyan, mint a mi kösziklánk, az ő kösziklájuk, azaz: Izráel kösziklája erősebb, hű és megbízható. Erre tanít bennünket Izráel története. — וַאֲיִבְנוּ פְרִילִים, mert ellenségeink ítélhetősen értenek! E szavak Mózes szavai, a ki Izráel ellenségeinek fonák észjárását gúnyolja. פְּרִילִים tsz. himn.

- 32 ségeink itélethez értenek. Mert Szodoma szőlejéből való az ő szőlejök és Gomorrhá mérges mezeiről, szőlőbogyóik epező-
 33 lők, gerezdjek keserűek. Sárkányok mérge az ő boruk és kegyetlen mint a viperák
 34 epéje. Avagy nincsen-e nálam elrejtve, elzárva kincstárait-
 35 ban? Enyém a bosszú és jutalmazás, a midőn ingadozik az ő lábuk, mert közel van veszedelmük napja és gyorsan következik az ő jövőjük.
 36 Mert az Örökkévaló igazságot szolgáltat népének, és könyö-

לִב וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים: כִּי־מִנְפֵן סֹדֶם וְגִפְנֵם עֲנִינֵנוּ וּמִשְׁדַּמַּת עֲמֹרָה עֲנִיבְנוּ עֲנִיבֵי־רוּשׁ אֲשֶׁפְּלֵת מִרְחַת לָמוֹ:
 לִב הַמַּת תַּנִּינִם יִינֵם וְרֹאשׁ פְּתָנִים לֹא אֲכֹר: הֲלֹא הוּא כַּמֶּם עֲמֹדֵי לֵה הַתּוֹם בְּאוֹצְרֹתַי: לִי נֶקֶם וּשְׁלָם לְעַת תִּמְוֹט רִגְלֵם בִּי קְרוֹב יוֹם לֹא אֵיזֵם וְהֵשׁ עֲתַרְתָּ לָמוֹ: כִּי־יִדִין יְהוָה עִמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם

fn. פָּלַל (gondolkozni)-ból. V. ö. M. I. 48, 11. (32) כִּי מִנְפֵן סֹדֶם גִּפְנֵם וּגְרֵי (32). Ezek is Mózes szavai, melyekkel Izráel ellenségeinek gonosz és veszedelmes voltát eleven színekkel festi. — ומִשְׁדַּמַּת עֲמֹרָה, Gomorrhá mérges mezejéről, melyeken csak mérges növények teremnek. fuggő alakja שְׁדָמֹת (egyeszámú שְׁדָמָה [שְׁדָמָה]). — רוּשׁ (= ראש), neve egy mérgező növénynek. (33) הַמַּת תַּנִּינִם יִינֵם, sárkányok mérge: az ő boruk, azaz: gyümölcsük csupa mérge, mintha bor helyett méregnedvet teremnének. — וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹר, és kegyetlen, mint a viperák epéje, ugyanezt fejezi ki, mint az előbbi kép. ראש lásd előbb רוּשׁ — רוּשׁ פְּתָנִים, mint: פְּתָן-ból, mely egy nemét a legmérgezőbb kígyóknak jelöli. — אֲכֹר külön mondatrészt képez, és vonatkozik a gyümölcs mérgeire, melyet szőlőjük terem. L. a fordítást. אֲכֹר himn. fn., származik: אֲכֹר-ból, az א a név elején főnévképző. (34) הֲלֹא הוּא וְגֵרֵי, avagy nincs-e stb. Ezek Isten szavai (34-35-ig), a ki népét vigasztalja, hogy kegyetlen ellenségén érette bosszút fog állni, ha megérkezik annak ideje. — כַּמֶּם bmn. melléknév, annyit jelent, mint: צָפֹן, rejtve. — בְּאוֹצְרֹתַי, kincstáiraiban, a hol a drága, el nem veszítendő és legkésőbb időkre fentartandó tárgyakat elzárva tartják. (35) לִי נֶקֶם וּשְׁלָם, enyém a bosszú és jutalmazás. Az Istenhez illő, sőt az igazság érdekében okvetlenül szükséges, hogy bosszút álljon az emberi büntetést elkerülő gonosz emberen, a ki az ártatlant gonoszúl bántja. שְׁלָם e helyen főnév, mint שָׁחַת (1. feljebb 5. vers), azért: jutalmazás. — יוֹם אֵיזֵם, veszedelmes napja. אֵיזֵם birtokragozott himn. fn. אֵיזֵם (= אֵיזֵם)-ből, töve: אֵיזֵם (keménynek lenni). — וְהֵשׁ עֲתַרְתָּ לָמוֹ, és gyorsan következik be jövőjük. עֲתַרְתָּ לָמוֹ = עֲתַרְתֶּיהֶם; הֵשׁ pedig egyszámúban áll, mivel büntetések mindegyikére vonatkozik. (36) כִּי יִדִין ה' עִמּוֹ, mert az Örökkévaló igazságot szolgáltat népének. Ezek (36-38) Mózes szavai, a ki népét vigasztalja, hogy Isten végképen magától el nem taszítja. Csak addig bünteti meg őt keményen, büneiért, míg Őt el nem ismeri. — יִתְנַחֵם fut. hitp. נָחַם-ból, mely ige, még

- rül az ő szolgáin; ha látja, **כִּי יִרְאֶה בִּי-אֲזַלְתָּ יָד וְאִפְסָ**
 37 hátrahagyott. Aztán mondani fogja: hol vannak az ő isteneik, **לוּ עֲצוּר וְעֻזּוֹב: וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ**
 a Kőszikla, melyben bíztak? **לֵא צוּר חֲסִיו בּוֹ: אֲשֶׁר חָלַב וּבַחִימוֹ יֹאכְלוּ**
 38 kik eszik áldozataik zsírját, **יֵעֲזָרוּכֶם יְהוָה עֲלֵיכֶם סִתְּרָה:**
 öntött borukat iszszák? **לִט רְאוּ! עֲתָה בִּי אֲנִי אֲנִי הוּא**
 Keljenek fel, és segítsenek rajtatok, **וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית**
 hogy oltalmatok legyen. **וְאֲחִיהָ מִהֲצַתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאִין**
 39 Lássátok, már most, hogy én, **מִמֶּדִי מִצִּיל: שֵׁשׁ בִּי-אִשָּׁא אֱלֹ-**
 én az vagyok, és nincs más **שָׁמַיִם יָדִי וְאֲמַרְתִּי הִי אֲנִכִּי**
 Isten mellettem, én ölk és ele- **מֵא לְעֵלָם: אִם-שְׁנוֹתַי בְּרַק חֲרָבִי**
 venítek, sebesítek és gyógyítok **וְיֵעֲזָרוּכֶם יְהוָה עֲלֵיכֶם סִתְּרָה:**
 és nincs, ki kezemből kisz-
 40 badít. Mert égre emelem kezemet, és mondom: **עִלּוֹ** va-
 41 gyok én mindörökké! Ha élesítem villogó kardomat, és

pedig hithpáelben annyit jelent, mint: szándékát megváltoztatni. L. a fordítást. — **כִּי יִרְאֶה בִּי אֲזַלְתָּ יָד**, ha látja, hogy minden erő elfogyott. Az első **כִּי** áll **אֵם** értelmében, a második annyit jelent, mint: *hogyan*. **כִּי** többféle jelentéséről l. M. I. 3, 19. **אֲזַלְתָּ** = **אֲזַלְתָּ**, mert a **ת** szintén nőnemű jegy, mint a **ה**, mint: **הוֹבֵאתָ** = **הוֹבֵאתָ**; **יָד** pedig átvitt értelemben *erőt* jelöl, mely az ember kezében rejlik. — **וְאִפְסָ עֲצוּר וְעֻזּוֹב**, és oda van minden elszárt és hátrahagyott, a mit t. i. az ember a szükség idejére óvatosan őriz. **אִפְסָ**, e szó etymológiáját és többféle használatát l. M. IV. 13, 21. — **עֲצוּר** part. pass. **עֲצָר** (elzárni)-ból. **עֻזּוֹב** szintén part. pass. **עֻזָּב** (elhagyni)-ból, itt pedig annyit jelent, mint: hátrahagyni. (37) **וְאָמַר**, aztán mondani fogja, t. i. Isten, ki őket meg fogja győzni, hogy csak az ő akaratánál fogva történhetett népével, a mi történt. — **כִּי חֲסִיו** perf. kál, költészeti alak a prózai **חֲסִיו** helyett, töve **חָסָה**. (38) **אֲשֶׁר חָלַב וּבַחִימוֹ יֹאכְלוּ**, melyek áldozataik zsírját eszik, értsd: kiknek kövér áldozatokat mutatnak be. — **יֵעֲזָרוּכֶם יְהוָה עֲלֵיכֶם**, öntött borukat iszszák. Vonatkozik az ital-áldozatokra, melyeket bálványaik tisztületére kiöntöttek. — **וְיֵעֲזָרוּכֶם** tárgyragozott fut. kál **עֻזָּר** (segíteni)-ből, annyi mint: **עֻזְרֵיכֶם**. — **יְהוָה עֲלֵיכֶם סִתְּרָה** nőnemű fn., egyenlő jelentésű a hímnemű **סִתְּרָה** (oltalom)-rol. (39) **אֲנִי הוּא**, én az vagyok, **הוּא** e helyen nem névmás, hanem inkább mint igeállítmány áll, azért: *én az vagyok*. (40) **כִּי אִשָּׁא אֱלֹ שָׁמַיִם יָדִי**, mert égre emelem kezemet, értsd: esküszöm! A régiek eskü alkalmával az égre (Istenre) mutatnak. V. ö. M. I. 14, 22. — **חֲרָבִי לְעֵלָם**, szószerint: *élő vagyok én mindörökké*, értsd: a mint örökké élek! képezvén az eskü alakí részét. (41) **אִם אֲנִי חֲרָבִי**, ha élesítem villogó kardomat, azaz: ha háborúra készülök

meg Kanáán földét, melyet én adok Izráel fiainak örökségül. És halj meg a hegyen, a melyre fölmegy, és takarítassál be nemzetségeidhez, a mint bátyád Áron meghalt Hôr hegyén és betakarítotték nemzetségei-
 47 hez. Mivel hűtlenek voltak ellenem Izráel fiai között a vizsály vizei alkalmával, Kádés mellett, Czîn pusztájában;
 48 mivel meg nem szenteltetek engemet Izráel gyermekei között. Mert messziről meglátod a kik: Fordítsátok sziveteket az összes igékre, melyekkel én ma tanuságot teszek ellenetek, melyeket parancsoljatok gyermekeiteknek, hogy szorgalmatosan cselekedjék e törvény minden igéit. Mert nem üres ige az ti nektek, mert az a ti életek; és ezen ige által sok ideig lesztek a földön, a hová a Járdénon
 51 átmentek, hogy azt elfoglaljátok. És szóla az Örökkévaló Mózeshez ugyanazon rapon, mondván: Menj föl az Ábhârim ezen hegyére, Nêbhó hegyére, mely Móáb földén van, a mely fekszik Jerêchó előtt, és nézd földet, de oda be nem mégy, a földre, melyet én adok Izráel fiainak.

שִׁמּוֹ לִבְנֵיכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים
 אֲשֶׁר אָנֹכִי מַעֲדִיר בְּכֶם הַיּוֹם
 אֲשֶׁר תַּצּוּם אֶת־בְּנֵיכֶם לְשֹׁמֵר
 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
 מִזֶּה הַיּוֹם: כִּי לֹא־דָבַר רַק הוּא
 מִכֶּם כִּי־הוּא חַיִּיכֶם וּבְדַבַּר הַזֶּה
 תִּאָרְיוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר
 אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שְׂמֹרָה
 מִזֶּה לְרַשְׁתָּהּ: פ מִפְּטוֹר וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֶל־מֹשֶׁה בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
 מִטְּ לֵאמֹר: עֲלֶה אֶל־הַר הָעֵבְרִים
 הַזֶּה הַר־נֹבֹו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יַרְחוֹ וּרְאֵה אֶת־
 אֶרֶץ בְּנֵי אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְאֶחָדָהּ: וְמַת בְּהַר אֲשֶׁר
 אַתָּה עֹלֶה שָׂמָּה וְהֶאֱסַף אֶל־
 עַמֶּיךָ כְּאֲשֶׁר־מַת אֶחָדָהּ אֶחָד
 בְּהַר הַהָר וַיֶּאֱסַף אֶל־עַמּוּי:
 נ אֵל אֲשֶׁר מַעֲלָתֶם בִּי בַתּוֹךְ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בְּמִי־מְרִיבַת קֹדֶשׁ מִדְּבַר־
 צֵן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי
 נב בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי מִנְּגִד
 תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׂמָּה לֹו תִּבּוֹא
 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל:

ragozott fut. piél, annyi mint: תַּצּוּ אִתְּכֶם. (47) דָּבַר רַק, üres ige, azaz: a melynek jelentékeny tartalma és haszna nem volna. (49) אֶל הַר הָעֵבְרִים, az Ábhârim hegyére. V. ö. M. IV. 26, 12. (51) עַל אֲשֶׁר מַעֲלָתֶם, mivel hűtlenek voltatok. A hűtlenség mibenlétéről lásd M. IV. 20, 12. (52) מִנְּגִד, messziről; annyit jelent נָגַד ellenében, „מ” viszonyítóval. V. ö. M. I. 21, 16.

XXXIII. FEJEZET.

Mózes áldása, melyet halála előtt a nép tizenkét törzsére mondott (1—29).

וְזֹאת הַבְּרָכָה.

1. És ez az áldás, melylyel **לג וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ** *
 megáldotta Mózes, az isteni **מִשֶּׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי**
 2. férfi, Izráel gyermekeit halála **יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ; וַיֹּאמֶר יְהוָה**
 megérkezett Szinairól, és fel- **מִסִּינַי בָּא וְזָרָה מִשְׁעוֹר לְמוֹ**
 tűnt nekik Széir felől, felsu- **הוֹפִיעַ מֵהָר פָּאָרָן וְאֶתְּהָ מִרְבֵּבוֹת**
 gárgzott Párán hegységéről, és **קָדַשׁ מִיְמִינוֹ אֲשֶׁר־תָּ לְמוֹ; אֶף**
 eljött a szentély tizezreivel; **הַבֵּב עַמּוּם כָּל־קְדָשָׁיו בְּיַדְךָ**
 3. az ő jobbjáról a tüzes törvény **שִׁמְרֵם**
 számukra. És lekötelez nemzetségeket, szentjei mind a te

(1) *וְזֹאת הַבְּרָכָה וגו'*, és ez az áldás stb. Mielőtt Mózes meghalt volna, áldást mondott Izráel fiaira ősatyánk Jákob példájára, ki szintén halála előtt áldását (ברכה יעקב) mondotta 12 fiára. De nemcsak időre nézve hasonlatot veszünk észre Jákob és Mózes áldása között, hanem tartalmára, sőt egyes részleteire és egyes kifejezéseire nézve is. Mint Jákob, úgy Mózes minden törzsatyának ugyanazon erkölcsi, sőt fizikai tulajdonságokat tulajdonítja; ugyanazon viszonyba helyezi testvérnemzetségeihez és az ígért földéhez. Ámbár másrészt több pontban az ősatya áldásától eltér, a minnek megokolását lásd alább az illető versnél. Ezen általános, a két áldás rokonságát feltüntető megjegyzés után, áttérhetünk az egyes versek, kifejezések és szavak megmagyarázásához. — *איש האלהים*, *isteni férfi*, így nevezetik Mózes, mivel közvetítő személy volt Isten meg az izraelita nép közt. V. ö. feljebb 28, 69. (2) *ויאמר*, mint a hangsúly (גינייה) bizonyítja, külön mondatot képez, még pedig bevezetésül szolgál az egészhez. „ה” (vocativus) hívó esetben áll, mert *מסיני נא* más alanyra, még pedig a törvény (איש דת)-re vonatkozik, annyit jelentvén, hogy onnan, Széir felől, Párán hegységéről, nekik, az izraelitáknak, származott a tüzes törvény. L. a ford. — *הופיע* perf. hif. *יפע*-ből. — *ואתה מרבבת קדש*, és jött a szentség tizezredeivel, azaz: a szentség sokaságával; *אתה* pedig rokonjelentésű *בא* igével, mely inkább aram, mint héber nyelven fordul elő. — *מימינו אשרת בא למו*, mintha lenne: *מימינו אשרת בא למו*, jobbjáról jutott nekik tüzes törvény. Az isteni törvény tüzesnek nevezetik oly okból, mint maga Isten, ki nevezetik *איש אוכלה* (v. ö. felj. 4, 24.); *דת* annyit jelent, mint *חק* (= *חקה*), mely azonban szintén inkább aram nyelven fordul elő. (3) *אף הבב עמים*, *leköteles nemzetségeket*, t. i. a nekik jutott törvény kötelezi Izráel nemzetségeit. — *כל קדשיו בידך*, *szentjei mind kezvedben*. Ezek Mózes szavai Istenhez, ki törvénye által Izráel szentjeit magának lekötelezte. — *תבו תבו לרגלך*, *meg ök leborúlva lábaidhoz*, azaz: neked alávetve. *תבו*

- kezedben; meg ők leborúlva lábaidhoz, elfogadják igéidet.
- 4 Törvényt parancsolt Mózesnek számunkra, Jákob gyülekezetének örökségéül. És lón király Jesurunban, mikor összegyűltek a nép fejei, egy
- 5 üvé Izráel törzsökei. Éljen R'úbhén, és ne haljon meg, és volnának bár emberei csak kevés számmal! És ezt Judának,
- 6 és mondá: Hallgasd meg, Örökkévaló! Juda szavát, és vidd vissza az ő nemzetségéhez; az ő kezeivel harezol érette
- 7

וְהֵם תָּפוּ לְרַגְלֶיךָ יֵשָׁא מִדְּבַרְתֶּיךָ:
 תּוֹרָה צִוְּהֵם לָנוּ מֹשֶׁה מֹרְשָׁה
 קִהַלֹת יַעֲקֹב: וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
 בְּהַתְּאִסְּףָא רֹאשֵׁי עַם יִחַד שְׁבָטֵי
 יִשְׂרָאֵל: יְהִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת
 וַיְהִי מֵתוֹ מִסַּפֵּר: ׀ וְזֹאת
 לְיְהוּדָה נְיָאֵמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל
 יְהוּדָה וְאַל־עֲמוּ תִבְיָאֵנוּ יְדִיו רַב

perf. puál תבה (= תוך)-ból. — מדברתיך, ישא מדברתיך, *elfogadják igéidet*. úgy értendő, mint: מתדברתיך; így nevezetik az Isten igéje, mely mintegy magától felhangzik. V. ö. M. IV. 7, 89.; ישא pedig egyesszámban áll, mely úgy értendő, hogy mindegyik közülök külön-külön lekötelve érzi magát és elfogadja. (4) משה לנו משה, *törvényt parancsolt* (t. i. Isten) *Mózesnek számunkra*; mert צוה vonzza a személyt, kinek parancsoltatik, accusativusban, a dativust pedig a személyre nézve kiért, vagy kinek kedvéért, akár hasznára, akár kárára történik a parancsolás. V. ö. M. II. 25, 22. (5) ויהי בישרון מלך, *és lón Jesurunban király*, t. i. Isten kinyilatkoztatott törvénye által. ישרון diminutívuma ישראל névnek, mint אישון, איש, -ból (lásd feljebb 32, 10.). — בהתאסף ראשי עם, *mikor összegyűltek a nép fejei*, a kinyilatkoztatandó törvény egyhangú elfogadására. (6) יהי רובן ואל ימות וגו', *éljen Reubén és ne haljon meg stb.* E verssel kezdődik Mózes tulajdonképi áldása, mely nyomban követi ősatyánk Jákob áldását, nemcsak tartalmára általában, hanem részleteire, az egyes törzsekre, a törzsek foglalkozására és hajlamára, sőt itt-ott képes kifejezéseire nézve is. Ebből már világosan látszik, mennyire ősatyáink és utódjaik át voltak hatva és meggyőződve az isteni szövetség igaz voltáról, mely szerint ők lesznek Kanáán földének örökösei. Eleve 400 évvel ki voltak jelölve a tartományrészek, melyeket a törzsek foglalkozásai szerint elfoglalni fognak. Így Iszákház mint baromtenyésztő törzs, az ország határai közt. Z'bulun, ki előszeretettel foglalkozott kereskedéssel, a tenger partját. Juda, a harczias és legszamosabb törzs, az ország közepét. Igaz, hogy többféle eltéréssel is találkozunk, de azok, a mint annak a helyén látni fogjuk, az idő folyamában változtak. — Rúbén ősatyánk Jákob áldásából ki volt zárva, de azóta rehabilitálta magát, a miért Mózes mondja: Rúbén éljen a nemzetségek közt és ne enyészsen el egészen. יהי מתו מספר, *és volnának bár emberei csak kevés számmal*. מספר csekély számot jelöl (lásd M. I. 34, 30.). (7) ואל עמו תביאנו, *vidd vissza az ő nemzetségéhez*, azaz: hogy szerencsésen hadakozzék

- és segítõje leszen ellenségei
 8 ellen. És Lévinek mondotta: Tumimod és Urimod illik a jámbor férfihez közötted, kit megkísérlettel Másszáhban, kivel pörlekedtél a perlekedés
 9 vizei mellett. Ki mondja apjáról és anyjáról: nem láttam õt, és atyafiait nem ismerte és gyermekeit nem tudta; mert õrítették a te igédet, és hiven tartották meg a te
 10 szövetségedet. Itéleteidre tanítják Jákobot, és törvényedre
 11 Izráelt; illatszert adnak orrod elé, és égõ áldozatot oltárodra. Áldd meg, Örökkévaló! erejét, és vedd kedvesen kezeinek munkáját, zúzd

ellenségeivel. V. ö. M. I. 49, 8—10. (8) תמיד ואוריך לאיש חסידך

(8) תמיד ואוריך, *Tumimod és Urimod*. E két szó magyarázatát l. M. II. 28, 30. — לאיש חסידך, *illik a jámbor férfishoz közötted*. E jámbor férfiú Áron, a főpap, a kinek egyik ruháján az Urim és Tumim valának. — אשר נסיתו במסה, *a kit megkísérlettel Masszában*. l. M. II. 10, 6—7. נסיתו tárgyragozott perf. piél, annyi mint: נסית אותו. — תריבוהו על מי מריבה, *kível perlekedtél a perlekedés vizeinél*. l. M. IV. 20, 12. תריבוהו tárgyragozott fut. kál, annyi mint: תריב עמו (9). האמר לאביו ולאמו וגו' (10), *a ki mondja apjáról és anyjáról stb.* Az ezen versben elmondottak Lévi törzsének ama hős tetteire vonatkoznak, midõn az arany borjú alkalmával Mózes közé sorakoztak és a bálványimádókat kard élére hányták. — וכיליל, *és égõáldozatot*, az עולה azért neveztetik כיליל-nek, mert egészen (כל) elégették. (11) הילו, *vagyona*. הילו birtokragozott főnév, töve: היל, l. feljebb 8, 17. — ופעל ידיו תרצה, *értsd: fogadja kedvesen az áldozatokat*. — מחץ מתנים קמו וגו', *zúzd össze elleneinek ágyékait stb.* A fontos feladatnál fogva, mely Levi törzsének Izraelben jutott, elõreláthatólag sok ellenségei lesznek (hisz' már Mózes életében lázadtak fel ellene!), azért könyörög Mózes, hogy Isten ne engedje a Lévi törzs ellenségeit rajta gyõzedelmeskedni. — הקמים עליו = קמיו = kik ellene feltámadnak. — ומשנאוי

- össze elleneinek ágycáit, és gyűlölöit, hogy föl ne keljenek. Binjáminról ezt mondotta: Isten kedveltje, mellette bizton lakik, oltalmazza őt az egész nap, és vállalai között lakik. Józsefről pedig mondotta: Istenáldotta az ő országa, az ég drágaságával: harmattal, és az alatt fekvő mélységgel, és a nap gyümölcseinek drágaságával, és a holdak hajtásának drágaságaival, és az őshegyek legjelesebb drágaságaival, és az örök ormok drágaságával, és egy

מֵחֵץ מִתְנִים קָמוּ וּמִשְׁנֵאוֹ מִן־
 יב יְקוּמוּן: ׀ לְבַנְיָמִן אָמַר יְדִיד
 יְהוָה יִשְׁכֵּן לְבֵטֶה עָלָיו הַפֶּה
 עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו שֹׁכֵן:
 יג ׀ שְׁלִישִׁי וְלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרַכַת
 יְהוָה אֶרְצוֹ מִמְּגַד שָׁמַיִם מִמָּל
 יד וּמִתְהוֹם רִבְעַת תַּחַת: וּמִמְּגַד
 תְּבוּאוֹת שָׁמֶשׁ וּמִמְּגַד גְּרֵשׁ יְרֵחִים:
 טו וּמִרֵּאשׁ הַרְרֵי קָדִם וּמִמְּגַד גְּבְעוֹת

מֵחֵץ מתנים משנאו מן יקומו: úgy értendő, mintha állana: az egész vers tehát így értendő: (12) מֵחֵץ מתני קמו ומשנאו מן יקומו: „וגי, *Benjáminról mondta stb.* Míg ősatyánk Jákob a fiaira adott áldásában inkább korok szerint hívja őket egymásután, addig Mózes azon fontos feladat szerint, mely mindegyik törzsnek az elfoglalandó országban jut, szólítja törzsnévüket egymásután. Így a Lévi törzsöke után Benjáminról szól, mint a mely törzsnek földbirtokán a jeruzsálemi szentély épül, hol amazok a nép áldozatait Istennek bemutatják, Jákob áldásában pedig Benjámin, mint a legfiatalabb, a legutólsó. יְדִיד ה', *Isten kedveltje*, mert a szentély az ő földbirtokán volt. יְדִיד (תֹּוֶֿה: יָדַד) infinitivus stat. constr.-ban, mint יָלִיד-ből V. ö. M. I. 17, 12. — הַפֶּה עָלָיו, *oltalmazza őt*, t. i. Isten oltalmazza Benjámint הַפֶּה perf. piél (töve: הַפֶּה, innen הָפֶה [sátor]). — וּבֵין כְּתָפָיו שֹׁכֵן, *és vállalai között lakik*, értsd: Isten dicsősége nyugszik a jeruzsálemi szentélyben, mely kimagaslik az összes épületek közül. כְּתָפָיו birtokragozott töve, *melynek alapjelentését lásd M. II. 28, 7.* (13) וְלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרַכַת ה' אֶרְצוֹ, *Józsefről pedig mondotta: Istenáldotta az ő országa.* József törzsére mondott áldása mindenben megegyezik Jákob áldásával, sőt egyes kifejezések is azonosak, pl. Jákob áldásában: מִמְּגַד שָׁמַיִם מעל, *ברכות* מִמְּגַד שָׁמַיִם מעל; Mózes áldásában: ומתהום רִבְעַת תַּחַת; Jákob áldásában: ומתהום רִבְעַת תַּחַת; Mózes áldásában: תְּבוּאוֹת תְּבוּאוֹת; Jákob áldásában: תְּבוּאוֹת תְּבוּאוֹת; Mózes áldásában: תְּבוּאוֹת תְּבוּאוֹת; Jákob áldásában: לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֵד נוֹיֵר אחיו; Mózes áldásában: לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֵד נוֹיֵר אחיו; Jákob áldásában: לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֵד נוֹיֵר אחיו; Mózes áldásában: לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקֵד נוֹיֵר אחיו. — מִמְּגַד hn. fn., használatos a megeregt édes gyümölcseről, átvitt értelemben drágaságokat jelent és „ן” megtoldásával nn. többesraggal fordul elő. Lásd M. I. 24. 53. (14) תְּבוּאוֹת nyelvi magyarázatát l. M. V. 26, 12. — גְּרֵשׁ, *hajtás*, himn. fn. (származik יָרַשׁ igéből, melynek alapjelentése: elkergetni, elhajtani). — יְרֵחִים tárgyi és nyelvi magyarázatát l. M. II. 2, 1—2. (15) וּמִרֵּאשׁ הַרְרֵי קָדִם, annyi mint: וממגד ראש הררי קדם, l. a fordítást. ראש szónak *legjelesebb* értelmében

- bővelkedő ország gyümölcsei-
 16 vel, és tetszése a csipkebokorban lakozónak: jöjjön József fejére és annak tetejére, ki testvéreinek megkoszorúztotta.
 17 Díszje az elsősülött ökör díszje, szarvai pedig a R'ém szarvai; velök népeket dönt, mind a föld végéig; és ezek Efraím tizezrei,
 18 és azok M'násêh ezrei. Zebulúnak pedig mondotta: Örven-dezz, Zebulún, mikor elindulsz,
 19 és Iszák'hâr, sátoraidban. Nemzeteket a hegyre hínak meg,

מז עולם: וממגד ארץ ומלאה ורצון
 שכני סנה תבואתה לראש ויפה
 וילך דרך נזיר אחיו: בכור שורו
 הדר לו וקרני ראם קרניו בהם
 עמים ינגח יהיו אפסי ארץ והם
 רכבות אפרים והם אלפי מנשה:
 ה ס רביעי ולבולן אמר שמה
 זבולן בצאתך ויששכר באהלך:
 יט עמים הררי יקראו שם יזבחו

való használatát lásd M. II. 30, 23. — הררי קדם נבעות עולם — egy bővelkedő ország gyümölcszeivel fogalomnak. (16) וממגד ארץ ומלאה וגו', *egy bővelkedő ország gyümölcszeivel stb.* József törzsének földbirtoka volt a legtermékenyebb az ígélet földjén. — ומלאה úgy értendő, mintha lenne: מאשר הוא מלאה. — ורצון שכני סנה, és tetszése a csipkebokorban lakozónak, értsd: Istennek öröme teljék József áldott földbirtokán. שכני part. act. kál, az י — nem személyrag, valamint nem e szóban: ההופכי הצור: (Zsolt. 114, 8.). נאדרי (M. II. 15, 6.) — תבואתה לראש, *jöjjön József fejére stb.*, értsd: az áldás, mely a fentebbiekben nyert kifejezést, tényleg szálljon József. הבאתה hosszabbult fut. kál, óhajást, kívánságot fejez ki, különösen költői beszédben. (17) בכור שורו הדר לו, *díszje az elsősülött ökör díszje*, úgy értendő, mintha lenne: הדרו הדר בכור שורו, értsd: már külső megjelenésében méltóság és erő mutatkozik, éppen úgy a következő וקרני ראם וקרני, a hatalomnak és erősségnek jelei, a mit különben a következő: *velök népeket mind a föld végeig döf*, világosan fejez ki. — והם רכבות אפרים והם אלפי מנשה, és ezek Efraím tizezrei és ezek Manassé ezrei, értsd: ezen hatalom és erő József törzsének — melyhez Efraím és Manassé tartozott — sokaságában rejlett. (18) זבולן אמר וגו', *Zebulúnak pedig mondotta stb.* A Zebulúnak és Iszákárnak adott áldás egyezik Jákob áldásával. *Zebulún a tengerek partján lakozik, ott, hol hajók kötnek ki a parton* — így szól Jákob-Mert a tengerek fölöslegét sávják — így szól Jákob Iszákárról. *Örülj Iszákár a te sátoraidban* — így szól Mózes. — בצאתך, *mikor elindulsz*. Zebulún, mint a tenger partján lakó nép főképen kereskedéssel foglalkozott, a mivel a folytonos utazás együtt jár, azért áldja meg Mózes, hogy öröme váljék az elindulás. בצאתך nyelvi magyarázatát l. M. V. 28, 6. — ויששכר באהלך úgy értendő, mintha lenne: ושמח באהלך, azaz: Iszák'hâr az otthon tartózkodásban lelje örömét. Iszákár tanulmányokkal foglalkozott, e törzsből váltak ki a tudósok, kik a Synhedrion tagjai voltak. (19) עמים הר יקראו וגו', *nemzeteket hínak*

ott áldozzák az igazság áldozatait; mert a tengerek bőségét szívják és a fővény elrejtette kincseit. És Gádnak 20 mondotta: Áldott legyen, ki Gádot terjeszti; mint az oroszlán nyugszik és elragad kart és koponyát. Mivel kiszemelé 21 magának az elsőt, — mert a törvényadó része ott el van rejtve, — azért halada a nép élén, az Örökkévaló igazságát cselekedte, és ítéleteit Izrael-

וְבִהֵי-צֶדֶק כִּי שָׁפַע יַמִּים יִזְכְּרוּ
 וּשְׁפָנֵי טְמוּנֵי הַחַל: ׀ וְיִלְגְּדוּ
 אָמַר בְּרוּךְ מֵרַחֵב גֹּד בְּלִבָּיָא
 שָׁכֵן וְטָרַף זָרוּעַ אֶת-קִרְקָד:
 כֹּא וַיֵּרָא רֵאשִׁית לוֹ בִּי-שֵׁם הַלֵּקֶת
 מִהַקֵּק סִפּוֹן וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם
 צֶדֶקֶת יְהוָה עֲשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו

meg a hegyre stb., értsd: oly bőségben és gazdagságban élnek, hogy szívesen juttatnak vagyonukból a többi törzseknek is; ha messze útról szerencsésen megérkeznek, örömlakomára hívják meg a törzseket Moria hegyére, hol hála-áldozatot gyakran mutatnak be Istennek. שפע hn. fn., tömeget, sokaságot, fölösleget jelent. שפני = ספני (= צפון) befödött, elrejtett kincseket jelent; ugyanazt jelenti תמוני (származik טמן-ból, „מ” főnévképzővel pedig מטמון, kincs), mind a két szó vonzati viszonyban álló part. pass. kál és szójátéknak tekinthető. (20) ברוך מרחיב גוד וגו' áldott legyen, a ki Gádot terjeszti stb. A mit a Járdénon innen legelőször foglaltak el és birtokba ejtettek, t. i. Sziehon és Óg birodalmát, abból jutott Gád törzsének osztályrésze. Mint határszéli nép, az ellenség folytonos támadásainak volt kitéve. Ezt jelzi már Jákob is az áldásában, midőn mondja: Gádba gyakran törnek seregek, de bizik abban, hogy Gád diadalmasan veri őket vissza, ezt látja Mózes is prófétai előrelátással, áldván Istent, ki Gád birtokát mindig terjeszti, és engedi, hogy mint oroszlán, oly bátran él birtokán, és nem is merik háborgatni, mert összemarezangolja az ellenséget. ברוך után ה' értendő hozzá. — רחב part. hífl, töve רחב, széles lenni, azért: terjeszti. (21) וירא ראשית לו וגו' mivel kiszemelé magának az elsőt stb., értsd: az elfoglalandó birodalomnak már meghódított Járdén inneni (keleti) első részét, melyet Gád és Rúbén fiai, lévén nekik tömérdek nyájaik, Mózesztől, Eleázár főpaptól és a község fejedelmeitől kértek. Lásd M. IV. az egész 32. fejezetet, melyben az itt felemlített körülmény: ויתא ראשי עם, hogy a nép élén mint vezér állt és Isten és Izrael iránt tartozó kötelességét teljesítette, feltétlenül van szabva. — בי שם הלקת מהקק ספון, ez közbevetett mondat (melylyel — a hagyomány szerint — az jeleztetik, hogy ott Mózes sírja legyen); a főmondat tehát megszakítás nélkül így hangzik: וירא: ראשית לו ויתא עם. Mivel az elejét magának szemelé ki, azért a nép élén haladt. A két ויֵׁׁ okhatározó viszonyt is jelöl. — ומשפטיו עם ישראל úgy értendő, mintha az előbbi עשה itt is állana, t. i.: ומשפטיו עשה עם: ויתא = ויתא, töve: אָתַה, lásd felj.

- 22 lel. És Dánnak mondotta: כֹּבַע־יִשְׂרָאֵל: סְ חַמִּישֵׁי וְלָדָן
 Dán fiatal oroszlán, mely le- אָמַר דָּן גִּזֹּר אֲרִיָּה יִזְנֵק מִן-
 ugrik a Bászánról. És Náftáli- כֹּבַע־הַבָּשָׂן: וְלִנְפֹתָי אָמַר נִפְתָּלִי
 23 nak mondotta: Náftáli bővel- שִׁבְעַת רְצוֹן וּמֵלֶא בְרֵכַת יְהוָה
 kedő kegyelemben, és teli בְּדַיִם וְדָרוֹם יִרְשָׁה: סְ וּלְאִשֶׁר
 Isten áldásával; nyugat és dél אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנֵי־אִשֶׁר יְהִי
 24 foglald el! Asérről pedig רְצוֹנֵי אַחֲוֵי וְטַבַּל בְּשִׁמֹן רִגְלָיו:
 mondotta: Áldott Ásér a fiak כֹּה בְּרוּךְ וְנִהְיֶשֶׁת מִנְעֻלָּךְ וּכְיַמֶּיךָ
 közül; legyen atyafiainak כִּי דָבָאָךְ: אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵל רַב־
 kedveltje, és olajba mártja כֹּה דָבָאָךְ: אֵין כָּאֵל יִשְׂרָאֵל רַב־
 25 lábát. Vas meg érez záró-
 kapuid, és napjaidal növekedik
 26 erőd is. Senkisésem hasonló Istenhez, Jesurun! Ki az ég-

33, 2. (22) ולדן אמר וגי. *Danról pedig mondotta stb.* Jákob kígyóhoz hasonlította Dant (I. M. I. 49, 17.), Mózes pedig fiatal oroszlánhoz; nagyobb hasonlatosság van azonban a módban, miként támadja meg Dan az ellenséget. A lovon ülő lovag nem is sejtí a veszedelmet, melybe őt az álnok kígyó dönti, a megtámadás ugyanezen módját fejezi ki a יונק szó, melynek értelme, hogy a Bászán hegyén összekuporodva leselkedő oroszlán váratlanul ugrik a kiszemelt prédájára. — יונק fut. piél יזנק-ból, mi ugyan ígealakban a szentírásban nem található, de mint főnév (Jesájá 50, 11.) kétszer is olvasható, és *tűszikrát* jelent, mely fogalom egyezik a יונק-éval, mivel ez is *kipattan, lerohan* vagy *leugrik* értelemben veendő. L. a fordítást. — מן הבשן, a Bászánról. Csak a képlet kedvéért — nem pedig azért, mintha Dan birtokához tartoznék — említi. (23) ולנפתלי אמר וגי, és Náftálinak mondotta stb. Jákob terebélyes tölgyre hasonlította. (L. M. I. 49, 21.) Mózes is Isten áldásával bővelkedőnek mondja. — שבע רצון, *bővelkedő kegyelemben*. שבע inf. kál, a főnévvel együtt állítmány. — ים ודרום, *nyugat és dél*. Náftáli birtoka a kezdetben elfoglalt országrész délnyugati vonalára esett. — ירשה parancsoló módú ige. Lásd a fordítást. (24) ולאשר אמר וגי, *Asérről pedig mondotta stb.* Jákob azt mondotta Ásérnak, hogy zsiros konyhája leszen. Mózes e gazdagságot így fejezi ki, hogy Ásér *olajba mártja lábát*. — יהי רצוני אחיו, *legyen atyafiainak kedveltje*, értsd: csak atyafiai ne háborgassák fejlődésében, külellenségétől nines mit tartania, mert birtokát vas és érez védi, azaz hozzáférhetlen. רצוני part. pass. kál. — מנעליך, *záró-kapuid*, értsd: az erős hegyeket Ásér birtoka körül. מנעליך. töve: נעל, melynek alapjelentése: *zárn*, a lábbeliről is használatos, mert magába zárja a lábat. דבאך, töve: דבא = זבא (folyni), különösen az életerő buzgásáról használatos. L. a fordítást. (26) אין כאל ישרון וגי, *senkisésem hasonló Istenhez, Jesurun!* stb. Ezen verstől kezdve, a fejezet végeig megint az egész izraelita néphez szól a próféta, ismételten rámutatva (I. felj.

ben ül segítségedre, és főn-
 27 ségében a felhőkön: Lakó-
 helye az az ősidők Istené-
 nek, és örök karok alatt; és
 elüzi előled az ellenséget, és
 28 mondja: töröld el! És Izráel
 lakik bizton, egyedül, Jákob
 forrása, a gabona és édes bor
 földén; mennyei is csöpögtet-
 29 nek harmatot. Üdv neked,
 Izráel! ki hasonló hozzád, nép!
 mely győz az Örökkévaló által,
 ki segítséged pajzsa és a ki
 dicsőséged kardja? Hizelegni
 fognak te neked ellenségeid,
 te pedig fel fogsz hágni magaslataikra.

שָׁמַיִם בְּעֶזְרְךָ וּבְגִאֲוֹתָו שְׁחֻקִּים:
 כו שִׁשִׁי מַעֲנֶה אֱלֹהֵי קָדָם וּמִתְחַת
 זֶרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב
 כז וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַד: וַיִּשְׁבֵּן יִשְׂרָאֵל
 בָּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל-אֲרֶץ
 דָּגַן וְתִירוֹשׁ אֶף-שָׁמִי עֶרְפוֹ
 כח מַלְאָכָה: אֲשֶׁר־יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ
 עִם נוֹשֵׁעַ בִּיהוּדָה מִגֵּן עֶזְרְךָ
 וַאֲשֶׁר-הִרְבַּ גְּאוּרָתְךָ וַיִּכְחָשׁוּ
 אוֹיְבֶיךָ לָךְ וְאִתָּה עַל-בְּמוֹתֵימוֹ
 תִדְרֹךְ: ס שְׁנַיִי

XXXIV. FEJEZET.

Mózes felmegy Nebhó hegyére, látja az ígért földjét és legott meghal (1—8). Jósue Mózes méltó utódja (9). Mózes méltatása prófétai mindségében (10—12).

1 És fölméne Mózes Moâbh
 síkságaiból, Nebhó hegyére,
 Piszgâ tetejére, mely Jerêcho
 előtt fekszik; és Isten láttatta
 vele az egész földet, Gileâdot,
 2 Dâinig, és az egész Náftálit,
 és Efráim és M'násêh földét,

לד וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב
 אֶל-הָרַי נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר
 עַל-פְּנֵי יַרְחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת-
 כָּל-הָאָרֶץ אֶת-הַגְּלַעַד עַד-הַיַּרְדֵּן
 וְאֶת-כָּל-נַפְתָּלַי וְאֶת-אֶרֶץ אֶפְרַיִם

32, 31.), hogy Izráel Istene nem hasonlítható össze más nép istenségével. —
 רֶכֶב, *ül*; e szónak jelentését l. fejj. 32, 13. (27) מענה אלהי קדם ונוי, *lakóhelye*
 az az ősidők Istenének, értsd: az ég az Ő lakóhelye és ott korlátlanul ural-
 kodik és mindent megtehet a te segítségedre: de alant, a földre is érnek
 karjai; hatalma itt is kormányoz: tehát csakis Ő benne kell bíznod, nála
 keresni a segítséget. (28) עין יעקב, *Jákob forrása*, értsd: a mi Jákobtól ered.
 (29) ואשר הרב נאותך, *és a ki dicsőséged kardja*, értsd: Ő a kard, melylyel
 dicsőséget aratsz ellenségeiden. — ויכחשו איבך לך, *hizelegni fognak te neked*
ellenségeid, értsd: keresik kegyeidet (mint a Gibeoniták Jósue idejében, lásd
 Jós. 9, 3—12.). — ויכחשו, töve: כחש, melynek alapjelentése *tagadni*, átvitt
 értelemben: *megtagadni önmagát*, azaz: másnak *hizelegni*. — במותימו =
 במותיחם.

- és Júdának minden földét
 3 a szélső tengerig, és a déli tartományt, és a környeket, Jerichónak, a pálmák városának völgyét, Czóárig. És
 4 mondá neki az Örökkévaló: Ez azon föld, mely felől esküdtem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, mondván: ivadékoknak fogom azt adni. Engedtem látnod szemeiddel,
 5 de oda át nem mégy. És Mózes, az Örökkévaló szolgája, meghala ott, Móáb földén, az
 6 Örökkévaló parancsolatára. És eltemeté őt a völgyben, Móáb földén, Bêth-Pôr átellenében; és senkisémet tudja sírját e mai
 7 napig. Mózes pedig százhusz esztendő volt, mikor meghalt; el nem homályosodott az ő szeme és nem illant el
 8 nedve. És Izráel fiai siratták Mózeset Moáb síkságain harmincz napig, míg eltelének a
 9 siratás meg gyászolás napjai. Mózes fölött. És Josué, Nún fia, tele volt böles lélekkel, mert Mózes rátette vala kezét; és Izráel gyermekei engedelmeskedének neki, és

וּמִנְשֵׁהָ וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה
 עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן: וְאֶת־הַנֶּגֶב
 וְאֶת־הַכְּנָר בְּקִעַת יַרְחוֹ עִיר
 הַתְּמָרִים עַד־צֹר: וַיֹּאמֶר יְהוָה
 אֵלָיו וְאֵת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב לֵאמֹר
 לְזֶרְעֶךָ אֶתְנֶנָּה הֲרֵאִיתָךְ בְּעֵינֶיךָ
 וְשָׂמָה לֹא תַעֲבֹר: וַיָּמַת שָׁם
 מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב
 עַל־פִּי יְהוָה: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנִי
 בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלֵּא בֵּית פְּעוֹר
 וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד
 הַיּוֹם הַזֶּה: וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאוֹת
 וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־כִהְתָּה
 עֵינָיו וְלֹא־נָס לָחֶה: וַיִּבְכּוּ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבַת מוֹאָב
 שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיָּתֵמוּ יָמֵי בְנֵי אֲבֹת
 מֹשֶׁה: וַיְהִי־שָׁע בֶּן־נֹון מֵלֵא רִיחַ
 חֲכָמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו
 עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

(6) *וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ*, és *eltemeté őt*, értsd: valaki eltemeté, de mivel emberfia nem tudja, hogy hol a sírja — miként azt a vers folytatólag mondja — azért állítják böleseink, hogy Isten temette el Mózeset (önmaga temetkezett el). — *אֵת קְבֻרָתוֹ*, *sírját*, értsd: csak sírja holléte ismeretlen, mert különben elég részletesen mondja meg a szentírás, hogy a völgyben, Moáb országban, Beth-Pôr átellenében temetkezék el. (7) *וְלֹא נָס לָחֶה*, és *nem illant el nedve*, értsd: a vénség nem merevítette tagjait, oly hajlósak és rugalmasak voltak, mint fiatal korában. נָס töve נָס, alapjelentése: megszökni (élő lényeknél), *elillanni*, *eltűnni* (dolgoznál külső hatás által), lásd a fordítást. — *לָחֶה* = *לָחוּ* (a „ה” és „ו” felcserélésére számos példa volt eddig is) főnévileg használt melléknév

escelekedének, a mint az Örök-
kévaló megparancsolta volt
10 Mózesnek. És nem támadt
többé próféta Izráelben, mint
Mózes, kit az Örökkévaló
11 ismert színről színre, mind-
azon jelek és csodákra nézve,
melyekért az Örökkévaló őt
küldötte, hogy azokat művelje
Egyiptom földén Fáráo, és
minden szolgálai, és annak or-
12 szága előtt, és minden erős
kézre, és minden rettenetes
és nagyra nézve, melyet Mózes
művelt egész Izráel szemei
előtt.

וַיַּעֲשֵׂה בְּאִשֶּׁר צָנָה יְהוָה אֶת־
מִשְׁרָה: וְלֹא־תָקַם נָבִיא עוֹד
בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה
פָּנִים אֶל־פָּנִים: לְכָל־הָאָתָת
וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה
וְלְכָל־עַבְדָּיו וְלְכָל־אֲרָצוֹ: וְלְכָל
יַד הַחֲזֹקָה וְלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָיו כָּל־
יִשְׂרָאֵל:

חוק

birtokraggal; alapjelentése: *üde, friss* (növényeknél *levés*). (10) פנים אל פנים, *színről színre*; magyarázatát l. M. II. 33, 11. (12) ויד החזקה, *és minden erős kéze nézve*, értsd: a csodákat, melyet Isten Mózes által a Vörös-tengeren műveltetett. — ולכל המורא הגדול, *és minden rettenetes és nagyra nézve*, értsd: a Szinai hegyén történt kinyilatkoztatást.

יצא מִשׁ פַּחַח בְּנֵי נֹחַ לְחֻלְדָּתָם בְּנֵי חָם
 וּבְנֵי שֵׁם וּבְנֵי יֶפֶת כְּאַרְצֵי אֲחֵרֵי הַכְּסֵל
 Ezek Noé utódainak családjai
 származásuk és nemzetségeik szerint, és ezektől
 elágaztak a nemzetek a földön a vízözön után.

B
922.
V.

DEUTERONOMIUM

VAGYIS

MÓZES ÖTÖDIK KÖNYVE

MASSZORETIKUS SZÖVEGGEL

MAGYARRA FORDITOTTA

ÉS

NYELVTANI S TÁRGYI MAGYARÁZATOKKAL ELLÁTTA

DEUTSCH HENRIK

AZ ORSZ. IZR. TANITÓKÉPEZDE IGAZGATÓJA ÉS AZ ORSZ. RABBIRÉPZŐ-INTÉZET
RENDKIVÜLI TANÁRA.

MINDEN JOG FENTARTVA

BUDAPEST, 1890.

A SZERZŐ TULAJDONA

NYOMATOTT NEUMAYER EDÉNÉL, Ó-UTCA 2. SZÁM.